

**Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Міністерство внутрішніх справ України**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ТЮРЯ ЮЛІЯ ІВАНІВНА

УДК 342.9

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В
УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право
(081 – Право)

**Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
(доктора наук)**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ю.І. Тюрят

Дніпро – 2023

АНОТАЦІЯ

Тюра Ю.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук за спеціальністю 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (081 – Право). Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2023.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми – сформовано цілісну концепцію адміністративно-правового механізму реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту в Україні як системи знань адміністративного, інформаційного та цивільного права, публічного управління та адміністрування, а також вироблено на цій основі напрями вдосконалення правового забезпечення використання штучного інтелекту. У результаті дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій.

Акцентовану увагу на тому, що Конституція України у ч. 11 ст. 92 проголосила, що виключно законами України визначається організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики. Таке положення Основного Закону ще у 1996 році по суті закріпило основи того, що інформатизація є настільки важливою, що вона має визначатися виключно законами України. У ХХІ столітті, в епоху в першу глобалізації, проблема функціонування різних інформаційних систем стала в один ряд із проблемами перенаселення та глобального потепління. В першу чергу це пов'язано із надактивним розвитком штучного інтелекту.

Сформовано цілісну концепцію адміністративно-правового механізму реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту в Україні як системи знань адміністративного, інформаційного, кримінального та

цивільного права, публічного управління та адміністрування, сутність якої полягає у тому, що відносини між авторами комп'ютерних програм як суб'єктами інтелектуальної власності мають бути максимально врегульовані правом та прогнозовані, при чому штучний інтелект може бути частиною комп'ютерної програми із розширеними можливостями максимально приближеними до інтелекту людини і здатності діяти більш розширено в межах програми.

Сформульовано авторське визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту, під яким слід розуміти систему чітко структурованих і взаємопов'язаних адміністративно-правових засобів та правових явищ, що упорядковують, охороняють та розвивають суспільні відносини у галузі публічного адміністрування діяльності, пов'язаної зі створенням, впровадженням та використанням технологій штучного інтелекту з метою ефективного забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, державних та громадських інтересів.

Доведено, що адміністративно-правове регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні потребує розробки та прийняття необхідної адміністративно-правової бази, до якої, у першу чергу, має належати закон України «Про правовий статус штучного інтелекту та загальні засади створення, впровадження та використання його технологій в Україні», а деталізацію та уточнення його положень доцільно реалізувати у підзаконних нормативно-правових актах різної юридичної сили і відповідного спрямування.

Запропоновано поділяти адміністративно-правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні залежно від їх функціонального призначення на інституційні, функціональні та організаційні (інституційні – адміністративно-правові норми, що забезпечують правову основу діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту та її публічного адміністрування; функціональні – норми адміністративного

права, що забезпечують створення сприятливих умов для розвитку технологій штучного інтелекту, а також захищають права та інтереси фізичних або юридичних осіб, які задіяні у діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту; організаційні – адміністративно-правові норми, що регламентують діяльність органів публічного адміністрування стосовно здійснення контролю та моніторингу за діяльністю зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту).

Встановлено, що у найрозвиненіших країнах світу штучний інтелект фігурує в якості статусу «електронної особи», однак проблематика її правового статусу, авторських прав та інших особливостей звернення до роботи штучного інтелекту тяжіє до вирішення на наднаціональному рівні – рівень міжнародних конвенцій, договорів та нормативно-правових актів різних державних об'єднань (Європейський Союз, БРІКС, Арабська Ліга та ін.).

Доведено, що основою європейського підходу є визначення певних заходів щодо досягнення «екосистеми досконалості» та «екосистеми довіри» штучного інтелекту на європейському, національному та регіональному рівнях. «Екосистема досконалості» умовно являє собою певну систему взаємодії на всіх рівнях представників приватних та державних секторів, у тому числі малих та середніх підприємств, на засадах партнерства з мобілізацією власних ресурсів, починаючи з етапу досліджень та інновацій до створення стимулів для прискорення впровадження технологічних рішень на основі штучного інтелекту. Основними факторами, що стримують широке використання технологій штучного інтелекту, окрім нестачі інвестицій та практичних навичок щодо його використання, є брак довіри до зазначених технологій з боку громадськості. Відповідно нормативна база щодо штучного інтелекту повинна створити унікальну «екосистему довіри», ключовими ознаками якої є відповідність правилам Європейського Союзу, включаючи правила захисту основних прав людини і прав споживачів.

Удосконалено положення науки адміністративного права про те, що до основних складових структури механізму адміністративно-правового регулювання у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні входять наступні елементи: а) норми адміністративного права різної юридичної сили, що регламентують правовий статус та повноваження осіб, які здійснюють публічне адміністрування розгляданого виду діяльності, а також правила поведінки зі штучним інтелектом; б) акти реалізації відповідних норм адміністративного права; в) адміністративно-правові відносини, що виникають та існують під час здійснення публічного адміністрування діяльності, пов'язаної зі створенням, впровадженням та використанням штучного інтелекту.

Розвинуто розуміння поняття штучного інтелекту як здатності технологічної програмної системи досягти будь-якої складної мети за допомогою процесів, порівняних із когнітивними процесами людини, розпізнавання різних задач та моделювання ситуації для досягнення запрограмованої мети.

Наведено додаткові аргументи на користь твердження про те, що до системи нормативних актів, що регламентують владно-організаційну діяльність у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні мають входити:

1) профільний закон, що визначає правовий статус штучного інтелекту та загальні засади державної політики у галузі створення, впровадження та використання його технологій;

2) нормативні акти, що регламентують функціонування штучного інтелекту в публічному адмініструванні різних галузей суспільних відносин (будівництво, господарська діяльність, державне управління, енергетика, землеустрій, медицина, місцеве самоврядування, наука і освіта, надання адміністративних послуг, національна безпека і оборона, правоохоронна діяльність, промислове виробництво, сільське господарство, спорт, транспорт, фінанси тощо);

3) нормативні акти щодо порядку ліцензування технологій штучного інтелекту;

4) нормативні акти, що регламентують правовий статус суб'єктів правового регулювання у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту;

5) нормативні акти щодо державного контролю та нагляду за діяльністю зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту;

6) нормативні акти, що визначають стратегії розвитку та удосконалення діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту.

Розроблено пропозиції щодо необхідності у створенні у складі Міністерства цифрової трансформації України Департаменту з розвитку, впровадження та використання штучного інтелекту, який би здійснював виключно публічне адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, і при цьому підпорядковувався центральному органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері розвитку цифрових технологій.

Акцентовано увагу на тому, що адміністративно-правове регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні потребує розробки та прийняття необхідної адміністративно-правової бази, до якої, у першу чергу, має належати закон України «Про правовий статус штучного інтелекту та загальні засади створення, впровадження та використання його технологій в Україні», а деталізацію та уточнення його положень доцільно реалізувати у підзаконних нормативно-правових актах різної юридичної сили і відповідного спрямування.

Констатовано наявність потреби у розробці та прийнятті постанов Кабінету Міністрів України про функціонування штучного інтелекту в публічному адмініструванні суспільних відносин різних сферах суспільного життя: будівництва, господарської діяльності, державного управління, енергетики, місцевого самоврядування, медицини, надання адміністративних

послуг, науки і освіти, національної безпеки та оборони, правоохоронної діяльності, промислового виробництва, сільського господарства, спорту, транспорту, фінансових послуг тощо.

Обґрунтовано доцільність заборони на впровадження та використання таких технологій штучного інтелекту, що здатні спричинити шкоду будь-якій людині з ініціативи таких технологій; правова доктрина штучного інтелекту в Україні повинна базуватися як на інфраструктурній так і на правовій основі і враховувати період відновлення України після завершення військових дій; пропонується визнати штучний інтелект як одним із пріоритетних напрямів (національним інтересом України) національної безпеки України.

Ключові слова: адміністративне право, адміністративно-правовий механізм, правова доктрина, штучний інтелект, комп'ютерна програма, авторське право.

SUMMARY

Tiuria, Yu. I. The administrative and legal mechanism for the implementation of the legal doctrine in the field of artificial intelligence in Ukraine. – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Juridical Sciences in the speciality 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law (081 – Law). Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 2023.

The dissertation made a theoretical generalization and proposed a new solution to the scientific problem - a holistic concept of the administrative-legal mechanism for the implementation of the legal doctrine in the field of artificial intelligence in Ukraine as a system of knowledge of administrative, information and civil law, public management and administration was formed, and the main directions were developed on this improvement of legal support for the use of artificial intelligence. As a result of the research, a number of conclusions, proposals and recommendations were formulated.

Focused attention on the fact that the Constitution of Ukraine in Part 11 of Art. 92 declared that the organization and activity of executive authorities, the foundations of public service, the organization of state statistics and informatics are determined exclusively by the laws of Ukraine. Such a provision of the Basic Law already in 1996 essentially established the foundations of the fact that informatization is so important that it should be determined exclusively by the laws of Ukraine. In the 21st century, in the era of the first globalization, the problem of the functioning of various information systems became one with the problems of overpopulation and global warming. First of all, this is connected with the overactive development of artificial intelligence.

A holistic concept of the administrative-legal mechanism for the implementation of legal doctrine in the field of artificial intelligence in Ukraine as a knowledge system of administrative, informational, criminal and civil law, public management and administration has been formed, the essence of which is that the

relationship between the authors of computer programs as sub objects of intellectual property should be regulated as much as possible by law and predicted, and artificial intelligence can be part of a computer program with advanced capabilities as close as possible to human intelligence and the ability to act more extensively within the program.

The author's definition of the concept of the mechanism of administrative-legal regulation of activities related to the creation, implementation and use of artificial intelligence is formulated, which should be understood as a system of clearly structured and interconnected administrative-legal means and legal phenomena that regulate, protect and develop social relations in the field of public administration activities related to the creation, implementation and use of artificial intelligence technologies in order to effectively ensure the rights and legitimate interests of individuals and legal entities, state and public interests.

It has been proven that the administrative-legal regulation of activities related to the creation, implementation and use of artificial intelligence in Ukraine requires the development and adoption of the necessary administrative-legal framework, to which, first of all, the law of Ukraine "On the legal status of artificial intelligence and general principles of creation, implementation and use of its technologies in Ukraine", and the detailing and clarification of its provisions should be implemented in subordinate legal acts of different legal force and corresponding direction.

It is proposed to divide the administrative and legal guarantees of ensuring the development of artificial intelligence in Ukraine, depending on their functional purpose, into institutional, functional and organizational (institutional – administrative and legal norms that provide the legal basis for the creation, implementation and use of artificial intelligence and its public administration; functional – norms of administrative law that ensure the creation of favorable conditions for the development of artificial intelligence technologies, as well as protect the rights and interests of individuals or legal entities involved in the creation, implementation and use of artificial intelligence; organizational –

administrative and legal norms that regulate activity bodies of public administration regarding the implementation of control and monitoring of activities related to the creation, implementation and use of artificial intelligence).

It has been established that in the most developed countries of the world, artificial intelligence appears as an "electronic person", but the issues of its legal status, copyright and other features of the application to the work of artificial intelligence tend to be resolved at the supranational level - the level of international conventions, treaties and legal regulations acts of various state associations (European Union, BRICS, Arab League, etc.).

It is proven that the basis of the European approach is the definition of certain measures to achieve an "ecosystem of excellence" and an "ecosystem of trust" of artificial intelligence at the European, national and regional levels. "Ecosystem of excellence" tentatively represents a certain system of interaction at all levels of representatives of the private and public sectors, including small and medium-sized enterprises, on the basis of partnership with the mobilization of own resources, starting from the stage of research and innovation to the creation of incentives to accelerate the implementation of technological solutions on based on artificial intelligence. The main factors holding back the widespread use of artificial intelligence technologies, in addition to the lack of investment and practical skills for its use, are the lack of trust in these technologies on the part of the public. Accordingly, the regulatory framework for artificial intelligence should create a unique "ecosystem of trust", the key features of which are compliance with the rules of the European Union, including rules for the protection of basic human and consumer rights.

The provisions of the science of administrative law have been improved, stating that the main components of the structure of the mechanism of administrative and legal regulation in the field of creation, implementation and use of artificial intelligence in Ukraine include the following elements: a) norms of administrative law of different legal force, which regulate the legal status and powers of individuals, which carry out public administration of the type of activity

in question, as well as rules for dealing with artificial intelligence; b) acts of implementation of relevant norms of administrative law; c) administrative and legal relations that arise and exist during the implementation of public administration of activities related to the creation, implementation and use of artificial intelligence.

The understanding of the concept of artificial intelligence is developed as the ability of a technological software system to achieve any complex goal using processes comparable to human cognitive processes, recognition of various tasks and modeling of the situation to achieve the programmed goal.

Additional arguments are given in favor of the statement that the system of normative acts regulating the governmental and organizational activities in the field of creation, implementation and use of artificial intelligence in Ukraine should include:

1) a profile law defining the legal status of artificial intelligence and the general principles of state policy in the field of creation, implementation and use of its technologies;

2) normative acts regulating the functioning of artificial intelligence in the public administration of various branches of social relations (construction, economic activity, state administration, energy, land management, medicine, local self-government, science and education, provision of administrative services, national security and defense, law enforcement activities, industrial production, agriculture, sports, transport, finance, etc.);

3) regulatory acts regarding the procedure for licensing artificial intelligence technologies;

4) normative acts regulating the legal status of subjects of legal regulation in the field of creation, implementation and use of artificial intelligence;

5) normative acts on state control and supervision of activities related to the creation, implementation and use of artificial intelligence;

6) regulatory acts defining strategies for the development and improvement of activities in the field of creation, implementation and use of artificial intelligence.

Proposals have been developed regarding the need to create a Department for the Development, Implementation and Use of Artificial Intelligence within the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, which would carry out exclusively public administration of activities related to the creation, implementation and use of artificial intelligence in Ukraine, and at the same time would be subordinated to the central executive body, which implements state policy in the field of digital technology development.

Attention is focused on the fact that the administrative and legal regulation of activities related to the creation, implementation and use of artificial intelligence in Ukraine requires the development and adoption of the necessary administrative and legal framework, to which, first of all, the law of Ukraine "On the legal status of artificial intelligence and general the principles of creation, implementation and use of its technologies in Ukraine", and the detailing and clarification of its provisions should be implemented in subordinate legal acts of different legal force and corresponding direction.

It was established that there is a need for the development and adoption of resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the functioning of artificial intelligence in the public administration of social relations in various spheres of public life: construction, economic activity, state administration, energy, local self-government, medicine, provision of administrative services, science and education, national security and defense, law enforcement, industrial production, agriculture, sports, transport, financial services, etc.

The expediency of the ban on the introduction and use of artificial intelligence technologies capable of causing harm to any person at the initiative of such technologies is substantiated; the legal doctrine of artificial intelligence in Ukraine should be based on both infrastructural and legal foundations and take into account the period of recovery of Ukraine after the end of hostilities; it is proposed

to recognize artificial intelligence as one of the priority areas (national interest of Ukraine) of national security of Ukraine.

Key words: administrative law, administrative-legal mechanism, legal doctrine, artificial intelligence, computer program, copyright.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Тюрю Ю.І. Щодо питання аналізу функцій публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Юридична наука*. 2019. №6. Том 2. С. 22–28.

2. Тюрю Ю.І. Щодо розуміння поняття, структури та особливостей механізму адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Юридична наука*. 2020. №2. Том 2. С. 117–125.

3. Тюрю Ю.І. Окремі питання визначення об'єкта, предмета і методів публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 5. Том 3. С. 159–164.

4. Tiuria, Yu. The concept of «artificial intelligence» in the philosophical and legal understanding. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. № 12. P. 131–136.

5. Тюрю Ю.І. Стан наукової розробки правової доктрини у сфері штучного інтелекту. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Випуск 6. С. 169–174.

6. Тюрю Ю.І. Правове регулювання використання штучного інтелекту на основі Європейського підходу. *Juris Europensis Scientia: науковий журнал*. 2022. №2. С. 141–145.

7. Тюрю Ю.І. Визначення та правові вимоги до «високоризикованих» технологій штучного інтелекту. *Ампаро: науковий журнал*. 2022. № 1. С. 15–22.

8. Тюрю Ю.І. Аналіз філософсько-правових підходів до визначення поняття «штучний інтелект». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2022. №56. С. 54–58.

9. Тюрю Ю.І. Визначення поняття адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Науковий журнал «Juris Europensis Scientia»*. 2022. №3. С. 72–77

10. Тюрю Ю.І. Деякі аспекти дослідження суб'єктів адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2022. №59. С. 28–31.

11. Тюрю Ю.І. Деякі аспекти побудови нормативної бази адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Juris Europensis Scientia: науковий журнал*. 2022. №5. С. 25–28

12. Тюрю Ю.І. Визначення принципів публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Приватне та публічне право: науковий журнал*. 2022. № 4. С. 72–77

13. Tiuria, Yu. Administrative-legal guarantees for ensuring the development of artificial intelligence in Ukraine: concept and system. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 2. P. 40–44.

14. Tiuria, Yu. Legal doctrine of artificial intelligence: the current state of development. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 3. P. 32–36.

15. Тюрю Ю.І. Результати компаративістичного дослідження правової доктрини у сфері штучного інтелекту. *Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 66–70.

16. Tiuria, Yu. Epistemology of the concept of «legal doctrine in the sphere of artificial intelligence» in Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 1. P. 124-129.

17. Тюрю Ю.І. Генеза правової доктрини штучного інтелекту та ризику його застосування. *Приватне та публічне право*. 2023. № 1. С. 144-148.

***Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection, Scopus або включених до категорії «А»
Переліку наукових фахових видань України:***

18. Leheza, Y. O., Pushkina, O. V., Iliushchenko, H. V., & **Tiuria, Y. I.** (2021). Legal Regulation of the Use of Technogenic Waste of a Mining Enterprises in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (6), 153-157. doi:10.33271/NVNGU/2021-6/153. (**Scopus**)

19. Kostyashkin, I., Smitiukh, A., Makeieva, O., Hurina, D., **Tiuria, Y.**, & Diligul, A. (2020). Judicial protection of intellectual property rights as one of the principles of civil law. *International Journal of Management*, 11(2), 75-84. doi:10.34218/IJM.11.2.2020.0082. (**Scopus**)

20. **Tiuria, Y.**, Pochtovyi, M., Medytskyi, I., Mykytyn, Y., & Kryvenko, O. (2022). Features of legal support of artificial intelligence in the Asia and Pacific region. *Amazonia Investiga*, 11(60), 129-134. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.60.12.13> (**Web of Science Core Collection**).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

21. Тюрю Ю.І. Щодо визначення мети адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Київ, 22–23 вересня 2021 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 76–78.

22. Тюрю Ю.І. Щодо визначення завдань адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання

штучного інтелекту в Україні. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19–20 січня 2022 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 44–47.

23. Тюрю Ю.І. Застосування штучного інтелекту у правосудді. *Legal education and science in the context of European integration*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції м. Дніпро, 5 жовтня 2022 р. Дніпро, 2022. С. 403–405.

24. Тюрю Ю.І. Цифрова трансформація правосуддя в Україні. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку і права в XXI столітті*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 8 листопада 2022 р. Умань, 2022. С. 70–71.

25. Тюрю Ю.І. Питання адміністративно-правового регулювання діяльності у сфері розвитку технологій штучного інтелекту в Україні. *Економіка, фінанси, облік та право в умовах глобалізації*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Біла Церква, 16 листопада 2022 р. Біла Церква, 2022. С. 61–62.

26. Tiuria Yu. Ethical aspects of using artificial intelligence technologies in the judicial system. *The latest implementation of technologies in education: IV International Scientific and Practical Conference*, Munich, Germany, 21 November 2022. Munich, 2022. P. 146–148.

27. Тюрю Ю.І. Правові аспекти регулювання технологій штучного інтелекту у сфері інтелектуальної власності. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики*: матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 28-29 грудня 2022 року. Миколаїв, 2022. С. 365–368.

ЗМІСТ

ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ	32
1.1. Генеза концептуальних напрямів розуміння доктрини штучного інтелекту у філософському й правовому дискурсах	32
1.2. Стан наукової розробки правової доктрини у сфері штучного інтелекту	58
Висновки до розділу 1	77
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ	79
2.1. Квінтесенція публічного адміністрування діяльності з розробки штучного інтелекту в Україні	79
2.2. Механізм владно-організаційної діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні	129
2.3. Адміністративно-правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні та їхня відповідність міжнародним стандартам і принципам	154
Висновки до розділу 2	189
РОЗДІЛ 3. КОМПАРАТИВІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	200
3.1. Практика адміністративно-правового забезпечення штучного інтелекту в закордонних країнах	200
3.2. Формування нової доктрини лідерства Сполучених Штатів Америки та ЄС у сфері штучного інтелекту	229

3.3. Особливості правової доктрини у сфері штучного інтелекту держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону	260
Висновки до розділу 3	281

**РОЗДІЛ 4. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ
ДОКТРИНИ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ**

4.1. Епістемологія концепту «правова доктрина у сфері штучного інтелекту в Україні»	289

4.2. Правове регулювання використання штучного інтелекту на основі європейського підходу	301

Висновки до розділу 4	318

ВИСНОВКИ	321

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	334

ДОДАТКИ	378

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція України у ч. 11 ст. 92 проголосила, що виключно законами України визначається організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики. Таке положення Основного Закону ще у 1996 році фактично закріпило основи того, що інформатизація є настільки важливою, що вона має визначатися виключно законами України.

У ХХІ столітті, в епоху в першу глобалізації, проблема функціонування різних інформаційних систем стала в один ряд із проблемами перенаселення та глобального потепління. Насамперед це пов'язано із надактивним розвитком штучного інтелекту.

Згідно з вибіркоvim опитуванням 7502 підприємств у всьому світі, проведеним 30 березня – 12 квітня 2022 року компанією Morning Consult на замовлення IBM, світова частка підприємств, що впровадили штучний інтелект, наразі становить 35%, збільшившись на 4 процентні пункти з 2021 року. У Китаї та Індії найвищі показники розгортання штучного інтелекту – 58 % і 57 % відповідно, тоді як у Канаді – 28 %, у Великобританії – 26 %, у США – 25 % і в Південній Кореї – 22 %. З опитаних підприємств 28% мають цілісну стратегію штучного інтелекту, 25 % зосереджені лише на обмежених або конкретних випадках використання, а 37 % розробляють стратегію штучного інтелекту¹.

Також слід зазначити на важливості використання штучного інтелекту в Україні наразі саме в умовах захисту та наступу на російські окупаційні війська, проте в умовах воєнного стану проблема формування цілісної концепції адміністративно-правового механізму реалізації правової доктрини

¹ Штучний інтелект на підприємствах світу. Впровадження прискорюється. Ось статистика по країнах. URL: <https://dev.ua/news/shtuchnyiintelekt-1657287942>.

у сфері штучного інтелекту знайде свою реалізацію у період післявоєнної відбудови України.

Вивчення феномена правового регулювання штучного інтелекту в Україні належить до малодосліджених в науці адміністративного та інформаційного права. Сьогодні немає підстав стверджувати, що ми маємо науково обґрунтовану концепцію адміністративно-правового механізму реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту. Виняток становлять роботи, присвячені як загальним, так і окремим проблемам забезпечення використання штучного інтелекту в різних галузях права, що наразі не знімає гостроти порушеної нами проблематики. Окремі її аспекти розглядалися у працях Т.Л. Антонової, К.В. Барсукової, Ю.А. Будника, В.В. Галуцька, В.М. Гаращука, А.П. Гетьмана, І.А. Городецької, В.А. Головка, І.О. Грицай, О.Ю. Дрозда, Р.А. Калюжного, М.В. Карчевського, Ю.С. Кіцула, Т.О. Коломоєць, В.І. Курила, В.А. Лазаренка, Б.О. Логвиненка, М.В. Лошицького, Д.В. Мамчура, А.В. Матвійчука, Р.В. Миронюка, О.А. Моргунова, Л.Р. Наливайко, О.Е. Радутного, О.Й. Розвадовського, Р.А. Сербіна, А.О. Сидоренка, А.О. Собакаря, В.В. Топчія, В.В. Шеховцова, В.Д. Чернія, О.Ш. Чомахашвілі, О.С. Юніна та інших. та ін.

Слід виокремити колективну монографію авторського колективу Інституту проблем штучного інтелекту Міністерства освіти і науки України і Національної академії наук України «Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні» за загальною редакцією А.І. Шевченка, опубліковану в Києві у 2023 році, у якій закладено основи дослідження штучного інтелекту в різних сферах суспільної діяльності; докторську дисертацію з державного управління Т.В. Запорожця «Формування та реалізація механізмів запровадження інтелектуального управління у діяльності органів державної влади», захищену в м. Харків у 2021 році, в якій здійснено теоретико-методологічне обґрунтування та розроблено практичні рекомендації щодо формування та реалізації механізмів запровадження інтелектуального

управління у діяльності органів державної влади.

Разом із тим у роботах названих авторів є істотні розбіжності у підходах до самого розуміння поняття штучного інтелекту, не повною мірою розкрито діяльнісний бік функціонування системи органів державної влади, до компетенції яких належить адміністративно-правовий механізм реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту. Багато досліджень, незважаючи на високий рівень теоретичних узагальнень, залишило за межами викладу прикладні аспекти значення правового регулювання цієї сфери. Здебільшого жоден із вищезазначених дослідників не робив спроб вивчення впливу основних тенденцій розвитку соціальних процесів на стан правового забезпечення стратегії і тактики використання штучного інтелекту в Україні в умовах захисту від збройної агресії. Проте для розробки концептуальних положень адміністративно-правового механізму реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту, їх прогнозування, а також вибору ефективних засобів і способів їх упровадження теоретичні дослідження в галузі правознавства, зокрема в адміністративному та інформаційному праві, мають суттєве значення.

Вищезазначений комплекс обставин зумовив науковий інтерес до порушеного кола питань, а також їх теоретичне опрацювання на дисертаційному рівні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема й зміст дисертаційного дослідження узгоджується з Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, визначеними Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Національною Стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затвердженою Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021, Стратегією реформування державного управління України на 2022-2025 роки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від

21 липня 2021 р. № 831-р., Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. № 1556-р.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є формування цілісної концепції адміністративно-правового механізму реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту в Україні як системи знань адміністративного, інформаційного та цивільного права, публічного управління та адміністрування, а також вироблення на цій основних напрямів вдосконалення правового забезпечення використання штучного інтелекту.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі *завдання*:

- розглянути генезу концептуальних напрямів розуміння доктрини штучного інтелекту у філософському й правовому дискурсах;
- проаналізувати стан наукової розробки правової доктрини у сфері штучного інтелекту;
- розкрити квінтесенцію публічного адміністрування діяльності з розробки штучного інтелекту в Україні;
- охарактеризувати механізм владно-організаційної діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні;
- описати адміністративно-правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні та встановити їх відповідність міжнародним стандартам і принципам;
- систематизувати практику адміністративно-правового забезпечення штучного інтелекту в закордонних країнах;
- встановити особливості формування нової доктрини лідерства Сполучених Штатів Америки та ЄС у сфері штучного інтелекту;
- проаналізувати правові доктрини у сфері штучного інтелекту держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону;
- сформулювати авторське бачення основних понять адміністративно-правового механізму реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту в Україні;

– визначити епістемологію концепту «правова доктрина у сфері штучного інтелекту в Україні»;

– проаналізувати правове регулювання використання штучного інтелекту на основі європейського підходу;

– сформулювати основні напрями вдосконалення правового забезпечення використання штучного інтелекту в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері формування та реалізації державної політики щодо використання технологій штучного інтелекту.

Предметом дослідження є адміністративно-правовий механізм реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту в Україні.

Методи дослідження обрано на основі визначених у роботі мети й завдань, з урахуванням її об'єкта і предмета. Методологічну основу дослідження становлять концептуальні категорії та поняття гносеології. За допомогою діалектичного методу визначено сутність і зміст адміністративно-правового механізму реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту в Україні (розділи 1-4). За допомогою законів формальної логіки визначено елементи адміністративно-правового механізму реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту в Україні (розділ 2), сформульовано авторське бачення основних понять у цій сфері, а також систематизовано окремі фактори (підрозділи 1,2, 2.1 та 2.2).

Під час проведення дослідження застосовувалися такі наукові методи, як: догматичний – для опрацювання законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, що регламентують діяльність у сфері штучного інтелекту (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 4.2); системно-структурний і функціональний, за допомогою яких було встановлено проблеми формування та реалізації державної політики у сфері штучного інтелекту (підрозділи 1.2, розділ 2, 4.1); аналізу та синтезу – під час опрацювання основних видів, форм, методів і засобів правового забезпечення стратегії і тактики використання штучного інтелекту в Україні (розділи 3, 4). Статистичні методи застосовувалися для

вивчення інформаційної та емпіричної основи дослідження (підрозділ 2.3). Застосування методу моделювання дало можливість розробити на концептуальному, законодавчому й науковому рівнях пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення правового забезпечення використання штучного інтелекту в Україні (розділи 3, 4). Компаративний метод дозволив систематизувати практику адміністративно-правового забезпечення штучного інтелекту в закордонних країнах, встановити особливості формування нової доктрини лідерства Сполучених Штатів Америки та ЄС у сфері штучного інтелекту, проаналізувати правові доктрини у сфері штучного інтелекту держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону (розділ 3).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації склали наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі філософії, загальної теорії держави і права, адміністративного та інформаційного права, кримінального та цивільного права, теорії управління, інших галузевих правових наук.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, що визначають адміністративно-правовий механізм реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту в Україні. Проаналізовано також міжнародні правові акти і законодавство деяких зарубіжних країн, досвід яких у галузі правового регулювання штучного інтелекту може бути використаний в Україні.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять відомості щодо особливостей застосування штучного інтелекту в Україні та світі, їх кількісних та якісних показників, опубліковані дані стосовно впливу штучного інтелекту на різні сфери суспільної діяльності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації вперше комплексно з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки на системному рівні аналізу та узагальнення виявлено, описано і пояснено феномен адміністративно-правового механізму реалізації правової доктрини у сфері штучного

інтелекту в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачкою. Основні з них такі:

вперше:

– сформовано цілісну концепцію адміністративно-правового механізму реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту в Україні як системи знань адміністративного, інформаційного, кримінального та цивільного права, публічного управління та адміністрування, сутність якої полягає у тому, що відносини між авторами комп'ютерних програм як суб'єктами інтелектуальної власності мають бути максимально врегульовані правом та прогнозовані, зокрема штучний інтелект може бути частиною комп'ютерної програми із розширеними можливостями максимально приближеними до інтелекту людини і здатності діяти більш розширено в межах програми;

– сформульовано авторське визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту, під яким слід розуміти систему чітко структурованих і взаємопов'язаних адміністративно-правових засобів та правових явищ, що упорядковують, охороняють та розвивають суспільні відносини у галузі публічного адміністрування діяльності, пов'язаної зі створенням, впровадженням і використанням технологій штучного інтелекту з метою ефективного забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, державних та громадських інтересів;

– доведено, що адміністративно-правове регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні потребує розробки та прийняття необхідної адміністративно-правової бази, до якої, першочергово має належати Закон України «Про правовий статус штучного інтелекту та загальні засади створення, впровадження та використання його технологій в Україні», а деталізацію та уточнення його

положень доцільно реалізувати у підзаконних нормативно-правових актах різної юридичної сили і відповідного спрямування;

– запропоновано поділяти адміністративно-правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні залежно від їх функціонального призначення на інституційні, функціональні та організаційні (інституційні – адміністративно-правові норми, що забезпечують правову основу діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту та її публічного адміністрування; функціональні – норми адміністративного права, що забезпечують створення сприятливих умов для розвитку технологій штучного інтелекту, а також захищають права та інтереси фізичних або юридичних осіб, які задіяні у діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту; організаційні – адміністративно-правові норми, що регламентують діяльність органів публічного адміністрування стосовно здійснення контролю та моніторингу за діяльністю зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту);

– встановлено, що у найрозвиненіших країнах світу штучний інтелект фігурує в якості статусу «електронної особи», однак проблематика її правового статусу, авторських прав та інших особливостей звернення до роботи штучного інтелекту тяжіє до вирішення на наднаціональному рівні – рівень міжнародних конвенцій, договорів та нормативно-правових актів різних державних об'єднань (Європейський Союз, БРІКС, Арабська Ліга та ін.);

– доведено, що основою європейського підходу є визначення певних заходів щодо досягнення «екосистеми досконалості» та «екосистеми довіри» штучного інтелекту на європейському, національному та регіональному рівнях. «Екосистема досконалості» умовно є певною системою взаємодії на всіх рівнях представників приватних та державних секторів, зокрема малих та середніх підприємств, на засадах партнерства з мобілізацією власних ресурсів, починаючи з етапу досліджень та інновацій до створення стимулів

для прискорення впровадження технологічних рішень на основі штучного інтелекту. Основними факторами, що стримують широке використання технологій штучного інтелекту, окрім нестачі інвестицій та практичних навичок щодо його використання, є брак довіри до зазначених технологій з боку громадськості. Відповідно нормативна база щодо штучного інтелекту повинна створити унікальну «екосистему довіри», ключовими ознаками якої є відповідність правилам Європейського Союзу, включаючи правила захисту основних прав людини і прав споживачів;

удосконалено:

– положення науки адміністративного права про те, що до основних складових структури механізму адміністративно-правового регулювання у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні входять наступні елементи: а) норми адміністративного права різної юридичної сили, що регламентують правовий статус та повноваження осіб, які здійснюють публічне адміністрування розгляданого виду діяльності, а також правила поведінки зі штучним інтелектом; б) акти реалізації відповідних норм адміністративного права; в) адміністративно-правові відносини, що виникають та існують під час здійснення публічного адміністрування діяльності, пов'язаної зі створенням, впровадженням та використанням штучного інтелекту;

– розуміння поняття штучного інтелекту як здатності технологічної програмної системи досягти будь-якої складної мети за допомогою процесів, порівняних із когнітивними процесами людини, розпізнавання різних задач та моделювання ситуації для досягнення запрограмованої мети;

дістали подальшого розвитку:

– твердження стосовно того, що до системи нормативних актів, які регламентують владно-організаційну діяльність у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні мають входити: 1) профільний закон, що визначає правовий статус штучного інтелекту та загальні засади державної політики у галузі створення, впровадження та

використання його технологій; 2) нормативні акти, що регламентують функціонування штучного інтелекту в публічному адмініструванні різних галузей суспільних відносин (будівництво, господарська діяльність, державне управління, енергетика, землеустрій, медицина, місцеве самоврядування, наука й освіта, надання адміністративних послуг, національна безпека й оборона, правоохоронна діяльність, промислове виробництво, сільське господарство, спорт, транспорт, фінанси тощо); 3) нормативні акти щодо порядку ліцензування технологій штучного інтелекту; 4) нормативні акти, що регламентують правовий статус суб'єктів правового регулювання у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту; 5) нормативні акти щодо державного контролю та нагляду за діяльністю зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту; 6) нормативні акти, що визначають стратегії розвитку та удосконалення діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту;

– пропозиції щодо необхідності у створенні у складі Міністерства цифрової трансформації України Департаменту з розвитку, впровадження та використання штучного інтелекту, що здійснював би виключно публічне адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, і при цьому підпорядковувався центральному органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері розвитку цифрових технологій.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що у:

– науково-дослідній сфері ці результати, які в сукупності становлять цілісне знання про адміністративно-правовий механізм реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту в Україні, можуть бути основою для подальшої розробки відповідних проблем;

– галузі правотворчості висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані для підготовки й уточнення низки законодавчих та підзаконних актів у сфері адміністративно-

правового регулювання сфери штучного інтелекту в Україні;

– правозастосовній діяльності використання одержаних результатів дозволить підвищити ефективність процесів і процедур організації та здійснення правового забезпечення штучного інтелекту в Україні;

– освітньому процесі матеріали дисертації доцільно використовувати при підготовці підручників і навчальних посібників із дисциплін «Адміністративне право», «Інформаційне право», «Цивільне право», тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені дисертанткою на таких всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях: Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.); Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність (м. Київ, 19–20 січня 2022 р.); Legal education and science in the context of European integration (м. Дніпро, 5 жовтня 2022 р.); Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку і права в ХХІ столітті (м. Умань, 8 листопада 2022 р.); Економіка, фінанси, облік та право в умовах глобалізації: (м. Біла Церква, 16 листопада 2022 р.); The latest implementation of technologies in education (Munich, Germany, 21 November 2022); Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики (м. Миколаїв, 28–29 грудня 2022 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація підготовлена її авторкою самостійно. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, є значний внесок здобувачки. Зокрема, у роботах: Leheza, Y. O., Pushkina, O. V., Pliushchenko, H. V., & Tiuria, Y. I. Legal Regulation of the Use of Technogenic Waste of a Mining Enterprises i Ukraine – дослідницею охарактеризовано механізм правового регулювання використання техногенних відходів гірничодобувних підприємств в Україні; Kostyashkin, I., Smitiukh, A., Makeieva, O., Hurina, D., Tiuria, Y., & Diligul, A. Judicial protection of intellectual property rights as one of the principles of civil law – авторкою

досліджено взаємодію принципів цивільного та адміністративного права як регуляторів використання штучного інтелекту; Tiuria, Y., Pochtovyi, M., Medytskyi, I., Mykytyn, Y., & Kryvenko, O. Features of legal support of artificial intelligence in the Asia and Pacific region – науковицею досліджено особливості правового регулювання використання штучного інтелекту в Азії.

Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертаційному дослідженні не використовувалися. Наукові результати та висновки, що виносилися на захист кандидатської дисертації, повторно на захист не виносяться.

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дисертаційної роботи, висвітлені в сімнадцяти статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, трьох статтях, опублікованих у виданнях, які включені до наукометричних баз даних Web of Science та Scopus, семи працях апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, які об'єднують 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 387 сторінок, з яких основний текст дисертації займає 337 сторінок, список використаних джерел розташований на 45 сторінках (377 найменувань), додатки – на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ
ДОКТРИНИ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ1.1. Генеза концептуальних напрямів розуміння доктрини штучного інтелекту
у філософському й правовому дискурсах

Активне впровадження та використання штучного інтелекту за останні роки в різних сферах діяльності людини, неоднозначність інтерпретації поняття штучного інтелекту призводить до викривленого та неоднозначного трактування штучного інтелекту. Сьогодні навряд чи можна здивувати визначенням «штучний інтелект» навіть пересічного громадянина. Однак, вчені вже десятиріччями ведуть запеклі суперечки з приводу існування штучного інтелекту. За цей час створені програми для встановлення виміру штучного інтелекту, тобто здатності «машини» на роздуми, відчуття, емоції, пізнання, розуміння і це все одночасно, тобто такі процеси, які відбуваються у діяльності людини. Спільні зусилля вчених різних галузей протягом кількох десятиліть спрямовані на вирішення складної задачі – розуміння поняття «штучний інтелект». В цій роботі пропонується наше власне визначення цього поняття на основі аналізу останніх досліджень і публікацій в цій області, що дозволяє нам зробити конкретні висновки щодо цього питання.

Починаючи пошуки розуміння штучного інтелекту, необхідно звернутись до філософського виміру «інтелект людини» та «свідомість особистості», за для виділення генези розглядуваного поняття, оскільки вчені до теперішнього часу ведуть дослідження з метою з'ясування поняття інтелект людини та свідомість особистості. Ці питання виникали у людей ще за часів зародження філософії, і до теперішнього часу вчені намагаються встановити розуміння цих понять, дати остаточне визначення. Пошуки

відповіді на визначення свідомості людини тривають тисячоліття і нерозривно пов'язані з філософією пізнання буття.

Питання з'ясування поняття штучного інтелекту у філософському аспекті розглядали в своїх дослідженнях: А. В. Касяненко, В. В. Федотов, І. В. Григоренко, К. Юнг, Н. К. Тимофієва, О. Б. Столяренко, О. І. Стебельська, О. Я. Мороз та ін. Однак, незважаючи на проведені дослідження на сьогодні не існує чіткого визначення поняття «штучний інтелект» та природи його походження, що дає привід для проведення подальшого дослідження у вказаному напрямку.

Перші визначення поняття «штучний інтелект» дає ще у 1956 році американський фахівець з інформатики та дослідник мислення Джон Маккарті. Однак, варто зазначити, що до остаточного впровадження терміну «штучний інтелект» проводились впровадження щодо інтелекту перших електронно-обчислювальних машин. Виникає питання чи здатні мислити ЕОМ мислити як людина? Значний внесок був зроблений англійським математиком Аланом Тьюрінгом, який першим запровадив тест щодо здатності ЕОМ мислити, як людина. Цей тест увійшов в історію розвитку «штучного інтелекту» під назвою автора тест Тьюрінга. Однак, матеріали щодо його дослідження були лише теоретичними і незавершеними. З цього моменту вчені різних галузей, а саме: математика, інформатика, логіка, філософія, криптографія та ін.

XX-XXI сторіччя увійшли в історію як активний розвиток технологічного процесу. Особливо стрімко іде розвиток за останні роки завдяки ІТ технологіям. Технології заповнюють всі сфери діяльності людини все більше. Сьогодні складно уявити своє життя без технологічних засобів, оглядаючись на минуле, покоління людей дивуються, як можна було обходитись без звичних на сьогодні речей. Заповнюючи наше середовище в повному обсязі важко знайти людей, які не користуються ІТ технологіями, це скоріш виходить за рамки нормальної поведінки, чого не можна сказати ще 10 років назад. В Азіатсько-Тихоокеанських регіонах та в Сполучених

Штатах Америки запровадження ІТ технологій відбулось значно раніше ніж в Україні. Вже після активного впровадження технологічного процесу виникає питання щодо визначення штучного інтелекту, як у філософському так і правовому напрямках. За останні роки в Україні також активно впроваджується технологічний процес. Звичайно розвиток технологій відбивається на звичний порядок життя, такі як професійна, побутова, дозвільна, виховна сфери та інші.

Проте, штучний інтелект має свої коріння в давнину. Вже в історичному контексті перші дослідження, пов'язані з процесами мислення, здійснювались у філософії. Принципи раціонального мислення були сформульовані ще Аристотелем (384 – 322 до н. е.). У XVI столітті Рене Декарт вперше поділився своїми висновками про відмінності між розумом і матерією. Філософія спрямувала увагу на ключові принципи, що керують раціональною частиною мислення. Але для формалізації цих принципів потрібні були глибокі наукові дослідження в іншій галузі – математиці. Протягом багатьох століть обидві ці галузі науки розвивалися паралельно, взаємно вдосконалюючи одна одну. На штучний інтелект найбільший вплив мав розвиток таких розділів математики як логіка, обчислення та ймовірність [74, с. 185]. Не можна зрозуміти поняття «штучний інтелект», не розглянувши інтелект людини.

Так, інтелект (від лат. *intellectus* – розуміння, розум, пізнання) – «відносно стійка структура розумових здібностей індивіда. Зазвичай інтелект визначають за рівнем розвитку, який розглядають у зв'язку з такими пізнавальними процесами, як сприймання, пам'ять, уява тощо». Трактують інтелекту як загальних розумових здібностей використовують у вигляді поведінкових характеристик індивіда, пов'язаних з розумінням та прогнозуванням подій, ефективністю діяльності, успішною адаптацією до нових життєвих завдань [59].

В середньовіччі філософи ідеалісти та матеріалісти пов'язували поняття інтелекту людини з його природними, вродженими розумовими

здібностями. З часом інтелект розглядався з урахуванням основ психології. В ХХ сторіччі інтелект розглядається з медичної точки зору та в розрізі досліджень мозкової діяльності людини. Такі комплексні дослідження дали змогу вченим наблизитись до розв'язання давньої проблеми з'ясування інтелекту. Саме наблизитись, тому що на сьогодні багато визначень інтелекту людини, жоден з цих визначень не можна відкидати при розгляді нашої роботи. В решті це може вплинути на витoki поняття «штучний інтелект» та з'ясування його природи походження та тісного зв'язку із інтелектом людини.

Вже протягом тривалого часу вчені вступають у дискусії щодо самої природи цього поняття, оскільки вже існують програми для оцінювання штучного інтелекту, як здатності «машин» відтворювати роздуми, відчуття, емоції, навчання та розуміння, і все це одночасно, в усіх аспектах людського життя. Тому з цього приводу необхідно провести огляд сучасних позицій науковців, які висвітлювали ці питання у своїх дослідженнях.

Так, на думку Григоренко І.В.: «інтелект можна визначити як здатність особистості, яка зумовлює загальну успішність пристосовування людини до нових умов існування. Інтелект стає однією з найбільш суттєвих і необхідних властивостей особистості у сучасному суспільстві знань, яке активно формується у світі, що глобалізується. Перспективи подальших вбачаємо у детальному аналізі філософського аспекту інтелектуальної поведінки людини у сучасному соціумі» [48, с. 120]. Як ми бачимо основу інтелекту людини можна характеризувати як «гнучкість» і пристосування до сучасних умов існування, самостійне обрання алгоритму діяльності з урахуванням об'єктивних обставин на основі індивідуальності кожної людини.

Поруч із поняттям «інтелект людини» ми можемо зустріти поняття «свідомість» людини або особистості. Виникає необхідність розібратись чи є тотожними ці поняття. Так: «свідомість людини – фундаментальна соціально-когнітивна система людини, що є продуктом діяльності її мозку і

спроможна сприймати й розпізнавати інформацію, створювати, формувати й систематизувати знання, навчатися, приймати самостійні мотивовані рішення залежно від поставлених завдань і наявних обставин, ураховуючи закони та правила соціуму. Якісна оцінка результатів свідомої діяльності людини корелює з рівнем її інтелекту IQ (від англ. Intelligence Quotient), що є кількісною характеристикою інтелекту. Отже першочерговим завданням у створенні штучного інтелекту є створення інтелектуальної системи, що формує штучну свідомість як модель функціонального апарату свідомості людини» [239]. Тож, інтелект є складовою частиною свідомості людини, тобто інтелект більш вузьке поняття по відношенню до свідомості. До того ж як зазначає автор інтелект можна вирахувати і наділений кількісними характеристиками, свідомість же включає багато інших факторів, які прорахувати (запрограмувати) складніше ніж із інтелектом. Тому, перекодаючи до визначення поняття штучного інтелекту доцільно все ж таки застосовувати поняття «штучний інтелект» ніж поняття «штучна свідомість». Вочевидь «штучна свідомість» поняття на сьогодні є недосяжним, у зв'язку з відсутністю точності визначення свідомості та прорахунку всіх факторів, які необхідно врахувати.

Столяренко О. Б. під поняттям людина, має на увазі, «що мова йде про істоту, яка поєднує в собі два напрямки розвитку: біологічний та соціальний (людина є носієм свідомості, що є суспільним продуктом). Як індивід людина розвивається в онтогенезі, а як особистість вона проходить свій життєвий шлях, у ході якого здійснюється соціалізація індивіда. Отже, людина – це біосоціальна істота, наділена свідомістю і здатністю до діяльності. Об'єднання цих трьох рівнів в одне ціле формує інтегральну характеристику людини – її індивідуальність. Індивідуальність – це поєднання психологічних особливостей людини, що утворюють її своєрідність, відмінність від інших людей. Індивідуальність виявляється у здібностях людини, домінуючих потребах, рисах характеру, почутті власної гідності, світобаченні, системі знань, умінь, навичок, рівні розвитку інтелектуальних, творчих процесів,

індивідуальному стилі діяльності та поведінки, типі темпераменту, характеристиках емоційної та вольової сфер тощо» [187, с. 13]. Ми бачимо, що один із факторів формування особистості, як соціально розвинутої людини закладено розвиток інтелекту. Однак, наявності самого інтелекту у людини не достатньо, всі разом фактори і такий важливий, як соціалізація особи в процесі життєдіяльності та розвиток інтелекту. Різні теорії розвитку особистості дає уявлення, що на розвиток інтелекту особи впливають інші особистісні фактори.

М.Й. Варій робить власні висновки щодо свідомості людини, яка на його думку має «такі прошарки: 1 – початковий рівень свідомості; 2 – низький рівень свідомості; 3 – середній рівень свідомості; 4 – високий рівень свідомості; 5 – досконалий рівень свідомості. Найвищим (за зростанням) є надсвідомий рівень людської психіки, який утримує психічні явища, акти й стани, що виникли внаслідок взаємодії зі Всесвітом, а також псі-програми такої взаємодії. Цей рівень має такі прошарки: 1 – інтуїтивний; 2 – сегментний; 3 – всеосяжний. Однак психіка кожної окремої людини функціонує як єдиний цілісний комплекс, у якому несвідоме, підсвідоме, свідоме і надсвідоме впливають на всі підсистеми» [23, с. 3-14].

Так, З. Фрейд представив «психічне життя особистості як постійну арену боротьби між непримиренними силами свідомого і несвідомого, розуму та інстинктів, які змагаються за контроль над поведінкою. Така концепція психічного життя має назву психодинамічної». Натомість, в теорії А. Адлера немає жодних постулатів про приховані неосяжні сили і структури психічного життя. «Не природжені потяги, не природжені архетипи, а відчуття спільності з іншими – ось та головна сила, яка визначає поведінку і життя людини», стверджував А. Адлер [187, с. 18, 22].

Рівень інтелекту у кожної людини різний і має свої властивості. Тож загально прийнято розділяти на: розумові здібності/ментальний інтелект (intelligence quotient, IQ); емоційний інтелект (emotional quotient, EQ); позитивний інтелект (positive quotient, PQ); адаптивний інтелект (adaptive

quotient, AQ); соціальний інтелект (social quotient, SQ); навчальний інтелект (learning quotient, LQ); духовний інтелект (spiritual quotient, SQ); сердечний інтелект (love quotient, LQ); лінгвістичний (словесний) інтелект; логіко-математичний інтелект; музичний інтелект; тілесно-кінестетичний інтелект; просторовий інтелект; міжособистісний (комунікативний) інтелект; внутрішньоособистісний інтелект; натуралістичний інтелект; екзистенційний інтелект. Звичайно, це не повний перелік видів інтелекту, але навіть наведений перелік дає уявлення про складну систему розумових здібностей людини.

Таким чином психофізіологія поняття «інтелект», що природньо закладений в людині, як основний компонент розумової здібності людини (біологічне в людині) тісно пов'язаний з іншими вимірами, які торкаються «соціального» в людині. Розглянуте нами питання дасть деякі відповіді щодо визначення поняття «штучний інтелект». Розглядаючи поняття «інтелект людини» та «штучний інтелект» не можна в дослідженні обійти когнітивну психологію, активні наукові пошуки і витoki припадають на середину ХХ століття. Ось чому варто погодитися із тезою про те, що розвиток штучного інтелекту сприяв вдосконаленню постулатів, що розкривали проблеми обробки та збереження інформації в пам'яті, а також навчання мови [85].

Всі проведені дослідження природи штучного інтелекту торкаються у співставленні з інтелектом людини. Так, для створення штучного інтелекту необхідно виявити властивості природного інтелекту та розробити спосіб його моделювання. У літературі подано багато означень штучного інтелекту, але точного визначення ще немає. Під інтелектом розуміють здатність пізнавати навколишній світ та вирішувати різноманітні проблеми. Як синонімом користуємося поняттям «розум», яке виражає здатність мислити, тобто аналізувати й робити висновки. Одним з понять штучного інтелекту вважають формалізацію проблем та завдань, які подібні до дій, що виконує людина. Різні автори природний інтелект моделюють по-різному. Наприклад, штучний інтелект визначається як властивість цифрової обчислювальної

машини реагувати на інформацію, яка поступає на її вхідні пристрої, майже так, як реагує в тих же інформаційних умовах певна людина. Такий підхід ґрунтується на принципі самоорганізації моделі і його називають евристичний. У роботі інтелект людини розглядається як інтуїтивна система. Тобто, під інтуїцією розуміють процес оптимального прийняття рішень по відношенню до зовнішнього середовища [196, с. 193-201].

Так, Стебельська О. піднімає питання створення штучного інтелекту, опираючись на раніше проведені дослідження: «У теоремі Пенроуза дана проблема прозвучала гостро та безапеляційно: «Якою би потужністю не володів пристрій, що має архітектуру кінечного автомата (комп'ютера, в сучасному розумінні), людське мислення має деякі можливості, недоступні такому пристрою». Варто зазначити, що основні проблеми реалізації штучних моральних машин лежать не так у технічній, як у філософсько-методологічній площині Сучасні футурологи теж постійно прогнозують вражаюче майбутнє, але досі науковцям так і не вдалось створити машину, рівноцінну за своїми можливостями людині. Це пов'язано з багатьма причинами, розглянутими вище. Але основні проблеми лежать в філософсько-методологічній площині. У першу чергу, незрозуміло, як створити розумну машину? Окрім того, дослідження у сфері штучного інтелекту володіють одним спільним недоліком: науковці пробують змодельовати та прописати те, природу чого самі однозначно і чітко не можуть пояснити: свідомість, мораль, уява, творчість, емоції та почуття, свобода тощо. Людська свідомість постає настільки складним, неоднозначним, багатоплановим феноменом, що не піддається на даний час технологізації. Навіть сам термін «інтелект» не має чіткого визначення. Проте вищезгадані перешкоди у створенні інтелектуальних машин обертаються до нас позитивним боком: чим більше ми намагаємось створити штучний інтелект, тим більше ми поглиблюємо розуміння власної природи» [184, с. 111-119].

Пройшовши шлях дослідження штучного інтелекту від появи самої ідеї до втілення та активного застосування за останні десятиріччя лише у 2020 році було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, яка закріпила поняття штучного інтелекту, як «організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якого можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [157].

Розглянувши різні точки зору можемо зазначити, що питання розвитку та становлення штучного інтелекту вченими розглядалось під різними кутами. Звісно, у контексті використання штучного інтелекту для розв'язання виробничих завдань в сільському господарстві, сфері послуг, освітній сфері, ІТ та інших галузях виникають питання, чи обмежується це лише виконанням програмованих завдань для полегшення їх реалізації, або чи можливий перехід до рівня, коли штучний інтелект наближається до рівня інтелекту людини в плані здатності приймати незалежні рішення, усвідомлення загроз та небезпек, можливості інтуїтивних або емоційних рішень, а також інших аспектів свідомості, які виходять за рамки програмованих дій. І знову ж таки, якщо ми говоримо за програму, то варто зауважити, що відповідно створення штучного інтелекту саме завдяки розумовим здібностям людини, особливо що стосується розвитку штучного інтелекту та розробок в цій галузі за останні роки. Цікавим питанням розгляду штучного інтелекту постає не лише з практичної точки зору, а із філософського розуміння та природи походження і виникнення такої назви, яка приближує все ж таки до інтелекту людини, тобто здатність машини за допомогою штучного інтелекту приймати самостійні «вольові» рішення. Якщо говорити про якісні характеристики штучного інтелекту, то варто зазначити, що штучний інтелект давно вийшов за рамки розумових

здібностей людини. Можна навести приклад, примітивного калькулятора із минулого сторіччя, однак навряд чи пересічний громадянин за декілька секунд зможе дати правильне рішення, наприклад множення з тризначними цифрами. Однак, людина здатна до прийняття нестандартних (незапланованих) рішень, може діяти на інтуїтивному рівні, інколи за відсутності логічності та послідовності і таке прийняте рішення буде в конкретній ситуації правильним. Да, за останні роки машини, наділені такими програмами, які можуть самостійно обрати шлях для досягнення поставленої мети, однак все одно не можуть вийти за рамки програми. Така програма передбачає декілька ситуацій при яких машині необхідно обрати шлях і прийняти відповідно до об'єктивної ситуації єдине вірне рішення. Ну самим головним необхідно пам'ятати, що всі технології штучного інтелекту створюється завдяки розумовим здібностям людини і звичайно націлені на службу саме людству.

Самого визначення «штучний інтелект» на сьогодні вже недостатньо, наукові дослідження пішли значно далше ніж просте закріплення такого поняття. Питання співставлення поняття «штучний інтелект» та «інтелект людини» чи можна їх ототожнювати? Питання безпеки використання штучного інтелекту та наділення машин цією технологією стоїть дуже гостро і не лише в уяві, але і реально. Тому тема на сьогодні є актуальною та потребує ретельного дослідження.

Коректність визначення «штучний інтелект» ставить задачу перед науковцями вже багато років, які у пошуках оптимального, конструктивного та більш чіткого формування поняття розглядають в різних аспектах. Питання, чи зможе штучний інтелект перевершити людей у майбутньому та які наслідки це може мати для суспільства, залишається досить дискусійним. Багато експертів зі штучного інтелекту висловлюють серйозні занепокоєння стосовно можливого негативного впливу цієї технології на суспільство та закликають дослідників глибше дослідити соціальний вплив штучного

інтелекту. Могутня і всеосяжна роль сучасних технологій штучного інтелекту знову і знову викликають сумніви [135].

Так, О. Стеблинська загострює увагу на протиріччях та нестиківках, що пронизують сферу штучного інтелекту на глибинному рівні. По-перше, існує нечіткість у визначенні самого поняття «штучний інтелект». У книзі «Штучний інтелект: сучасний підхід» від С. Рассела і П. Норвіга відзначається, що різні визначення можна класифікувати за двома основними категоріями: одні описують мисленнєві процеси та методи розумової діяльності, інші – активності та поведінку. В одних визначеннях успіх вимірюється точним відтворенням людських здібностей, тоді як інші підкреслюють досягнення у контексті раціональності та логіки. Неоднозначним є застосування і самого терміна «інтелект». Якщо під цим терміном ми розуміємо лише розрахункові можливості людини, то штучний інтелект ефективно виконує обчислювальні завдання. Але якщо ми розглядаємо «інтелект» в більш широкому контексті, включаючи людські емоції, почуття, інтуїцію, творчість, уяву, етичні цінності та як духовний аспект, то досягнення такого «інтелекту» стає надзвичайно складним завданням і вимагає досягнення рівня свідомості, подібного до людської. [183, с. 111-119]. Можна погодитись із розподілом штучного інтелекту на розміркування та поведінку, як розміркування (інтелектуальна діяльність) та поведінку (дія). З практичної точки зору, штучний інтелект не обмежується лише складними задачами, які потребують більше інтелектуальних зусиль, але також охоплює прості програмовані (розрахункові) завдання.

З одного боку, вчені виявляють обережність і не намагаються насамперед змоделювати людську свідомість, оскільки розуміють складність цієї задачі. Вони зосереджуються на створенні конкретних програм, які здатні відмінно розв'язувати математичні задачі, доводити теореми, вирішувати складні головоломки або виконувати певні конкретні завдання. З іншого боку, науковці формують амбітні плани та виявляють глибоке прагнення реалізувати повний потенціал людської свідомості. Це виявляється

в їх спробах не лише моделювати поведінку, але і внутрішній світ людини, її почуття, емоції, етичні орієнтації та творчі здібності! Якщо науковці, свідомо чи ні, спрямовані на створення моделей людської свідомості, виникає нагальне питання: яка сутність цієї свідомості? Такі сучасні мислителі, як Дж. Серл, Д. Деннет, Д. Чалмерс, Р. Доукінз, П. та П. Черчленди, загострюють *body-mind problem* та висловлюють власні погляди на можливості реалізації свідомості на штучному носії. Це породжує питання: як можемо ми намагатися втілити в життя щось, чого не розуміємо повністю та не маємо чіткого уявлення про його сутність?! [183, С. 111-119]. Питання, висвітлені нами, є цікавими, але постає ще одне: навіщо людині розумній, яка є єдиним представником на планеті природнього (людського) інтелекту створювати подібний людському інтелект, який може вийти із під контролю, а наслідки можна лише спрогнозувати, що і робиться з демонстрацією художніх фільмів, комп'ютерних ігор, представленні художньої літератури (поки фантастики). І чи потрібна взагалі конкуренція в інтелекті, ще раз нагадаємо, що створення штучного інтелекту покликано для полегшення буття людства, а не протидії в подальшому штучному інтелекту, який вийшов із під контролю.

А. В. Касяненко, В. В. Федотов піднімають питання розповсюдження на обчислювальну техніку ідеї антропоморфізму. «Ми постійно стикаємося з висловлюваннями «машина прийняла рішення», «машина сформувала план», «машина розпізнає ситуації або образи», «машини керують складними організаційними технічними процесами в умовах гострого дефіциту часу і в стресових для людини умовах», «машина грає в шахи, складає музичні твори» і т.д. Зустрічаються вже абсолютно безглузді уявлення про «розумних», «думаючих» машин в буквальному сенсі цих слів. Що ж відбувається насправді? Візьмемо для прикладу шахи. Чим керується шахіст, оцінюючи ситуацію і роблячи той чи інший хід, – прецедентами, минулим досвідом, вмінням, інтуїцією, здогадом, варіантним переглядом майбутніх ходів противника і своїх – нам поки невідомо. Одним словом, ми мало

знаємо про розумові процеси шахіста. Але точно уявляємо, що відбувається в ЕОМ, коли вона «грає» в шахи, які процеси пошуку рішень, які не мають жодного відношення до мислення. Бо людина склала для неї програму-інструкцію, як вибирати той чи інший хід. Так що насправді в шахи грає не машина і не програма, а людина, яка зуміла формалізувати шахову гру і розробити на неї програму. Саме вона використала можливості ЕОМ накопичувати знання у вигляді машинних програм і запускати їх у потрібний час. З цього погляду шаховий турнір програм, по суті, є змагання між математиками-програмістами, які створили шахові програми. Отже, «одна з проблем полягає в тому, що людство досі не може точно окреслити межі того, що воно позначає терміном «штучний інтелект» і, зрештою, як і те, кого чи що можна або слід називати «роботами». Так, поступово межа між здібностями людей і носіями так званого штучного інтелекту розмивається» [74, с. 183-192]. На нашу думку вдалий приклад авторів із грою машини в шахи, де насправді грає не машина, а програміст, який до самої події змодельовав таку поведінку машини, яка буде відповідати одній із запрограмованих комбінацій. Така схема показує програмну поведінку машини з використанням інтелекту людини.

Штучний інтелект породжує різноманітні проблеми, які розрізняються за рівнями загальності та складності. Вирішення цих питань розглядається на різних рівнях абстракції:

- 1) принципової можливості (потенційної здійсненності);
- 2) технічної реалізованості (здійсненності);
- 3) соціально-практичної доцільності.

У сфері штучного інтелекту, практичне застосування має вагоміший вплив, ніж лише теоретичні можливості. Основна частина досліджень штучного інтелекту припадає саме на два останніх рівня абстракції, що безпосередньо пов'язано із соціальною практикою. Це передусім включає в себе розробку та застосування конкретних підходів до штучного інтелекту, а також аналіз їхніх можливостей та взаємозв'язків. У дослідженнях сфери

штучного інтелекту особливе місце посідає філософська проблематика. Точніше, філософсько-епістемологічні дослідження цієї проблематики, які дозволили поглибитися у сутність процесів мислення та пізнання, переглянути підходи до інтелектуальної, зокрема творчої, діяльності та сприяли визначенню можливості їх комп'ютеризації [220, с 727].

Незважаючи на явний прогрес у розвитку та використанні штучного інтелекту, людей не полишають сумніви щодо такого активного використання штучного інтелекту та наділення його свідомістю задля прийняття конкретних рішень. Такі сумніви стосуються передбачуваної можливості машини вийти за межі програми та зашкодити суспільству.

Так, майбутні можливості цієї передової технології можна прирівняти до відомого міфу про скриньку Пандори. Однак, ми знаємо вміст скриньки Пандори, в той час як майбутнє штучного інтелекту залишається досить неочевидним. Це ставить під питання актуальність проблеми, яку ми постійно обговорюємо: чи є можливість, що штучний інтелект замінить нас, людей? Зі зростанням використання штучного інтелекту все більше людей задаються питанням, чи не знищить ця технологія важливість людських навичок і досвіду у різних сферах. Що стане з навичками та досвідом фотографа-ветерана, коли основним завданням його буде лише натискання кнопки на камері зі штучним інтелектом? Які перетворення відбудуться з навичками й інтуїцією досвідченого фондового брокера, коли штучний інтелект зможе спрогнозувати рух акцій та допоже прийняти рішення? Деякі аргументують, що штучний інтелект, уникаючи років навчання, необхідних для людини, допомагає скористатися перевагами багаторічного досвіду. Проте яка буде доля основних людських цінностей, коли процес набуття досвіду буде повністю автоматизованим, і нічого не залишиться між користувачем та досягненням оптимальних результатів? [135].

Як ми бачимо чимало питань виникає щодо сутності існування штучного інтелекту та побоювання людства з приводу інтелектуальних переваг машин, які присутні у всіх сферах життя людини: побутовій,

повсякденній, професійній, пізнавальній, навчальній та ін. Сумніви людей відображаються при створенні кінофільмів з демонстрацією ситуацій щодо переваги роботів над людьми, відеоігри тощо.

Прикладом може бути випуск гри «Detroit: Become Human» французькою компанією Quantic Dream у 2019 році, в якій розповідається про історію трьох андроїдів, що проживають у Детройті майбутнього. У кожного з них є своя унікальна сюжетна лінія, пов'язана з тим, як люди сприймають андроїдів як машини, а не як свідомі істоти, якими вони стали [278].

Так, О. Е. Радутний робить приклади побоювання щодо наділення машин штучним інтелектом. «Предмет, про який йдеться, знайомий багатьом завдяки численним художнім творам (зокрема, це оповідання Айзека Азімова «Я, робот» та романів циклу «Фундація», «Кіберіада» Станіслава Лема «2001: Космічна одісея», Артура Кларка, «Нейромант» Уільяма Гібсона тощо); кінематографічній продукції: фільм Люка Бесона «Люсі» (англ. Lucy) 2014 р. з Скарлетт Йохансон – використання виробів нанотехнологій, фільм Роберта Лонго «Джонні Мнемонік» (англ. Johnny Mnemonic) 1995 р. з Кіану Рівзом – використання імплантатів для покращення пам'яті; відомий британський телевізійний серіал «Чорне дзеркало» (англ. Black Mirror); каналу Netflix – серії «Історія всього твого життя» (англ. The Entire History of You) – чоловік планує довести зраду своєї дружини за допомогою перегляду інформації з її імплантату; «Люди проти вогню» (англ. Men Against Fire) – солдати ефективно вбивають «ворогів суспільства», у чому не вагалися їм допомагають імплантати доданої реальності; «АрхАнгел» (англ. ArkAngel) – мати погоджується на вживляння своїй дитині імплантату з метою постійного спостереження за місцем перебування останньої, контролю над нею та відгородження від негативу оточуючого світу; «Крокодил» (англ. Crocodile) – страховий агент за допомогою спеціальної машини відновлення пам'яті розслідує страхові випадки тощо» [167, с. 158-170]. Звичайно, можна по різному ставитись до кінопродукції із сюжетною лінією про поведінку

машин із штучним інтелектом або комп'ютерні ігри. Людям завжди було цікаво незрозуміле, невідоме, неосяжне, наприклад інопланетяни, вампіри та ін. Однак, дивлячись на чисельність такої продукції, ця тема є популярною. Також можна зазначити, що навряд чи перегляд такого кінофільму додасть впевненості у більш активному використанні штучного інтелекту. Але це з майбутнього, однак є інші страхи та ризики активного розвитку та застосування штучного інтелекту, більш приземлені та цілком реальні. Наприклад: безробіття, в результаті втрати необхідності в професії та заміни роботами. Різкі зміни на ринку праці, як і зміна популярності та рейтинговості певних професій, пов'язаних на самперед із програмуванням та галуззю ІТ сфери. Такий сплеску популярності вказаної сфери вже наявний на сьогодні. Як ми можемо побачити світовий рівень країн залежить від розвиненості ІТ сфери і в тому числі і сфери штучного інтелекту.

Ще раз наголошуючи на питання штучний інтелект – інтелект людини, розглядає в своєму дослідженні О. Я. Мороз. Так, «на тлі інтенсифікації досліджень з цієї проблематики все більшої актуальності набирає вихідне питання (що історично вперше з усією гостротою постало в «тесті Тьюрінга»): *чи може комп'ютер розуміти?* Тут сформувались дві альтернативні позиції: 1) належним чином запрограмований комп'ютер здатний до розуміння; 2) ніякий комп'ютер в принципі не може бути наділений властивістю розуміти. Між прихильниками цих точок зору зламано чимало списів. Першої з них дотримуються прихильники концепції, що *мислення – це обчислення* (З. Пилишин, Дж. Тодор, Г. Моравек, Р. Курцвейл та ін.). Передусім ця концепція не узгоджується з теоремою Геделя *про неповноту* (Е. Маккормак, Р. Пенроуз та ін). Показовим контраргументом тут є оригінальні концепції «*китайська кімната*» та «*силіконові мізки*» запропоновані Д. Серлем. Переконаливою є також точка зору, згідно з якою комп'ютер може лише *імітувати здатність розуміння*, але *не володіти цією здатністю* (Дж. Вейценбаум та ін.). Звісно, ці питання ще далеко не достатньо опрацьовані та висвітлені. Проте саме *розуміння*

виступає тут як водорозділ між головним мозком людини та комп'ютером: мозок оперує як *інформацією*, так і *знаннями*, а комп'ютер – лише *інформацією* (зокрема й у *формі моделей знань: семантичних мереж, фреймів, сценаріїв, продукцій* тощо)» [133, с. 37 – 45].

Досі залишаються нерозв'язаними дві важливі проблеми у сфері штучних нейронних мереж. Перша з них полягає в створенні прийнятної математичної моделі для природного нейрону, яка відображала б центральну закономірність інтегративної діяльності мозку. Друга проблема полягає в розробці системи штучного інтелекту, яка здатна «вимірювати» речі та їх характеристики. Без володіння цією навичкою жодна система штучного інтелекту не може здійснювати дії, що відображають характер природних нейронних мереж. З аналізу понять «дані», «інформація» та «знання» видно, що процес формування знань із інформації ґрунтується на виконанні смислового мислення, яке включає в себе розуміння і усвідомлення смислу, що містить закони існування та діяльності об'єктів. Основою смислового мислення є інтелект. Головною рисою цього є здатність інтелектуальних функціональних систем мати знання про конкретну предметну область та представляти їх належним чином. Третя проблема полягає в потребі навчити систему штучного інтелекту запам'ятовувати минулий досвід [133].

У заключному звіті з дослідження взаємосумісності спільної стратегії повітряних сил BI-SC Final Report on the Joint Air Power Strategy Interoperability Study (JAPS-IS) від 15 січня 2020 року використано означення, запропоноване NIAG SG-231: «Штучний інтелект – здатність небіологічної системи досягти будь-якої складної мети за допомогою процесів, порівняних із когнітивними процесами людини, таких як сприйняття, дедукція, розпізнавання, запам'ятовування та навчання». Перше з офіційних означень НАТО (NATO adopted) було включене в настанову AJP3.10 Ed. B, Ver. 1. Allied Joint Doctrine for Information Operations. У її проєкті, датованому травнем 2021 року, в переліку термінів зазначено, що штучний інтелект – це «розділ інформатики, присвячений розробці систем аналізу даних, які

виконують функції, зазвичай пов'язані з людським інтелектом, такі як міркування, навчання та самовдосконалення» [234, с. 133]. Однак, наділення штучного інтелекту виконанням функції міркування може відбуватись лише в рамках програми, тобто прогнозовані людиною, а машині залишається зробити правильний вибір відповідно до конкретної ситуації. Певним чином також можна зазначити, що це «міркування» відносно «самостійний» вибір.

Сучасні комп'ютери та суперкомп'ютери володіють потужністю, яка дозволяє ефективно виконувати надскладні математичні операції та вже давно перевищує людський інтелект у сенсі обчислювальних можливостей. Проте, незважаючи на цю високу обчислювальну потужність, важливо розуміти, що комп'ютери не мають інтелекту у справжньому розумінні. Обчислювальна потужність є лише однією з складових інтелекту, а її збільшення само по собі не призводить до виникнення інтелекту [234, с. 108].

Закладена суть штучного інтелекту виходить за рамки простої програми із обмеженим виконанням простих функцій. Для штучного інтелекту є характерним наділення більш складними функціями, приближеними до людського інтелекту. Ми опираємось саме на «приблизений», тому що не можна повністю ототожнювати штучний інтелект із людським інтелектом. Насамперед, з урахуванням того, що штучний інтелект є продуктом розумової діяльності людини та запрограмований алгоритм дії в тих чи інших ситуаціях на вибір машини. Однак, такі зовнішні ситуації також заздалегідь закладаються в програму, машині залишається зреагувати на відповідні обставини і застосувати правильну дію. Ми говорили про інші фактори окрім розумової діяльності, які закладені в інтелект людини, такі, як: інтуїція, передчуття, передбачення, здатність ризикувати у складних ситуаціях та ін. Перелічене притаманне лише людському інтелекту, тому здатність штучного інтелекту повністю самостійно приймати рішення, без втручання людини неможлива. Хоча на етапі програмування самостійного прийняття рішення виникають ризики, виходу з під контролю за рамки програми. Такі ризики можуть відбутись при

неправильному застосуванні програми, як і в будь якій галузі, те ж стосується і використання штучного інтелекту. Поки остаточної відповіді на це питання не має і тому, в перспективі, ця тема потребує подальшого дослідження.

Вже декілька десятиліть перед науковцями стоїть складна задача визначення поняття «штучний інтелект» та співставлення з інтелектом людини, а також витoki походження штучного інтелекту та актуальність застосування штучного інтелекту в умовах сьогодення.

Ми розглянули багато визначень штучного інтелекту в різних аспектах, всі вони відображають певну частину дійсного стану, однак на сьогодні такого визначення недостатньо, оскільки новітні технології крокують далеко вперед.

«Штучний інтелект – це програмний продукт, який отримує певний запит, збирає та обробляє дані, а потім видає готове рішення. Таке рішення часто сприймається, як результат роботи програми, яка демонструє інтелектуальну поведінку та працює подібно до людського мислення» [80]. Таке визначення із технічної точки розу дає відображення штучного інтелекту, як готового програмного продукту для використання машини в разі швидкого та чіткого прийняття рішення.

Інший аспект штучного інтелекту більш передає метаморфічну суть штучного інтелекту і пов'язаний із філософськими витокami такого значення. Так, ще один приклад визначення штучного інтелекту та відсутності прив'язки до буквального терміну «інтелект», який ми розглядали раніше. «*Штучний інтелект* – метафорична назва одного з пріоритетних наукових напрямів, що склався у загальному комплексі кібернетичних досліджень із проблем моделювання процесів мислення, інтенсифікації інтелектуальної діяльності через комп'ютеризацію тих чи інших її видів» [220, с. 727]. «*Метафора* (від грец. *μεταφορά* – перенесення) – мовне і розумове явище, що полягає в перенесенні властивостей одного предмета (явища, дії) та його мовного знаку на інший предмет (явище, дію) за принципом аналогії або контрасту» [60].

Метафоричний вимір штучного інтелекту проявляється у порівнянні між системами головного мозку і комп'ютера на основі двох основних метатеоретичних метафор: комп'ютерної та інтелектуальної (також іноді називаною подвійною метафорою). Ці метафори виникли через встановлення істотних аналогій між цими системами. За першою метафорою природний інтелект порівнюється з штучним інтелектом, при цьому головний мозок розглядається як структурно організований і подібний за діяльністю до комп'ютера; за другою метафорою, комп'ютер функціонує на основі встановлених принципів, які схожі на принципи діяльності мозку (комп'ютер прирівнюється до мозку, обладнаного мозкоподібними структурами та функціями). Ці структури та функції відіграють важливу роль у вивченні структури мозку, його робочих механізмів і в розробці інтелектуальних систем, спроможних виконувати завдання, які традиційно вважаються властивими головному мозку людини. Важливо розуміти, що ці метафори є науковими та обмежені науковим контекстом. Їх ігнорування може обмежити можливості наукового дослідження і розробки інтелектуальних систем, водночас їх абсолютизація або буквальне розуміння може призвести до неточних наукових висновків і недоречних філософських та методологічних висновків [220, с. 727].

Однак на сьогодні різні розглянуті нами аспекти штучного інтелекту є правильними, але не остаточними. Так, О. Стебельська також вказує на відкритість питання створення штучного інтелекту. Неможливо однозначно заявляти, що це ніколи не станеться, проте існують певні фундаментальні труднощі у вирішенні цього завдання. Проблема, сформульована в теоремі Пенроуза, виступає в цьому контексті гостро і вимагає вирішення: «Якою би потужністю не володів пристрій, що має архітектуру закінченого автомата (комп'ютера, в сучасному розумінні), людське мислення має деякі можливості, недоступні такому пристрою». Важливо відзначити, що основні труднощі впровадження штучних моральних систем полягають не стільки в

технічних аспектах, скільки в філософсько-методологічних питаннях [183, с. 111 – 119].

Установлення істотних аналогій між головним мозком і комп'ютером, їх функціонуванням привело до формування комп'ютерної метатеоретичної метафори, що спричинило виникнення когнітивного підходу до штучного інтелекту в психології, лінгвістиці тощо (по суті, ці дії ініціювали становлення когнітивної психології, когнітивної лінгвістики та ін., які утворюють нову комплексну наукову галузь – когнітивну науку чи когнітологію). Ця метафора відіграє ключову роль як у розгляді структури мозку та механізмів його діяльності, так і в розробці інтелектуальних систем – систем, здатних виконувати завдання, що традиційно були притаманні людині та її головному мозку [132, с. 37-45].

Донині вчені зі всього світу дискутують на тему природи людського мозку, і за рахунок цього досі не визначилися з чіткими вимогами стосовно штучного розуму. Однак це не заважає успішному розвитку систем штучного інтелекту в двох основних напрямках: семіотичному (створення систем, що імітують процеси, такі як мовлення, мислення та вираження емоцій) та біологічному (створення нейронних мереж, що побудовані на біологічних принципах). Проте природа людської свідомості є надзвичайно універсальною: людина може бути (або стати) ким завгодно, вона має безліч можливостей та перспектив для розвитку, і вона може ефективно діяти не лише за наявності чітких правил, але й у відсутності будь-якої інформації. Її діяльність не обмежується однією сферою. Втім при поглибленому розгляді цієї проблеми стає очевидним, що сфера мовлення, поведінки, емоцій і почуттів є далекою від повноцінної реалізації в технічному середовищі. Машинам бракує гнучкості та спонтанності у своїх діях [183, с. 111-119]. Розвиток штучного інтелекту за двома вказаними авторами критеріями цілком можливий, однак варто погодитись із позицією щодо більшої універсальності саме людського інтелекту порівняно зі штучним. Також можна зазначити, що інтелектуальні можливості окремої людини різні, не

має однакових здібностей, всі різні. З технологічної точки зору штучний інтелект можна застосовувати як індивідуально, так і серійно. При серійному використанні навряд чи можна говорити про інтелект.

Штучний інтелект в його широкому розумінні (система/машина, яка самостійно виконує творчі задачі без залучення людини) ще лише на горизонті розробок та людського пізнання. Хоч цей горизонт наближається, штучний інтелект ще не скоро замінить винахідників та творців – ні в технологічному, ні в соціальному плані. У контексті генерації результатів інтелектуальної та творчої діяльності штучний інтелект й не повинен цього робити, його задача – лише доповнювати та допомагати, адже винахідництво та інновації – часто не лише нагальна потреба, а й покликання людини. Теперішні результати апробації штучний інтелект у сфері ІТ дозволяють стверджувати, що він поступово стає ефективним допоміжним інструментом не лише для полегшення бюрократичних процедур та заповнення шаблонних елементів заявок на отримання правоохоронних документів. З урахуванням активного участі України в галузі наукових досліджень та розробки політики, а також в контексті створення продуктів на основі штучного інтелекту, у нас є унікальна можливість не лише сприяти просуванню України на світовому ринку, але й формувати нові підходи та уявлення щодо штучного інтелекту, які матимуть значення для всього світу [66]. Можна погодитись із позицією певних науковців щодо неповної заміни людського інтелекту штучним інтелектом, а лише використання його як допоміжної частини, що має полегшувати існування людства (праця, навчання, соціальна сфера, медицина, оборонна діяльність та ін.), з чим ми безпосередньо стикаємось у повсякденному житті.

Завдяки кожному новому кроку у розвитку штучного інтелекту, наше усвідомлення власної природи стає глибшим. Чим більше ми намагаємось створити штучний інтелект, тим більше ми осмислюємо складність та унікальність нашої свідомості та інтелектуальної природи.

Так, О. Е. Радутний в своїй роботі робить переваги використання штучного інтелекту і зазначає, що «завдяки роботизації та автоматизації рутинних або ризикованих процесів людина поступово усувається від процесу обробки інформації, прийняття рішень та їх реалізації. У багатьох випадках це є цілком виправданим, адже все більше стає неможливим конкурувати з алгоритмами штучного інтелекту, які саме призначені для того, щоб перевершити людину у конкретно визначеній діяльності, усунути людський фактор у вигляді похибок, помилок та недосконалостей когнітивних функцій (слабка пам'ять, концентрація уваги, піддатливість до стресу тощо) та фізичних можливостей (сила, витривалість, сприйняття всіх сигналів оточуючого світу тощо)» [165, с. с. 13-28]. Звичайно, в роботі не можна відкидати так званий «людський фактор», як автор зазначає «слабкості» людини, окрім переліченого можна врахувати також стан здоров'я, стресостійкість, інтелектуальні та розумові здібності, настрої, зовнішні подразники (комфортні умови, температура, погода) та багато інших факторів, які можуть вплинути на кінцевий результат виконаної роботи людини. Що ж стосується машини, то такі фактори не впливають на кінцевий результат і тому, він завжди буде передбачуваним. Однак, необхідно врахувати також певні умови виконання такої роботи машиною, наприклад: наявність живлення, матеріальне забезпечення, певні ресурси для створення програми та її запуск й інші фактори, які людині не потрібні.

Дослідження когнітивних структур знань, порівняння способів представлення знань у головному мозку та комп'ютері, форми й можливості їх використання спонукають перегляд поглядів не тільки стосовно способів збереження знань у пам'яті людей та інтелектуальних систем, а й на логіку, якою користуються люди і яка застосовується при створенні цих систем, що привело до необхідності внесення певних корективів. Реалізація потужної системи, заснованої на знаннях, здійснюється з допомогою відповідного представлення знань. Необхідність зафіксувати відмінність між даними та знаннями привела до потреби у побудові певних формалізмів у вигляді

моделей (мов) представлення знань у комп'ютері, які відображають такі ознаки, що характеризують знання, як внутрішня інтерпретованість, структурованість, зв'язність та активність. Проблема навчання комп'ютера *розумінню* природної мови стала однією з основних не тільки в проблематиці машинного перекладу, а й у галузі штучного інтелекту [132, с. 37-45]. Так виникає потреба ком'ютерної лінгвістики, яка тісно пов'язана із штучним інтелектом.

Продовжуючи тему застосування штучного інтелекту не можна не торкнутись певних проблем, які можуть виникати. Так, О. Стебельська зазначає, що «серед основних проблем, з якими стикаються науковці, намагаючись створити розумні машини, можна відзначити такі:

1) створюючи інтелектуальні машини, науковці не можуть наділити їх розумінням, у тому числі розумінням самих себе (або самосвідомістю);

2) другою перепоною на шляху створення штучного інтелекту є проблема невизначеності: – ми живемо у плінному світі, який постійно змінюється;

3) невід'ємною складовою частиною людини є її тілесність, через призму якої вона здатна сприймати світ, в якому живе;

4) складною проблемою в процесі реалізації штучного інтелекту є ціннісний вимір людини;

5) проблема відповідальності чітко взаємопов'язана з проблемою свободи;

6) ще однією причиною тих труднощів, з якими стикаються дослідники, є природа квалій («незвичайний термін для позначення звичної для нас речі: того, як речі виглядають для нас»);

7) однією з провідних особливостей людини є творчий характер її діяльності, здатність створювати щось таке, чого до неї в природі не існувало та існувати не могло;

8) люди часто діють і роблять висновки, спираючись на здоровий глузд» [183, с. с. 111-119].

В проєкті стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні штучний інтелект розглядається конкретно і зазначається, що «моделі штучної свідомості повинні спиратися на результати досліджень людської свідомості в біологічній, медичній, психологічній галузях. Результатом цих процесів є властивості свідомості: широкий спектр свідомих змістів, інформативність, адаптивність і швидкоплинність свідомих проявів, внутрішня несуперечливість, обмежена ємність і послідовність, самоусвідомлення, точне звітування, суб'єктивність, фокусно-крайова структура, полегшення навчання, стабільність змістів, алоцентричність, контрольоване знання та прийняття рішень. Тому моделювання штучної свідомості повинно включати в себе два напрями: моделювання схеми уваги як механізму відбору та поширення інформації (C1 за класифікацією); моделювання механізму узгодження, який забезпечує суб'єктивне сприйняття дійсності та контроль (C2 за класифікацією)» [233, с. 75-157, с. 101].

О. С. Коваль розглядає декілька стадій, які проходить у своєму розвитку створення штучного інтелекту. Так, питання про створення штучного інтелекту від його генезису та розвитку через тест Т'юрінга до сучасних можливостей людства і активного використання штучного інтелекту в різних галузях знань вивело нас на новий етап. Водночас деякі вчені визначають існування так званої проміжної стадії розвитку штучного інтелекту. При цьому можна виділити головне, що проміжна стадія штучного інтелекту, подібного до людського, скоріше за все розпочнеться з сучасних чат-ботів та буде синтезом наявних технологій. Вона буде: уміти вільно спілкуватися з людьми, відповідати на їх запитання, формувати власні тощо; мати ряд зовнішніх налаштувань, що складуть її індивідуальність, а саме все, що відноситься до голосу й зображення; мати імітацію власного «характеру», складну анкету персонажа та можливість налаштовувати особливості, що будуть накладатися на нейтральну систему спілкування; мати гнучку (вірогідно, у графічному вигляді) систему задач, зв'язків, страхів, послідовностей дій, будь-яких логічних маркерів, що потрібні для

реалістичного імітування; мати можливість вільно й швидко змінювати усі перераховані параметри для конкретного штучного інтелекту, змінюючи тим самим його особистість [83, с. 7-12].

Європейське відомство з інтелектуальної власності (EUIPO) опублікувало серію матеріалів, присвячених історії розвитку інтелектуальної власності (ІВ) від давніх часів до середньовіччя і наших днів (IP in History). В публікаціях розглядається складна тема взаємовідносин інтелектуальної власності та передових технологій, починаючи від перших кроків з розповсюдження друкарських засобів, отримання копій шляхом фотографування і до сучасних викликів у вигляді захисту комп'ютерних програм та результатів застосування новітніх технологій і засобів, таких як штучний інтелект, блокчейн, NFT та ін. Окремо розглянуто втілення базових принципів і підходів ІВ в інтернет-середовищі та його вплив на традиційні індустрії, зокрема виробництво і розповсюдження музичного та відеоконтенту. Нагадуємо, 14 травня 2021 року підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо двостороннього співробітництва між Державним підприємством «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент), що виконує функції Національного органу інтелектуальної власності, та Відомством з інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO) [285].

Розглянувши питання визначення поняття «штучний інтелект» в різних аспектах філософського витоку, можемо зазначити, що шлях у десятиріччя доволі складний і суперечливий. Так, звичайно є побоювання щодо проведення аналогії з людським інтелектом у буквальному розумінні, що може призвести до хибного визначення. Потрібно враховувати той факт, що до сьогодні неможливо точно визначити та вимірити людський інтелект. Останні роки розвитку медицини дозволили вченим зробити значні досягнення в цій галузі та зрозуміти особливості роботи мозкової активності людини та її свідомості. Ці дослідження також внесли значний внесок у розвиток технологій штучного інтелекту.

Отже, якщо дослідження штучного інтелекту проводяться останні десятиліття, то досягнути розуміння та можливості людського інтелекту не вдається ще з античних часів, тисячоліття. Проводячи паралель, можемо зазначити, що так само складно і суперечливо буде проходити пізнання штучного інтелекту та його нормативне закріплення.

З урахуванням дослідженого нами матеріалу можемо спробувати дати своє визначення поняття штучного інтелекту, а саме – здатність технологічної програмної системи досягти будь-якої складної мети за допомогою процесів, подібних до когнітивних процесів людини, розпізнавання різних задач та моделювання ситуації задля досягнення запрограмованої мети.

В цьому визначенні описується результат діяльності штучного інтелекту не просто як виконання запрограмованої людиною задачі і досягнення мети, а також розв’язання більш складної задачі, яка може вийти за рамки завдання, що дасть змогу змінити алгоритм вирішення та досягнення мети з найменшим супротивом. Отже ми спробували описати алгоритм дії людини у нестандартних ситуаціях, з використанням інтуїції, дедукції та інших методів, які нам допомагають у вирішенні поставлених задач.

1.2. Стан наукової розробки правової доктрини у сфері штучного інтелекту

Штучний інтелект – одна з найважливіших технологій подвійного призначення, що має мультиплікаційний ефект, перетворює економіку і суспільство, сприяє глобальній цифровій трансформації економіки. Згідно Публікації ВОІВ з серії «Тенденції розвитку технологій» за 2019 рік, з моменту його появи в 1950-х роках було подано майже 340 тис. патентних заявок, пов’язаних із штучним інтелектом, і вийшло понад 1,6 млн наукових

публікацій. Штучний інтелект застосовується у всіх галузях, включаючи транспорт, телекомунікації, біологічні науки та медицину, персональні пристрої та забезпечення безпеки. Ця багатоцільова технологія значно впливає на процеси створення, виробництво та розподіл товарів і послуг економічного та культурного призначення, а в майбутньому цей вплив ще більше посилиться. Нещодавно Патентне відомство Південної Африки видало перший патент винахіднику штучного інтелекту, а австралійський суд виніс рішення на користь винаходу штучного інтелекту. Можна говорити про наявність різних точок дотику штучного інтелекту, з одного боку, і політики в області інтелектуальної власності, з іншого, оскільки однією з основних цілей політики в області інтелектуальної власності є стимулювання інновацій та творчості в рамках економічних і культурних систем. Системи інтелектуальної власності покликані мотивувати людей на винахідницьку діяльність та творчість. Саме здатність до інноваційної й творчої діяльності до недавнього часу була визначальною характеристикою людини. Послідовний розвиток штучного інтелекту як універсальної технології, що знайшла широке застосування в економіці, ставить ряд принципових запитань, які зачіпають основи існуючих систем інтелектуальної власності. Для багатьох держав світу штучний інтелект перетворився в один з компонентів їх стратегічного потенціалу. Держави все частіше впроваджують стратегії розвитку штучного інтелекту, а також вживають заходів щодо його регламентації. Штучний інтелект ставить ряд складних питань, які потребують глобального вирішення. У зв'язку з цим ВОІВ почала займатися аспектами штучного інтелекту, специфічними для інтелектуальної власності. За ініціативи ВОІВ проводиться дискусія з питань інтелектуальної власності та штучного інтелекту, у рамках якої держави-члени на міжнародному рівні обговорюють вплив штучного інтелекту на інтелектуальну власність, з метою спільно визначити коло питань, що потребують уваги законодавців, а також які допоможуть сформувати урядові та міжнародні політики використання штучного інтелекту у сфері інтелектуальної власності. Україна, як держава-

член організації та учасниця багатьох міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, бере активну участь в обговореннях та багатосторонніх форумах. Одним із векторів взаємодії ВОІВ та Державної системи правової охорони інтелектуальної власності у 2021 році було визначено роботу з імплементації інструментарію та досвіду використання технологій штучного інтелекту в роботі патентних відомств та індустрії загалом. Викладений аналіз законодавчої та правозастосовної практики, регіональних та міжнародних документів щодо регулювання питань штучного інтелекту та інтелектуальної власності покликаний сформулювати єдиний уніфікований підхід до тлумачення критеріїв охороноздатності результатів діяльності штучного інтелекту в різних юрисдикціях, використання механізмів правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, підкреслити важливість політики в сфері інтелектуальної власності для національної безпеки [12, с. 166-182].

Перші дві галузі, безумовно, освіта і наука. Основне завдання освіти в розвитку штучного інтелекту – підготовка кваліфікованих кадрів. У сфері загальної середньої освіти передбачається організувати навчальні курси для педагогів з основ штучного інтелекту та сприяти розвитку цифрової грамотності серед учнів. Це включає в себе використання цифрових інструментів для вирішення прикладних завдань, навички пошуку інформації в мережі Інтернет, збереження особистих даних, а також розвиток медіаграмотності тощо. Що стосується вищої освіти, то тут планується залучати ІТ-фахівців для розроблення освітніх програм та атестації здобувачів вищої освіти. Також згідно з Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні необхідно стимулювати наукові дослідження в галузі штучного інтелекту, підтримувати наукове співробітництво з міжнародними дослідницькими центрами. Щоб реалізувати Концепцію в економічній галузі планується стимулювання розвитку підприємництва в області штучного інтелекту (зокрема, поліпшення бізнес-клімату, забезпечення передбачуваної податкової політики, розвиток обчислювальної інфраструктури тощо), а

також запровадження державного замовлення на розробку систем штучного інтелекту та IT-фахівців. Водночас має бути розроблена дорожня карта перекваліфікації співробітників, робота яких в майбутньому буде автоматизована. Головним завданням в галузі кібербезпеки у процесі розвитку штучного інтелекту є забезпечення захисту комунікаційних, інформаційних і технологічних систем. Також планується створення власних національних інформаційних систем, платформ і продуктів з метою зменшення використання іноземного програмного забезпечення. В галузі інформаційної безпеки використання штучного інтелекту сприятиме забезпеченню національних інтересів, зокрема виявленню, запобіганню і нейтралізації інформаційних загроз. У галузі оборони планується використання штучного інтелекту в системах командування і управління, в озброєнні та військовій техніці, при зборі та аналізі інформації під час проведення бойових дій, розвідки, протидії кіберзагрозам у галузі оборони, а також при аналізі можливостей військових підрозділів. У сфері публічного управління буде сформовано перелік адміністративних послуг, прийняття рішень по яким буде автоматизовано завдяки застосуванню технологій штучного інтелекту. Ці технології будуть використовуватися для цифрової ідентифікації та верифікації особистості, у галузі охорони здоров'я, для аналізу, прогнозування та моделювання показників ефективності публічного управління, а також для виявлення недобросовісної діяльності чиновників.

У галузі правового регулювання планується гармонізувати принципи використання штучного інтелекту в українському законодавстві з європейськими стандартами. Також необхідно визначити правові та етичні межі застосування систем штучного інтелекту в наданні правової допомоги. У галузі правосуддя також передбачається розвиток штучного інтелекту, зокрема розвиток наявних технологій, таких як Електронний суд і Єдиний реєстр досудових розслідувань [235].

Наразі завдяки дослідженням вчених набули подальшого розвитку та відповідної аргументації окремі аспекти правової природи штучного

інтелекту, що дозволило застосовувати до нього концепції об'єкта цивільного права. В юридичному визначенні, штучний інтелект розглядається як система або комп'ютерна програма, створена людиною для збору, обробки та використання інформації, а також для розвитку «навичок», аналогічних діям, що виконує свідомо людина. При розгляді випадків шкоди, заподіяної штучним інтелектом, виникають особливі питання. За запропонованим підходом, власник штучного інтелекту несе відповідальність за завдану шкоду, якщо дії штучного інтелекту суперечать рекомендаціям виробника або порушують інструкції щодо його використання. Утім, якщо до спричинення шкоди призвів дефект у налаштуванні, розробці штучного інтелекту чи відбувся збій в його функціонуванні з вини виробника, або він не попередив в інструкції з використання штучного інтелекту про його потенційні шкоданесучі властивості (що призвело до спричинення шкоди), відповідати має виробник за нормами про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту товару чи послуг із розробки програмного забезпечення. Якщо шкода була нанесена виробом із штучним інтелектом, який був придбаний споживачем, є підстави застосовувати норми законодавства про захист прав споживачів [130, с. 67-75].

На Генеральній конференції ЮНЕСКО, яка відбулася 21 листопада 2021 року, представники 193 країн, включаючи Україну, прийняли всесвітні етичні стандарти для регулювання штучного інтелекту. Ці стандарти визначають чотири ключові напрями регулювання поведінки штучного інтелекту:

- Захист даних.
- Соціальна оцінка та масове спостереження.
- Контроль.
- Захист навколишнього середовища.

Очікується, що ці норми сприятимуть ефективному використанню переваг машинних алгоритмів та водночас зменшать ризики, пов'язані з прозорістю та конфіденційністю [233, с. 89].

Інститут проблем штучного інтелекту, який спільно заснували Міністерство освіти і науки України та Національна академія наук України, отримав статус юридичної особи на основі рішення, оформленого в наказі-розпорядженні № 210/297а від 9 жовтня 1991 року. Ця установа була створена на базі Спеціального конструкторського бюро «Інтелект» при Донецькому державному університеті. Згідно з постановою Президії Національної академії наук України № 272 від 1 листопада 2001 року, Інститут був включений до складу Відділення інформатики НАН України. Протягом періоду свого існування з 1991 по 2016 рік Інститут пройшов складний етап організаційного та наукового розвитку, дотримуючись головної мети створення цієї організації, зокрема зосередження творчих потужностей та результативне використання наукового й технічного потенціалу для вирішення актуальних завдань у галузі розроблення інтелектуальних систем, розробки інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій, створення інтелектуальних робототехнічних систем, а також проведення комплексних досліджень в галузі штучного інтелекту [26].

До основних напрямів діяльності Інституту віднесено:

- розроблення концепції і створення теорії вітчизняного інтелектуального комп'ютера нового покоління на основі знань про функціонування мозку людини;
- створення теоретичних основ архітектури персонального комп'ютера із функціями штучного інтелекту;
- створення методів, методик аналізу та розпізнавання образів у задачах діагностики технічних і біологічних об'єктів системами штучного інтелекту;
- розроблення науково-теоретичних засад створення роботизованих комп'ютерно-апаратно-механічних комплексів широкого призначення;
- інтелектуальні робототехнічні системи, у тому числі мобільні крокуючі роботи;

- створення систем розпізнавання мовленнєвих та зорових образів.
- комп'ютерні системи психофізіологічної діагностики та корекції психофізіологічного стану людини в екстремальних ситуаціях, у тому числі зі зворотним зв'язком;
- створення природномовних інтерфейсів сучасних комп'ютерів та розпізнавання мовних образів;
- впровадження сучасних інформаційних технологій: у медико-біологічні дослідження функціональних можливостей мозку людини; у сферу освіти: створення інтелектуальних інформаційно-навчальних систем і розробка електронних засобів навчання;
- створення інтелектуальних систем діагностики та корекції психофізіологічного стану людини;
- створення біотехнічних систем, що здатні повністю або частково вивести людину з контуру управління складними та техногенно небезпечними об'єктами [26].

Поряд з тим, що Інститут проблем штучного інтелекту здійснює свою діяльність, починаючи з витоків незалежності України, проте за цей час не має сліду нормативного закріплення штучного інтелекту, навіть не розглядається така можливість у співпраці з Міністерством юстиції України щодо розробки законодавчої бази. Штучний інтелект у пересічних громадян (і не тільки) ототожнюється з інтелектуальною власністю. Відповідно постає питання щодо необхідності більш детального розгляду цих понять: чи насправді вони можуть бути тотожними і застосовуватися практично, заміщуючи одне одного.

Нормативного закріплення поняття «штучного інтелекту» в Україні на законодавчому рівні поки немає. Єдиною подією в цій галузі є схвалення у 2020 році Концепції розвитку штучного інтелекту, в якій надано визначення понять «штучний інтелект» та «галузь штучного інтелекту».

Так, «штучний інтелект – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні

завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань. А галузь штучного інтелекту – напрям діяльності у сфері інформаційних технологій, який забезпечує створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту» [157].

Згідно з Концепцією Міністерством цифрової трансформації України складений та затверджений план щодо виконання стратегії розвитку штучного інтелекту на 2021-2024 роки. Затверджений план заходів передбачає:

- запровадження правового регулювання з питань формування державної політики у галузі штучного інтелекту;
- проведення інформаційних кампаній, спрямованих на популяризацію основ штучного інтелекту в закладах середньої освіти;
- забезпечення наукової співпраці з міжнародними дослідницькими центрами;
- проведення конференцій та семінарів щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту;
- запровадження державної підтримки використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки;
- впровадження технологій штучного інтелекту в національну систему кібербезпеки для проведення аналізу і класифікації загроз та вибору стратегії їх стримування і запобігання їх виникненню;
- розроблення системи показників для оцінки стану інформаційної безпеки з використанням технологій штучного інтелекту;
- визначення пріоритетних напрямів і основних завдань розвитку технологій штучного інтелекту в документах оборонного планування;
- забезпечення використання технологій штучного інтелекту у сфері охорони здоров'я;

– забезпечення використання технологій штучного інтелекту для проведення аналізу ефективності системи публічного управління;

– визначення необхідних засобів ресоціалізації засуджених шляхом проведення аналізу даних за допомогою технологій штучного інтелекту [153].

Як ми бачимо згідно Плану в Україні розвиток штучного інтелекту повинен торкнутись різних галузей: економіка, медицина, педагогіка, публічне управління, інформаційна безпека, кібербезпека, науково-дослідницька діяльність, документообіг, пенітенціарна система та інші. Це далеко не весь перелік галузей, де необхідне впровадження штучного інтелекту. Якщо подивитись ширше, то штучний інтелект використовується в Україні в активній її формі вже, принаймні, десятиліття. Більш вузька форма застосування штучного інтелекту за роки незалежності України також використовувалась. Звісно, ми поступово наздоганяємо використання ІТ-технологій та розвиток штучного інтелекту, водночас поки відстаючи від країн, таких як США, Японія, Китай, Південна Корея та інші. Проте останні роки характеризуються активним застосуванням технологічного прогресу, що поступово витісняє застарілі методи у господарюванні.

Однак, є певні проблемні питання щодо правового регулювання штучного інтелекту. Так, варто звернути увагу на перший пункт Плану, а саме правове регулювання штучного інтелекту в Україні. Індикатор виконання цього пункту містить доволі цікаве формулювання: «розроблено та подано Кабінетові Міністрів України проєкт акта Кабінету Міністрів України щодо схвалення Концепції законопроекту про розвиток штучного інтелекту» з відповідальними за виконання пункту плану – Мінцифри [153].

Наразі в Україні жоден нормативно-правовий акт на законодавчому рівні не закріпив поняття «штучний інтелект» та не визначені шляхи його нормативно-правового регулювання, що звичайно призводить до уповільнення процесів інтеграції. Так, наприклад в Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не має визначення

«штучний інтелект», але близьким поняттям до нього виступає інтелектуальна власність. Однак, звичайно ці поняття не можуть бути тотожними. Так, ст. 51⁻² КУпАП «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, тобто незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом» [88].

У 2022 році на обговорення винесено проєкт Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2022 – 2030 рр., розроблений Інститутом проблем штучного інтелекту. У цьому проєкті були враховані різні міжнародні та національні стратегії розвитку штучного інтелекту. Зокрема, він опирається на Стратегію розвитку штучного інтелекту для НАТО (2021) та Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, яка була схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року під номером 1556-р. Також враховано багаторічний науковий доробок вітчизняних наукових структур.

Важливо акцентувати, що концепції обмежуються розумінням певної проблеми і не містять конкретних вказівок для подальших дій, водночас стратегії передбачають більш глибокий аналіз об'єкта розробки, ніж концепції, і завжди спрямовані на досягнення конкретної мети. У порівнянні з концепціями, стратегії виступають як наступний крок в реалізації планів щодо впровадження наявних розробок з метою визначення перспективних технологій, наукового потенціалу і джерела фінансування. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні спрямована на об'єднання зусиль науковців, що працюють у цьому напрямі, з метою створення нового покоління машин, що виходить за межі можливостей, передбачених у

Концепції. Для наглядності щодо практичного використання результатів досліджень за стратегічними напрямками, визначеними у Стратегії, наводяться приклади розробок і технологій, що розробляються в Інституті проблем штучного інтелекту [233, с. 82].

Зокрема, рекомендації включають пропозиції для тих, хто формує національну політику і регулює міжнародне співробітництво у сфері штучного інтелекту. Серед них такі аспекти, як інвестування в дослідження та розробку штучного інтелекту, сприяння розвитку цифрової екосистеми для штучного інтелекту, створення сприятливого політичного середовища для розвитку штучного інтелекту, збільшення людського потенціалу та підготовка до трансформації ринку праці, а також підтримка міжнародного співробітництва для надійного розвитку штучного інтелекту [70].

У перспективі, важливим критерієм розвитку країн та регіонів стане їх озброєність інтелектуальними технологіями, а також ефективність впровадження цих технологій. Привабливість країн та регіонів буде залежати від рівня впровадження систем штучного інтелекту, концентрації висококваліфікованої робочої сили, наявності високотехнологічних підприємств, матеріальних та фінансових ресурсів, освітніх закладів, інфраструктури та культурних об'єктів. У цьому контексті розробляються концепції щодо оцінки ризиків, пов'язаних з системами штучного інтелекту, приділяється увага формуванню законодавчого фундаменту для управління системами штучного інтелекту, включаючи ситуації, коли вони функціонують нестабільно, а також проводяться дослідження впливу алгоритмів на соціальну нерівність і розглядаються можливості посилення прозорості в аспекті систем штучного інтелекту [233. с. 8-157, 83].

Для досягнення поставленої мети Стратегією передбачено виконання таких цілей:

- забезпечити організаційну та цільову фінансову підтримку наукових досліджень у сфері штучного інтелекту;

- забезпечити розробку та розвиток програмного забезпечення, яке використовує технології штучного інтелекту;
- підвищити доступність і якість даних, необхідних для розвитку технологій штучного інтелекту, з урахуванням норм і регламентів захисту даних;
- створити надійну комунікаційну інфраструктуру з використанням наявних обчислювальних потужностей;
- підвищити рівень забезпечення вітчизняного ринку технологій штучного інтелекту кваліфікованими кадрами;
- підвищити рівень інформованості населення про можливі сфери використання штучного інтелекту;
- забезпечити зростання попиту на продукти та послуги, створені та надані з використанням штучного інтелекту;
- створити комплексну систему регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з розвитком і використанням технологій штучного інтелекту.

Підготовка до виконання поставлених завдань потребує здійснення ряду заходів, зокрема, створення нормативно-правової бази України, що має забезпечити захист об'єктів права інтелектуальної власності, зберігання й передачу даних та інформації з проблематики штучного інтелекту, отриманих при здійсненні економічної та наукової діяльності [233, с. 86]. Привертає увагу, особливо останнє завдання, що включене до розглянутого нами робочого варіанту проєкту Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні – створення комплексної програми для регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з впровадженням та використанням штучного інтелекту.

У 2018 р. Інститут Горшеніна спільно з компанією Everest провів дослідження «Штучний інтелект: український вимір», у якому взяло участь 1000 респондентів віком від 16 до 65 років. встановлено, що 84,7 % українців чули термін «штучний інтелект». На питання, чи відчуваєте ви вплив

технологій штучного інтелекту на ваше життя вже сьогодні, 74,1 % відповіли «так» і «скоріше так». 80,2 % опитаних вважають, що вплив штучного інтелекту на наше суспільство є позитивним. У 22,8 % людей поява штучного інтелекту викликає страх і тривогу. Водночас 53,9 % виявляють до нього зацікавленість, а 20,1 % вважають, що штучний інтелект – це загроза для людства [233]. Результати національного соціологічного опитування, спрямованого на вивчення ставлення українського населення до штучного інтелекту, чітко демонструють, що жителі України не лише виявляють зацікавленість у новаторських технологіях, але й готові до конкретних дій, включаючи можливі заходи, які може впровадити держава для розповсюдження цих технологій. Важливо підкреслити, що від характеру і розміру цих дій в значній мірі залежить вирішення важливих завдань у сферах освіти, економіки, медицини, бізнесу, науки та суспільства загалом.

Натомість у жовтні 2021 року була прийнята Стратегія НАТО щодо штучного інтелекту з метою прискорення впровадження цієї технології. У цьому документі штучний інтелект розглядається як інструмент для досягнення технологічної переваги, але водночас як джерело можливих загроз. Стратегія визначає наступні завдання:

- створення фундаменту для НАТО та її союзників, який би слугував прикладом і спонукав до відповідальності у розвитку та використанні штучного інтелекту в галузі безпеки та оборони;

- прискорення та активне просування впровадження штучного інтелекту;

- захист і нагляд за технологіями штучного інтелекту та новаторськими можливостями, ураховуючи аспекти політики безпеки, такі як практична реалізація Принципів відповідального використання;

- виявлення та захист від потенційних загроз, пов'язаних із зловмисним використанням штучного інтелекту [233, с. 88].

Впровадження штучного інтелекту матиме значний соціальний вплив. Однак існують певні обговорення та обурення, бо, навіть при тому, що ці

технології можуть значно підвищити продуктивність у багатьох галузях, вони можуть також призвести до загрози втрати робочих місць та викликати невизначеність у кар'єрному розвитку для звичайних людей. Наприклад, на платформі Amazon вирішення суперечок між покупцями та продавцями товарів вже здійснюється програмними роботами. Щороку вони обробляють понад 60 мільйонів скарг, що є приблизно втричі більше, ніж загальна кількість позовів, які надходять до традиційної системи суду в США [233, с. 123].

Створення інноваційного середовища в Україні значною мірою залежить від пріоритетів держави та її готовності до співпраці в цьому контексті. Нам необхідна національна Стратегія розвитку штучного інтелекту, яка сприятиме визначенню ключових напрямків співпраці між урядом, бізнесом, науково-дослідними установами та громадськістю. Ця стратегія також допоможе виявити наявний потенціал в Україні та зрозуміти, які рішення можна успішно адаптувати до наших умов.

Національна Стратегія має включати чіткий план дій для розвитку інноваційних технологій, оцінку можливостей для бізнесу та аналіз комерційних пропозицій на ринку. Крім того, важливо провести аналіз потреб у людських ресурсах та розробити механізми для залучення додаткових інвестицій.

Водночас для успішної реалізації Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні необхідне ефективне управління науковими та технічними процесами, пов'язаними з дослідженнями та впровадженням штучного інтелекту. Важливо створити нормативно-правову базу, яка буде відповідати як світовим стандартам, так стандартам НАТО, гармонізуючися з нормами країн, де технології штучного інтелекту активно використовуються та постійно розвиваються. До 2030 року, нам слід налагодити гнучку систему нормативного та етичного контролю у сфері штучного інтелекту, гарантуючи безпеку населенню та сприяючи розвитку цієї сфери. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні має стати основою для розробки державних

програм і правових актів, що будуть регулювати штучний інтелект в нашій державі [233, с. 90, 96].

До одних з важливих завдань, які передбачені Стратегією розвитку штучного інтелекту в Україні, можна віднести:

- впровадження штучного інтелекту в галузі національної безпеки, кібербезпеки та захисту даних;

- розробка системи управління та регулювання сфери штучного інтелекту в Україні, включаючи підготовку пропозицій щодо внесення змін у чинні нормативні документи або прийняття нових законодавчих актів у сфері штучного інтелекту, враховуючи постійний розвиток та зміни у функціоналі систем штучного інтелекту;

- формування нормативної бази для розвитку штучного інтелекту в медичній сфері, включаючи регулювання різних типів персональних даних, їх аналіз та використання з дослідною метою. Держава має сприяти захисту персональних медичних даних та регулюванню доступу до них шляхом розробки та прийняття нової нормативної бази, узгодження українських і міжнародних нормативів та стандартів у цій сфері. Однозначно, розвиток штучного інтелекту в галузі охорони здоров'я вимагає формування законодавчої бази, зокрема при створенні алгоритмів, які використовуються в програмному забезпеченні медичного обладнання, таких як хірургічні роботи або програмне забезпечення для вдосконалення чи обробки зображень в приладах для діагностичної візуалізації. Також на державному рівні необхідно передбачити розробку норм, критеріїв та стандартів для етичного контролю над використанням штучного інтелекту в галузі медицини [19].

Розглядаючи проєкт Стратегії розвитку штучного інтелекту варто зауважити, що Україна, маючи значний потенціал до 2030 року розраховує стати лідером у галузях: програмування комп'ютерних програм, дизайне, промислової автоматизації, розробки та виробництва продукції та ін. Тим не менш, слід знову підкреслити, що перед початком активного застосування цих технологій вкрай важливо передбачити їх нормативно-правове

регулювання, охоплюючи сертифікацію та розв'язання проблемних питань інтелектуальної власності. Окремо необхідно зупинитись на ризиках та відповідальності, в тому числі юридичної. Конкретизація та врегулювання цих питань надасть змогу чіткого визначення кола осіб (фізичних або юридичних), які будуть нести таку відповідальність. Якщо говорити за юридичну відповідальність, яка є фундаментальним та системоутворюючим інститутом у правовій системі, то можна визначити її роль як засобу формування поваги до закону в суспільстві. Вона також стимулює суб'єктів суспільних відносин до дотримання закону та виконання правомірних дій. У цьому контексті юридична відповідальність є важливим інструментом для забезпечення законності та правопорядку, і відіграє значущу роль у розвитку України як правової держави [91, с. 325].

Система управління та регулювання штучного інтелекту в Україні повинна гарантувати сталу еволюцію таких технологій, ефективний нагляд за ними та ґрунтуватися на базових етичних нормах і принципах, таких як:

- пріоритет добробуту людини. Мета забезпечення добробуту людини повинна переважати над іншими цілями розробки та застосування систем штучного інтелекту;

- заборона завдання шкоди за ініціативою систем штучного інтелекту. Загальним правилом є обмеження розробки та використання систем штучного інтелекту, які можуть цілеспрямовано завдати будь-яку шкоду людині;

- підконтрольність людині. Системи штучного інтелекту повинні бути підконтрольними людині настільки, наскільки це можливо, з урахуванням ступеня автономності, необхідної для їх ефективної роботи;

- відповідність законам. Використання систем штучного інтелекту не повинно призводити до свідомого порушення правових норм розробниками та операторами;

– запобігання прихованій маніпуляції людською поведінкою. Системи штучного інтелекту не повинні намагатися приховано маніпулювати поведінкою людини;

– проєктована безпека. При розробці систем штучного інтелекту необхідно забезпечувати достатній рівень особистої та громадської безпеки [233, с. 90].

Міністерство економіки Естонії працює над законопроєктом, що розглядає питання про юридичний статус штучного інтелекту в рамках правових суперечок. Це було оголошено Сімом Сіккутом, відповідальним за ІТ-стратегію уряду Естонії, як повідомляє Bloomberg. Серед інших пропозицій, у цьому законопроєкті розглядається можливість введення нового терміну – «робот-агент», який визначає сутність, що перебуває між окремою юридичною особою та об'єктом власності. «Якщо ми скористаємося цією можливістю на рівні уряду, то станемо першопрохідцями в цій області та прикладом для інших країн», – сказав Сіккут. Сіккут також зазначив, що «естонський уряд – перший у світі, який готує закон про робототехніку та штучний інтелект і висловив сподівання, що врегулювати це питання вдасться впродовж кількох років. При цьому естонському уряду необхідно отримати достатню політичну підтримку для продовження проєкту». Незважаючи на те, що автоматизація використовується для юридичного регулювання в багатьох країнах, Естонія впроваджує нові технології швидше, ніж інші. Ця країна, з населенням 1,3 мільйона осіб, стала піонером у впровадженні цифрового документообігу в уряді, національного інтернет-голосування та наданні дистанційного доступу до державних послуг для іноземців, відомого як електронне громадянство або E-residency [105, с. 90-101].

Жодна країна або корпорація не залишиться осторонь від досліджень у галузі штучного інтелекту, якщо вони сподіваються на певні переваги та бояться конкурентів. Штучний інтелект може виявитися навіть більш небезпечним, ніж будь-яка сучасна зброя. Проте для того, щоб штучний

інтелект заподіяв невідворотну шкоду, достатньо навіть простої недбалості. Враховуючи це, можна зробити наступні висновки та запропонувати деякі рекомендації. Зокрема, дослідження в галузі робототехніки та їх практичні результати вже зараз мають значний вплив на сучасне суспільство. Можливість створення штучного інтелекту, рівень якого дорівнює інтелекту людини або навіть перевищує його, виглядає досить реалістичною та досяжною у найближчому майбутньому, впродовж наступних десятиріч. Ми наближаємося до моменту, коли людство буде співіснувати з штучним інтелектом у спільному середовищі. Існує ймовірність та перспектива, що штучний інтелект може бути визнаний суб'єктом правовідносин і отримає статус «електронної особистості (електронної особи)». Також розглядається можливість застосування кримінально-правових заходів до штучного інтелекту, що може призвести до створення розділу в Особливій частині Кримінального кодексу України під умовною назвою XIV-2 «Заходи кримінально-правового характеру щодо електронних осіб». Дискусії про відповідальність штучного інтелекту стають важливими лише за умови, що людство збереже контроль над ним [199, с. 156-164].

Якщо штучний інтелект створюється людиною, то його здібності і можливості можуть бути закладені в межах світогляду людини, в горизонтах її мозкової діяльності. Отже, при створенні такої інтелектуальної сутності буде можливість вбудувати загальновизнані соціальні цінності, включаючи ті, які стосуються захисту прав інших суб'єктів. Але якщо припустити, що людина може створити суперінтелект, який в свою чергу буде створювати наступні рівні інтелектів, то його система переконань і висновки можуть виявитися незрозумілими або недосяжними для людини, що викликає значні сумніви [164].

Перед світовим суспільством гостро постало питання про регулювання відносин між людиною та штучним інтелектом. Не є винятком і кримінально-правова сфера суспільних відносин, зокрема і можливість визнання штучного інтелекту не тільки суб'єктом, а й потерпілим від кримінального

правопорушення. Люди на підсвідомому рівні створюють можливості для роботів займати місце поряд з ними в усіх сенсах цього слова, надаючи їм певні права та певний статус. Це іноді породжує сумніви в можливості виживання людського виду. Розвиток методів обробки інформації, застосування з геометричною прогресією суперінтелекту в усіх сферах суспільного життя призведе до появи нових суспільно небезпечних діянь, які будуть заподіювати шкоду нормальній роботі об'єктів робототехніки, що призведе до можливості поповнення переліку потерпілих від злочину. Слід відзначити, що штучний інтелект може мати спільні риси з потерпілими, які характеризуються участю в суспільних відносинах та можливістю заподіяння йому шкоди. У такому випадку може знадобитися перегляд законодавства, зокрема, щодо криміналізації діянь, внесення змін до чинного Кримінального кодексу України в частині визначення потерпілих від злочину, а також до Кримінально-процесуального кодексу України щодо визначення та доповнення поняття «потерпілий» [47, с. 188-192].

Наукові дослідження щодо правового регулювання штучного інтелекту в Україні обмежуються переважно аналізом у контексті інтелектуальної власності, яка регулюється Цивільним кодексом України. Поруч з цим, існують і інші аспекти правового регулювання, такі як адміністративний та кримінальний захист інтелектуальної власності, зокрема, у разі порушення авторських прав. У цьому контексті важливе правове врегулювання стосується відносин між розробниками комп'ютерних програм та власниками авторських прав. Проте важливо розуміти, що комп'ютерні програми та штучний інтелект – це не ідентичні концепції. Штучний інтелект може бути частиною комп'ютерної програми, здатною функціонувати на рівні, що наближається до інтелекту людини, та виконувати більш розширені завдання в межах програми. Тож, вочевидь, що штучний інтелект вимагає окремого правового регулювання, включаючи питання юридичної відповідальності. Хоча Україна активно досліджує різні аспекти використання штучного інтелекту, наразі ми на етапі підготовки до його активного впровадження.

Проте через прогалини в законодавстві правове регулювання штучного інтелекту поки здійснюється за певними аналогіями.

Висновки до розділу 1

Розглянувши питання визначення поняття «штучний інтелект» в різних аспектах філософського витоку, можемо зазначити, що шлях у десятиріччя доволі складний і суперечливий. Так, звичайно є побоювання щодо проведення аналогії з людським інтелектом у буквальному розумінні, що може призвести до хибного визначення. Потрібно враховувати той факт, що до сьогодні неможливо точно визначити та вимірити людський інтелект. Останні роки розвитку медицини дозволили вченим зробити значні досягнення в цій галузі та зрозуміти особливості роботи мозкової активності людини та її свідомості. Ці дослідження також внесли значний внесок у розвиток технологій штучного інтелекту.

Якщо ми говоримо, що дослідження штучного інтелекту проводяться останні десятиліття, то досягнути розуміння та можливості людського інтелекту не вдається ще з античних часів, тисячоліття. Проводячи паралель можемо зазначити, що так само складно і суперечливо буде проходити пізнання штучного інтелекту та його нормативне закріплення.

З урахуванням дослідженого нами матеріалу можемо спробувати дати своє визначення поняття штучного інтелекту, а саме – здатність технологічної програмної системи досягти будь-якої складної мети за допомогою процесів, подібних до когнітивних процесів людини, розпізнавання різних задач та моделювання ситуації задля досягнення запрограмованої мети.

В цьому визначенні описується результат діяльності штучного інтелекту не просто як виконання запрограмованої людиною задачі і досягнення мети, а також розв'язання більш складної задачі, яка може вийти за рамки завдання, що дасть змогу змінити алгоритм вирішення та

досягнення мети з найменшим супротивом. Отже ми спробували описати алгоритм дії людини у нестандартних ситуаціях, з використанням інтуїції, дедукції та інших методів, які нам допомагають у вирішенні поставлених задач.

Наукові дослідження щодо правового регулювання штучного інтелекту в Україні обмежуються переважно аналізом у контексті інтелектуальної власності, яка регулюється Цивільним кодексом України. Поруч з цим, існують і інші аспекти правового регулювання, такі як адміністративний та кримінальний захист інтелектуальної власності, зокрема, у разі порушення авторських прав. У цьому контексті важливе правове врегулювання стосується відносин між розробниками комп'ютерних програм та власниками авторських прав. Проте важливо розуміти, що комп'ютерні програми та штучний інтелект – це не ідентичні концепції. Штучний інтелект може бути частиною комп'ютерної програми, здатною функціонувати на рівні, що наближається до інтелекту людини, та виконувати більш розширені завдання в межах програми. Тож, вочевидь, що штучний інтелект вимагає окремого правового регулювання, включаючи питання юридичної відповідальності. Хоча Україна активно досліджує різні аспекти використання штучного інтелекту, наразі ми на етапі підготовки до його активного впровадження. Проте через прогалини в законодавстві правове регулювання штучного інтелекту поки здійснюється за певними аналогіями.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ

2.1. Квінтесенція публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні

Запровадження різноманітних новітніх технологій у повсякденне життя людей та функціонування держави і суспільства потребує нормативного упорядкування діяльності з їх створення та використання, оскільки такі технології можуть спричиняти суттєвий вплив на існуючі суспільні відносини у різних сферах життєдіяльності людини і державних інституцій шляхом їх зміни, ліквідації чи продукування нових. Зазначений вплив чиниться на різні галузі права, зокрема й на адміністративне, що своєю чергою вимагає розробки поняття та з'ясування сутності адміністративно-правового регулювання відповідної сфери.

Повною мірою вищесказане стосується і галузі розвитку такої новітньої технології в Україні, як штучний інтелект.

На сьогодні в Україні штучний інтелект використовується в різноманітних галузях суспільного життя. Його застосування охоплює такі напрямки, як державне управління, місцеве самоврядування, національна та громадська безпека, включаючи інформаційну та кібербезпеку. Штучний інтелект використовується в розвитку смарт-інфраструктури, у сфері житлово-комунального господарства, бізнес-процесах та системах, промисловому виробництві, електроенергетиці, ринку товарів і послуг, включаючи торгівлю, трансфертне ціноутворення, банківську справу з управлінням ризиками, оцінюванням, прогнозуванням і аналітикою, а також використанням чат-ботів у мобільних банківських додатках. Штучний

інтелект широко застосовується в транспорті для оптимізації управління автомобільним транспортом, розширення можливостей круїз-контролю та автопілоту, а також у сфері логістики для підвищення продуктивності та зменшення простоїв. Він знаходить застосування у сфері телекомунікацій, медицини для ведення документації та діагностики, освіти, науки, культури та спорту [72].

Проте не існує жодної галузі державного або суспільного життя, яку не зачіпали б питання адміністративно-правового регулювання [91, с. 193]. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні визначає галузь штучного інтелекту як напрям діяльності у сфері новітніх інформаційних технологій, який забезпечує створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту [96]. У такому разі постає питання про формування квінтесенції, тобто основи, сутності адміністративно-правового регулювання діяльності саме зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні.

А тому, перефразовуючи А. Матвійчука, можна стверджувати, що визначення цього поняття та створення наукового фундаменту для нього сприятиме удосконаленню процесу нормотворчості та правозастосування у сфері розвитку штучного інтелекту в Україні. Більше того, вироблення чіткої дефініції матиме важливе практичне значення в майбутньому [123, с. 121].

Слід відмітити, що у доктрині адміністративного права відсутнє визначення адміністративно-правового регулювання зазначеного виду діяльності. А у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні зазначається, що однією з першочергових проблем розвитку технологій штучного інтелекту в Україні є, зокрема, відсутність або недосконалість правового регулювання публічного управління у цій сфері [96].

Отже, зважаючи на те, що запровадження технологій штучного інтелекту є важливим елементом людської діяльності, який сприяє розвитку суспільства і держави, то правильне з'ясування квінтесенції, тобто сутності і змісту поняття адміністративно-правового регулювання такої діяльності, як

створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, буде слугувати гарною основою для подальшого практичного втілення новітніх технологій в нашій державі та розвитку суспільних відносин у цьому напрямку. Крім того, розробка цього поняття збагатить і доктрину адміністративного права.

Тому доцільним вбачається, у першу чергу, визначити поняття адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні.

Дослідженню поняття та сутності адміністративно-правового регулювання у різних галузях суспільних відносин приділяли увагу у своїх наукових працях багато вчених, серед яких можна відмітити Т.Л. Антонову, К.В. Барсукова, Ю.А. Будника, В.В. Галуцька, В.М. Гаращука, А.П. Гетьмана, І.А. Городецьку, В.А. Головка, І.О. Грицай, Р.А. Калюжного, Ю.С. Кіцула, Т.О. Коломоєць, В.А. Лазаренка, Д.В. Мамчура, А.В. Матвійчука, Л.Р. Наливайко, О.Й. Разводовського, А.О. Сидоренка, В.В. Шеховцова, В.Д. Чернія, О.Ш. Чомахашвілі та інших.

Адміністративно-правове регулювання є складним явищем, яке в сучасних умовах трансформаційних перетворень у суспільстві наповнюється новим змістом, а відтак, як наукова категорія, активно досліджується вченими юридичної науки і потребує постійного осмислення [45, с. 61]. Це юридичний інструмент, який служить для формалізації та реалізації державної політики. Він є потужним засобом впливу на суспільні відносини, дозволяючи політиці держави набувати чіткого характеру та послідовно втілюватися у життя. Цей інструмент має визначені функції, обумовлені як загальною роллю права в державно-політичному житті, так і конкретними цілями державної політики. Відповідні функції детерміновані політикою держави, реалізуються в її контексті, скеровуються на її здійснення, але водночас мають утилітарний характер щодо неї [177].

Варто відзначити, що «адміністративно-правове регулювання є спеціально-юридичним механізмом впливу адміністративного права на

поведінку і діяльність його суб'єктів та об'єктів. Унаслідок адміністративно-правової регламентації формується юридична основа, визначаються зафіксовані в правових веліннях орієнтири для організації діяльності учасників адміністративно-правових відносин на досягнення фактичних завдань адміністративного права» [189, с. 113-114]. Тобто адміністративно-правове регулювання певної галузі суспільних відносин формує юридичну основу для організації діяльності відповідних об'єктів та суб'єктів з тим, щоб вони могли досягнути мети, яку перед ними було поставлено.

У юридичній науці немає єдиного та усталеного підходу до визначення поняття адміністративно-правового регулювання. «Існує велика кількість запропонованих дефініцій, які досить істотно відрізняються одна від одної. Водночас є низка ознак, на які звертається загальна увага, а тому вони можуть слугувати характерними ознаками адміністративно-правового регулювання» [123, с. 123].

Так, на думку І.А. Городецької «ознаками, що характеризують адміністративно-правове регулювання є наступні: 1) це поняття може визначатися як вплив (правовий, владний) на суспільні відносини, тобто дія (функціонування) прав; 2) здійснюється за допомогою комплексу засобів; 3) передбачає певну мету (досягнення цілей)» [45, с. 61]. Аналіз зазначених ознак свідчить, що вони стосуються більш широкого поняття, котре використовується у теорії держави та права – «правове регулювання», а у чому саме полягає специфіка різновиду такого регулювання в адміністративному праві не дають відповіді. Тому доцільно звернутись до поглядів інших вчених на це питання.

Так, В.Й. Разводовський адміністративно-правове регулювання розуміє «як комбінацію способів правового регулювання, в якій переважають зобов'язання та заборони. Ця комбінація формується через наділення учасників правовідносин суб'єктивними юридичними правами й покладанням на них обов'язків шляхом визначення та закріплення у правових актах певних правил поведінки внаслідок правотворчої діяльності

уповноважених на це органів (посадових осіб)» [168, с. 169]. Тоді як на думку В.В. Галуцька, «під адміністративно-правовим регулюванням слід розуміти цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадського суспільства та держави» [4, с. 242].

Можна погодитись із думкою В.Т. Комзюка, що «специфікою саме адміністративно-правового регулювання є те, що правовий, владний вплив на суспільні відносини здійснюється за допомогою не будь-яких юридичних засобів, а саме адміністративно-правових» [93, с. 182].

Адміністративно-правове регулювання, як слушно відзначає Я.О. Лакійчук, «володіє декількома загальними ознаками, до яких, зокрема, слід віднести таке: адміністративно-правове регулювання є одним із видів правового регулювання; адміністративно-правове регулювання – це засіб державного регулювання, оскільки адміністративне право встановлюється або санкціонується державою і є регулятором суспільних відносин; адміністративно-правове регулювання – це певний вплив на суспільні відносини, тобто адміністративне право регулює публічні відносини та певним чином впливає на них; адміністративно-правове регулювання – це вплив на суспільні відносини, що здійснюється за допомогою норм позитивного права, й інші адміністративно-правові засоби в сукупності, що становлять механізм адміністративно-правового регулювання; адміністративно-правове регулювання – це такий вплив на суспільні відносини, що має на меті їх упорядкування (це можна трактувати як цілеспрямований вплив на суспільні відносини у сфері державного керування, в результаті якого вони приводяться в систему й створюється певний порядок у тій галузі, яку вони регулюють); адміністративно-правове регулювання має цілком точну мету – забезпечити належний рівень відносин між окремою особою та державою, її органами та посадовими особами, при цьому основний акцент адміністративно-правового регулювання цих

відносин робиться сьогодні на встановленні саме такого адміністративно-правового регулювання, за яким з максимальною ефективністю були б задоволені права й інтереси окремої особи» [115, с. 87].

Тобто для того, щоб правильно визначити поняття та сутність адміністративно-правового регулювання певного виду діяльності слід з'ясувати: 1) який характер має правовий, владний вплив на суспільні відносини; 2) у якій сфері суспільних відносин здійснюється такий вплив; 3) які суб'єкти здійснюють відповідний вплив; 4) що слід розуміти під адміністративно-правовими засобами; 5) з якою метою здійснюється певний вплив.

На нашу думку, характеризуючи сутність впливу на суспільні відносини з точки зору адміністративного права, слід брати виконавчо-розпорядчий аспект діяльності органів, уповноважених на управління певною сферою. Відповідно є дві форми такої діяльності: виконавча та розпорядча.

Що стосується виконавчої діяльності, то вона «є основним призначенням державного управління. Органи, які здійснюють державне управління, є насамперед виконавчими структурами. Найважливіші з них містять цю ознаку вже у самій своїй назві (наприклад, органи виконавчої влади). Ця ознака, як правило, закріплюється у нормативному порядку» [3, с. 11]. Виконавчий характер діяльності органів влади полягає у практичному втіленні в життя законодавчих актів, оперативному та динамічному управлінні економічною та соціальною сферами як у масштабі всієї країни, так і в конкретному населеному пункті чи адміністративній одиниці [52, с. 70]. А розпорядча діяльність органів державного управління «виявляється, по-перше, у прийнятті загальнообов'язкових приписів (які закріплюються в указах, постановах, положеннях, розпорядженнях, інструкціях тощо); по-друге, в організації виконання зазначених приписів і, по-третє, у здійсненні контролю за цим процесом» [3, с. 11]. Важливо при цьому, щоб зазначені нормативні приписи відповідали, у першу чергу, положенням Конституції

України, а також різних галузевих законів. Отже, для регулювання розгляданих нами суспільних відносин також має використовуватись саме виконавча та розпорядча діяльність відповідних органів, що уповноважені здійснювати публічне управління процесами створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. При чому таке управління має відбуватись у сфері публічного адміністрування.

Необхідність використання терміну «публічне адміністрування» для розуміння сутності адміністративно-правового регулювання обумовлена тим, що останнім часом цей термін набув широкого значення та передбачає надання адміністративних послуг європейського рівня шляхом упровадження в практику діяльності принципів демократичного управління [160, с. 5].

Ми підтримуємо думку В.В. Терещука, що «публічне адміністрування як відображення європейської адміністративно-правової концепції *public administration* є діяльністю суб'єктів публічної адміністрації (та суб'єктів, яким делеговані відповідні повноваження) щодо надання приватним особам адміністративних послуг, а також здійснення публічного управління» [194, с. 91]. При чому в умовах децентралізації влади, що на сьогодні відбувається в Україні, коли держава делегує значну частину управлінських повноважень органам місцевого самоврядування, сфера публічного адміністрування розповсюджується не тільки на діяльність органів державної влади, але й на органи місцевого самоврядування [175, с. 133]. Безумовно, що сфера створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні також потребує публічного адміністрування.

Крім того, для нашої країни впровадження саме такого розуміння управлінських процесів у адміністративне право важливе тим, що саме у сфері публічного адміністрування «відбувається складний процес інтеграції до Європейського Союзу, де існує певний набір критеріїв щодо адміністративних процедур, яких повинні дотримуватись органи публічної влади, щоб відповідати цінностям демократичного суспільства. Ці критерії формують сутність європейського адміністративного простору, чії принципи

повинні виконуватися й можуть бути взяті за основу відповідної моделі управління, близької до тієї, що існує в Європейському Союзі» [101, с. 14].

У державному управлінні «публічне адміністрування визначається як теорія та практика державного управління, що характеризується реалізацією адміністративних процедур шляхом публічної діяльності, застосування інструментів демократичного врядування, упорядкування суспільної діяльності та надання адміністративних послуг як засобу реалізації прав та свобод громадян» [58, с. 605]. Але слід враховувати, що «поняття «публічне адміністрування» концептуально не тотожне поняттю «державне управління», а також змістовно не тотожне поняттю «публічне управління», співвідносячись із ним як ціле та його частина» [194, с. 91].

Тому правильним слід вважати положення, що у сфері адміністративного права під публічним адмініструванням розуміється вид виконавчо-розпорядчої діяльності, спрямованої на підготовку та впровадження рішень, управління персоналом, надання послуг населенню [232, с. 5]. Отже, для правильного розуміння сутності адміністративно-правового регулювання розгляданого нами виду діяльності важливо робити наголос, що вона відбувається у сфері публічного адміністрування вищеназваних процесів.

Важливим питанням є визначення того, хто є суб'єктом публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. В адміністративному праві під останнім розуміється суб'єкт владних повноважень, наділений законом повноваженнями здійснювати публічне адміністрування – надавати адміністративні послуги чи здійснювати виконавчо-розпорядчу діяльність [8, с. 63]. До суб'єктів публічного адміністрування відносять насамперед: органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; суб'єктів делегованих повноважень (у разі коли вони виконують функції органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування) [127, с. 42].

На сьогодні ключовим органом, що уповноважений на здійснення публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні є такий орган виконавчої влади, як *Міністерство цифрової трансформації України* (далі – Мінцифри).

Мінцифри є «головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, публічних електронних реєстрів, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтеперабельності, розвитку інфраструктури широкопasmового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації; у сфері розвитку ІТ-індустрії; у сфері розвитку та функціонування правового режиму Дія Сіті» [150].

Важливе місце серед суб'єктів публічного адміністрування розгляданого виду діяльності займає також *Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент)*, оскільки воно виконує функції Національного органу інтелектуальної власності та уповноважене, зокрема, здійснювати державну реєстрацію винаходів і корисних моделей, видавати патенти на винаходи і корисні моделі. За своєю суттю це є діяльністю з надання адміністративних послуг.

Категорія «адміністративна послуга» може розглядатися, зокрема, крізь призму змістового смислу «послуги» у приватно-правовому розумінні як діяльність, що спрямована на задоволення певних потреб особи, яка звернулася за здійсненням послуги» [238, с. 15]. Однією з таких потреб є

державна реєстрація новостворених винаходів та корисних моделей, що являють собою і технології штучного інтелекту.

Діяльність із впровадження та використання технологій штучного інтелекту також потребує урегулювання з боку держави. На сьогодні така прерогатива належить тим органам виконавчої влади або органам місцевого самоврядування, які безпосередньо впроваджують технології штучного інтелекту у свою діяльність.

Наприклад, «Київська міська державна адміністрація, громадськість та AI-розробники працюють над розвитком столичної SMART-інфраструктури, зокрема над впровадженням міських цифрових сервісів на базі штучного інтелекту. Команда проєкту «AI for Kyiv» («Штучний інтелект для Києва») проводить дослідження питання етики та дискримінації в розробках сервісів на базі штучного інтелекту у різних сферах та ініціює дискусію про цифрові права людей в Україні. Розробляються оптимальні рішення для покращення якості життя в столиці на основі принципів відкритого доступу до даних, а також інтелектуальної та прозорої трансформації управління містом із використанням сучасних технологій та інновацій» [129].

Крім цього, на 52 станціях метро в Києві розташовано близько двохсот камер відеоспостереження, обладнаних, серед іншого, системами розпізнавання облич. Епіцентром нових технологій є перехідні, кінцеві та найбільш завантажені станції. Деякі з цих камер також проводять аналіз температури людей, які планують увійти до київського метрополітену. Зібрані дані передаються поліції, муніципальній варті, державній службі з надзвичайних ситуацій, а також використовуються як джерело статистичної інформації для департаменту охорони здоров'я Київської міської державної адміністрації [72]. А «ПриватБанк запусив перші в Україні біометричні платіжні POS-термінали з технологією FacePay24, яка дозволяє оплачувати покупки обличчям. FacePay24 використовує одну з провідних в світі систем штучного інтелекту із автоматичного розпізнавання обличчя Amazon Rekognition та забезпечує повну безпеку персональних даних клієнтів,

включаючи технічні і фізичні контролю, шифрування даних при зберіганні і передачі» [151].

Водночас технології штучного інтелекту так само можуть впроваджувати та використовувати у своїй діяльності і приватні структури: банківські установи, великі промислові підприємства, транспортні компанії тощо.

Однак, ключовим питанням залишається легальність впровадження та використання таких систем: «наявність правової бази для їх функціонування в українському законодавстві, умови та необхідність втручання у конкретних обставинах, передбачуваність втручання для пересічних громадян, а також належні запобіжники від зловживань» [227].

Крім того, фахівці відзначають необхідність у налагодженні співпраці держави з приватним сектором на правах взаємовигідного партнерства шляхом стимулювання інвестицій та ринку стартапів, шляхом надання з державного бюджету та використання місцевими бюджетами міжбюджетних трансфертів на розвиток технологій штучного інтелекту [72]. Ця діяльність також має бути у сфері належно організованого публічного адміністрування з боку держави.

Вищенаведене свідчить, що ефективність розвитку технологій штучного інтелекту у нашій державі потребує єдиного управлінського органу, який би міг централізовано, на державному рівні здійснювати контроль, визначати мету, завдання, цілі, принципи, форми та методи діяльності із розробки, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. У структурі Мінцифри такий орган відсутній. Ним може стати єдиного управлінський орган в Україні – Національне агентство штучного інтелекту (НАШІ).

Хоча висловлена ідея не є новою. Наприклад, автори проєкту Національної стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні 2021-2030 наголошують, що «система управління та регулювання штучного інтелекту в Україні повинна забезпечувати стійкий розвиток технологій штучного

інтелекту, ефективний контроль над ними. Виконання цих завдань слід покласти на Комітет штучного інтелекту, який пропонується створити» [134]. Натомість О.М. Охотнікова також пропонує «створити державний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом – Державний комітет штучного інтелекту, сфера повноважень якого буде виключно спрямована на розвиток нейронних технологій в Україні та їх запровадження в публічне адміністрування земельних відносин» [145, с. 134].

Проте, відповідно до закону України «Про центральні органи виконавчої влади» до переліку таких органів, у першу чергу, входять міністерства, а також інші центральні органи виконавчої влади: служби, агентства, інспекції, комісії, бюро [158]. Комітети до переліку центральних органів виконавчої влади не входять. Що стосується інших органів, то створення, наприклад, Національного агентства штучного інтелекту, може призвести до того, що його функції та повноваження можуть частково збігатись із функціями та повноваженнями Мінцифри, що варто враховувати при створенні цього агентства.

А О.В. Білокобильський пропонує створити центральний орган виконавчої влади, що здійснюватиме державну політику в сфері штучного інтелекту – Ради з питань безпеки розробок у сфері штучного інтелекту. Цей орган має об'єднати представників основних зацікавлених сторін: Уряду, наукової спільноти, громадянського суспільства, бізнесу та буде підзвітний Прем'єр-міністру України. Ключова мета цього органу – моніторинг розробок у сфері штучного інтелекту на предмет відповідності пріоритетам, визначеним у Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні, а також «Законі про штучний інтелект» та інших нормативних документах, зокрема пріоритету безпеки та етичних норм і принципів [233, с. 98].

Між тим, на сьогодні в Україні реалізується політика щодо скорочення кількості центральних органів влади. Так, КМУ ініціював реформу зменшення кількості державних службовців. Реформа передбачає, зокрема, зміни у кількості міністерств, їх планують зменшити з 20 до 14 [179]. У

рамках цього планується масштабне скорочення державного апарату і бюджетників, ліквідація і скорочення різноманітних державних агентств, служб, управлінь та інспекцій. При чому, Мінцифри планується залишити як окреме міністерство з включенням до його структури Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості [377]. Тому створення Ради з питань безпеки розробок у сфері штучного інтелекту як окремого центрального органу виконавчої влади виглядає недоречним, його функції матиме загальне агентство.

Зважаючи на вищевикладене існує необхідність у створенні у складі Мінцифри Департаменту з розвитку, впровадження та використання штучного інтелекту, який би здійснював виключно публічне адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, і при цьому підпорядковувався центральному органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері розвитку цифрових технологій – Мінцифри.

У наступних розділах нашого дослідження, проаналізувавши зарубіжний досвід публічного адміністрування використання технологій штучного інтелекту, ми спробуємо запропонувати власний підхід до вирішення цього питання.

Департаменту може бути доручено виконання таких завдань, серед яких: координація роботи українських і міжнародних вчених, що працюють в Україні над розробками у сфері штучного інтелекту, створення та розвиток майданчика для об'єднання зусиль і забезпечення синергії; попередня оцінка систем штучного інтелекту, які можуть становити високий ризик для життя громадян та стабільності суспільства, на відповідність принципам та етичним нормам, визначених Стратегією розвитку штучного інтелекту в Україні; ліцензування розробок у сфері штучного інтелекту, які стосуються стратегічно важливих напрямів національного господарства; здійснення періодичного моніторингу впроваджених систем штучного інтелекту, які можуть мати високий ризик для суспільства, протягом їхнього життєвого

циклу задля визначення їхнього впливу на суспільство і можливої корекції роботи цих систем; перевірка українських розробок у сфері штучного інтелекту на відповідність європейським стандартам безпеки та захисту даних, приватності, прозорості тощо; співпраця з європейськими та іншими міжнародними регуляторами розробок у сфері штучного інтелекту; підготовка пропозицій щодо внесення змін до чинних нормативних актів або прийняття нових законодавчих актів у сфері штучного інтелекту з урахуванням постійного розвитку та змін у функціоналі систем штучного інтелекту; моніторинг діяльності органів виконавчої влади щодо впровадження Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні та підготовка пропозицій стосовно вдосконалення процесу імплементації; організація навчальних заходів для державних посадовців, які працюють з системами штучного інтелекту, та координація впровадження освітніх програм у сфері штучного інтелекту в українських освітніх закладах; організація заходів для підвищення обізнаності громадян України стосовно новітніх розробок у сфері штучного інтелекту, а також сприяння підвищенню довіри до таких розробок завдяки впровадженню прозорих стандартів безпеки [233, с. 98-99].

Що стосується адміністративно-правових засобів, то, наприклад, Т.І. Разіна під ними розуміє «різновид правових засобів, котрі вирізняються тим, що створюються та застосовуються суб'єктами владних повноважень органів публічної адміністрації з метою регулювання публічних (адміністративно-правових) відносин. Адміністративно-правові засоби використовуються громадянами та юридичними особами у відносинах з органами публічної адміністрації з метою реалізації та захисту свої прав і свобод» [169, с. 125]. В адміністративному праві широко «застосовуються засоби заборони, зобов'язання (розпорядження) та засоби адміністративного примусу. Проте під час укладення адміністративних договорів, надання публічних сервісних послуг виникають диспозитивні правовідносини, за яких застосовується засіб уповноваження (дозволу) та його різновиди – взаємодія, узгодження, координація, угода, адміністративний договір» [9, с. 208].

Головним виразом адміністративно-правових засобів виступають нормативні акти управлінського характеру, що регулюють суспільні відносини у певній сфері.

Наприклад, під адміністративно-правовими засобами регулювання державної освітньої політики В.Т. Комзюк розуміє той «юридичний інструментар, за допомогою якого держава регулює політику у сфері освіти – це вся система адміністративно-правових норм, які закріплені в Конституції та законах України, інших нормативних актах, а також міжнародних правових актах і міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, що застосовуються державою в особі уповноважених нею органів для здійснення впливу на об'єкт регулювання, а також нормотворча та правозастосовна діяльність цих органів по виконанню вимог чинного адміністративного законодавства у сфері освіти України» [93, с. 183]. Таку саме структуру мають адміністративно-правовими засобами регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту.

Відповідно для сфери публічного адміністрування розглядової нами діяльності одними із таких нормативних актів виступають Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні від 2 грудня 2020 р. та Положення про Міністерство цифрової трансформації України від 18 вересня 2019 р. № 856.

Водночас, нормативна регламентація публічного адміністрування діяльності з розвитку технологій штучного інтелекту в Україні потребує вдосконалення, про що мову будемо вести нижче.

Важливість визначення мети адміністративно-правового регулювання будь-якого виду діяльності полягає у тому, що вона дозволяє сформулювати уявлення про кінцевий результат, задля якого здійснюється певний вид такого регулювання.

Метою адміністративно-правового регулювання автори академічного курсу «Адміністративне право України» під керівництвом В.В. Галуцька розуміють «забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів

прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також нормального функціонування громадянського суспільства й держави» [5, с. 317]. При чому, таке забезпечення має бути ефективним, оскільки «термін «ефективність» у перекладі означає результат, наслідок якогось явища. В юридичній літературі більшість науковців розкривають ефективність правового регулювання через таку категорію як цілі, зазначаючи, що це ступінь практичного досягнення цілей, які мали на увазі правостановлюючі органи (законотворчі, правотворчі), приймаючи, змінюючи чи відмінюючи відповідні норми права, відтворені в тих чи інших нормативно-правових актах при мінімальних затратах на їх видання» [187, с. 83]. Саме в ефективності будь-якого виду правового регулювання відображається відповідність його цілям та завданням, характеру суспільних відносин, що піддаються юридичній регламентації, а також ступінь фактичної реалізації зазначених намірів [65, с. 223]. А принцип ефективності в адміністративному праві означає, що публічне адміністрування має бути своєчасним, таким, що забезпечує все потрібне на підставі чітких завдань і оцінки майбутнього [8, с. 440]. Отже, ефективне забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також нормального функціонування громадянського суспільства й держави є кінцевою, головною метою для всіх видів адміністративно-правового регулювання. А що стосується конкретизації мети для певного виду адміністративно-правового регулювання, щоб з'ясувати їх специфіку доцільно звернутись до поглядів вчених та профільних нормативних актів.

Наприклад, І.А. Черниш мету адміністративно-правового регулювання торгівельної діяльності визначає як «забезпечення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які займаються торгівельною діяльністю, а також захисту прав споживачів, що здійснюється адміністративними методами у визначених законодавством формах» [226, с. 659].

Л. Шапенко мету адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності визначає, як «вдосконалення

правовідносин щодо захисту майнових інтересів страхувальників чи третіх осіб (інвесторів) та активізації інвестиційної діяльності страховиків, спрямованої на відтворення фінансово-економічних процесів» [231, с. 249].

У Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні зазначається, що її метою є «визначення пріоритетних напрямів і основних завдань розвитку технологій штучного інтелекту для задоволення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, побудови конкурентоспроможної національної економіки, вдосконалення системи публічного управління» [96]. А у проєкті національної Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні у якості мети цієї стратегії зазначається, що вона повинна забезпечити «передумови стійкого економічного розвитку держави та відповідно зростання добробуту і якості життя її населення, виведення України на провідні позиції у світі в галузі інформаційних і комп'ютерних технологій шляхом ефективного використання переваг і можливостей широкого впровадження штучного інтелекту в усі сфери суспільного життя» [134]. З аналізу вищенаведеного випливає, що метою розгляданого нами виду діяльності є розвиток відповідних суспільних відносин.

Проте, що стосується мети вдосконалення системи публічного управління, то таке вдосконалення може здійснюватися не лише за допомогою розвитку а й, зокрема, за допомогою процесів упорядкування та охорони суспільних відносин.

Наведений висновок ґрунтується на тому, що правове регулювання – це «вплив права на суспільні відносини, що здійснюється через використання системи засобів, які мають юридичний характер та забезпечують упорядкування суспільних відносин» [22, с. 226-227]. Крім того, цілі правового регулювання стосуються не лише окремих суб'єктів, а й забезпечують закріплення та стимулювання розвитку суспільних відносин, створюють умови для виникнення нових суспільних відносин, запобігають виникненню суспільно шкідливих відносин [187, с. 83].

Тому правильний робить висновок Є. Єряшов, розглядаючи сутність адміністративно-правового регулювання діяльності цивільної авіації України, що «метою її адміністративно-правового регулювання є упорядкування, охорона та розвиток суспільних відносин у відповідній сфері за допомогою всього інструментарію такого регулювання» [61, с. 46].

Підтримаємо також думку Є.О. Семенова щодо необхідності виділення двох складових мети адміністративно-правового регулювання: найближчої – покращення процесу публічного адміністрування відповідних суспільних відносин та кінцевої або головної – забезпечення прав та законних інтересів певних суб'єктів суспільних відносин [175, с. 135].

Таким чином, метою адміністративно-правового регулювання розгляданого нами виду діяльності має бути упорядкування, охорона та розвиток суспільних відносин у галузі створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту задля ефективного забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, державних та громадських інтересів.

Вищенаведені положення дозволяють сформулювати поняття адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, під яким розуміється виконавчо-розпорядчий вплив уповноважених суб'єктів публічного адміністрування на суспільні відносини у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, з метою упорядкування, охорони та розвитку суспільних відносин у цій галузі задля ефективного забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, державних та громадських інтересів.

Характеристика квінтесенції адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні буде неповною, якщо не встановити його об'єкт і предмет, не визначити методи, види, завдання, функції та принципи.

З точки зору філософії «об'єкт» – це те, що існує поза нами і незалежно від нашої свідомості [230, с. 129]. А теорія держави і права під об'єктом правового регулювання розуміє матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких здійснюється таке регулювання. Крім того, поняття «об'єкт правового регулювання» фактично є тотожним поняттю «об'єкт права» [241, с. 212-213]. Тобто можна припустити, що об'єкт правового регулювання відповідає і об'єкту правовідносин. Таким чином, слід звернутись до доктрини та з'ясувати, що розуміється під зазначеною категорією права.

К.Г. Волинка об'єктом правовідносин називає «те матеріальне або нематеріальне благо, на використання або охорону якого спрямовані суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників правових відносин». Відповідно вчений поділяє об'єкти правовідносин на наступні групи: «матеріальні – предмети матеріального світу, створені природою або людиною; нематеріальні особисті блага – життя, честь і гідність, здоров'я, недоторканність, безпека; продукти духовної та інтелектуальної творчості (твори літератури, мистецтва, живопису, музики, наукові винаходи і раціоналізаторські пропозиції тощо); дії суб'єктів, коли уповноважена особа має право вимагати від зобов'язаної виконання певних дій (дії – це об'єкт правовідносин, наприклад, послуги); цінні папери, офіційні документи – паспорти, дипломи, сертифікати, гроші, лотерейні білети» [31, с. 160]. Тобто технології штучного інтелекту, як наукові винаходи, також є повноправними об'єктами правовідносин.

Підтвердженням цієї думки буде позиція В.Ю. Волкова, який об'єктом адміністративно-правового регулювання в галузі стандартизації та сертифікації і називає власно галузь стандартизації та сертифікації [32, с. 4]. А Н.Ф. Ващук об'єктом адміністративно-правового регулювання у сфері легкої промисловості України визначив саму сферу легкої промисловості [25, с. 10]. Постає питання щодо вживання терміну «галузь» або «сфера» у визначенні об'єкта публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні.

У Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні зазначається, що існує галузь штучного інтелекту як напрям діяльності у сфері інформаційних технологій, який забезпечує створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту [96]. Тобто у розгляданому нами виді адміністративно-правового регулювання об'єктом виступає галузь створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту.

Водночас до об'єктів правовідносин входить більш широке коло різних матеріальних та нематеріальних благ, що можуть бути об'єктами певного виду правового регулювання.

Так, з точки зору адміністративного права об'єктами адміністративно-правових відносин можуть бути різноманітні матеріальні та нематеріальні блага, які становлять публічну цінність, а також діяння суб'єктів адміністративного права, пов'язані з цими благами, а саме: «1) нематеріальні особисті блага людини – життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність, безпеку, свободу пересування та ін.; 2) матеріальні – предмети матеріального світу, створені природою чи людиною; 3) дії суб'єктів адміністративно-правових відносин, коли суб'єкт чи об'єкт публічного управління має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання певних дій» [8, с. 22]. Як бачимо, особливість об'єктів адміністративних правовідносин полягає лише у тому, що вони зазнають впливу з боку суб'єктів публічного адміністрування певного виду діяльності.

А. М. Чорна відзначає, що об'єктом адміністративно-правових відносин є «поведінка учасників управлінських відносин (дії, утримання від дій). Адміністративне право має велику кількість об'єктів, до яких належить, зокрема, підприємницька діяльність» [230, с. 129]. Таким чином, до розгляданого нами об'єкту адміністративно-правового регулювання можна віднести діяльність, пов'язану зі створенням, впровадженням та використанням штучного інтелекту.

Крім того, Є. Єряшов визначив об'єкт адміністративно-правового регулювання цивільної авіації України як «матеріальні й нематеріальні блага:

повітряний простір, авіаційна техніка та конструкторсько-технологічна документація до неї, різноманітне авіаційне обладнання щодо управління повітряним рухом тощо, з приводу яких виникають правовідносини, тобто стійкі правові зв'язки між суб'єктами щодо використання повітряного простору за допомогою повітряних суден із метою здійснення повітряних перевезень, виконання авіаційних робіт, обслуговуванням повітряного руху, сертифікацією суб'єктів та об'єктів авіаційної діяльності тощо» [61, с. 46]. Відповідно, до об'єкту публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні можна віднести, зокрема, конструкторсько-технологічну документацію для створення, впровадження та використання різноманітних технологій штучного інтелекту.

Вищенаведене дає підстави зробити підсумок, що до об'єктів публічного адміністрування розгляданого нами виду діяльності можна віднести три складові: 1) галузь створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту; 2) конструкторсько-технологічну документацію для створення, впровадження та використання різноманітних технологій штучного інтелекту; 3) діяльність відповідних суб'єктів, пов'язана зі створенням, впровадженням та використанням технологій штучного інтелекту.

Що стосується предмету правового регулювання, то під останнім теорія держави та права розуміє «конкретні суспільні відносини, що потребують урегулювання саме нормами права, а не іншими соціальними нормами. Йому властиві такі ознаки: це мають бути соціальні відносини, іншими словами відносини між людьми, оскільки право не регулює наприклад процесів, які можуть протікати в природі; це відносини, які мають носити свідомий характер. Тобто суб'єкти, вступаючи в такі відносини, повинні розуміти свої діти та керувати ними, а не діяти у стані гіпнозу, фізичного чи психічного примусу; це найбільш важливі суспільні відносини для конкретної людини, групи людей чи суспільства в цілому; це відносини, які можуть бути

врегульовані саме нормами права, а не іншими соціальними регуляторами, що зайвий раз підкреслює їх важливість і значущість» [193, с. 256-257].

До сфери адміністративно-правового регулювання входять відносини, які відображають: «індивідуальні публічні потреби фізичних і юридичних осіб; третіх осіб, права та свободи яких порушуються першими; загальний публічний інтерес держави й Українського народу в цілому; які реалізують імперативно-владну компетенцію публічної адміністрації та взаємні публічні інтереси всіх невіддільних учасників адміністративно-правих відносин, кожний з яких має йти на певний утиль своєї інтересів задля задоволення інтересів іншого; які потребують дотримання певних установлених державою в адміністративно-правових нормах правил» [189, с. 115].

Відповідно, в адміністративному праві «регулюванню відповідають такі види суспільних відносин: відносини між фізичними або юридичними особами, які звернулися до суб'єкта публічної адміністрації з вимогою забезпечити їх публічні, свободи та законні інтереси (у цьому разі суб'єкт публічної адміністрації діяти владно щодо об'єкта управління не може, оскільки є зобов'язальним перед ним); відносини між суб'єктом публічної адміністрації та фізичними й юридичними особами, які порушують права свободи третіх осіб, публічний інтерес суспільства та держави (тут виникають класичні адміністративно-правові відносини: суб'єкт публічного управління є імперативно владним, а об'єкти зобов'язані виконувати його законні вимоги); імперативно-владні відносини між вищими та нижчими суб'єктами публічної адміністрації, що засновані на праві» [36, с. 206]. Тобто мова йде про існування адміністративно-правових відносин подвійного характеру: внутрішніх, спрямованих на регулювання діяльності відповідних органів та зовнішніх, що спрямовані на здійснення визначених таким органам функцій.

Якщо розглядати конкретний вид адміністративно-правового регулювання, то наприклад, В.М. Бевзенко та Р.С. Мельник вважають, що «органи місцевого самоврядування беруть участь у адміністративно-

правових відносинах подвійного характеру: внутрішніх адміністративно-правових відносинах, пов'язаних із організацією існування й функціонування цих органів; зовнішніх адміністративно-правових відносинах, котрі виникають у зв'язку із: 1) здійсненням цими органами повноважень у різноманітних сферах суспільного життя територіальної громади для 2) самостійного вирішення справ місцевого значення в межах Конституції і законів України та 3) представництва спільних інтересів територіальних громад» [127, с. 155].

Враховуючи вищевикладене, предметом розгляданого нами виду адміністративно-правового регулювання також можна визначити дві групи суспільних відносин:

1) внутрішні адміністративно-правові відносини, пов'язані із організацією та функціонуванням органів, що здійснюють публічне адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні;

2) зовнішні адміністративно-правові відносини між фізичними або юридичними особами, які задіяні у діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту з приводу реалізації ними можливості здійснювати таку діяльність, з одного боку, та уповноваженими органами, які здійснюють публічне адміністрування розгляданого виду діяльності, з іншого.

Що стосується методів правового регулювання, то у теорії держави та права їх загальноприйнято визначати як «обумовлені предметом правового регулювання різні прийоми, способи, засоби впливу права на суспільні відносини» [193, с. 257]. А під методами адміністративно-правового регулювання розуміється сукупність правових засобів та способів, що використовуються уповноваженими суб'єктами для регулювання суспільних відносин в процесі реалізації виконавчої влади [118].

Не вступаючи у полеміку щодо класифікації методів відзначимо, що сучасні дослідники цілком справедливо звертають увагу на те, що,

наприклад, «адміністративному праву рівною мірою притаманні як імперативний, так і диспозитивний методи правового регулювання» [7, с.74-77; 118].

Імперативний метод «базується на відносинах субординації між учасниками суспільних відносин – вони не є рівними за статусом. За його допомогою регулюються відносини, в яких пріоритет надається загальносоціальному інтересу. В державно-організованому суспільстві загальносоціальні інтереси виражає держава, яка здійснює централізоване управління суспільними процесами та наділена владними повноваженнями. Тому централізований, імперативний метод використовується в публічно-правових галузях (конституційне, адміністративне, кримінальне право)» [31, с. 105]. А під диспозитивним методом розуміється «засіб регулювання відносин між рівноправними учасниками правовідносин. Він надає можливість сторонам самостійно вирішувати питання про форму своїх взаємовідносин, урегульованих нормами права. Цей метод застосовується у сфері дії галузей приватного права (наприклад, цивільного, сімейного права)» [193, с. 257]. За допомогою імперативного методу можливо побудувати ефективну систему публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, після чого на рівні місцевого самоврядування можливо використовувати диспозитивний метод. Наприклад, при вирішенні питання щодо впровадження у діяльність певної територіальної громади тих чи інших технологій штучного інтелекту.

Так, у рейтингу «ТОП 100» міст, які найбільш ефективно управляють своїми активами та ресурсами, на першому місці знаходиться м. Оденсе (Данія) – невелике місто, яке активно розвивається за допомогою штучного інтелекту. Місто стало кращим за рівнем розвитку розумної парковки; каршерінгу; трафіку громадського транспорту; чистоти енергії; розумного будинку; утилізації відходів; охорони навколишнього середовища; участі

громадян; оцифровки уряду; міського планування; освіти; бізнесекосистем; швидкості інтернету; безпеки використання смартфонів» [76, с. 90].

Водночас, можливо використання й інших методів. Так, метод примусу, який «можна віднести до імперативного методу, оскільки до його змісту входить заборона певних дій» [102, с. 121]. Цей метод можливо використовувати при визначенні заборон щодо впровадження або використання штучного інтелекту у певних сферах життєдіяльності суспільства.

Метод переконання можна охарактеризувати з точки зору існування потреби роз'яснення уповноваженими суб'єктами положень нормативно-правових актів, що приймають суб'єкти публічного адміністрування розгляданого виду діяльності, доцільності їх прийняття та необхідності дотримання саме таких правил поведінки всіма учасниками суспільних відносин у сфері створення, впровадження та використання штучного інтелекту [102, с. 121].

Метод заохочення як засіб впливу полягає в тому, щоб через свідомість направляти волю людей на вчинення корисних справ, реалізацію потрібної поведінки у певних правовідносинах [102, с. 121]. Використання цього методу для публічного адміністрування розгляданого нами виду діяльності важливо, оскільки він буде стимулювати розвиток технологій штучного інтелекту в Україні.

Метод рекомендації полягає в тому, що органи публічного адміністрування пропонують той чи інший варіант рішення, а особи, які займаються створенням, впровадженням та/або використанням штучного інтелекту самі визначають його прийнятність [102, с. 121]. У тих випадках, де можливо прийняти альтернативне рішення щодо, наприклад, впровадження того чи іншого продукту технологій штучного інтелекту, використання цього методу допоможе органу публічного адміністрування, не використовуючи примус, запропонувати суб'єкту впровадження перелік найбільш прийнятних варіантів, якщо виникне така потреба, і суб'єкт, не відчуючи імперативного

тиску, спираючись на фахову рекомендацію, сам зможе обрати найкращий варіант впровадження тієї чи іншої технології.

Обрання того чи іншого методу залежить від питання, яке слід розв'язати при здійсненні публічного адміністрування розгляданого виду діяльності.

Наступною категорією, що характеризує будь-який різновид адміністративно-правового регулювання, є види такого регулювання. Існує декілька підстав класифікації видів правового регулювання.

Наприклад, залежно від особливостей правового інструментарію, що «використовується в процесі юридичної регламентації суспільних відносин, розрізняють нормативне та індивідуальне правове регулювання» [65, с. 216].

Нормативне правове регулювання повинно забезпечувати «єдиний порядок та стабільність щодо регулювання суспільних відносин за допомогою прийняття нормативно-правових актів, розрахованих на багаторазове застосування» [21, с. 107].

Такий вид правового регулювання здійснюється за допомогою юридичних правил поведінки загального характеру, що закріплюються в нормативно-правових актах, нормативно-правових договорах, правових прецедентах, правових звичаях, і «має такі ознаки: поширюється не на конкретні життєві ситуації, а на заздалегідь не визначену кількість тотожних за своїми ознаками випадків; адресується колу осіб, не окреслених персонально; реалізується за допомогою правових засобів багаторазової дії; здійснюється зазвичай протягом тривалого часу без встановлення чітких часових меж» [65, с. 217-218].

Адміністративно-правове регулювання будь-якого виду діяльності передбачає формування необхідної адміністративно-правової бази, перш за все прийняття законодавчих актів, а їх конкретизація, деталізація та уточнення здійснюються у підзаконних нормативно-правових актах [93, с. 183-184].

Для розгляданого нами виду адміністративно-правового регулювання нормативне регулювання має дуже важливе значення, оскільки технології штучного інтелекту є відносно новим явищем нашої дійсності, що потребує належного унормування його існування з точки зору багатьох галузей права.

Як зазначає Є.О. Мічурін: «Існує практична затребуваність в унормуванні окремих правових аспектів діяльності, пов'язаної із штучним інтелектом. Адже деякі технології та вироби оснащені штучним інтелектом (зокрема, автомобілі, що рухаються без втручання людини, що тестуються зараз виробниками), можуть стати такими, що потенційно наносять шкоду у випадку збоїв програми чи недосконалої їх розробки. Це породжує проблему суб'єкта відшкодування шкоди, що спричинена об'єктами зі штучним інтелектом» [130, с. 68]. Урегулювання зазначеного питання більшою мірою стосується царини цивільного права. Але й для адміністративного права є потреба в унормуванні різних аспектів публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту.

Нормативне регулювання, встановлене за допомогою норм права, одночасно доповнюється індивідуальним (ненормативним) регламентуванням, що має форму уточнення правового становища суб'єктів у ситуації, що реально склалася. Інакше кажучи, індивідуальне правове регулювання передбачає виникнення правовідносин за моделями поведінки, які сторони визначають за домовленістю між собою і які відповідають основним принципам права – справедливості, свободи, рівності і гуманізму [146, с. 242]. «Разом з тим іноді індивідуальне правове регулювання набуває і самостійного значення. Наприклад, у разі виявлення прогалин у праві та застосуванні такого способу їх заповнення, як аналогія права, індивідуальні правові акти виступають як первинні засоби правового регулювання» [65, с. 218].

Тобто «індивідуальне правове регулювання базується на нормативному і має враховувати конкретну життєву ситуацію чи конкретну особу шляхом прийняття актів застосування права» [21, с. 107]. Можна констатувати, що

розглядані «види правового регулювання взаємно доповнюють один одного. Зокрема, завдяки їх комбінуванню компенсуються недоліки, притаманні як нормативному (надмірна узагальненість, не завжди достатня оперативність реагування на суспільні потреби), так і індивідуальному регулюванню (непрогнозованість, значний простір для проявів свавілля, суб'єктивізму, потреба кожен раз заново створювати необхідний правовий інструментарій)» [65, с. 218]. Зважаючи на те, що нормативне врегулювання розгляданого нами виду публічного адміністрування залишається на недостатньому рівні, то саме вміле поєднання нормативного та індивідуального видів правового регулювання може бути запорукою підвищення ефективності адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. Однак повністю покладатись та такий інструмент не слід, оскільки постійне застосування аналогії в праві може призвести правового свавілля та нігілізму.

За характером розподілу компетенції з юридичної регламентації суспільних відносин розрізняють централізоване та децентралізоване регулювання [65, с. 218].

За допомогою централізованого регулювання здійснюється вплив на поведінку людей у межах певної території чи колективу з єдиного центру. Воно забезпечує одноманітність ухвалення рішень щодо аналогічних чи схожих життєвих ситуацій [190, с. 344]. А «децентралізоване правове регулювання, навпаки, передбачає передання багатьох повноважень з врегулювання певних суспільних відносин, включаючи деякі правотворчі можливості, до інших державних та недержавних суб'єктів» [65, с. 218]. Ми вважаємо, що на початковому етапі впровадження та використання технологій штучного інтелекту у діяльність різних суб'єктів адміністративно-правових відносин доцільно використовувати саме централізоване регулювання, оскільки повна передача відповідних повноважень до місцевих органів влади або взагалі приватних структур, без належного централізованого управління, у той час, коли відсутня єдина та чітка

державна стратегія поведження з розгляданими нами технологіями, може призвести до їх неконтрольованого, не завжди правомірного або доцільного впровадження та використання.

Наприклад, С. Квітка, Н. Новіченко та О. Бардах, досліджуючи вектори розвитку штучного інтелекту в муніципальному управлінні дійшли до висновку, що «в Україні в ході реалізації політики цифровізації існує ризик того, що впровадження штучного інтелекту в муніципальне управління, власне кажучи, як і в публічне управління в цілому, стане самоціллю, повторить недоробки в сфері впровадження електронного уряду і буде обмежено лише поверхневими змінами в процесах діяльності органів влади, не змінюючи їхню структуру, моделі взаємодії і технологічний базис, який використовується в реальних процесах управління» [76, с. 92].

Проте у подальшому, коли відбудеться належне унормування розгляданого процесу, складеться практика ефективного застосування технологій штучного інтелекту у різних сферах людської діяльності, не виключається використання децентралізованого правового регулювання стосовно вибору форми та виду впровадження або використання технологій штучного інтелекту.

Завдання будь-якого виду адміністративно-правового регулювання конкретизують мету відповідного регулювання, а також основні етапи його здійснення [229]. Вони являють собою наперед визначений, запланований до виконання обсяг робіт, покладений на суб'єкта публічного адміністрування. Відповідно перед кожним суб'єктом ставиться чітко визначене коло завдань [8, с. 67].

Так, основними завданнями Мінцифри, відповідно до Положення про Міністерство цифрової трансформації України від 18 вересня 2019 р. є «формування та реалізація державної політики:

– у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства;

- у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян;
- у сферах відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтеперабельності, розвитку інфраструктури ширококугового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу;
- у сфері надання електронних та адміністративних послуг;
- у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації;
- у сфері розвитку ІТ-індустрії» [150].

Слід відмітити, що у переліку вищенаведених головних завдань, що КМУ поставив перед Мінцифри, відсутнє чітке та конкретне завдання, пов'язане з публічним адмініструванням діяльності із впровадження технологій штучного інтелекту в Україні.

Хоча серед двадцяти семи напрямків діяльності, що уповноважене здійснювати Мінцифри, відповідно до покладених на нього головних завдань, є забезпечення розвитку штучного інтелекту (абз.3 п.п.14 п.4 Положення про Міністерство цифрової трансформації України [150]). Водночас розвиток технологій штучного інтелекту має бути не просто одним із багатьох напрямків діяльності, а одним із головних, пріоритетних завдань Мінцифри. Це обумовлено тим, що саме штучний інтелект є однією з найбільш передових та складних технологій, а тому питання публічного адміністрування відповідної діяльності мають потребувати особливо пильної уваги з боку уповноважених на те органів. При чому, публічне адміністрування має стосуватись не просто розвитку, а саме таких видів діяльності, як створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту, як це зазначено у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні.

Тому для покращення нормативної бази адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування розгляданого виду діяльності пропонуємо Положення про Міністерство цифрової трансформації України доповнити завданням для Мінцифри, що має полягати у формуванні та

реалізації цим міністерством державної політики у сфері створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту в Україні.

Також, у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні визначено перелік завдань, що у розгляданому напрямку необхідно здійснити, а саме:

- імплементувати норми, закріплені у «Рекомендаціях щодо штучного інтелекту», що прийняті у червні 2019 року Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD/LEGAL/0449), за умови дотримання етичних стандартів, передбачених в Рекомендаціях CM/Rec(2020)1, схвалених 8 квітня 2020 р. Комітетом міністрів Ради Європи для держав-членів щодо впливу алгоритмічних систем на права людини, у законодавство України;

- опрацювати питання відповідності законодавства України керівним принципам, установленим Радою Європи, щодо розроблення та використання технологій штучного інтелекту та гармонізація його з європейським;

- провести оцінку можливості та визначення меж (етичних, правових) застосування систем штучного інтелекту для цілей надання професійної правничої допомоги;

- забезпечити функціонування та діяльність технічних комітетів стандартизації відповідно до вимог 7.1.5 ДСТУ 1.14:2015 «Національна стандартизація. Процедури створення, діяльності та припинення діяльності технічних комітетів стандартизації» за напрямом штучного інтелекту;

- забезпечити взаємодію між відповідними Технічними комітетами України та міжнародними підкомітетами стандартизації ISO/IEC JTC 1/SC 42 Artificial Intelligence щодо спільного розроблення стандартів у галузі штучного інтелекту;

- підтримувати ініціативи створення організаційних форм співробітництва заінтересованих юридичних та фізичних осіб у сфері штучного інтелекту;

- розробити Етичний кодекс штучного інтелекту за участю широкого кола заінтересованих сторін;

– опрацювати питання щодо необхідності врегулювання суспільних відносин у сфері розвитку штучного інтелекту на законодавчому рівні [96].

Саме за допомогою виконання вищенаведених завдань можливо досягти ефективного розвитку технологій штучного інтелекту в Україні.

Водночас Т.Г. Каткова просуває «ідею створення Карти правових реформ використання штучного інтелекту – аналітичного, полісі-документу, який має містити бачення громадянського сектору щодо пріоритетів використання та розвитку правового середовища для розробників і користувачів штучного інтелекту» [75, с. 46]. Для її створення, на думку вченої, «мають бути залучені не тільки науковці в галузі цивільного та кримінального права, але й практики з різних сфер: охорони здоров'я, правосуддя, IT-сектору, спеціалісти зі збереження персональних даних і розробники штучного інтелекту» [75, с. 53]. Концептуально не заперечуючи цієї пропозиції, водночас вважаємо, що більш доцільним є прийняття на державному рівні стратегії створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту в Україні, до якої слід включити положення і щодо публічного адміністрування розгляданого виду діяльності.

При чому вченими вже розроблено проєкт національної Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні 2021-2030 [134].

У зазначеному проєкті пропонується перелік із дев'яти основних завдань, якісне виконання яких, на думку його авторів, може змінити модель української економіки в напрямку вимог Суспільства 5.0, яке базується на технологіях штучного інтелекту, великих даних та Інтернету речей, а саме: «1) забезпечити організаційну та фінансову підтримку наукових досліджень у сфері штучного інтелекту; 2) забезпечити розробку та розвиток програмного забезпечення, яке використовує технології штучного інтелекту; 3) підвищити доступність і якість даних, необхідних для розвитку технологій штучного інтелекту; 4) підвищити доступність апаратного забезпечення, необхідного для розв'язання завдань у галузі штучного інтелекту; 5) створити надійну комунікаційну інфраструктуру та забезпечити належний доступ до

обчислювальних потужностей; 6) підвищити рівень забезпечення ринку технологій штучного інтелекту кваліфікованими кадрами; 7) забезпечити зростання попиту на продукти та послуги, створені та надані з використанням штучного інтелекту; 8) підвищити рівень інформованості населення про можливі сфери використання штучного інтелекту; 9) створити національну екосистему штучного інтелекту і відповідно комплексну систему регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з розвитком і використанням технологій штучного інтелекту» [134]. Слід відмітити, що серед вищеперелічених завдань відсутнє завдання щодо побудови якісної системи публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. Тому пропонуємо при прийнятті національної Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні доповнити її завданням наступного змісту: «створити якісну та ефективну систему публічного адміністрування діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту».

Наступним елементом квінтесенції публічного адміністрування будь-якого виду діяльності є функції, під якими розуміються «обумовлені досягненням мети та підпорядковані вирішенню конкретних завдань основні види адміністративно-правової діяльності суб'єкта, пов'язані із його впливом на об'єкти регулювання» [229].

Як справедливо відзначає М.П. Кунцевич, що «питання функцій виконавчої влади не розроблене на достатньому рівні ні конституційно-правовою, ні адміністративно-правовою наукою. Попри наявну теоретичну і практичну необхідність, у науці адміністративного права досі не зроблено єдиного підходу до розуміння функцій виконавчої влади та їх чіткої класифікації. Аналіз наукової літератури з цього питання свідчить про ототожнення більшістю авторів функцій виконавчої влади і правових форм діяльності органів виконавчої влади, що не може надати цілісного уявлення про цю гілку влади» [106, с. 141].

Так, що стосується розуміння функцій адміністративно-правового регулювання окремого виду діяльності, то, наприклад, В.Ю. Волков під функціями адміністративно-правового регулювання у галузі стандартизації та сертифікації розуміє комплекс ключових напрямків діяльності органів виконавчої влади з використанням специфічних методів впливу на суспільні відносини щодо встановлення положень, норм та вимог для їх багаторазового використання, а також відповідності об'єктів вимогам стандартів, технічних регламентів та інших нормативно-правових актів з метою організації ефективної діяльності у цій галузі [32, с. 4]. Тобто у спрощеному вигляді можна сказати, що функціями є певні напрями діяльності суб'єктів публічного адміністрування.

В адміністративному праві функції адміністративно-правового регулювання деякі вчені поділяють на загальні або універсальні та спеціальні або особливі. Загальні функції – це універсальні види (напрямки) діяльності суб'єктів регулювання, в межах яких вирішуються найбільш типові завдання, що мають відношення до всіх суб'єктів і об'єктів. До універсальних видів відносять: прогнозування, планування, організацію, керівництво, координацію, контроль та облік. Тоді як спеціальні функції характеризуються тим, що забезпечують врахування характеристик конкретного суб'єкту та об'єкту його впливу, розрізняючись залежно від особливостей галузей (підгалузей), підприємств, установ, організацій тощо [229].

Водночас деякі вчені взагалі не поділяють функції на групи, а наводять лише їх переліки, без будь-якої класифікації. Наприклад, І.О. Грицай називає такі функції «адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій, як: прогнозування, планування, облік, контроль та нагляд» [51, с. 194]. Натомість Ю.В. Пирожкова функціями адміністративно-правового регулювання у сфері автомобілебудування називає «прогнозування і моделювання, планування, координація, контроль та облік, інформаційне забезпечення, охорона навколишнього природного

середовища від шкідливого впливу автомобільного транспорту, безпечне функціонування сучасного національного автомобіля, створення рівних умов для розвитку господарської діяльності автомобілебудівних підприємств» [148, с. 11]. Тоді як М.П. Кунцевич за змістовним критерієм функції виконавчої влади поділяє на: управлінську, регулятивну, репресивну, контрольну, правозабезпечувальну, правозахисну та функцію ресурсного забезпечення [106, с. 145].

На нашу думку, для того щоб визначити конкретні напрями діяльності, тобто функції органів публічного адміністрування у галузі штучного інтелекту доцільно здійснити аналіз нормативно-правової бази діяльності відповідних суб'єктів.

Так, у п.4 Положення про Міністерство цифрової трансформації України визначено перелік напрямків діяльності, яке має здійснювати Мінцифри для виконання поставлених перед ним завдань. Аналіз цих напрямків дозволить з'ясувати, чи уповноважене Мінцифри здійснювати властиві всім видам адміністративно-правового регулювання функції.

Наприклад, що стосується функцій прогнозування та планування, то на Мінцифри покладено, зокрема, завдання із «забезпечення методологічної, нормативно-правової, інформаційної та організаційної підтримки процесів формування і виконання Національної програми інформатизації» [150]. У рамках здійснення цього напрямку діяльності, при формуванні положень відповідної програми, Мінцифри саме завдяки прогнозуванню та плануванню процесів впровадження та використання технологій штучного інтелекту може розробляти доречні пропозиції щодо вибору актуальних та правильних векторів їх розвитку.

Функції організації та керівництва Мінцифри може ефективно використовувати при здійсненні діяльності із забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні. Для виконання цих функцій Мінцифри, зокрема, уповноважене: проводити «погодження в порядку, встановленому законодавством, призначення керівника з питань цифрового розвитку,

цифрових трансформацій або цифровізації органу виконавчої влади; сприяти впровадженню у державних органах та органах місцевого самоврядування технологій цифрових трансформацій; забезпечувати методологічну, нормативно-правову, інформаційну та організаційну підтримку процесів формування і виконання Національної програми інформатизації» [150].

Близько пов'язаною з організаційною функцією є нормотворча функція, котра виступає важливим інструментом ефективного розвитку технологій штучного інтелекту. Цю функцію Мінцифри виконує, зокрема, «при розробці проектів законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції» [150].

Координаційну функцію Мінцифри уповноважене здійснювати: при «координації діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих держадміністрацій, а також державних підприємств, установ, організацій та державних господарських об'єднань, навчальних закладів з питань, що належать до компетенції Мінцифри; при погодженні та координації галузевих, регіональних програм та проектів інформатизації, програм та проектів інформатизації органів місцевого самоврядування і внесенні подання КМУ щодо зупинення виконання таких програм та проектів» [150]. Зважаючи на те, що до компетенції Мінцифри належить саме здійснення заходів із розвитку штучного інтелекту в Україні, то саме це міністерство є головним координатором взаємодії інших органів виконавчої влади та державних підприємств між собою з питань створення, впровадження та використання штучного інтелекту в нашій державі. Водночас доцільним є на Мінцифри покласти повноваження із здійснення координації із зазначених питань між органами державної влади і місцевого самоврядування та приватними юридичними особами.

А функції контролю та обліку Мінцифри виконує, зокрема, при організації планово-фінансової роботи в апараті Мінцифри, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його

управління, здійсненні контролю за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпеченні організації та вдосконаленні бухгалтерського обліку [150]. Звичайно, що процеси публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту потребують належного фінансування та матеріального забезпечення, а тому якісне виконання цих функцій Мінцифри є запорукою ефективного розвитку новітніх технологій в Україні. Контрольна функція також виступає дієвим засобом спостереження за дотриманням правових норм і законодавства у галузі розвитку технологій штучного інтелекту.

Ми згодні Ю.В. Пирожковою, що до переліку загальних функцій слід додати й інформаційне забезпечення. На виконання цієї функції Мінцифри, зокрема: «погоджує проекти дизайну офіційних веб-сайтів (веб-порталів) органів виконавчої влади та офіційних веб-ресурсів, що пов'язані з діяльністю органів виконавчої влади, та Єдиного веб-порталу КМУ; організовує навчання державних службовців з питань, що належать до компетенції Мінцифри; інформує та надає роз'яснення щодо реалізації державної політики у визначених сферах діяльності» тощо [150]. Без належного інформаційного супроводу процесів розвитку штучного інтелекту дуже складно досягнути консенсусу із суспільством щодо доцільності вибору для впровадження та/чи використання тих чи інших новітніх технологій.

Ю.В. Пирожкова також називає регулятивну функцію, під якою пропонує розуміти як «зумовлений соціальним призначенням цілеспрямований вплив адміністративного права, внаслідок якого відбувається регламентування суспільних відносин шляхом встановлення позитивних правил поведінки, прав та взаємних обов'язків суб'єктів адміністративних правовідносин, спрямованих на задоволення інтересів суспільства і громадян у процесі публічного управління у сфері надання адміністративних послуг, ефективну реалізацію адміністративних процедур, оптимальну регламентацію адміністративно-деліктних відносин» [147, с. 22]. Мінцифри здійснює регулятивну функцію при упорядкуванні суспільних

відносин у галузі розвитку технологій штучного інтелекту, що виникають у зв'язку з їх створенням, впровадженням та використанням. Ця функція є важливою для будь-якого виду адміністративно-правового регулювання зважаючи на вжиття власне терміну «регулювання» у розгляданій категорії адміністративного права.

Використовуючи цю функцію Мінцифри та Укрпатент застосовують різноманітні засоби і механізми адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту, що за своїм змістом є господарською діяльністю. Згідно зі ст. 12 Господарського кодексу України такими засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів, що здійснюють створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту, будучи при цьому суб'єктами господарювання, виступають: «державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; технічне регулювання; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; державне замовлення; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій» [46].

Розглядаючи функції місцевого самоврядування в умовах трансформації політичної системи України А.О. Гливіки слушно зазначає, що «станом на сьогодні просто неможливо здійснювати ефективне управління, не застосовуючи інноваційних технологій, що розроблені сучасною наукою. Тому функціональний арсенал місцевого самоврядування повинен бути поповнений інноваційною функцією, яка передбачає застосування органами місцевого самоврядування сучасних методів управління, забезпечення розвитку територіальної громади, постійне удосконалення життя членів територіальної громади» [39, с. 186]. Тобто для публічного адміністрування і розгляданого нами виду діяльності ключовим є використання інноваційної функції, оскільки саме завдяки ній управління процесом створення, впровадження та використання штучного інтелекту буде спиратись на

провідні інноваційні методи, що забезпечить ефективний розвиток технологій штучного інтелекту в нашій державі.

Використання інновацій в управлінській діяльності є способом втілення в публічне адміністрування сучасних досягнень людської думки, інформаційних технологій та соціальних практик, що спричинятиме позитивний вплив на інтелектуалізацію публічного адміністрування, підвищенню його наукоємності, та допоможе реалізації новітніх проєктів.

Водночас, «особливістю інноваційної діяльності в порівнянні з традиційною є її ризикованість. На будь-якому етапі створення нових споживчих продуктів і зразків техніки можлива поява неочікуваних, не видимих раніше проблем, які можуть привести до порушення термінів, перевитраті ресурсів, до недосягнення запланованих цілей або навіть до закриття інноваційного проєкту. Таким чином, від менеджера з інновацій потрібне вміння стратегічно мислити, творчо вирішувати нестандартні проблеми знаходити можливості для мобілізації сил і ресурсів для того, щоб довести інноваційний процес до кінця і отримати позитивний результат» [57, с. 6].

Підсумовуючи розгляд функцій адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні відзначимо, що розглянутий нами перелік функцій не є вичерпним, до нього може бути додано ще низку, оскільки аналізований вид публічного адміністрування є досить складним для розуміння в силу того, що перебуває на стадії становлення та пошуку оптимальної моделі управління, а тому майбутні дослідження вчених у галузі адміністративного права мають бути спрямовані на розширенні такого переліку.

Необхідним елементом квінтесенції публічного адміністрування розгляданого нами виду діяльності є принципи. Оскільки «саме принципи утворюють певний каркас, який є опорою для всіх нормативно-правових

актів, якими регулюється організація та діяльність державного інституту загалом чи окремих його ланок» [69, с. 97].

Вітчизняна Юридична енциклопедія під терміном «принцип» розуміє «основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації» [33, с. 110].

Принципи мають бути в основі будь-якої діяльності, насамперед її регулювання. Вони «повинні бути тим фундаментом, який має зумовити досягнення мети регулювання та виконання поставлених завдань за всіма напрямками» [17, с. 109].

У адміністративному праві під принципами розуміються «найбільш загальні й стабільні вимоги, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується адміністративна діяльність суб'єктів публічної адміністрації з метою забезпечення права, свобод і законних інтересів приватних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави» [8, с. 440]. Відповідно принципи адміністративно-правового регулювання «покликані відображати закономірності, що об'єктивно існують у певному різновиді правового регулювання та мають особливе значення для його організації та здійснення» [229, с. 7].

Отже, під принципами розгляданого нами різновиду публічного адміністрування пропонується розуміти систему фундаментальних ідей та засад, що є необхідними для організації та здійснення уповноваженими суб'єктами ефективного публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні.

Для побудови зазначеної системи принципів, у першу чергу, звернемось до думок вчених. Існують різні класифікації систем принципів публічного адміністрування різних видів діяльності.

Наприклад, А.А. Манжула «до принципів правового регулювання діяльності науково-дослідних установ відносить: а) принцип системності;

б) принцип динамізму; в) принцип компетентності та функціональності; г) принцип підпорядкованості або ж централізму» [121, с. 7].

Інші вчені вважають, що «систему принципів адміністративно-правового регулювання у сфері автомобілебудування утворюють: загальні – принципи системності, об'єктивності, саморегулювання, зворотного зв'язку, гласності, змагальності, стимулювання; часткові – принципи, що застосовуються в різних підсистемах чи суспільних сферах (економічній, соціально-політичній, духовній), і принципи, що використовуються при аналізі різних суспільних явищ, організацій і інститутів; організаційно-технологічні – принцип єдиноначальності, поєднання державного, регіонального і місцевого регулювання, конкретності, ієрархії, єдиноначал, делегування повноважень» [228, с. 23; 148, с. 70].

Наведені систематизації принципів свідчать, що відсутня єдність у побудові системи принципів будь-якого різновиду адміністративно-правового регулювання. Досить складну систему принципів, безвідносно до конкретного виду адміністративно-правового регулювання, принципи будь-якого виду адміністративно-правового регулювання поділяють «на: 1) загальносистемні принципи (об'єктивність, демократизм, розподіл влади, правова впорядкованість, законність, публічність; 2) структурно-цільові (погодженість та взаємодоповнювання цілей; підпорядкування приватних, локальних цілей загальним цілям державного регулювання); 3) структурно-функціональні (диференціація і фіксування функцій шляхом видання правових норм і їх закріплення у компетенції державних органів; концентрація та різноманітність функцій; відповідність впливу реальним вимогам та запитам об'єктів); 4) структурно-організаційні (єдність системи державної влади, яка забезпечує цілісність, погодженість і дієвість державно-регулюючих процесів; територіально – галузевий, який обумовлює залежність організаційних структур від території, галузі виробництва і послуг; різноманітність організаційних зв'язків у системі державного регулювання); 5) структурно-процесуальні (відповідність елементів

регулюючої діяльності державних органів своїм функціям; конкретизація діяльності та особистої відповідальності за її результати; стимулювання раціональної і ефективної діяльності)» [228, с. 42; 78, с. 165].

Пропонована система є досить складною, а тому можливо при побудові системи принципів підходити більш спрощено.

Наприклад, Н.Ф. Ващук, розглянувши різні класифікації принципів адміністративно-правового регулювання, запропонувала «наступну систему принципів адміністративно-правового регулювання управлінського процесу, що відбувається у сфері легкої промисловості України: 1) конституційні або основні (фундаментальні), що знайшли своє закріплення у змісті Конституції України; 2) функціональні, тобто ті, що мають безпосередній стосунок до діяльності (активності) окремих державновладних суб'єктів, які організують і реалізують сукупність процесів, спрямованих на об'єктивно-якісне функціонування структурних складових сфери легкої промисловості України» [25, с. 58]. Натомість С.І. Бевз до системи принципів адміністративно-правового регулювання державного управління у сфері господарської діяльності включає «принципи адміністративного права як положення, що можуть бути застосовані до будь-яких адміністративно-правових відносин незалежно від суб'єкта, об'єкта та їх змісту. Такі принципи можуть бути визначені як основні принципи адміністративно-правового регулювання державного управління у сфері господарської діяльності, тоді як принципи державного управління та його напрямів – як спеціальні, тобто такі, що характерні саме для реалізації державного управління у сфері господарської діяльності» [17, с. 111]. В.Ю. Волков також виділяє «дві групи принципів адміністративно-правового регулювання у галузі стандартизації та сертифікації: 1) загальносистемні (властиві всій системі адміністративно-правового регулювання та покликані відображати об'єктивні засади, що сприяють оптимізації організаційних та управлінських потужностей будь-якої системи); 2) спеціальні (є характерними тільки для галузі стандартизації та сертифікації)» [32, с. 9].

На нашу думку, для побудови системи принципів публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні доцільно застосувати саме цей підхід, що полягає у виділенні у системі принципів двох рівнів: загального та галузевого або функціонального.

В адміністративному праві «головними засадами виступають верховенство права та законність, а також вісім принципів належного врядування: забезпечення участі в ухваленні рішень і належного реагування; відкритість і прозорість; доброчесність й етична поведінка; ефективність, компетентність і спроможність; інноваційність та відкритість до змін; сталість та довгострокова орієнтованість; повага до прав людини та культурної різноманітності; забезпечення соціальної згуртованості і підзвітності. При чому відмічається, що можуть використовуватися й інші принципи» [8, с. 37-39]. Так, до цього переліку можливо додати принципи демократизму та неупередженості (об'єктивності).

Принцип демократизму знаходить свій прояв у «наданні громадянам можливості як безпосередньо, так і через своїх представників, різні організації брати участь у формуванні правової політики, в управлінні справами держави. Демократизм виявляється в розширенні повноважень органів місцевого самоврядування. Його можна вважати формою забезпечення прав і свобод громадян і одночасно методом управління й пошуку компромісу, поєднання свободи та порядку в дотриманні прав і свобод громадян» [87, с. 99]. А «принцип неупередженості становить собою вимогу до суб'єктів публічної адміністрації під час вчинення дій (прийняття рішень) бути незаангажованими, тобто не мати та не виявляти жодної особистої заінтересованості у результаті вирішення справи. Неприпустимим у зв'язку з цим є будь-який – як позитивний, так і негативний – вплив суб'єкта публічної адміністрації на приватну особу. Дії (рішення) суб'єкта публічної адміністрації мають ґрунтуватися винятково на фактичних обставинах справи (даних), отриманих законним способом» [127, с. 87].

Отже, до переліку фундаментальних принципів адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні доцільно віднести перелік наступних засад, що є властивими для будь-якої галузі адміністративно-правового регулювання: верховенство права, законність, належне врядування, демократизм та неупередженість. Цей перелік не є вичерпним і може бути розширений.

Для побудови переліку функціональних принципів, на нашу думку, слід звернутись до галузевого законодавства, що регламентує розгляданий нами вид публічного адміністрування.

Так, у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні від 2 грудня 2020 р. визначено, що «принципами розвитку та використання технологій штучного інтелекту, дотримання яких повністю відповідає принципам Організації економічного співробітництва і розвитку з питань штучного інтелекту, є:

- сприяння інклюзивному зростанню, сталому розвитку та добробуту;
- розроблення та використання систем штучного інтелекту лише за умови дотримання верховенства права, основоположних прав і свобод людини і громадянина, демократичних цінностей, а також забезпечення відповідних гарантій під час використання таких технологій;
- відповідність діяльності та алгоритму рішень систем штучного інтелекту вимогам законодавства про захист персональних даних, а також додержання конституційного права кожного на невтручання в особисте і сімейне життя у зв'язку з обробкою персональних даних;
- забезпечення прозорості та відповідального розкриття інформації про системи штучного інтелекту;
- надійне та безпечне функціонування систем штучного інтелекту протягом усього їх життєвого циклу та здійснення на постійній основі їх оцінки та управління потенційними ризиками;

– покладення на організації та осіб, які розробляють, впроваджують або використовують системи штучного інтелекту, відповідальності за їх належне функціонування відповідно до зазначених принципів» [96].

Ю.В. Карпенко розглядаючи етичні принципи застосування штучного інтелекту в публічному управлінні систематизує вищенаведені принципи як: «корисність, законність, транспарентність (прозорість), стабільність та відповідальність» [73, с. 95-96]. Ми згодні з тим, що вищенаведені принципи доцільно використовувати для публічного адміністрування розгляданого нами виду діяльності. При чому всі принципи, крім законності, можна віднести до функціональних засад управління.

У проєкті національної Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні 2021-2030 зазначається, що «система управління та регулювання штучного інтелекту в Україні повинна забезпечувати стійкий розвиток технологій штучного інтелекту, ефективний контроль над ними і має ґрунтуватися на базових етичних нормах і принципах:

– пріоритет добробуту людини (мета забезпечення добробуту людини повинна переважати над іншими цілями розробки та застосування систем штучного інтелекту);

– заборона на заподіяння шкоди за ініціативою систем штучного інтелекту (за загальним правилом слід обмежувати розробку та застосування системи штучного інтелекту, здатних за своєю ініціативою цілеспрямовано заподіювати будь яку шкоду людині);

– підконтрольність людині (тою мірою, якою це можливо з урахуванням необхідного ступеня автономності систем штучного інтелекту);

– проєктована відповідність законам (застосування систем штучного інтелекту не повинно свідомо для розробника призводити до порушення правових норм);

– недопущення прихованої маніпуляції поведінкою людини;

– проєктована безпека (при розробці систем штучного інтелекту повинен забезпечуватися достатній рівень особистої та громадської безпеки)» [134].

Серед вищенаведених засад також частину, а саме пріоритет добробуту людини та проєктовану відповідність законам, можна віднести до п'яти принципів, які називає Ю.В. Карпенко: корисність та законність. Решта засад стосуються стандартів безпеки розвитку технологій штучного інтелекту, а тому їх можна об'єднати у такий принцип, як спрямованість на забезпечення безпеки створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту.

Зважаючи на вищевикладене, до функціональних засад адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні доцільно віднести наступні принципи: відповідальність за належне функціонування технологій штучного інтелекту; спрямованість на корисність, прозорість, та надійність функціонування технологій штучного інтелекту; дотримання безпеки при створенні, впровадженні та використанні технологій штучного інтелекту.

Отже, підсумовуючи підрозділ відзначимо, що квінтесенція розгляданого виду публічного адміністрування, як і будь-якого іншого, визначається завдяки розумінню його поняття, об'єкту і предмету, мети, завдань, методів, видів, функцій та принципів. Так, під публічним адмініструванням діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні пропонуємо розуміти виконавчо-розпорядчий вплив уповноважених суб'єктів публічного адміністрування на суспільні відносини у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, з метою упорядкування, охорони та розвитку суспільних відносин у цій галузі задля ефективного забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, державних та громадських інтересів.

2.2. Механізм владно-організаційної діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні

Публічне адміністрування процесу створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні потребує розробки дієвого та ефективного механізму відповідної владно-організаційної діяльності. Побудова такого механізму матиме важливе значення як для подальшого удосконалення законодавства України в частині адміністративно-правового регулювання розгляданого виду діяльності, так і в цілому для розвитку науки адміністративного права.

Розробкою поняття поняттям «механізм адміністративно-правового регулювання» займалось багато вчених у галузі адміністративного права. Найбільш відомі праці з цього питання таких науковців, як: Т.Л. Антонова, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.В. Галунько, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.П. Коренєв, О.І. Остапенко, В.В. Середа, С.Г. Стеценко та Х.П. Ярмакі.

Проте єдність щодо розуміння розгляданого поняття серед вчених відсутня.

Наприклад, окремі учені визначають механізм адміністративно-правового регулювання як систему «елементів (обов'язкових та факультативних), які урегульовують суспільні відносини, що виникають в сфері публічного управління в процесі виконання владними суб'єктами своїх прав та обов'язків з метою задоволення публічних інтересів громадян» [53; 13, с. 94].

Механізм адміністративно-правового регулювання утворюють певні елементи, що виникають у системі публічного адміністрування, проте що являють собою такі елементи з цього визначення зрозуміти важко. Тоді як І.В. Дзюба О.І. Остапенко під механізмом адміністративно-правового регулювання розуміють «систему наділених владними повноваженнями суб'єктів (органи державної влади і управління) щодо застосування правових

засобів з метою правового впливу на суспільні відносини в інтересах фізичних і юридичних осіб» [53; 144, с. 148].

Тут вчені взагалі пов'язують механізм адміністративно-правового регулювання з певною системою суб'єктів публічного адміністрування.

Інші вчені розуміють механізм адміністративно-правового регулювання як «засоби функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства і держави» [53; 6, с. 87]. Тобто відповідний механізм утворюють певні засоби, що підтримують функціонування системи адміністративно-правового регулювання.

Тому погодимось із думкою О.І. Остапенка, що «хоч опубліковано чимало наукових праць з цієї тематики, проте існує немало розбіжностей у поглядах на призначення механізму адміністративно-правового регулювання, особливо його складових елементів, що призводить до труднощів у його використанні як науковцями, так і практиками» [144, с. 143].

Для того, щоб з'ясувати питання, яку точку зору нам доцільно підтримати, звернемося до відповідних положень теорії держави і права.

Наприклад, сам О.І. Остапенко механізм правового регулювання визначає як «єдину систему правових засобів, за допомогою яких забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини» [144, с. 144].

Л.Л. Лепех під розгляданим поняттям розуміє «систему спеціальних правових засобів, за допомогою яких відбувається нормативно-організоване, послідовно здійснюване комплексне та результативне впорядкування суспільних відносин» [117, с. 82].

Л.А. Луць під механізмом правового регулювання пропонує розуміти «систему спеціальних правових засобів, за допомогою яких здійснюється впорядкування суспільних відносин» [119, с. 374].

До «основних ознак (рис) механізму правового регулювання відносяться: правове регулювання та його механізм є складовою соціального регулювання; є певною системою взаємодіючих між собою елементів, серед яких виокремлюють правові засоби (норми, суб'єктивні права та юридичні обов'язки тощо), способи (дозволи, заборони і зобов'язання) та форми (дотримання, виконання і використання); забезпечує регулювання суспільних відносин, тобто є динамічною частиною правової системи; має цілеспрямований і результативний характер» [192, с. 343]. Тобто вчені схиляються до думки, що головну сутність механізму правового регулювання становить саме система певних правових засобів, що допомагають упорядковувати суспільні відносини у відповідній сфері.

Підтримуючи цю позицію, можна припустити, що механізм адміністративно-правового регулювання складається з системи певних адміністративно-правових засобів, що упорядковують суспільні відносини у сфері публічного адміністрування різних видів діяльності.

Додатковим аргументом до цього висновку слугують думки вчених з адміністративного права. Одні вчен вважають, що «механізм адміністративно-правового регулювання – це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права» [53; 185, с. 624].

На думку І.П. Голосніченко «механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин є сукупністю адміністративно-правових засобів, за допомогою яких справляється вплив на відносини, що виникають в процесі здійснення виконавчої влади» [53; 43, с. 231].

Тобто правові засоби визначаються предметом адміністративно-правового регулювання. А таким виступають, у першу чергу, суспільні відносини у сфері здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності суб'єктами публічного адміністрування за різними напрямками.

При чому, як відзначає О.М. Єщук, «змістовна ознака механізму адміністративно-правового регулювання передбачає визначення цілей такого

регулювання. До таких цілей належить обов'язок публічної адміністрації засобами адміністративного права:

- 1) попередити протиправне посягання на права свободи та публічні законні інтереси фізичних і юридичних осіб;
- 2) не допустити порушення фізичними та юридичними особами прав свобод і публічних законних інтересів третіх осіб;
- 3) припинити порушення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб;
- 4) застосувати всі передбачені компетенцією заходи щодо поновлення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб;
- 5) забезпечити притягнення винних осіб до адміністративної чи іншого виду юридичної відповідальності» [9, с. 211-212].

Відповідно О.М. Єщук розуміє під механізмом адміністративно-правового регулювання «засоби функціонування єдиної системи такого регулювання з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства і держави» [9, с. 214]. Тобто для розуміння сутності механізму адміністративно-правового регулювання будь-якого виду діяльності важливо з'ясувати його мету. Ця мета визначається видом адміністративно-правового регулювання.

Як ми з'ясували у попередньому підрозділі, метою розгляданого нами виду адміністративно-правового регулювання є упорядкування, охорона та розвиток суспільних відносин у галузі створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту задля ефективного забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, державних та громадських інтересів. Відповідну мету має і механізм аналізованого адміністративно-правового регулювання.

Таким чином можна сформулювати визначення механізму адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту під яким слід розуміти

систему чітко структурованих і взаємопов'язаних адміністративно-правових засобів та правових явищ, що упорядковують, охороняють та розвивають суспільні відносини у галузі публічного адміністрування діяльності, пов'язаної зі створенням, впровадженням та використанням технологій штучного інтелекту з метою ефективного забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, державних та громадських інтересів.

Наступним питанням, що постає перед нашим дослідженням, є з'ясування структури розгляданого нами механізму адміністративно-правового регулювання.

При цьому відзначимо, що в межах системного підходу структура будь-якої системи розуміється як її внутрішня побудова, що утворюється сукупністю елементів цієї системи та взаємозв'язків між ними, часто саме складність структурної побудови визначається не переліком складових, а множинністю й розмаїттям їх фактичних взаємозв'язків [137, с. 205].

У теорії держави і права за традиційним підходом структура механізму правового регулювання містить наступні елементи:

- 1) принципи права, норми права, нетипові правові розпорядження (спеціалізовані норми права), об'єктивовані в нормативно-правових актах;
- 2) правовідносини, суб'єктивні юридичні права і обов'язки в їх індивідуалізації (конкретизації);
- 3) акти безпосередньої реалізації прав і обов'язків;
- 4) акти застосування норм права [178, с. 499].

Проте сучасні науковці наповнили це явище іншими елементами, наявність яких обґрунтували певними причинами та обставинами – розвитком юридичної науки, виділенням нових юридичних засобів, бажанням розширити це поняття, його характеристикою як динамічного явища. Внаслідок цього «до елементів механізму правового регулювання відносять: принципи права, норми права, нормативно-правові акти, юридичні факти, акти тлумачення норм права, акти застосування норм права,

законність, правову свідомість, правову культуру, правомірну поведінку, протиправну поведінку, юридичну відповідальність тощо» [193, с. 262].

В.В. Копейчиков зазначає, що «існує низка явищ, які на всіх етапах правового регулювання суттєво впливають на процес правового регулювання суспільних відносин. Такими чинниками є: а) законність; б) правосвідомість; в) правова культура» [64, с. 220].

Так само й в адміністративно-правовій науці на сьогодні відсутня однозначна позиція не лише щодо кількісного та якісного складу структурних елементів механізму адміністративно-правового регулювання, а й щодо доцільності та необхідності групування його складових [25, с. 84].

Наприклад, О.М. Єщук до «системи елементів механізму адміністративно-правового регулювання відносить: норми адміністративного права, їх зовнішнє вираження; джерела адміністративного права; принципи адміністративного права; тлумачення норм адміністративного права; адміністративно-правові відносини; адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права; індивідуальні акти суб'єктів публічної адміністрації; форми діяльності суб'єктів адміністративного права; методи адміністративного права; адміністративно-правові режими; адміністративні процедури; ефективність адміністративно-правового регулювання» [36, с. 214].

О.І. Остапенко пропонує до структури механізму адміністративно-правового регулювання включити такі його елементи, «як:

- 1) норми адміністративного права;
- 2) акти тлумачення норм адміністративного права;
- 3) акти застосування норм адміністративного права;
- 4) адміністративно-правові відносини, що виникають, реалізуються і припиняються під час застосування норм адміністративного права;
- 5) державно-владні повноваження суб'єктів адміністративно-правового регулювання» [144, с. 148].

Автори підручника «Курс лекцій з адміністративного права» вважають, що до структури механізму адміністративно-правового регулювання поряд з нормами адміністративного права, об'єктивно виражених у законах та інших нормативних актах, входять наступні елементи (засоби): адміністративно-правові відносини; акти застосування норм адміністративного права; акти тлумачення норм адміністративного права; правосвідомість; правова культура; законність [112].

С.Г. Стеценко вважає, що складовими частинами механізму адміністративно-правового регулювання є, зокрема: «1) основні елементи: норми права; акти реалізації норм права; правовідносини; 2) додаткові: юридичний факт; правова свідомість; акти застосування норм права». Автор наголошує, що основні (обов'язкові) елементи прямо впливають на дію механізму адміністративно-правового регулювання, у той час, коли додаткові елементи носять факультативний характер та служать своєрідним доповненням до основних елементів [185, с. 64-66].

Проте ми згодні з Л.Л. Лепех, що «таке розширення елементного складу механізму правового регулювання фактично ототожнює його з поняттям «правова система», спричинює плутанину і не дозволяє відрізнити правове регулювання від видів правового впливу» [117, с. 91]. Те ж саме можна сказати й про механізм адміністративно-правового регулювання, для якого законність, правова культура та правосвідомість можуть виступати допоміжними компонентами.

Так, Х.П. Ярмакі вважає, що структурними елементами механізму адміністративно-правового регулювання є лише: «норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини, акти тлумачення норм адміністративного права і акти реалізації адміністративно-правових норм» [242, с. 438].

У той час як правосвідомість, правову культуру та законність, наприклад, Т.Л. Антонова відносить до факультативних елементів структури розгляданого механізму [13, с. 94].

Схожу думку має і С.Г. Стеценко, який елементи механізму адміністративно-правового регулювання поділяє на дві групи: органічні та функціональні. Органічними складовими частинами даного механізму можуть уважатися ті, що визначають суть самого явища, тобто без яких не може відбуватися сам механізм адміністративно-правового регулювання. А функціональними складовими частинами механізму можуть уважатися ті, що значною мірою впливають на механізм адміністративно-правового регулювання, на його вираженість та ефективність, водночас вони не є обов'язковими елементами. До органічних можна віднести: норми права; акти реалізації норм права; правовідносини. Тоді як до функціональних належать: юридичний факт; правова свідомість; законність; акти тлумачення норм права; акти застосування норм права [185, с. 64-66].

Таким чином, ми підтримуємо позицію, що трьома обов'язковими елементами механізму будь-якого виду адміністративно-правового регулювання виступають безпосередньо адміністративно-правові норми, акти реалізації таких норм права та відповідні правовідносини.

Що стосується актів тлумачення норм права, то вони не є самостійними складовими механізму правового регулювання, оскільки лише забезпечують правильне розуміння правових норм, тобто за своєю суттю поглиблюють їх зміст.

Вони являють собою внутрішній розумовий процес, спрямований та те, щоб усунути неясності й можливі помилки під час застосування правових норм шляхом з'ясування та роз'яснення дійсного змісту норм адміністративного права [9, с. 215].

Таким чином, до основних складових структури механізму адміністративно-правового регулювання у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні доцільно віднести наступні елементи: а) норми адміністративного права різної юридичної сили, що регламентують правовий статус та повноваження осіб, які здійснюють публічне адміністрування розгляданого виду діяльності, а також правила

поводження зі штучним інтелектом; б) акти реалізації відповідних норм адміністративного права; в) адміністративно-правові відносини, що виникають та існують під час здійснення публічного адміністрування діяльності, пов'язаної зі створенням, впровадженням та використанням штучного інтелекту.

Розглянемо більш детально окремі елементи зазначеної структури.

Загалом під нормою права розуміється форма закріплення методу (окремих способів правового регулювання), яка є загальнообов'язковим, формально визначеним правилом, за допомогою якого регулюються суспільні відносини, що належать до предмета правового регулювання, шляхом надання їм юридичної форми, регламентується діяльність суб'єктів права та яке забезпечене державним примусом або примусом з боку автономної соціальної спільноти [117, с. 92].

Адміністративно-правові норми являють собою «правила поведінки, що встановлюються або санкціонуються державою і є обов'язковими для виконання. Адміністративно-правові норми займають особливе місце в системі права не тільки України, але й інших держав, оскільки вони регулюють особливі суспільні відносини – відносини у сфері публічного управління, тобто забезпечують організацію і діяльність публічної адміністрації, взаємовідносини людини і держави та ін. Слід особливу увагу звернути на те, що в умовах адміністративної реформи адміністративно-правові норми повинні відіграти важливу роль в утвердженні конституційного постулату: у взаємовідносинах людини з державою, в особі публічних органів, де центральною постаттю виступає людина» [77, с. 16].

У структурі механізму адміністративно-правового регулювання норми права (адміністративно-правові норми) посідають провідне місце, оскільки «вони являють собою правову основу, без якої де-факто неможливе функціонування механізму адміністративно-правового регулювання і, як наслідок, врегулювання суспільних відносин у будь-якій сфері». Крім того, вони визначають зміст адміністративно-правового статусу суб'єктів

наділених владними повноваженнями у відповідній сфері [25, с. 86]. Для розгляданого нами виду адміністративно-правового регулювання вищенаведені тези також є актуальними, оскільки саме за допомогою зазначених норм уповноважені суб'єкти мають можливість здійснювати публічне адміністрування процесів створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту.

Водночас, на сьогодні в Україні не створено ефективного механізму нормативно-правового регулювання публічного адміністрування розгляданого виду діяльності.

Так, у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні від 2 грудня 2020 р. називаються серед першочергових проблем, що потребують розв'язання у розгляданій сфері, і проблеми, що стосуються публічного адміністрування відповідної галузі, а саме: «відсутність або недосконалість правового регулювання штучного інтелекту (в тому числі у сферах освіти, економіки, публічного управління, кібербезпеки, оборони), а також недосконалість законодавства про захист персональних даних; недосконалість механізмів прийняття управлінських рішень у публічній сфері, забюрократизованість системи надання адміністративних послуг, обмеженість доступу до інформації та її низька якість, недостатній рівень впровадження електронного документообігу між державними органами, а також низький ступінь оцифрованості даних, що перебувають у власності державних органів» [96].

Крім того, у проєкті національної Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні зазначається, що «наша держава повинна мати власну стратегію розвитку штучного інтелекту, яка б регламентувала відповідні дослідження та розробки, підготовку необхідної кількості фахівців з визначеними компетенціями, обсяг і напрями фінансування галузі, формування керівних і наглядових органів для регулювання впровадження імпортованих технологій, етичного контролю тощо» [134].

Отже, на сьогодні є першочергова потреба у прийнятті Національної стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні.

Можуть виникнути питання щодо доцільності прийняття стратегії, якщо вже прийнято концепцію. Проте, «концепції виражають лише розуміння певної проблеми і не є керівництвом до дії, а стратегії передбачають більш глибоке осмислення об'єкта розробки, ніж концепції, і завжди зорієнтовані на досягнення конкретної мети» [233, с. 80].

Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні буде «документом національного рівня та загальнодержавного значення, який визначатиме пріоритетні напрями здійснення фундаментальних, прикладних та експериментальних досліджень, завдання і заходи щодо впровадження вітчизняних і світових технологій штучного інтелекту в інтересах національної безпеки та оборони, економічного й соціального розвитку України» [233, с. 80]. Цей нормативний документ стане основою для підготовки державних програм і нормативно-правових актів, які стосуються розвитку штучного інтелекту в Україні [233, с. 96].

Також, для покращення нормативно-правового регулювання розглядової галузі у проєкті національної Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні 2021-2030 рр. пропонується «створити нормативно-правову базу, яка передбачає забезпечення захисту даних, отриманих при здійсненні економічної та наукової діяльності, в тому числі їх зберігання переважно на території України. Отже, необхідно прийняти Закон України «Про штучний інтелект» і відповідні постанови органів виконавчої влади, приєднатися до вже наявних міжнародних договорів і конвенцій, скликати міжнародні конференції ad hoc для вирішення питання кодифікації штучного інтелекту. До 2030 року повинна функціонувати гнучка система нормативно-правового та етичного регулювання в галузі штучного інтелекту, яка, зокрема, гарантує безпеку населення і спрямована на стимулювання розвитку технологій і систем штучного інтелекту. Загальне керівництво реалізацією Стратегії повинен здійснювати КМУ» [134].

На тому ж самому наголошується й у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні від 2 грудня 2020 р.: Необхідно модернізувати чинне законодавство України щодо розвитку і впровадження штучного інтелекту, а також актуалізувати відповідні нормативно-правові акти, які повинні відповідати сучасним реаліям світу, де технології штучного інтелекту активно застосовуються та постійно розвиваються. Управління та регулювання штучним інтелектом повинно відбуватись на законодавчому рівні, з урахуванням міжнародних норм. Необхідно прийняти окремий закон «Про штучний інтелект», а також відповідні підзаконні акти та інструкції, ініціювати скликання міжнародних конференцій ad hoc для вирішення питань кодифікації штучного інтелекту [96].

Автори проєкту національної Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні також наголошують на «необхідності розробки державної цільової програми впровадження технологій штучного інтелекту в Україні» [233, с. 87].

Таким чином, адміністративно-правове регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні потребує розробки та прийняття необхідної адміністративно-правової бази, до якої, у першу чергу, має належати закон України «Про правовий статус штучного інтелекту та загальні засади створення, впровадження та використання його технологій в Україні», а деталізацію та уточнення його положень доцільно реалізувати у підзаконних нормативно-правових актах різної юридичної сили і відповідного спрямування.

Наприклад, О.М. Охотнікова та С.В. Корпачова поряд з прийняттям Закону України «Про штучний інтелект» слушно пропонують прийняти постанову КМУ «Про сферу функціонування штучного інтелекту в публічному адмініструванні земельних відносин», яка, на думку вчених, регулювала б питання ефективності публічного адміністрування земельних відносин [145, с. 134].

Також слід враховувати, що «впровадження технологій штучного інтелекту має відбуватись у багатьох галузях суспільного життя в Україні, а саме в: промисловості, економіці, транспорті та інфраструктурі, науковій діяльності, медицині, сільському господарстві, екології, оборонній промисловості тощо» [233, с.108].

У Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні визначено пріоритетні сфери, в яких реалізуються завдання державної політики розвитку галузі штучного інтелекту, є: освіта і професійне навчання, наука, економіка, кібербезпека, інформаційна безпека, оборона, публічне управління, правове регулювання та етика, правосуддя [96].

Відповідно існує потреба у розробці та прийнятті постанов КМУ про функціонування штучного інтелекту в публічному адмініструванні суспільних відносин і в інших сферах суспільного життя: будівництва, господарської діяльності, державного управління, енергетики, місцевого самоврядування, медицини, надання адміністративних послуг, науки і освіти, національної безпеки та оборони, правоохоронної діяльності, промислового виробництва, сільського господарства, спорту, транспорту, фінансових послуг тощо.

Крім того, на рівні тактичного та оперативного планування доцільно деталізувати положення, який суб'єкт і за реалізацію яких заходів відповідає, яким чином здійснюється координація та взаємодія між різними центральними органами виконавчої влади, регіональними та місцевими, як мають і на що розподілятися ресурси та бюджетне фінансування тощо [124, с. 192].

Водночас із проведенням упорядкування норм законодавства у цій галузі, що має здійснюватися комплексно, слід активізувати й гармонізацію національного законодавства із законодавством ЄС [32, с. 10].

Поряд із необхідністю створення системи нормативно-правового регулювання владно-організаційної діяльності у галузі створення,

впровадження та використання штучного інтелекту в Україні також існує потреба у побудові класифікації законодавства у відповідній галузі.

Для цього доцільно звернутись до думок вчених, які систематизували законодавство у споріднених галузях.

Наприклад, В.Ю. Волков пропонує класифікацію законодавства у галузі стандартизації та сертифікації на: а) законодавство щодо загальних засад державної політики та побудови системи стандартизації та сертифікації; б) законодавство щодо порядку розроблення та прийняття стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності; в) законодавство щодо суб'єктів правового регулювання у галузі стандартизації та сертифікації; г) законодавство щодо державного нагляду та контролю за додержанням технічних регламентів, стандартів; д) законодавство щодо визначення стратегії розвитку та удосконалення діяльності у галузі стандартизації та сертифікації [32, с. 4-5].

Зважаючи на вищевикладене, до системи нормативних актів, що регламентують владно-організаційну діяльність у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні мають входити:

1) профільний закон, що визначає правовий статус штучного інтелекту та загальні засади державної політики у галузі створення, впровадження та використання його технологій;

2) нормативні акти, що регламентують функціонування штучного інтелекту в публічному адмініструванні різних галузей суспільних відносин (будівництво, господарська діяльність, державне управління, енергетика, землеустрій, медицина, місцеве самоврядування, наука і освіта, надання адміністративних послуг, національна безпека і оборона, правоохоронна діяльність, промислове виробництво, сільське господарство, спорт, транспорт, фінанси тощо).

3) нормативні акти щодо порядку ліцензування технологій штучного інтелекту;

4) нормативні акти, що регламентують правовий статус суб'єктів правового регулювання у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту;

5) нормативні акти щодо державного контролю та нагляду за діяльністю зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту;

б) нормативні акти, що визначають стратегії розвитку та удосконалення діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту.

Адміністративно-правова норма сама по собі є виключно правилом поведінки, а тому тільки у процесі її реалізації закріпленні в ній приписи й положення вводяться в дію. Це обумовлює виділення наступного елементу механізму адміністративно-правового регулювання у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, а саме актів реалізації норм права, як проявів практичного втілення в практичну галузь легкої промисловості загальнообов'язкових приписів, які містяться у правових нормах, з метою упорядкування відносин у досліджуваній сфері [25, с. 86].

Правильно зазначає М.Д. Гнатюк, що реалізація права має величезне значення, оскільки саме «шляхом правореалізації здійснюються суб'єктивні права та обов'язки, без яких учасники не зможуть самостійно втілити правові норми у життя. Крім того, норми права встановлюють специфіку правовідносин, відповідно до якої визначається поведінка учасників правовідносин. Реалізація норм права необхідна також у разі виникнення спору між учасниками правовідносин. І нарешті, реалізація норм права виникає з необхідності контролю з боку держави за законністю та доцільністю дій учасників правових відносин або коли вимагається офіційне підтвердження наявності або відсутності конкретних фактів та спеціальне їх юридичне оформлення» [41, с. 83]. Зазначені тези стосуються повною мірою і сфери адміністративно-правового регулювання, оскільки ця сфера має власну нормативну базу, що призначена для упорядкування, охорони та розвитку

суспільних відносин у сфері публічного адміністрування різних видів діяльності саме за допомогою реалізації такої бази.

Вчені виділяють чотири форми реалізації норм адміністративного права: «виконання – це активна поведінка суб'єкта адміністративних правовідносин щодо виконання юридичних обов'язків. До даного варіанта реалізації адміністративно-правових норм належать такі дії, як сплата податків, подання звітів, здійснення реєстрації, одержання паспорта тощо; використання – це активна поведінка суб'єкта адміністративних правовідносин щодо здійснення наданих йому юридичних прав (можливостей). Діями щодо використання адміністративно-правових норм є: подання скарги, заява про відпустку, використання наданих державою пільг тощо; додержання – це пасивна поведінка суб'єкта адміністративних правовідносин, який не допускає порушень адміністративно-правових заборон; застосування – це діяльність публічної адміністрації з вирішення конкретних справ і видання індивідуальних юридичних актів, що ґрунтуються на вимогах матеріальних або процесуальних норм» [112].

Наприклад, під час здійснення адміністративно-правового регулювання у сфері легкої промисловості акти реалізації норм права «знаходять свій зовнішній прояв у таких форматах: а) додержання або дотримання норм права (пасивна поведінка суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері легкої промисловості України); б) використання норм права (вибіркова поведінка суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері легкої промисловості України; в) виконання норм права (активна поведінка суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері легкої промисловості України; г) застосування норм права (опціональна поведінка суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері легкої промисловості України, наприклад, укладання контракту про проходження державної служби в Мінекономіки, тобто письмового договору між громадянином України та державою, від імені якої виступає міністерство, для визначення правових відносин між сторонами; видання наказу про

прийняття особи на державну службу чи призначення її на належну посаду на основі контракту)» [25, с. 87].

У розгляданому нами різновиді адміністративно-правового регулювання акти реалізації адміністративно-правових норм також можуть полягати у всіх зазначених чотирьох формах.

Виконання норм права полягає в обов'язковому вчиненні діянь, що передбачаються нормами права та (або) укладеними на їх підставі договорами [193, с. 173]. Така поведінка переважно є активною, коли учасники правовідносин у відповідній галузі вчиняють певні дії, спрямовані на виконання певних нормативних приписів.

Наприклад, на Мінцифри покладено виконання функцій генерального державного замовника Національної програми інформатизації та інших державних програм цифровізації [150]. Для розглядової нами галузі публічного управління важливою є розробка конкретних планів заходів, виконання яких сприятиме ефективній розробці, впровадженню та використанню технологій штучного інтелекту в Україні. Відповідно у пропонованій Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні доцільно передбачити положення, що основним механізмом її реалізації мають бути щорічні плани заходів, які розроблятиме пропонований нами для створення Департамент з розвитку, впровадження та використання штучного інтелекту із подальшим їх затвердженням Мінцифри.

Крім того, доцільно визначити механізми не лише щорічного, але й квартального контролю за реалізацією Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні (звітна документація, вибіркові перевірки тощо) [233, с. 114].

Водночас, у нормативному приписі може бути передбачено і зобов'язання щодо утримання від вчинення певних дій, якого особи мають додержуватись. У такому разі мова буде йти про дотримання норм права.

Дотримання норм права є формою реалізації забороняючих чи охоронних норм права, що полягає в утриманні від дій, заборонених цими нормами, суворому додержанні встановлених заборон. Для реалізації

забороняючих норм необхідним є утримання від заборонених дій, тобто пасивна поведінка [193, с. 173].

Для публічного адміністрування розгляданого нами виду діяльності така форма реалізації адміністративно-правових норм також має бути важливою, оскільки у нормативних актах, що визначатимуть правовий статус штучного інтелекту має бути передбачено, зокрема, перелік заборон у даній галузі.

Наприклад, доцільно передбачити заборону на впровадження та використання таких технологій штучного інтелекту, що здатні спричинити шкоду будь-якій людині з ініціативи таких технологій.

Використання норм права – це форма реалізації суб'єктивного права, при якій здійснюється втілення в життя уповноважуючих норм права. Тобто здійснення суб'єктивних прав, а не реалізація юридичних обов'язків і заборон. Особі надається право самій вирішувати користуватися наданим правом чи ні. Але в будь-якому випадку, за наявності бажання особи, ця норма буде реалізована [193, с. 173-174].

Наприклад, Мінцифри для виконання покладених на нього завдань має право скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари та інші публічні заходи з питань, що належать до його компетенції [150].

Важливість використання цього права полягає, зокрема, у тому, що публічне адміністрування галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні потребує висококваліфікованих фахівців і керівників. Відповідно до 2030 року в нашій державі пропонується реалізувати освітні програми світового рівня для їх підготовки [233, с. 95].

У цьому контексті, враховуючи, що підготовка кадрів в екосистемі штучного інтелекту на теперішній час не актуалізована, вона відбувається за рахунок фахівців зі споріднених галузей (математика, статистика, системний аналіз і т. ін.), а у чинному «Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 р.

№ 266 згадки про штучний інтелект відсутні, ми підтримуємо пропозицію щодо необхідності включення профільної спеціальності у перелік і розробки відповідної навчальної програми [233, с. 112].

Під застосуванням норм права розуміється «діяльність державних органів або посадових осіб, що спрямована на реалізацію норм права з метою вирішення конкретної справи шляхом видання індивідуально-правових приписів» [116, с. 31].

Саме від якості та ефективності діяльності у застосуванні норм права в багатьох випадках залежить реальне втілення правових приписів у правовій дійсності, свідомо-вольових діях людей [30, с. 25].

З погляду формальної логіки це процес, який полягає у підведенні конкретного життєвого випадку під загальну правову норму, а також ухвалення на цій основі спеціального акта – акта застосування норм права [142, с. 176].

Як справедливо відзначає Л.О. Золотухіна, що «адміністративний акт має розглядатися як основна форма діяльності органів публічного управління. Метою видання адміністративного акта є врегулювання діяльності суб'єктів відповідної категорії правових відносин. В основу відмежування адміністративного акта від нормативного акта має бути покладене коло застосування його положень. Нормативні положення адміністративного акта поширюються на визначене коло суб'єктів, застосування цього акта може бути обмежене в часі, а також, як правило, визначається доцільність припинення його застосування в разі досягнення мети його видання» [67, с. 70].

Для розгляданого нами виду публічного адміністрування застосування норм права також є важливим інструментом владно-організаційної діяльності, оскільки може відбуватись, зокрема, при виконанні наступних дій: наданні адміністративних послуг з державної реєстрації новостворених зразків штучного інтелекту; виданні наказів про прийняття осіб на державну службу чи на роботу за контрактом у відповідний підрозділ Мінцифри;

наданні дозволів на розробку, впровадження та/або використання технологій штучного інтелекту.

Слід відзначити, що «унаслідок укладення адміністративного акта можуть бути реалізовані інші форми правозастосовної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, зокрема укладення адміністративного договору, ініціювання вчинення певних адміністративних проваджень. Індивідуальний адміністративний акт може бути підставою для виникнення, зміни та припинення не лише адміністративних чи адміністративно-процесуальних відносин, а й цивільних, господарських правових відносин. Зрештою, адміністративний акт є дієвим способом захисту порушення права або інтересу, а також формою вирішення правового конфлікту в адміністративному порядку» [67, с. 71].

Адміністративно-правові відносини, що виникають та існують під час здійснення публічного адміністрування діяльності, пов'язаної зі створенням, впровадженням та використанням штучного інтелекту є третьою основною складовою структури механізму адміністративно-правового регулювання у розгляданій нами галузі.

Це «відносини, що складаються між суб'єктами публічної адміністрації, суб'єктами публічної адміністрації та фізичними і юридичними особами, між публічною адміністрацією та громадськими об'єднаннями. В даних відносинах конкретизуються норми тієї або іншої норми адміністративного права, визначаються характер, даної групи відносин, а також отримують індивідуалізацію права й обов'язки їх учасників, тобто тих суб'єктів, які безпосередньо вступають в адміністративно-правові відносини» [13, с. 99].

Особливості адміністративно-правових відносин розглядової нами галузі публічного адміністрування було розглянуто у попередньому підрозділі, а тому нам доцільно проаналізувати їх структуру.

У теорії адміністративного права існує декілька підходів до визначення структури адміністративно-правових відносин.

Згідно з першою позицією до структурних елементів адміністративно-правових відносин належать: суб'єкти адміністративно-правових відносин, об'єкти адміністративно-правових відносин, зміст адміністративно-правових відносин та юридичні факти як підстави для виникнення, зміни й припинення адміністративно-правових відносин [8, с. 21; 236, с. 11].

Прихильники другої позиції вважають, що адміністративно-правові відносини складаються з: об'єктів (дій, поведінки людей, матеріальних предметів, речей), суб'єктів (громадян, посадових осіб, державних органів, підприємств, установ, організацій тощо) і змісту відносин (сукупності прав і обов'язків сторін) [37, с. 14–16; 92, с. 103].

І нарешті згідно з третьою позицією, складовими елементами адміністративно-правових відносин є лише суб'єкти, об'єкти та юридичні факти [34, с. 47].

З аналізу вищенаведених позицій випливає, що друга та третя мають по три складові, а перша – чотири складові елементи. При чому у другому та третьому варіанті складові відрізняються одним із елементів: або зміст відносин, або юридичні факти, тоді як перша позиція включає в себе як зміст відносин, так і юридичні факти. Можна сказати, що перша позиція більш повно та завершено характеризує структуру адміністративно-правових відносин, оскільки обидва з елементів мають бути невід'ємними їх частинами.

Так, юридичні факти є динамічним (процедурним) елементом адміністративно-правових відносин, як конкретні життєві обставини, з якою норми адміністративного права пов'язують виникнення, зміну або припинення таких відносин [44, с. 175].

Теорія права також визнає їх єдино можливими підставами виникнення, зміни й припинення будь-яких правовідносин, у тому числі й адміністративних [65, с. 346].

Головне призначення юридичних фактів у процесі публічного адміністрування полягає у забезпеченні виникнення, зміни чи припинення

адміністративно-правових відносин. Юридичні факти забезпечують перехід від загальної моделі поведінки, закріпленої в адміністративно-правовій нормі, до конкретних адміністративно-правових відносин [8, с. 21].

Тоді як без з'ясування змісту адміністративно-правових відносин неможливо встановити сутність відповідного механізму владно-організаційної діяльності будь-якої галузі або сфери суспільних відносин, оскільки незрозуміло тоді чим вона відрізняється від інших.

Отже, структуру адміністративно-правових відносин, що існують у галузі публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні складають наступні елементи: об'єкти, суб'єкти, зміст відносин та юридичні факти.

Сучасне адміністративне право розуміє під об'єктами адміністративно-правових відносин ті матеріальні, духовні та інші соціальні блага, заради яких виникають правовідносини і які мають публічну цінність. Вчені вважають, що об'єктом адміністративно-правових відносин може бути все, що здатне слугувати здійсненню публічних інтересів. У цій ролі можуть бути права людини і громадянина, право власності й послуги інших осіб [8, с. 21-22].

Тобто імовірно припустити, що у розгляданій нами галузі публічного адміністрування об'єктом можуть виступати як право винахідника певної технології штучного інтелекту на її державну реєстрацію, так і відповідна технологія штучного інтелекту, а також право людини на безпеку від заподіяння шкоди з боку штучного інтелекту.

Цей висновок підтверджується тим, що об'єкти адміністративно-правових відносин поділяють на три групи: «1) нематеріальні особисті блага людини – життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність, безпеку, свободу пересування та ін.; 2) матеріальні – предмети матеріального світу, створені природою чи людиною; 3) дії суб'єктів адміністративно-правових відносин, коли суб'єкт чи об'єкт публічного управління має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання певних дій» [8, с. 22].

Тоді як суб'єктами адміністративно-правових відносин визнаються учасники таких відносин, які вступають у них з метою задоволення своїх інтересів і потреб, мають для цього суб'єктивні права та юридичні обов'язки й наділені специфічними юридичними властивостями [8, с. 21].

Тобто суб'єктами владно-організаційної діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні з одного боку можуть виступати органи державної влади (КМУ, Мінцифри, Держпатент) та їх посадові особи, які здійснюють публічне адміністрування розглядової галузі, а з іншого – окремі фізичні або юридичні особи, які здійснюють діяльність зі створення, впровадження та використання відповідних технологій.

Зважаючи на те, що на сьогодні у нашій державі відбувається процес децентралізації влади, коли частина повноважень держави передається органам місцевого самоврядування, доцільно розглянути також питання стосовно передачі частини повноважень з публічного адміністрування розгляданого виду діяльності таким органам. Це може стосуватись, наприклад, питання передачі частини контрольно-наглядових функцій за безпосереднім створенням, впровадженням та/або використанням технологій штучного інтелекту.

Крім того, використання штучного інтелекту «в контрольно-наглядової діяльності дозволить перебудувати роботу муніципальних органів, змістивши акцент в їх роботі з кількісних показників - виявлених фактів правопорушень та притягнутих до відповідальності осіб і організацій, на профілактичну роботу, яка в зарубіжних країнах показала ефект значного зниження корупції та мінімізації відповідних правопорушень за рахунок більш точного відстеження сприятливих умов для виникнення правопорушень в муніципальній сфері» [76, с. 91].

У деяких галузях права існує дискусія щодо визнання штучного інтелекту не об'єктом відповідних суспільних відносин, а суб'єктом.

Так, О.В. Костенко зазначає, що цифровізація стає невід'ємним фактором сучасних суспільних відносин, в яких з'являються нові «дійові особи» у формі інтернет речей та штучного інтелекту, що вимагають від людства наділення їх правами, обов'язками, відповідальністю та іншими рисами, притаманними самодостатній соціальній системі [97, с. 135].

О.А. Баранов стверджує, що «роботи-андроїди можуть виступати стороною суспільних відносин, тому що вони можуть самостійно оцінювати дії інших суб'єктів і самостійно формувати або змінювати мету та зміст своїх дій, їхні дії не можуть бути заздалегідь передбачені» [15].

А на думку М.О. Стефанчука, поняття «електронна особа» може бути застосоване винятково до роботів із певними характеристиками, зумовленими наділенням їх штучним суперінтелектом, які свідчитимуть про їхню здатність самостійно діяти в межах суспільних правовідносин, а отже, бути носіями специфічних прав і обов'язків» [184].

О.О. Кармаза, О.А. Грабовська у своїх дослідженнях констатують, що робот зі штучним інтелектом в Україні не є суб'єктом процесуальних правовідносин чи суб'єктом інших правовідносин, але «електронна особа (особистість)» може набути такого правового статусу за умови, що будуть дотримані загальні принципи використання штучного інтелекту (принципи поваги до основних прав і свобод людини, недискримінації, якості та безпеки, прозорості, неупередженості, справедливості, контролю з боку людини тощо), а межі, порядок та способи її діяльності визначатимуться законом [71].

На думку О. Радутного, «у недалекому майбутньому кримінально-правова доктрина може зазнати змін у напрямі визнання штучного інтелекту та цифрової людини суб'єктами правовідносин і суб'єктами злочину» [167].

На думку цього вченого «штучний інтелект може бути об'єктивованим в об'єкті робототехніки або спілкуватися з людиною та оточуючим світом через інформаційні повідомлення, але вже незалежно від людини він наділений здатністю змінювати свій світ, світ людини та всесвіт навколо

себе. Цієї ознаки, а саме здатності впливати на навколишнє середовище, навіть нині бракує юридичній особі (корпорації), але це не заважає останній визнаватися суб'єктом правовідносин. Тому аж ніяк не повинна виглядати дивною можливість визнання штучного інтелекту таким самим самостійним суб'єктом правовідносин, в тому числі у царині кримінального права, під назвою електронна особа (особистість)» [167].

Проте, ми згодні з О.В. Костенко, що нинішній етап розвитку технологій із штучним інтелектом не потребує їх ідентифікації як суб'єктів суспільних відносин, оскільки звичайні роботи і роботи зі штучним інтелектом усе ще є об'єктами, які здійснюють діяльність за алгоритмами та програмами, створеними та заданими людиною. Разом з тим вони як об'єкти мають бути ідентифіковані згідно правил маркування товарів, виробів, програмного забезпечення тощо із відповідною нумерацією, товарним знаком та мітками інтелектуальної власності [97, с. 133].

Що стосується галузі цивільного права, то Резолюція Європейського Союзу від 16 лютого 2017 року із рекомендаціями Комісії щодо правил цивільно-правового регулювання робототехніки (2015/2103(INL) розуміють штучний інтелект як об'єкт [262].

Відповідно Н. Марценко, розглядаючи правовий режим штучного інтелекту в цивільному праві зазначає, що «розуміння штучного інтелекту та робота як суб'єкта цивільних правовідносин видається недоцільним і може створити ситуацію невизначеності у праві. Вживання терміна «електронна особа» у деяких нормативних актах Європейського Союзу видається передчасним, оскільки поширення цього поняття у сфері права не дає цілісного правового уявлення щодо питань їх правового статусу, цивільно-правової відповідальності, захисту прав користувачів, захисту даних. Більше того, визнання їх суб'єктами означає поширення на них положень про захист їхніх прав (оскільки усі суб'єкти для участі у цивільних правовідносинах повинні мати власну волю і вільний вибір способів реалізації своєї поведінки з позиції принципу диспозитивності та володіти правами й обов'язками,

рівними іншим учасникам правовідносин, – з позиції принципу рівності). Більш доцільно розуміти робота і штучний інтелект як об'єкт цивільних прав. Більше того, регулювання цивільно-правової відповідальності на рівні споживчих відносин дає підстави розуміти штучний інтелект як продукт (товар). Застосування технологій штучного інтелекту у таких сферах, як медицина або державне управління, спонукає до роздумів щодо поширення на цей об'єкт цивільних прав правового режиму джерела підвищеної небезпеки. Видається, це сприятиме кращому захисту прав користувачів технологій штучного інтелекту» [122, с. 96].

На думку вченого «саме фізична особа виступає особливим суб'єктом цивільних прав з найбільш повним комплексом прав та обов'язків. Водночас цивільне право надає фізичній особі широкі правові можливості щодо варіації поведінки та можливість набутися для себе нові права або ж об'єкти, які згідно із законом можуть їй належати. Деякою мірою такі положення щодо цивільно-правового статусу фізичної особи привілеюють її поряд із юридичною особою у правових можливостях. Однак, це видається об'єктивно, оскільки у центрі правового регулювання завжди була і буде людина. Саме для захисту прав та інтересів людини існує право, оскільки немає більшої цінності у світі, аніж людина і її життя» [122, с. 94]. Те ж саме можна сказати і щодо галузі адміністративного права.

Крім того, «якщо розглядати правосуб'єктність електронної особи як індивідуального суб'єкта, аналогічного людині, то надання їй такого правового статусу є важливим кроком на шляху до отримання повного набору конституційних («людських») прав, що може породжувати в подальшому інші проблеми: наприклад щодо того, чи можуть до суб'єктів штучного інтелекту застосовуватися такі конституційні гарантії як право не бути у рабстві» [75, с.49]. Відповідно у сфері публічного адміністрування це може призвести до того, що їх суб'єктам доведеться укладати угоди про співпрацю, наприклад, не з виробником штучного інтелекту, а напряму з

конкретною технологією. На нашу думку це суперечить самому змісту сучасного адміністративного права.

Правильно зазначає Т.Г. Каткова, що надаючи правосуб'єктність штучному інтелекту автори законів мають відповісти на головне запитання: чи бажають розробники та користувачі штучного інтелекту зняти з себе відповідальність за дії штучного інтелекту або розробники та користувачі бажають контролювати функціонування штучного інтелекту? [75, с. 50]. Правильним буде сприймати штучний інтелект «як джерело підвищеної небезпеки та розглядати з урахуванням всіх специфічних умов відповідальності за завдану шкоду з боку саме джерела підвищеної небезпеки, що вже встановлено нормами чинного законодавства України» [75, с. 49].

Зважаючи на вищевикладене ми вважаємо, що на сьогодні не є доцільним визнавати технології штучного інтелекту однією зі сторін, тобто суб'єктом публічного адміністрування розгляданого виду діяльності.

Наступним елементом адміністративно-правових відносин виступає їх зміст, під яким розуміється «сукупність суб'єктивних публічних прав (публічної правоможності) та юридичних обов'язків суб'єктів адміністративного права, коли кожному суб'єктивному праву одного суб'єкта адміністративно-правових відносин відповідає (кореспондується) юридичний обов'язок іншого суб'єкта, і навпаки» [8, с. 22].

Як зазначає В.К. Колпаков: «Суб'єктивні юридичні права – це міра дозволеної поведінки, а юридичні обов'язки – міра необхідної поведінки (обов'язок в одних випадках утримуватися від певних дій, а в інших – здійснювати їх). Як права, так і обов'язки забезпечується відповідними нормами» [92, с. 103].

Отже, змістом адміністративно-правових відносин, що складаються у процесі здійснення владно-організаційної діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні має виступати сукупність закріплених у відповідних нормативних актах суб'єктивних прав

та юридичних обов'язків посадових осіб, які здійснюють її публічне адміністрування, а також суб'єктивних прав і юридичних обов'язків фізичних та юридичних осіб, які здійснюють діяльність у галузі технологій штучного інтелекту. При чому, реалізація таких прав та виконання обов'язків обома сторонами відносин спрямовані на створення, впровадження та використання штучного інтелекту.

Під юридичним фактом розуміється «конкретна життєва обставина, з якою норма адміністративного права пов'язує виникнення, зміну або припинення адміністративно-правових відносин. Головне призначення юридичних фактів у процесі адміністративно-правового регулювання – юридично забезпечити виникнення, зміну чи припинення адміністративно-правових відносин» [8, с. 24].

Водночас, на думку Н.Ф. Ващук, не всі правові норми, на яких ґрунтується робота механізму адміністративно-правового регулювання, містять юридичні факти, а отже, можуть реалізовуватись без конкретних фактичних подій, з якими пов'язана їх активізація [25, с. 84].

Проте ми вважаємо, що юридичний факт є однією з ключових підстав виникнення, зміни або припинення адміністративно-правових відносин у будь-якому різновиді публічного адміністрування, зокрема і у розгляданому нами.

За відношенням до волі суб'єкта правовідносин юридичні факти поділяються на: «1) події, настання яких як юридичних фактів не залежить від волі суб'єктів адміністративного права; 2) діяння, що поділяються на: а) дії (вольові акти поведінки людей, які мають свідомо-вольовий характер); б) бездіяльність (пасивна поведінка суб'єктів права)» [8, с. 25].

До події, наприклад, можна віднести аварію, котра сталася внаслідок збою у роботі певної технології штучного інтелекту, що зобов'язує уповноважену публічну адміністрацію провести всебічне розслідування причин інциденту.

Що стосується дій, то вони можуть бути як правомірними, що здійснюються в межах норм адміністративного права, так і неправомірними, що пов'язані із порушенням адміністративно-правових норм [8, с. 25]. До неправомірної дії можна віднести використання певної технології штучного інтелекту без отримання належного дозволу.

У свою чергу «правомірні дії поділяються на юридичні акти та юридичні вчинки. Юридичні акти мають індивідуальний характер і породжують конкретні адміністративно-правові відносини. Юридичні вчинки – дії, що безпосередньо не переслідують юридичної мети, але все одно породжують адміністративно-правові наслідки» [8, с. 25].

До юридичних актів можна віднести: видання наказу про призначення особу на посаду, пов'язану зі здійсненням публічного адміністрування розгляданої нами діяльності; видання дозволу на впровадження або використання певної технології штучного інтелекту; здійснення адміністративної послуги з реєстрації новоствореного зразка штучного інтелекту тощо.

До юридичних вчинків можна віднести, наприклад, завершення розробки нового зразка технології штучного інтелекту, що потребує його реєстрації у встановленому законом порядку для подальшого впровадження та використання за призначенням.

Підсумовуючи підрозділ відзначимо, що механізму адміністративно-правового регулювання владно-організаційної діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні притаманні наступні особливості:

- 1) він являє собою сукупність необхідних для ефективного публічного адміністрування розгляданого виду діяльності взаємозалежних, взаємообумовлених та обов'язкових елементів;
- 2) він є самостійною складовою адміністративно-правового регулювання у сфері розвитку інформаційних технологій в Україні в цілому;

3) він, у першу чергу, спрямований на упорядкування, охорону та розвиток суспільних відносин у галузі публічного адміністрування діяльності, пов'язаної з розвитком технологій штучного інтелекту, а також на задоволення потреб осіб які створюють, впроваджують та використовують відповідні технології.

2.3. Адміністративно-правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні та їхня відповідність міжнародним стандартам і принципам

У будь-якій демократичній, правовій та соціальній державі, розбудова якої відбувається й в Україні, права і свободи людини і громадянина не можуть бути декларативними, їх реалізація має знаходити підтримку й забезпечення з боку такої держави.

Відповідно у ч.2 ст.3 Конституції України закріплено наступне положення: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [95].

Тому правильно зазначає Г. Кучер, що «держави як інститут суспільства визначає не лише права та обов'язки учасників, але й забезпечує формат їх організації. Еволюція економічного розвитку країн світу свідчить про зростання ролі держави в забезпеченні прав та свобод учасників суспільних відносин, регулюванні руху фінансових потоків для стабілізації розвитку та прискорення світової інтеграції країни. Посилення впливу соціальної складової у функціонуванні суспільних відносин визначає особливості реалізації соціальних прав та свобод, гарантованих державою та закріплених у конституціях суверенних країн. Стимулювання економічного розвитку потребує формування активної фінансової політики країни, зокрема

шляхом гарантування прав, обов'язків економічних суб'єктів, надання допомог та участі держави в цьому процесі. Важливу роль відіграє посилення ролі держави як гаранта в забезпеченні економічної безпеки, національних інтересів і її суверенітету» [113, с. 113].

Діяльність зі створення впровадження і використання технологій штучного інтелекту, як один із напрямків реалізації прав людини на розвиток, інтелектуальну діяльність та задоволення економічних, соціальних, культурних й інших інтересів, також не повинна залишатись без належної підтримки та забезпечення з боку державних інституцій, зокрема й за допомогою адміністративно-правових засобів. Мова йде про відповідні гарантії з боку держави.

Тобто в механізмі адміністративно-правового забезпечення публічного адміністрування розгляданого виду діяльності гарантії підтримки з боку держави займають важливе місце, оскільки ефективність розвитку технологій штучного інтелекту багато в чому залежить від ефективності реалізації визначеного кола таких гарантій [109, с. 32].

Впровадження суспільних реформ та стратегій розвитку потребує удосконалення використання інституту державних гарантій, що дозволяє забезпечити реалізацію інтересів громадян, юридичних осіб, органів місцевого самоврядування та держави в цілому, але й підвищити дієвість і результативність державного управління та регулювання, посилити економічну стабільність, удосконалити підходи до функціонування будь-якої галузі публічного адміністрування [113, с. 113-114].

Крім того, використання штучного інтелекту стає найважливішим фактором розвитку цифрової економіки будь-якої держави, однак невизначеність у його розвитку, можливі загрози від його використання породжують питання і вимагають правових гарантій безпечного функціонування систем штучного інтелекту [188, с. 311].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «гарантія» тлумачиться, зокрема, як: «Порука в чомусь, забезпечення чого-

небудь. // Передбачене законом чи певною угодою зобов'язання, за яким юридична чи фізична особа відповідає перед кредиторами у разі невиконання боржником своїх зобов'язань» [27, с. 222].

Теорія держави і права під гарантіями (від франц. *garantie* – забезпечення, заорука) прав і свобод людини і громадянина розуміє систему загальних (політичних, економічних, духовних та ін.) і спеціально юридичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень [65, с. 456].

М. Козюбра вважає, що гарантія «певною мірою пов'язана із застосуванням публічного примусу, що є необхідним на випадок можливого порушення норм» [63, с. 128]. Гарантії можуть мати різну природу, залежно від сфери існування: політичні, економічні, духовні та юридичні.

Питання юридичних гарантій завжди привертали значну увагу вчених і продовжують залишатись актуальними. Відомими є праці таких вчених-правників, як: В. Авер'янова, О. Малька, М. Матузова, В. Погорілка, О. Скакун, Н. Шевченко та ін. Але незважаючи на значний доробок окресленої проблематики у загальнотеоретичному плані, на сьогоднішній день відсутні наукові дослідження, які були б присвячені комплексному теоретико-правовому аналізу гарантій адміністративно-правового забезпечення у деяких галузях публічного адміністрування, що зумовлює актуальність тематики даного дослідження і необхідність подальших наукових розвідок в цьому напрямі [111, с. 48]. Вищесказане стосується, зокрема, і гарантій адміністративно-правового забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні.

До юридичних гарантій прав і свобод людини і громадянина у теорії держави і права відносять правові процедури їх реалізації, право знати свої права і обов'язки, право на юридичну допомогу, в тому числі безкоштовну, на судовий захист, на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових

осіб, на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої їх незаконними рішеннями, діяльністю чи бездіяльністю, встановлення юридичної відповідальності за порушення чи обмеження прав людини [64, с. 457].

Важливою характеристикою юридичних гарантій є «специфічна визначеність ними юридичних засобів, умов та порядку реалізації прав людини, їх охорони і захисту» [243, с. 13].

Юридичні гарантії законності поділяються за наступними критеріями: 1) за суб'єктами застосування (парламентські, президентські, судові, прокурорські, адміністративні, міжнародно-правові тощо); 2) за видами правових норм (конституційні, галузеві, матеріальні, процесуальні); 3) за характером юридичної діяльності (правотворчі, правозастосовчі, правореалізаційні, правоохоронні) [31, с. 203].

Нормами національного права визначено різні підходи до тлумачення державних гарантій з урахування специфіки галузі права, що впливає на дослідження їх сутності та особливостей. Дослідження та узагальнення цього поняття дозволяє виявити характерні особливості державних гарантій та запропонувати напрями щодо підвищення дієвості їх використання для забезпечення суспільного розвитку [113, с. 113].

Відзначимо, що «адміністративно-правові гарантії є різновидом юридичних гарантій поряд з цивільно-правовими, кримінально-правовими, конституційно-правовими, міжнародними гарантіями» [173, с. 60]. Отже, постає питання щодо розуміння гарантій крізь призму адміністративного права.

Так, В. Авер'янов під адміністративно-правовими гарантіями прав та свобод громадян розуміє «комплекс адміністративно-правових засобів, що забезпечують повноту, стійкість та стабільність прав та свобод громадян у сфері державного управління» [2, с. 310].

К.М. Куркова визначає їх як «комплекс засобів та умов, що передбачені в нормах матеріального та процесуального адміністративного права, за

допомогою яких здійснюється адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини органами публічного адміністрування» [111, с. 48-49].

О.О. Навроцький вважає, що адміністративно-правові гарантії є «комплексом нормативно передбачених «державно-владних засобів впливу» з метою створення умов для реалізації прав, їх захисту в разі існування загрози посягання, відновлення і компенсації у разі порушення» [133, с. 7].

Д.І. Сакун зазначає, що «адміністративно-правові гарантії встановлюють механізм реалізації прав і свобод, контролюють дотримання прав і свобод у діяльності фізичних та юридичних осіб, зумовлюють захист прав і свобод, відновлюють їх у випадку порушення та встановлюють порядок відповідальності за вчинення адміністративних деліктів, що посягають на встановлений суспільний порядок» [173, с. 61]. Важливим для розуміння таких гарантій є те, що вони мають бути ефективними, тобто здатними забезпечувати позитивний результат.

Оскільки саме саме завдяки ефективному функціонуванню адміністративно-правових гарантій можливе отримання державних управлінських послуг, забезпечення і захист порушеного права [99, с. 162].

Отже під адміністративно-правовими гарантіями прав і свобод громадян доцільно вважати систему засобів адміністративного права, що мають ефективно забезпечувати права і свободи людини у сфері публічного адміністрування.

Що стосується розуміння адміністративно-правових гарантій в окремих галузях публічного адміністрування, то, наприклад, під такими гарантіями у галузі муніципального управління О.В. Батанов розуміє необхідне для набуття, володіння, користування та розпорядження муніципальними правами й свободами політико-правове і соціально-економічне оточення та спеціальний механізм, які разом забезпечують і захищають діяльність суб'єктів суспільного управління щодо реалізації наданих повноважень [16, с. 180].

У цьому визначенні наголос робиться на забезпеченні прав лише суб'єктів, що здійснюють публічне адміністрування, а про захист прав та інтересів інших фізичних та юридичних осіб, як учасників відносин у сфері місцевого самоврядування не згадується. Крім того, викликає запитання, що слід розуміти під поняттям «оточення», замість загальноживаного поняття «засоби».

Саун Д.І. адміністративно-правові гарантії безоплатної правової допомоги адвокатами визначає як «сукупність визначених нормами адміністративного права умов, засобів, способів забезпечення діяльності у сфері надання безоплатної правової допомоги адвокатами, а саме встановлення механізму реалізації права на безоплатну правову допомогу, моніторинг якісного, кваліфікованого, неупередженого надання адвокатом безоплатної правової допомоги та притягнення його до дисциплінарної відповідальності у разі неналежного виконання своїх професійних обов'язків та відновлення права на безоплатну правову допомогу адвокатів у разі його порушення із повною або частковою оплатою послуг адвокатів із державного або місцевих бюджетів» [173, с. 3].

І.І. Когутич сформулювала поняття адміністративно-правових гарантій нотаріальної діяльності як «системи, закріплених у Конституції України та інших законодавчих актах, загальних умов і спеціальних (юридичних) засобів, спрямованих на забезпечення належної, повної та ефективної реалізації нотаріусом покладених на нього повноважень, їх охорону, захист і відновлення, а також створення умов для безперешкодного й ефективного виконання основних завдань нотаріальної діяльності» [86, с. 13].

К.В. Ростовська під адміністративно-правовими гарантіями державної антикорупційної політики розуміє «систему закріплених у законодавстві умов, засобів та заходів, спрямованих на забезпечення формування обґрунтованої, актуальної, реальної антикорупційної політики та ефективну, належну, повну її реалізацію для досягнення визначеної стратегічної мети» [172 с. 198].

Проте найбільш близькою до теми нашого дослідження є гарантії адміністративно-правового забезпечення науково-технологічного розвитку України, що досліджувала К.М. Куркова, яка під цими гарантіями розуміє «самостійні інструменти механізму адміністративно-правового забезпечення, що за своєю юридичною природою є окремими правовими, фінансово-економічними та соціальними засобами забезпечення (гарантування) та захисту прав суб'єктів науково-технологічної діяльності, що створюються державою з метою стабільної та стійкої реалізації науково-технологічного розвитку в суспільстві» [111, с. 49].

У даному розумінні гарантій мова йде про гарантії адміністративно-правового забезпечення, що включають у свою систему не лише правові, але й фінансово-економічні та соціальні гарантії. Проте дослідження останніх двох груп гарантій не входить до предмету нашого дослідження, оскільки ми будемо розглядати лише адміністративно-правові гарантії.

Для формулювання визначення адміністративно-правових гарантій забезпечення розвитку штучного інтелекту доцільно звернутись до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, відповідно до якої одним із принципів розвитку та використання технологій штучного інтелекту є розроблення та використання систем штучного інтелекту лише за умови дотримання верховенства права, основоположних прав і свобод людини і громадянина, демократичних цінностей, а також забезпечення відповідних гарантій під час використання таких технологій [96]. Таким чином, для розглядової нами галузі публічного адміністрування важливими гарантіями мають виступати інструменти забезпечення дотримання верховенства права, основоположних прав і свобод людини і громадянина, демократичних цінностей.

Отже, під адміністративно-правовими гарантіями забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні ми розуміємо систему засобів адміністративного права, що спрямовані на підвищення ефективності діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту

та забезпечують при цьому демократичні цінності, дотримання верховенства права, а також основоположні права і свободи людини і громадянина.

Наступним питанням, що слід розглянути, є класифікація адміністративно-правових гарантій.

Під такою класифікацією Д.І. Сакун розуміє процес упорядкування, систематизації та розподілу адміністративно-правових гарантій на різновиди з метою з'ясування їх багатоаспектності та фактичної обумовленості [173, с. 95].

Так, Л.Ю. Веселова пропонує їх наступні критерії класифікації: за способом правового регулювання, за функціональною спрямованістю, за суб'єктами нормотворчості, за формою реалізації та за характером впливу [28, с. 10].

В.О. Гринюк виділяє «організаційно-правові, матеріально-правові та організаційні і процесуальні гарантії» [50, с. 70].

Т.І. Котормус досить спрощено поділяє адміністративно-правові гарантії на матеріальні та процесуальні [100, с. 85].

Так само В.А. Головка поділяє адміністративно-правові гарантії на дві основні групи: «адміністративно-правові гарантії, які забезпечують реалізацію прав і свобод, та адміністративно-правові гарантії, які спрямовані на здійснення охорони та захисту» [42, с. 16].

Д.І. Сакун вважає, що «адміністративно-правові гарантії встановлюють механізм реалізації прав і свобод контролюють дотримання прав і свобод у діяльності фізичних та юридичних осіб зумовлюють захист прав і свобод, відновлюють їх у випадку порушення та встановлюють порядок відповідальності за вчинення адміністративних деліктів, що посягають на встановлений суспільний порядок» [173, с. 61].

Можна сказати, що дві останні з наведених класифікацій гарантій сформовані залежно від їх функціонального призначення.

Правильно з цього приводу зазначає Д.І. Сакун, що різноманітність критеріїв класифікації адміністративно-правових гарантій свідчить про їх

своєрідність та винятковість, бо виключно багатоаспектний підхід здатний забезпечити фіксування їх особливостей та кореляційних взаємозв'язків [173, с. 92].

Тому для нашого дослідження доцільно обрати якийсь один критерій та здійснити за ним класифікацію, оскільки ґрунтовний аналіз всіх існуючих позицій не входить до предмету нашого дисертаційної роботи.

Крім того, що стосується окремих галузей публічного адміністрування, то деякі вчені взагалі не зазначають, за яким критерієм вони класифікують гарантії.

Наприклад, М.Ю. Берзін розглядаючи систему адміністративно-правових гарантій прав і свобод громадян у сфері охорони громадського порядку дійшов наступних висновків: серед загальних гарантій прав і свобод громадян в сфері охорони громадського порядку можна виділити економічні, політичні, соціальні, духовні гарантії; юридичні гарантії отримали назву спеціальних, метою яких є забезпечення безпосереднього задоволення інтересів, основних прав і свобод громадян благами різного характеру, такі гарантії встановлюються державою, та їх реалізація є обов'язком влади; зміст адміністративно-правових гарантій прав і свобод громадян дозволяє виділити наступні їх групи: до першої належить група прав і свобод громадян, яка розкриває зміст загального правового статусу громадянина та його гарантій в галузевому законодавстві; друга група правових гарантій прав і свобод громадян пов'язана з відповідними адміністративно-правовими процедурами, в яких реалізуються ті чи інші права; третю групу складають адміністративно-процесуальні гарантії прав і свобод громадян, що реалізуються в процесі провадження у справах про адміністративні правопорушення [18].

Натомість К.М. Куркова не називаючи критерію пропонує наступну класифікацію правових гарантій, об'єктом яких є адміністративно-правові відносини у сфері науково-технологічного розвитку: 1) охорону та захист права інтелектуальної власності, що передбачає різний функціонально-

правовий інструментарій, пріоритетом яких є захист права інтелектуальної власності на всіх етапах його реалізації; 2) створення та функціонування системи науково-технічної інформації, тобто єдиної бази систематизації інформаційних ресурсів науково-технологічної діяльності для відображення її достовірних результатів у суспільстві; 3) забезпечення функціонування та адміністративна підтримка державних реєстрів об'єктів науково-технологічного розвитку; 4) державне забезпечення реалізації наукової та науково-технічної експертизи, існування якої в механізмі адміністративно-правового забезпечення слугує як інструментом, так і гарантією, що системно дозволяє перевірити та гарантувати правильність, якість і безпечність процесів науково-технологічної діяльності; 5) забезпечення комплексної системи управління якістю науково-технологічного розвитку через стандартизацію, сертифікацію та метрологічне забезпечення; б) організаційно-правову складову державної підтримки міжнародної науково-технологічної співпраці, що визначається державно-інтеграційними заходами правового й організаційного характеру, метою яких є загальний розвиток загальноміжнародної та національної науково-технологічної сфери й запозичення вдалого досвіду для окремих держав; 7) адміністративна відповідальність як гарантія реалізації належного науково-технологічного розвитку [100, с. 186-187].

Зважаючи на те, що розвиток технологій штучного інтелекту перебуває у площині науково-технологічного розвитку, то вищенаведений перелік гарантій великою мірою стосується і розглядової нами галузі публічного адміністрування, проте цей перелік не враховує її специфіки та потребує систематизації.

Тому більш вдалою позицією, такою, що відповідає сучасним вимогам, є класифікація адміністративно-правових гарантій за їх призначенням, що пропонує І.І. Когутич, а саме: «організаційні (забезпечують організаційно відокремлений, самостійний та незалежний розвиток правових інститутів), інституційні (створення «гармонійно розвиненої прогресивної правової

основи)), функціональні (забезпечення належних умов та засобів для реалізації закріплених у нормативно-правових актах положень)) [85, с. 84].

Так само і Д.І. Сақун «за формою та призначенням адміністративно-правових гарантій безоплатної правової допомоги адвокатами називає: а) інституційні – норми, які встановлюють правову основу надання адвокатами безоплатної правової допомоги адвокатами та отримання іншими особами безоплатної правової допомоги; б) функціональні – забезпечують створення сприятливих умов для виконання адвокатами покладених на них обов'язків щодо надання безоплатної правової допомоги, а також захищають їх права та інтереси; в) організаційні – діяльність органів публічного управління щодо здійснення моніторингу та контролю за процесом надання адвокатами безоплатної правової допомоги» [173, с. 94].

Зважаючи на вищевикладене пропонуємо поділяти адміністративно-правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні залежно від їх функціонального призначення на інституційні, функціональні та організаційні.

Розглянемо кожену групу гарантій більш детально.

Так, інституційні гарантії мають важливе значення у «розбудові демократичного державотворення на шляху євроінтеграційних прагнень України, оскільки виступають цементуючим та формоутворюючим базисом для становлення демократичної, правової, соціальної держави» [152, с. 4].

У теорії держави та права існують різні погляди на розуміння сутності інституційних гарантій.

Так, О.П. Васильченко вважає, що «механізм інституційного гарантування знаходить свої витoki у процесуальній, нормативно-правовій складовій, а отже включає в себе систему органів державної влади, місцевого самоврядування, політичних партій і громадських організацій, самих громадян» [24, с. 23].

Так само й у конституційному праві В.Ф. Погорілко, називаючи інституційні гарантії організаційно-правовими, вважає, що «вони

представлені системою основних суб'єктів конституційного права, що включає народ України, територіальні громади, органи державної влади й органи місцевого самоврядування та їх посадові і службові особи, політичні партії, громадські організації тощо» [149, с. 122].

Якщо дотримуватись вищенаведених позицій, то інституційними гарантіями в адміністративному праві можуть виступати як самі суб'єкти публічного адміністрування, так й інші учасники суспільних відносин у певній його галузі.

Дещо відмінну позицію має Ю. Соколенко зазначаючи, що інституційними гарантіями є певна система органів публічного управління [181, с. 36].

А.В. Самогута взагалі вважає, що інституційними гарантіями є лише органи правосуддя, а також зазначає, що на сьогодні невпинно підвищується роль прецедентного права, зокрема, практики Європейського суду з прав людини, у якості таких гарантій, у країнах кодифікованого права [174, с. 249].

Проте ототожнювати гарантії лише з суб'єктами суспільних відносин, на нашу думку, є не зовсім коректно, оскільки вони можуть бути гарантами упорядкування, охорони та розвитку певних суспільних відносин, але гарантіями є певна сукупність правових засобів, саме за допомогою яких відповідні суб'єкти як раз і можуть реалізувати свої права та виконувати обов'язки і тим самим щось гарантувати.

При чому, як зазначає М. Кравченко, після порівняння інституційних гарантій у нашій державі з інституційними гарантіями у Німеччині, що «суттєва перевага німецького права полягає у тому, що держава не розглядається як творець гарантій, навпаки, гарантії є обмеженням для законодавства, виконавчої влади та юрисдикції. В Україні ж функцію гарантування покладено на суб'єктів публічної влади України, а реальна цінність інституційних гарантій залежить від їх фіксації у законодавстві України, ступені розробленості та нормативного закріплення» [103, с. 31].

Однак така система гарантій в Україні обумовлена традиціями побудови в нашій країні командно-адміністративної системи управління, що склалася ще з радянських часів. Хоча на сьогодні, в умовах децентралізації влади значна частина повноважень передається органам місцевого самоврядування, однак основними гарантами дотримання прав і свобод людини і громадянина в нашій державі виступають органи державної влади. А тому саме серед їх повноважень слід закріплювати засоби, за допомогою яких вони будуть здійснювати публічне адміністрування діяльності, пов'язаної зі створенням, впровадженням та використанням штучного інтелекту, гарантуючи при цьому розвиток відповідних технологій та захист прав та інтересів громадян.

У цьому контексті заслуговує на увагу думка М.Т. Гаврильціва, який під інституційними гарантіями розуміє «засоби та інститути, які мають створювати умови та способи реалізації, забезпечення, дотримання, охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина» [35, с. 40].

Дещо по-іншому розуміє інституційні гарантії В.М. Кравчук, який пропонує розуміти під останніми «сукупність взаємопов'язаних норм та принципів права, що належать до різних галузей та інститутів права, але утворюють єдину правову базу для ефективної реалізації функцій і повноважень» [104, с. 93].

Водночас, норми права і є тими засобами, за допомогою яких забезпечується упорядкування, охорона та розвиток суспільних відносин, тобто відбувається їх гарантування, а тому сутність цих двох розумінь суттєво не відрізняється.

Так само і Д.І. Сакур вважає, що «інституційними гарантіями надання безоплатної правової допомоги адвокатами є сукупність засобів адміністративно-правового гарантування, які покликані забезпечувати існування організаційно-правового механізму безоплатної правової допомоги адвокатами» [173, с. 94].

Тобто вище ми зробили правильний висновок, що головним призначенням інституційних гарантій розгляданого нами виду публічного адміністрування є забезпечення правової основи публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту та її публічного адміністрування.

Проте слід констатувати, що на сьогодні в Україні відсутня належна нормативна база інституційних адміністративно-правових гарантій забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні, оскільки, як ми зазначали у попередньому підрозділі, в нашій державі взагалі не створено ефективного механізму нормативно-правового регулювання публічного адміністрування розгляданого виду діяльності. Водночас, наявна система таких гарантій розташована у окремих статтях низки загальних нормативних актів, таких як Конституція України, Цивільний кодекс України тощо.

Наприклад, у Конституції України закріплено положення, що громадянам гарантується свобода наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (чч. 1,2 ст.54) [95]. А відповідно до ч.1 ст.201 Цивільного кодексу України одним із особистих немайнових благ, які охороняються цивільним законодавством, є свобода технічної творчості [225].

Тим самим держава гарантує кожній особі право на зайняття, зокрема, й діяльністю зі створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту.

Крім того, згідно зі ст. 319 Цивільного кодексу України: «1. Власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. 2. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. При здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний додержуватися моральних засад суспільства» [225]. Цими положеннями держава гарантує власнику технологій штучного

інтелекту його право власності на створений або придбаний ним продукт відповідних технологій, а також загальні правила поводження із ним.

К.М. Куркова також вважає, що «набуття, охорона та захист прав інтелектуальної власності є комплексною гарантією механізму адміністративно-правового забезпечення науково-технологічного розвитку в Україні, що включає в себе різний функціонально-правовий інструментарій, пріоритетом яких є захист прав інтелектуальної власності на усіх етапах його реалізації (набуття, володіння, користування, розпорядження, охорона)» [109, с. 34].

У цьому контексті є проблема щодо визнання права власності на результати інтелектуальної діяльності штучного інтелекту.

У Конституції України проголошено, що «кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом» [95].

На думку деяких вчених «існуюча система захисту прав інтелектуальної власності має бути переглянута, а саме комп'ютерне програмне забезпечення має захищатися патентами. Крім патентів, твори штучного інтелекту можуть бути захищені і під ширшими авторськими правами, коли кваліфікуються як твори мистецтва, а не винаходи» [319; 198, с. 150].

Можливий також варіант, коли відбувається передача всіх прав людини, яка будь-яким чином брала участь у діяльності штучного інтелекту, або передача таких творів і винаходів у суспільне надбання. Проте перехід робіт, що створюються штучним інтелектом, у суспільне надбання може загальмувати розвиток інновацій у цій сфері, оскільки не дозволить тим компаніям, які інвестують у штучний інтелект, отримувати від цього відповідні економічні вигоди [319; 198, с. 151].

Розв'язання цього важливого питання потребує окремого ґрунтовного дослідження.

Отже, існує потреба у пропонованому Законі України «Про правовий статус штучного інтелекту та загальні засади створення, впровадження та використання його технологій в Україні» закріпити положення щодо визначення суб'єктів права власності на твори та винаходи, як продукти діяльності штучного інтелекту.

Крім того, як зазначають Ф. Коста та А. Каррано, що проблеми захисту інтелектуальної власності «в контексті застосування штучного інтелекту здебільшого пов'язані з двома аспектами: забезпечення свободи дій при використанні штучного інтелекту без порушення інтелектуальних прав третіх осіб і захист інвестицій у дослідженні та розробці в сфері використання штучного інтелекту» [270; 198, с.150-151].

Інституційні адміністративно-правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні містяться також у нормативних актах, що регламентують суспільні відносини у суміжних сферах. До останніх, наприклад, належить Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року № 848-VIII, у якому розміщено, зокрема, визначення правових гарантій науково-технічної діяльності.

Так, у п.26 ч.1 ст.1 вищеназваного Закону зазначається, що «науково-технічна діяльність це наукова діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки» [156]. З цього визначення випливає, що діяльність зі створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту є одним із різновидів науково-технічної діяльності.

Відповідно до ч.2 ст.2 Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»: «Основними завданнями цього Закону є визначення: 1) правового статусу суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності, матеріальних та моральних стимулів для забезпечення престижності та пріоритетності відповідної сфери діяльності; 2) економічних, соціальних та

правових гарантій наукової і науково-технічної діяльності, свободи наукової творчості; 3) основних цілей, напрямів та принципів державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності, міжнародного науково-технічного співробітництва; 4) повноважень органів державної влади щодо здійснення державного регулювання та управління у сфері наукової і науково-технічної діяльності» [156].

Саме у визначенні таких завдань у розгляданому Законі та подальшій регламентації зазначених положень у його тексті і полягають інституційні гарантії забезпечення правової основи публічного адміністрування науково-технічної діяльності, тобто і діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту, як її складової.

А єдиним спеціальним нормативним актом, у якому розміщено інституційні адміністративно-правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні є Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, оскільки саме в ній визначено перелік завдань, виконання яких слід забезпечити у сфері публічного управління для досягнення мети Концепції. Така мета полягає, зокрема, у задоволенні прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, побудові конкурентоспроможної національної економіки, вдосконаленні системи публічного управління [96].

Водночас, існує потреба у закріпленні в пропонованому Законі України «Про правовий статус штучного інтелекту та загальні засади створення, впровадження та використання його технологій в Україні» інституційних адміністративно-правових гарантій забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні, оскільки це допоможе створити ефективний механізм публічного адміністрування розгляданого виду діяльності.

Розглянемо другу групу адміністративно-правових гарантій – функціональні гарантії. Великий тлумачний словник сучасної української мови розуміє термін функціональний, зокрема, як: «Пов'язаний з виконанням певної функції, залежний від діяльності, призначення, а не від структури, будови» [27, с. 1552]. Тобто функціональні адміністративно-правові гарантії

мають забезпечувати створення сприятливих умов для розвитку суспільних відносин у будь-якій галузі публічного адміністрування.

Відповідно І. Романюк вважає, що «гарантії прав особи та механізм забезпечення цих прав є певною діалектичною єдністю, де гарантії виступають статичним, а механізм (власне процес гарантування прав особи) – функціональним, динамічним аспектом [171, с. 139-140].

М.В. Глух та О.П. Мельник, вважають, що призначенням функціонально-процесуальних гарантій органів державного фінансового контролю є «врегулювання правового статусу органів фінансового контролю, здійснення фінансового контролю уповноваженими на те органами, гарантію регламентації контрольної діяльності органів фінансового контролю, відповідальність посадових осіб за належне здійснення фінансового контролю» [40, с. 97].

Стосовно адміністративно-правових гарантій у різних галузях суспільних відносин, то Ю.Ф. Лавренюк, розглядаючи адміністративно-правові гарантії законності у сфері публічного адміністрування щодо забезпечення економічних інтересів України, дійшов до висновку, що «адміністративно-правові гарантії дають можливість ефективно виконувати функції, що безпосередньо стосуються виконання завдань публічного адміністрування у сфері економіки: стратегічне планування та прийняття управлінських рішень» [114, с. 42].

Так само і Д.І. Сакун під функціональними адміністративно-правовими гарантіями безоплатної правової допомоги адвокатами вважає сукупність адміністративно-правових форм, методів і засобів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування та заохочення адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу [173, с. 144].

Отже, функціональні адміністративно-правові гарантії мають сприяти здійсненню публічного адміністрування розгляданого виду діяльності з метою забезпечення ефективного розвитку технологій штучного інтелекту.

Як ми вище зазначали щодо інституційних гарантій, так і стосовно функціональних адміністративно-правових гарантій слід відмітити, що на сьогодні в Україні відсутня їх належна нормативна база. А наявна система таких гарантій також розташована у окремих статтях різних нормативних актів.

Так, у ч.3 ст. 54 Конституції України проголошено, що «держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством» [95].

Сприяння розвитку науки має здійснюватися, зокрема, й за допомогою створення ефективної моделі публічного адміністрування цієї сфери суспільних відносин. Оскільки розвиток технологій штучного інтелекту в Україні залежить, зокрема, і від побудови системи публічного адміністрування галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту, що буде сприяти підвищенню ефективності такого розвитку.

А відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» «основними цілями державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності, зокрема, є: створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності; забезпечення вільного розвитку наукової та науково-технічної творчості; сприяння розвитку наукової і науково-технічної діяльності у підприємницькому секторі» [156].

Досягнення вищезазначених цілей, як функціональних гарантій розвитку штучного інтелекту, має бути складовими мети публічного адміністрування розглядової нами галузі науково-технічної діяльності.

Крім того, у ч.2 ст.45 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначено перелік державних гарантій науково-технічної діяльності, оскільки саме «держава забезпечує:

1) соціально-економічні, організаційні, правові умови для формування та ефективного використання наукового та науково-технічного потенціалу,

включаючи державну підтримку суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності;

2) створення сучасної наукової інфраструктури і системи інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності, інтеграцію освіти, науки і виробництва;

3) підготовку кадрів у сфері наукової і науково-технічної діяльності закладами вищої освіти, закладами післядипломної освіти, науковими установами, а також спеціалізованими загальноосвітніми навчальними закладами, які взаємодіють між собою та з науковими установами;

4) підвищення престижності наукової і науково-технічної діяльності, підтримку та заохочення молодих вчених;

5) фінансування та матеріальне забезпечення фундаментальних та прикладних досліджень;

6) організацію прогнозування тенденцій науково-технічного розвитку на довгостроковий та середньостроковий періоди;

7) підтримку пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, державних цільових наукових і науково-технічних програм та концентрацію ресурсів для їх реалізації;

8) створення ринку наукової і науково-технічної продукції та впровадження досягнень науки і техніки в усі сфери суспільного життя;

9) правову охорону інтелектуальної власності та створення умов для її ефективного використання;

10) організацію і проведення статистичних спостережень у сфері наукової і науково-технічної діяльності;

11) проведення наукової і науково-технічної експертизи виробництва, нових технологій, техніки, результатів досліджень, наукових (науково-технічних) програм і проєктів тощо;

12) стимулювання наукової та науково-технічної творчості, винахідництва;

13) пропагування наукових та науково-технічних досягнень, винаходів, нових сучасних технологій, внеску України у розвиток світової науки і техніки;

14) встановлення взаємовигідних зв'язків з іншими державами для інтеграції вітчизняної та світової науки, входження вітчизняної науки у світовий науковий та Європейський дослідницький простір» [156].

Вищезазначені гарантії також можна розглядати у якості функціональних адміністративно-правових гарантій забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні.

Проте слід відмітити, що на сьогодні відсутнє закріплення функціональних адміністративно-правових гарантій розвитку штучного інтелекту в Україні у спеціалізованих нормативних актах.

При побудові переліку таких гарантій доцільно врахувати пропонувані одним із співавторів проєкту Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні С.К. Рамазановим основні «принципи розвитку та використання технологій і систем штучного інтелекту, дотримання яких є обов'язковим для реалізації Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні: штучний інтелект мусить бути корисним для людства, сприяючи його інклюзивному росту, стійкому розвитку та добробуту; системи штучного інтелекту розробляються та використовуються лише за умови дотримання верховенства права, засадничих прав і свобод людини та демократичних цінностей, реалізація яких має забезпечуватися відповідними гарантіями – зокрема можливістю безперешкодного втручання людини у процес функціонування системи штучного інтелекту. Захист прав і свобод людини передбачає забезпечення права на працю і надання громадянам можливості отримувати знання і набувати навичок для успішної адаптації до умов цифрової економіки; забезпечення прозорості та відповідального розкриття інформації про системи штучного інтелекту, зрозумілість роботи штучного інтелекту і процесу досягнення ним результатів, недискримінаційний доступ користувачів продуктів, які створені з використанням технологій штучного

інтелекту, до інформації про застосовувані в цих продуктах алгоритмів роботи штучного інтелекту; системи штучного інтелекту повинні функціонувати надійно та безпечно протягом усього свого життєвого циклу, а оцінювання та управління потенційними ризиками має здійснюватися постійно, недопустимим є використання штучного інтелекту з метою умисного заподіяння шкоди громадянам і юридичним особам; забезпечення технологічного суверенітету, тобто необхідного рівня самостійності, зокрема за допомогою переважного використання вітчизняних технологій штучного інтелекту і технологічних рішень, розроблених на вітчизняних технологіях штучного інтелекту; забезпечення цілісності інноваційного циклу, тобто тісної взаємодії наукових досліджень і розробок у сфері штучного інтелекту з реальним сектором економіки; здійснення й адаптація в пріоритетному порядку заходів, спрямованих на реалізацію державної політики в науково-технічній та інших сферах; розвиток ринкових відносин і неприпустимість дій, спрямованих на обмеження конкуренції між організаціями, що провадять діяльність у сфері штучного інтелекту» [233, с. 128-129].

Основні функціональні адміністративно правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні, як і інституційні гарантії, доцільно закріпити у пропонованому Законі України «Про правовий статус штучного інтелекту та загальні засади створення, впровадження та використання його технологій в Україні».

Крім того, А. Олійник під юридичною відповідальністю як гарантією реалізації прав, свобод та обов'язків особи у сфері новітніх технологій розуміє «належне, добросовісне виконання особою своїх обов'язків перед громадянським суспільством, правовою державою, колективом людей і індивідами в процесі реалізації можливої і обов'язкової поведінки іншими особами та, в разі вчинення правопорушення, специфічне правовідношення між державою і правопорушником прав, свобод та обов'язків особи, що характеризується осудом протиправного діяння і суб'єкта правопорушення, покладання на нього обов'язку перетерпіти позбавлення і несприятливі

наслідки особистого, майнового, організаційного та іншого характеру за вчинене порушення прав, свобод та обов'язків особи у сфері новітніх технологій» [138, с. 46].

Тому однією з функціональних адміністративно-правових гарантій забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні має бути юридична відповідальність суб'єктів публічного адміністрування розгляданого виду діяльності за вчинені ними неправомірні дії під час здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності у галузі штучного інтелекту.

Що стосується організаційних адміністративно-правових гарантій, то їх завдання полягає у тому, що вони мають максимально зменшити розрив між ідеальною і нормативною (через законодавчий процес), нормативною і фактичною (через правозастосовний процес) моделями гарантування [163, с. 12].

Серед вчених відсутнє єдине розуміння таких гарантій.

Наприклад, Л.Є. Кисіль вважає, що «інституційні та організаційні гарантії не слід відокремлювати у різні категорії, а необхідно розглядати їх як єдину систему державних інституцій, на які покладаються відповідні функції і повноваження з організації та здійснення юридичного забезпечення реалізації, охорони і захисту прав, свобод та належного виконання обов'язків громадянина» [10, с. 108].

На думку В.М. Кравчука «організаційно-правовими гарантіями є «систематична діяльність держави, її органів та посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, міжнародних правозахисних організацій, спрямована на створення сприятливих умов для здійснення функцій, завдань і повноважень» [104, с. 27-34].

М.І. Хавронюк розуміє організаційно-правові гарантії як «суспільні інституції, закріплені в нормативно-правових актах, на які покладаються повноваження щодо організації та здійснення юридичного забезпечення реалізації, охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина» [163, с. 60].

Д.І. Сакун, проаналізувавши різні наукові погляди, виокремлює три «підходи до розуміння організаційно-правових гарантій у праві: 1) організаційно-правові гарантії як складовий елемент інституційних гарантій; 2) організаційні гарантії як функціональна діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування їх посадових і службових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, яка має забезпечувати належну реалізацію прав людини і громадянина; 3) організаційні гарантії як виключна компетенція держави, яка проявляється у її систематичній діяльності зі створення належних умов для функціонування» [173, с. 120-121].

При цьому вчена зазначає, що в першу чергу завданням організаційних гарантій є забезпечення процесу чіткого налагодження, належного урядування та ефективного впорядкування механізму правових відносин [173, с. 121].

На підставі вищевикладеного Д.І. Сакун робить висновок, що «організаційні адміністративно-правові гарантії безоплатної правової допомоги адвокатами становлять собою сукупність адміністративно-правових процедур, спрямованих на безпосередній допуск до такої діяльності адвокатів, контроль і моніторинг за повнотою, якістю та кваліфікованістю безоплатної правової допомоги адвокатами, а у випадку порушення цих вимог й притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності» [173, с. 121].

Тобто, якщо розглядати організаційні адміністративно-правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту, то такі гарантії закріплюються у відповідному нормативному акті після чого вони набувають властивостей засобів сприяння публічному адмініструванню суспільних відносин, виступаючи у якості інструментів контролю та моніторингу за діяльністю зі створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту.

Слід констатувати, що на сьогодні в Україні відсутня належна нормативна база організаційних адміністративно-правових гарантій забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні.

Тому пропонуємо закріпити організаційні адміністративно-правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні, поряд з інституційними та функціональними у пропонованому нами Законі України «Про правовий статус штучного інтелекту та загальні засади створення, впровадження та використання його технологій в Україні».

Наприклад, у цьому Законі доцільно передбачити, що діяльність зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні має відбуватись із дотриманням так званих Принципів відповідального використання штучного інтелекту, а саме:

1) законність: технології штучного інтелекту мають розроблятися та використовуватися відповідно до національного та міжнародного права, включаючи, за необхідності, міжнародне гуманітарне право та законодавство щодо прав людини;

2) відповідальність і підзвітність: технології штучного інтелекту будуть розроблятися та використовуватися з належним ступенем розсудливості та обережності;

3) пояснюваність і відстежуваність: програми штучного інтелекту будуть пояснюваними та прозорими, зокрема завдяки використанню методології, джерел і процедур огляду;

4) надійність: додатки штучного інтелекту матимуть конкретні, чітко визначені варіанти використання. Безпека, захист даних і надійність таких можливостей будуть підлягати перевірці та гарантії;

5) керованість: системи штучного інтелекту повинні бути створені та використовувані з урахуванням заданих завдань, забезпечувати належну взаємодію між користувачем та системою, вміти виявляти непередбачені наслідки та уникати їх, а також бути здатними приймати відповідні заходи у разі непередбаченої поведінки цих систем;

б) зниження упередженості: мають робитись активні кроки щодо мінімізації упередженості при розробці та застосуванні прикладних технологій штучного інтелекту, а також у масивах даних [233, с. 88-89].

Доцільно також контроль і моніторинг за розробками у галузі штучного інтелекту покласти на пропонований нами Департамент з розвитку, впровадження та використання штучного інтелекту у складі Мінцифри.

Серед його завдань доцільно передбачити, зокрема: періодичний моніторинг упроваджених систем штучного інтелекту з високим ризиком протягом циклу їх упровадження задля визначення їхнього впливу на суспільство і можливої корекції роботи цих систем; перевірка українських розробок у сфері штучного інтелекту на відповідність європейським стандартам безпеки та захисту даних, приватності, прозорості тощо, співпраця з європейськими та іншими міжнародними регуляторами розробок у сфері штучного інтелекту; моніторинг діяльності органів виконавчої влади щодо імплементації Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні [233, с. 98-99].

Таким чином, пропонуємо наступні розуміння адміністративно-правових гарантій забезпечення розвитку штучного інтелекту, а саме:

– інституційні – адміністративно-правові норми, що забезпечують правову основу діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту та її публічного адміністрування;

– функціональні – норми адміністративного права, що забезпечують створення сприятливих умов для розвитку технологій штучного інтелекту, а також захищають права та інтереси фізичних або юридичних осіб, які задіяні у діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту;

– організаційні – адміністративно-правові норми, що регламентують діяльність органів публічного адміністрування стосовно здійснення контролю та моніторингу за діяльністю зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту.

Важливим є питання відповідності адміністративно-правових гарантій забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні міжнародним, у першу чергу європейським, стандартам і принципам.

Варто відмітити, що наразі штучний інтелект швидко впроваджується у різні сфери суспільної діяльності розвинених країн, внаслідок чого виокремився, сформувався та закріпився такий напрям, відомий як «Європейський підхід до штучного інтелекту», що ґрунтується на засадах розширення дослідницького і промислового потенціалу європейських держав та забезпеченні захисту основних прав й інтересів людей.

У межах європейського континенту однією з найвпливовіших організацій у правозахисній сфері є Європейська Комісія. Одним з основних напрямів її діяльності є організація та реалізація певних заходів, спрямованих на закріплення та забезпечення дотримання державами прав і основних свобод людини. Європейська Комісія є політично незалежною інституцією Європейського Союзу, яка допомагає зацікавленим державам шляхом розгляду та аналізу їх законодавчих актів та надання відповідних висновків та/або рекомендацій. Також орган є своєрідним форумом для обміну ідеями у різних галузях права. Імплементация до національного законодавства рішень Європейської Комісії здійснюються шляхом внесення змін до певного нормативно-правового акту, відносно якого було надано висновок та/або рекомендації.

10 квітня 2018 року відбувся Digital Day 2018 – захід, організований Європейською Комісією (DG connect), в якому взяли участь представники країн Європейського Союзу, приватних компаній, академічної спільноти та громадянського суспільства. В рамках заходу 25 країн підписали Декларацію про співробітництво у галузі штучного інтелекту (Declaration Cooperation on Artificial Intelligence), спільне зобов'язання продовжувати співпрацю над найважливішими проблемами щодо використання технологій штучного інтелекту [283].

Метою цієї декларації стало об'єднання національних ініціатив у сфері штучного інтелекту кожного підписанта та формування єдиного європейського підходу до найважливіших питань, що стосуються штучного інтелекту. Зокрема держави-учасниці погодилися співпрацювати з:

- підвищення технологічного та промислового потенціалу Європи в галузі штучного інтелекту та його впровадження, включаючи зручний доступ до даних державного сектору, що буде сприяти розвитку інноваційних бізнес-моделей, економічному зростанню країн та створенню нових робочих місць;

- розв'язання соціально-економічних проблем, таких як трансформація ринків праці та модернізація європейських систем освіти та навчання, включаючи підвищення кваліфікації громадян Європейського Союзу;

- забезпечення адекватної правової та етичної бази, спираючись на основні права та цінності Європейського Союзу, включаючи конфіденційність та захист персональних даних, а також дотримання таких принципів, як прозорість та підзвітність.

Наступним кроком Європейської Комісії стало формування Групи експертів високого рівня зі штучного інтелекту, до складу якої ввійшло 52 експерти, зокрема представники наукової спільноти, бізнесу та громадянського суспільства. 25 квітня 2018 року Групою експертів було прийнято Комюніке Комісії до Європейського Парламенту, Європейської Ради, Європейського економічного та соціального комітету та Комітету регіонів «Штучний інтелект для Європи» (Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European economic and social Committee and the Committee of the regions, Artificial Intelligence for Europe) [265], в якому наведено визначення поняття «штучний інтелект». Зокрема штучний інтелект належить до систем, які демонструють розумну поведінку, аналізуючи навколишнє середовище та виконуючи дії – з певним ступенем автономії – для досягнення конкретних цілей [265]. Підґрунтям прийняття такого рішення стала необхідність

формування єдиної нормативно-правової бази щодо штучного інтелекту з урахуванням потенційних ризиків використання таких технологій.

Стратегічним завданням Комюніке стало створення в європейському просторі Єдиного цифрового ринку, зокрема розроблення загальних правил щодо захисту персональних даних, закріплених у таких документах, як: Закон про кібербезпеку, Положення про електронну конфіденційність, Положення про вільний обмін неперсональними даними. Для реалізації запланованих завдань Європейська Комісія інвестувала близько 1,5 млрд євро у дослідження та інновації в галузі створення технологій штучного інтелекту, розширення та зміцнення мережі Центрів передового досвіду у сфері досліджень штучного інтелекту. З метою виконання окреслених у Комюніке завдань 7 грудня 2018 року розроблено Скоординований план зі штучного інтелекту (Coordinated Plan on Artificial Intelligence) [268]. Заходи, передбаченні у Скоординованому плані, спрямовані на сприяння взаємодії та узгодженості дій на національному та регіональному рівнях, максимізації переваг та поширенню технологій штучного інтелекту на території всієї Європи.

Наступними документами, які розробила Група експертів високого рівня 8 квітня 2019 року, стали Комюніке «Зміцнення довіри до людиноорієнтованого штучного інтелекту» (Building Trust in Human-Centric Artificial Intelligence) [266] та «Керівні принципи етики для надійного штучного інтелекту» (Ethics Guidelines for Trustworthy AI) [282; 98].

В Комюніке «Зміцнення довіри до людиноорієнтованого штучного інтелекту» визначено, що довіра є передумовою для забезпечення використання технологій штучного інтелекту, орієнтованого на людину. При цьому штучний інтелект повинен бути не самоціллю, а інструментом, який має служити людям з метою покращення їх добробуту, ґрунтуючись на основних людських цінностях, зокрема: повага людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, у тому числі прав осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних та

мовних меншин. Ці цінності є спільними для суспільств усіх держав-членів, у яких переважають плюралізм, недискримінація, терпимість, справедливість, солідарність та рівність. У документі також сформульовано ключові вимоги, яким повинні відповідати технології штучного інтелекту, щоб вважатися такими, що заслуговують на довіру. Таких вимог сім, а саме: людська діяльність та контроль, технічна надійність та безпека, конфіденційність та управління даними, прозорість, різноманітність, недискримінація та справедливість, соціальний та екологічний добробут, підзвітність [266].

При побудові ефективної системи публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні також слід враховувати ці вимоги, тому розглянемо їх вимоги більш детально.

Людська діяльність та контроль. Технології штучного інтелекту покликані створювати та забезпечувати комфортні умови діяльності людей, дозволяючи їм приймати обґрунтовані рішення та зміцнювати їх основні права. У той самий час необхідно забезпечити належні механізми контролю, що можна досягти за допомогою таких підходів, як «людина в циклі» (human in the loop) або «людина в команді» (human-in-command approach). Human in the loop (далі – HITL) зазвичай визначається як «модель, яка потребує взаємодії з людиною» та характеризується компліментарністю. Модель HITL є гібридною моделлю обчислень та полягає в тому, що людина може втручатися у роботу штучного інтелекту, щоб скасувати рішення, прийняті ним, коли вони з меншою ймовірністю будуть правильними. Відповідно модель HITL забезпечує людям прямий зворотний зв'язок зі штучним інтелектом з метою прогнозування результатів роботи з певним рівнем достовірності.

Технічна надійність та безпека. Технології штучного інтелекту повинні бути стабільними та безпечними, мати запасний план на випадок, якщо щось піде не так, а також бути точними, надійними та відтвореними. Це єдиний спосіб гарантувати мінімізацію та запобігання ненавмисній шкоді.

Конфіденційність та управління даними. При використанні технологій штучного інтелекту повинно бути забезпечено повне дотримання конфіденційності та захист даних з можливістю законного доступу до них, також адекватні механізми управління даними з урахуванням їх якості та цілісності.

Прозорість. Алгоритми прийняття рішень штучним інтелектом повинні бути відстежуваними та адаптованими для всіх зацікавлених сторін, які при цьому водночас обов'язково проінформовані про можливості та обмеження використання технологій штучного інтелекту. Відповідно прозорість характеризується такими складовими елементами, як: відстежуваність, пояснюваність та відкрите повідомлення про обмеження щодо використання штучного інтелекту.

Різноманітність, недискримінація та справедливість. Необхідно уникати необ'єктивної упередженості, оскільки вона сприяє негативним наслідкам від маргіналізації вразливих груп до посилення забобонів та дискримінації. Сприяючи різноманітності, технології штучного інтелекту мають бути доступними для всіх, зокрема і для осіб з обмеженими можливостями, та залучати до їх використання всіх зацікавлених осіб протягом усього життя.

Не повинно існувати для всіх єдиного універсального підходу щодо використання технологій штучного інтелекту, але має бути враховано принцип «універсального дизайну», який дозволяє скористатися технологіями найбільш широкому колу людей у найрізноманітніших ситуаціях та не передбачає створення окремих або спеціальних можливостей для такого користування. Це дозволить забезпечити рівний доступ і активну участь усіх людей до існуючих та новітніх інформаційних технологій [237].

Соціальний та екологічний добробут. Технології штучного інтелекту мають приносити користь усім людям, включаючи майбутні покоління. Тому, необхідно забезпечити стійкі та екологічно чисті умови використання,

враховуючи стан навколишнього середовища, соціальний та суспільний вплив всіх живих істот.

Підзвітність. Необхідно розробити та запровадити механізми забезпечення відповідальності та підзвітності при використанні технологій штучного інтелекту з можливістю проведення аудиту, який дозволить оцінювати алгоритми, дані та процеси проектування, особливо при використанні критично важливих додатків. Крім того, має бути забезпечене адекватне та доступне відшкодування завданих збитків при використанні технологій штучного інтелекту.

Орієнтований на людину підхід до штучного інтелекту спрямований на забезпечення того, щоб людські цінності були основоположними на всіх стадіях життєвого циклу штучного інтелекту, зокрема, починаючи від проведення досліджень, проектування та розробки до впровадження та використання, включаючи технічне обслуговування, експлуатацію, торгівлю, фінансування, моніторинг та оцінку, припинення використання, одночасно забезпечуючи повагу до основних прав людини відповідно до Хартії основних прав Європейського Союзу [223] та Договору про заснування Європейської Спільноти [54], спільним фундаментом яких є повага до людської гідності.

Використання технологій штучного інтелекту, завдяки їх здатності приймати самостійно рішення, може спровокувати посилення вже існуючих форм дискримінації та упереджень. Тому запровадження етичних принципів зобов'яже розробників, співробітників компанії та інших зацікавлених осіб при виконанні своїх повноважень дотримуватись певних стандартів, не порушувати визначених цінностей і досягати чітко окреслених цілей.

Керівні принципи етики для надійного штучного інтелекту визначають такі ключові етичні принципи, зокрема: повага до людської автономії, попередження шкоди, справедливість та пояснення [282].

Принцип поваги до людської автономії. Основні права, які визнані та на яких заснований Європейський Союз, ґрунтуються на забезпеченні поваги

до свободи та автономії людей. Технології штучного інтелекту не повинні невинувато підпорядковувати, обманювати, маніпулювати, примушувати або схилити людей до виконання певних негативних дій. Натомість при проектуванні таких технологій необхідно орієнтуватися на формування у них когнітивних, соціальних та культурних навичок, характерних для людини. Технології штучного інтелекту повинні створюватися з певним ступенем автоматизації, орієнтуючись на людину, забезпечуючи їй нагляд за робочими процесами та залишаючи їй можливість самостійно обрати правильне рішення.

Принцип попередження шкоди. Технології штучного інтелекту не мають негативно впливати на людей та завдавати шкоди, а їх дії мають бути спрямовані на захист людської гідності, психічної та фізичної цілісності. Створювати технології штучного інтелекту необхідно технічно надійними та безпечними, виключаючи їх зловмисне використання сторонніми особами.

Принцип справедливості. Існує багато різних інтерпретацій змісту та виміру справедливості, але автори етичних принципів вважають, що справедливість має як матеріальний, так і процедурний вимір. Матеріальний вимір справедливості передбачає зобов'язання щодо забезпечення рівного й справедливого розподілу як переваг, так і недоліків, що можуть виникати при розробці, запровадженні та використанні технологій штучного інтелекту, а також виключення несправедливої упередженості, дискримінації та стигматизації. Варто заохочувати створення технологій штучного інтелекту, які забезпечують людям рівні можливості доступу до освіти, товарів та послуг. Більше того, використання технологій штучного інтелекту ніколи не повинно призводити до того, що люди можуть бути обмануті або невинувато обмежені у їх свободі вибору. При розробці та використанні технологій штучного інтелекту необхідно дотримуватися принципу пропорційності між засобами та кінцевими цілями й ретельно обмірковувати, як збалансувати суперницькі інтереси та цілі. Процедурний вимір справедливості передбачає можливість оскаржувати та вимагати ефективного

відшкодування за результатами рішень, прийнятих штучним інтелектом та людьми, які ними керують. Для цього суб'єкт, відповідальний за прийняття рішення, повинен бути ідентифікований, а алгоритм прийняття рішення має бути розтлумачений.

Принцип пояснення. Пояснення має вирішальне значення для формування та підтримки довіри користувачів до технологій штучного інтелекту. Це означає, що робочі процеси мають бути прозорими, про можливості та цілі технологій штучного інтелекту необхідно відкрито повідомляти, а рішення та алгоритми їх прийняття, наскільки це можливо, пояснювати тим, кого це стосується прямо чи опосередковано.

Розроблення та запровадження «Керівних принципів етики для надійного штучного інтелекту» має сприяти створенню надійних технологій штучного інтелекту, які будуть законними, тобто відповідати всім правовим нормам, етичними – забезпечувати дотримання етичних принципів і людських цінностей, та надійним, як з технічної, так і соціальної точки зору, з метою уникнення заподіяння ненавмисної шкоди.

Керівні принципи етики для надійного штучного інтелекту засновані на цілісній, абсолютній, багатокультурній та еволюційній структурі взаємозалежних цінностей, принципів і дій, які можуть спрямовувати суспільство відповідально ставитися до відомих і невідомих впливів технологій штучного інтелекту на людей, суспільство та навколишнє середовище й екосистеми.

Отже, основою європейського підходу є визначення певних заходів щодо досягнення «екосистеми досконалості» та «екосистеми довіри» штучного інтелекту на європейському, національному та регіональному рівнях.

Зокрема «екосистема досконалості» умовно являє собою певну систему взаємодії на всіх рівнях представників приватних та державних секторів, у тому числі малих та середніх підприємств, на засадах партнерства з мобілізацією власних ресурсів, починаючи з етапу досліджень та інновацій

до створення стимулів для прискорення впровадження технологічних рішень на основі штучного інтелекту.

Основними факторами, що стримують широке використання технологій штучного інтелекту, окрім нестачі інвестицій та практичних навичок щодо його використання, є брак довіри до зазначених технологій з боку громадськості. Відповідно нормативна база щодо штучного інтелекту повинна створити унікальну «екосистему довіри», ключовими ознаками якої є відповідність правилам Європейського Союзу, включаючи правила захисту основних прав людини і прав споживачів. Така система буде сприяти впевненості громадян у застосуванні додатків штучного інтелекту, а також стане юридичним підґрунтям діяльності приватних та громадських організацій, які забезпечують розвиток та підтримку інновацій у сфері штучного інтелекту.

Подібного висновку дійшли європейські країни з огляду на те, як швидко розвивається штучний інтелект, відповідно і нормативна база повинна одночасно вдосконалюватися. Відповідно кожна країна на національному рівні почала створювати та запроваджувати нові юридичні та етичні норми, чим спровокувала реальний ризик фрагментації внутрішнього ринку використання технологій штучного інтелекту, що своєю чергою може призвести до втрати довіри, ринку та правової невизначеності у сфері штучного інтелекту. Таким чином держави-учасниці наполягали на створенні єдиної уніфікованої нормативної бази щодо штучного інтелекту, заснованої на принципах «досконалості та довіри».

Висновки до розділу 2

1. Правильне з'ясування квінтесенції, тобто сутності і змісту поняття адміністративно-правового регулювання такої діяльності, як створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, буде слугувати гарною основою для подальшого практичного втілення новітніх технологій в нашій державі та розвитку суспільних відносин у цьому напрямку.

Квінтесенція розгляданого виду публічного адміністрування, як і будь-якого іншого, визначається завдяки розумінню його поняття, об'єкту і предмету, мети, завдань, методів, видів, функцій та принципів.

Для того, щоб правильно визначити поняття та сутність адміністративно-правового регулювання будь-якого виду діяльності слід з'ясувати: 1) який характер має правовий, владний вплив на суспільні відносини; 2) у якій сфері суспільних відносин здійснюється такий вплив; 3) які суб'єкти здійснюють відповідний вплив; 4) що слід розуміти під адміністративно-правовими засобами; 5) з якою метою здійснюється певний вплив.

2. Ефективність розвитку технологій штучного інтелекту у нашій державі потребує єдиного управлінського органу, який би міг централізовано, на державному рівні здійснювати контроль, визначати мету, завдання, цілі, принципи, форми та методи діяльності із розробки, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. У структурі Мінцифри такий орган відсутній.

Відповідно існує необхідність у створенні у складі Мінцифри Департаменту з розвитку, впровадження та використання штучного інтелекту, який би здійснював виключно публічне адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, і при цьому підпорядковувався центральному органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері розвитку цифрових технологій.

3. Адміністративно-правове регулювання публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні – це виконавчо-розпорядчий вплив уповноважених суб'єктів публічного адміністрування на суспільні відносини у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, з метою упорядкування, охорони та розвитку суспільних відносин у цій галузі задля ефективного забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, державних та громадських інтересів.

4. Об'єктами публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні є три складові: 1) галузь створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту; 2) конструкторсько-технологічна документація для створення, впровадження та використання різноманітних технологій штучного інтелекту; 3) діяльність відповідних суб'єктів, пов'язана зі створенням, впровадженням та використанням технологій штучного інтелекту.

5. Предметом розгляданого виду адміністративно-правового регулювання можна визначити дві групи суспільних відносин:

1) внутрішні адміністративно-правові відносини, пов'язані із організацією та функціонуванням органів, що здійснюють публічне адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні;

2) зовнішні адміністративно-правові відносини між фізичними або юридичними особами, які задіяні у діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту з приводу реалізації ними можливості здійснювати таку діяльність, з одного боку, та уповноваженими органами, які здійснюють публічне адміністрування розгляданого виду діяльності, з іншого.

6. Розвиток технологій штучного інтелекту має бути не просто одним із багатьох напрямків діяльності, а одним із головних, пріоритетних завдань Мінцифри. Це обумовлено тим, що саме штучний інтелект є однією з

найбільш передових та складних технологій, а тому питання публічного адміністрування відповідної діяльності мають потребувати особливо пильної уваги з боку уповноважених на те органів. При чому, публічне адміністрування має стосуватись не просто розвитку, а саме таких видів діяльності, як створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту, як це зазначено у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні.

Для покращення нормативної бази адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування розгляданого виду діяльності пропонуємо Положення про Міністерство цифрової трансформації України доповнити завданням для Мінцифри, що має полягати у формуванні та реалізації цим міністерством державної політики у сфері створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту в Україні.

7. Підтримуємо позицію щодо прийняття на державному рівні стратегії створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту в Україні, до якої слід включити положення і щодо публічного адміністрування розгляданого виду діяльності. Для цього пропонувану Національну стратегію розвитку штучного інтелекту в Україні доцільно доповнити завданням наступного змісту: «створити якісну та ефективну систему публічного адміністрування діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту».

8. Під принципами розгляданого різновиду публічного адміністрування пропонуємо розуміти систему фундаментальних ідей та засад, що є необхідними для організації та здійснення уповноваженими суб'єктами ефективного публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні.

До переліку фундаментальних принципів адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні доцільно віднести перелік наступних засад, що є властивими для будь-якої галузі адміністративно-правового регулювання:

верховенство права, законність, належне врядування, демократизм та неупередженість.

До функціональних засад адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні доцільно віднести наступні принципи: відповідальність за належне функціонування технологій штучного інтелекту; спрямованість на корисність, прозорість та надійність функціонування технологій штучного інтелекту; дотримання безпеки при створенні, впровадженні та використанні технологій штучного інтелекту.

9. Механізм адміністративно-правового регулювання складається з системи певних адміністративно-правових засобів, що упорядковують суспільні відносини у сфері публічного адміністрування різних видів діяльності.

Механізм адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту – це система чітко структурованих і взаємопов'язаних адміністративно-правових засобів та правових явищ, що упорядковують, охороняють та розвивають суспільні відносини у галузі публічного адміністрування діяльності, пов'язаної зі створенням, впровадженням та використанням технологій штучного інтелекту з метою ефективного забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, державних та громадських інтересів.

До основних складових структури механізму адміністративно-правового регулювання у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні доцільно віднести наступні елементи: а) норми адміністративного права різної юридичної сили, що регламентують правовий статус та повноваження осіб, які здійснюють публічне адміністрування розгляданого виду діяльності, а також правила поведіння зі штучним інтелектом; б) акти реалізації відповідних норм адміністративного права; в) адміністративно-правові відносини, що виникають та існують під час

здійснення публічного адміністрування діяльності, пов'язаної зі створенням, впровадженням та використанням штучного інтелекту.

10. Адміністративно-правове регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні потребує розробки та прийняття необхідної адміністративно-правової бази, до якої, у першу чергу, має належати закон України «Про правовий статус штучного інтелекту та загальні засади створення, впровадження та використання його технологій в Україні», а деталізацію та уточнення його положень доцільно реалізувати у підзаконних нормативно-правових актах різної юридичної сили і відповідного спрямування.

Також існує потреба у розробці та прийнятті постанов КМУ про функціонування штучного інтелекту в публічному адмініструванні суспільних відносин різних сферах суспільного життя: будівництва, господарської діяльності, державного управління, енергетики, місцевого самоврядування, медицини, надання адміністративних послуг, науки і освіти, національної безпеки та оборони, правоохоронної діяльності, промислового виробництва, сільського господарства, спорту, транспорту, фінансових послуг тощо.

11. До системи нормативних актів, що регламентують владно-організаційну діяльність у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні мають входити:

1) профільний закон, що визначає правовий статус штучного інтелекту та загальні засади державної політики у галузі створення, впровадження та використання його технологій;

2) нормативні акти, що регламентують функціонування штучного інтелекту в публічному адмініструванні різних галузей суспільних відносин (будівництво, господарська діяльність, державне управління, енергетика, землеустрій, медицина, місцеве самоврядування, наука і освіта, надання адміністративних послуг, національна безпека і оборона, правоохоронна

діяльність, промислове виробництво, сільське господарство, спорт, транспорт, фінанси тощо).

3) нормативні акти щодо порядку ліцензування технологій штучного інтелекту;

4) нормативні акти, що регламентують правовий статус суб'єктів правового регулювання у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту;

5) нормативні акти щодо державного контролю та нагляду за діяльністю зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту;

6) нормативні акти, що визначають стратегії розвитку та удосконалення діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту.

12. Для розглядової галузі публічного адміністрування важливою є розробка конкретних планів заходів, виконання яких сприятиме ефективній розробці, впровадженню та використанню технологій штучного інтелекту в Україні. Відповідно у пропонованій Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні доцільно передбачити положення, що основним механізмом її реалізації мають бути щорічні плани заходів, які розроблятиме пропонований нами для створення Департамент з розвитку, впровадження та використання штучного інтелекту із подальшим їх затвердженням Мінцифри.

Доцільно передбачити заборону на впровадження та використання таких технологій штучного інтелекту, що здатні спричинити шкоду будь-якій людині з ініціативи таких технологій.

13. Для розгляданого виду публічного адміністрування застосування норм права є важливим інструментом владно-організаційної діяльності, оскільки може відбуватись, зокрема, при виконанні наступних дій: наданні адміністративних послуг з державної реєстрації новостворених зразків штучного інтелекту; виданні наказів про прийняття осіб на державну службу чи на роботу за контрактом у відповідний підрозділ Мінцифри; наданні

дозволів на розробку, впровадження та/або використання технологій штучного інтелекту.

14. Структуру адміністративно-правових відносин, що існують у галузі публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні складають наступні елементи: об'єкти, суб'єкти, зміст відносин та юридичні факти.

У розгляданій галузі публічного адміністрування об'єктом можуть виступати як право винахідника певної технології штучного інтелекту на її державну реєстрацію, так і відповідна технологія штучного інтелекту, а також право людини на безпеку від заподіяння шкоди з боку штучного інтелекту.

Суб'єктами владно-організаційної діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні з одного боку можуть виступати органи державної влади (КМУ, Мінцифри, Держпатент) та їх посадові особи, які здійснюють публічне адміністрування розглядової галузі, а з іншого – окремі фізичні або юридичні особи, які здійснюють діяльність зі створення, впровадження та використання відповідних технологій.

Зважаючи на те, що на сьогодні у нашій державі відбувається процес децентралізації влади, доцільно розглянути також питання стосовно передачі частини повноважень з публічного адміністрування розгляданого виду діяльності органам місцевого самоврядування. Це може стосуватись, наприклад, питання передачі частини контрольних-наглядових функцій за безпосереднім створенням, впровадженням та/або використанням технологій штучного інтелекту на місцевому рівні.

На сьогодні не є доцільним визнавати технології штучного інтелекту однією зі сторін, тобто суб'єктом публічного адміністрування розгляданого виду діяльності. Такий крок може призвести до того, що їх суб'єктам доведеться укласти угоди про співпрацю, наприклад, не з виробником чи користувачем штучного інтелекту, а напряму з конкретною технологією.

Змістом адміністративно-правових відносин, що складаються у процесі здійснення владно-організаційної діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні має виступати сукупність закріплених у відповідних нормативних актах суб'єктивних прав та юридичних обов'язків посадових осіб, які здійснюють її публічне адміністрування, а також суб'єктивних прав і юридичних обов'язків фізичних та юридичних осіб, які здійснюють діяльність у галузі технологій штучного інтелекту. При чому, реалізація таких прав та виконання обов'язків обома сторонами відносин спрямовані на створення, впровадження та використання штучного інтелекту.

До юридичних актів можна віднести: видання наказу про призначення особу на посаду, пов'язану зі здійсненням публічного адміністрування розгляданої нами діяльності; видання дозволу на впровадження або використання певної технології штучного інтелекту; здійснення адміністративної послуги з реєстрації новоствореного зразка штучного інтелекту тощо. До юридичних вчинків можна віднести, наприклад, завершення розробки нового зразка технології штучного інтелекту, що потребує його реєстрації у встановленому законом порядку для подальшого впровадження та використання за призначенням.

15. Механізму адміністративно-правового регулювання владно-організаційної діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні притаманні наступні особливості:

1) він являє собою сукупність необхідних для ефективного публічного адміністрування розгляданого виду діяльності взаємозалежних, взаємообумовлених та обов'язкових елементів;

2) він є самостійною складовою адміністративно-правового регулювання у сфері розвитку інформаційних технологій в Україні в цілому;

3) він, у першу чергу, спрямований на упорядкування, охорону та розвиток суспільних відносин у галузі публічного адміністрування діяльності, пов'язаної з розвитком технологій штучного інтелекту, а також на

задоволення потреб осіб які створюють, впроваджують та використовують відповідні технології.

16. Під адміністративно-правовими гарантіями забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні розуміється система засобів адміністративного права, що спрямовані на підвищення ефективності діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту та забезпечують при цьому демократичні цінності, дотримання верховенства права, а також основоположні права і свободи людини і громадянина.

Пропонується поділяти адміністративно-правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні залежно від їх функціонального призначення на:

– інституційні – адміністративно-правові норми, що забезпечують правову основу діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту та її публічного адміністрування;

– функціональні – норми адміністративного права, що забезпечують створення сприятливих умов для розвитку технологій штучного інтелекту, а також захищають права та інтереси фізичних або юридичних осіб, які задіяні у діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту;

– організаційні – адміністративно-правові норми, що регламентують діяльність органів публічного адміністрування стосовно здійснення контролю та моніторингу за діяльністю зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту.

На сьогодні в Україні відсутня належна нормативна база адміністративно-правових гарантій забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні. Наявна система таких гарантій розташована у окремих статтях низки нормативних актів, таких як Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» тощо.

Існує потреба у пропонованому Законі України «Про правовий статус штучного інтелекту та загальні засади створення, впровадження та використання його технологій в Україні» закріпити відповідні гарантії. Наприклад, вважається доцільним: визначити суб'єктів права власності на твори та винаходи, як продукти діяльності штучного інтелекту; передбачити, що діяльність зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні має відбуватись із дотриманням так званих Принципів відповідального використання штучного інтелекту; контроль і моніторинг за розробками у галузі штучного інтелекту покласти на Департамент з розвитку, впровадження та використання штучного інтелекту у складі Мінцифри.

17. Основою європейського підходу є визначення певних заходів щодо досягнення «екосистеми досконалості» та «екосистеми довіри» штучного інтелекту на європейському, національному та регіональному рівнях.

Зокрема «екосистема досконалості» умовно являє собою певну систему взаємодії на всіх рівнях представників приватних та державних секторів, у тому числі малих та середніх підприємств, на засадах партнерства з мобілізацією власних ресурсів, починаючи з етапу досліджень та інновацій до створення стимулів для прискорення впровадження технологічних рішень на основі штучного інтелекту.

Основними факторами, що стримують широке використання технологій штучного інтелекту, окрім нестачі інвестицій та практичних навичок щодо його використання, є брак довіри до зазначених технологій з боку громадськості. Відповідно нормативна база щодо штучного інтелекту повинна створити унікальну «екосистему довіри», ключовими ознаками якої є відповідність правилам Європейського Союзу, включаючи правила захисту основних прав людини і прав споживачів. Така система буде сприяти впевненості громадян у застосуванні додатків штучного інтелекту, а також стане юридичним підґрунтям діяльності приватних та громадських організацій, які забезпечують розвиток та підтримку інновацій у сфері штучного інтелекту.

Врахування при побудові системи адміністративно-правових гарантій забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні фундаментальних та уніфікованих нормативних стандартів та принципів щодо надійного штучного інтелекту захищатиме права всіх європейських, у тому числі українських, громадян і допоможе створити безперешкодний внутрішній ринок для подальшого розвитку та впровадження технологій штучного інтелекту, що зміцнить промислову базу як Європи в цілому, так і України, зокрема, в галузі штучного інтелекту.

Побудова ефективної системи публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні потребує врахування нормативних стандартів та принципів щодо надійного штучного інтелекту оскільки ним повинна відповідати будь-яка регуляторна база для забезпечення того, щоб штучний інтелект вважався надійним та «поважав» цінності та принципи Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 3

КОМПАРАТИВІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

3.1. Практика адміністративно-правового регулювання штучного інтелекту в зарубіжних країнах

Штучний інтелект є результатом науково-технічного прогресу і характеризується численними новаціями, адже звернення до нього у значній кількості сфер життєдіяльності суспільства формує нові виклики та спонукає до адаптації працівників в нових робочих умовах. Виконання будь-якого завдання сьогодні може бути автоматизовано повністю або частково. На це також звертає світове товариство у правотворчій та правозастосовчій діяльності, укладаючи нормативно-правові акти у сфері регулювання цих правовідносин. Штучний інтелект в рамках міжнародних та національних досліджень визначають як структуровану сукупність інформаційних технологій, за допомогою якої видається можливим виконання складних комплексних завдань. В системі штучного інтелекту використовуються системи наукових методів досліджень та алгоритми обробки інформації, отриманої або створеної під час роботи. До функціоналу штучного інтелекту також входить розробка та укладання власних баз знань, моделей, прийняття рішень на основі узагальнених відомостей. Алгоритми роботи з інформацією та визначення способів досягнення поставлених завдань характеризують переваги штучного інтелекту у виконанні покладених на нього завдань із обробки, аналізу, узагальнення наявної інформації та виведення отриманих підсумків.

Штучний інтелект слід розглядати як програмний продукт, зважаючи на його походження та призначення. Робота автоматизованої обробки заснована на отриманні запиту, збиранні та обробці даних, за результатами

чого видається готове рішення. Зауважимо, що серед переваг штучного інтелекту є демонстрація інтелектуальної поведінки програмного продукту та його здібність працювати відповідно до закономірностей людського мислення. Останнім часом серед питань юридичної регламентації статусу штучного інтелекту побутує думка стосовно того, що за умови розуміння штучного інтелекту як комп'ютерної програми, то й регламентація на законодавчому рівні здійснюється за аналогією до комп'ютерної програми. Також чимало питань виникає під час визначення належності авторських прав на твори, об'єкти, створені за допомогою штучного інтелекту.

Зауважимо, що серед проаналізованих нами досліджень українських та зарубіжних науковців не досягнуто консенсусу щодо нормативного визначення штучного інтелекту та єдиного тлумачення даного поняття. В Енциклопедії сучасної України надається визначення поняття «інтелект» (від лат. *intellectus* – розуміння, розум, пізнання), який розглядають як відносно стійку структуру розумових здібностей індивіда [79]. Також існує класифікація інтелекту в залежності від диференційованих обставин. Зокрема, інтелект виокремлюють за можливістю його виявлення:

- генетичний (на сьогодні не існують методики, якими даний тип інтелекту може бути виявлений);
- поведінковий (даний вид може проявлятися в поведінці і діяльності людини, а тому оцінювання такого виду в переважній більшості випадків здійснюється об'єктивно, ґрунтуючись на поведінці особи у різних ситуативних моделях);
- вимірвальний (визначається за емпіричними дослідженнями, а саме: здійснення оцінки результатів відповідного тестування) [80].

Крім цього, визначають також вербальний і невербальний види інтелекту. Вербальний інтелект характеризується здатністю людини мислити в процесі говоріння, відчуваючи потреби та бажання інших людей, розуміння їх на патологічному рівні тощо. Вербальний інтелект є вродженим і сприяє становленню особи як оратора, диктора, доброго співрозмовника.

Х.В. Колбасова в рамках наукової статті надає визначення поняття «невербальні інтелектуальні здібності – це розумові й когнітивні навички, до яких належать: просторова й двовимірні візуалізація, пам'ять, увага, концентрація на складних завданнях і швидкість обробки комплексної інформації. Невербальні когнітивні здібності не вимагають навичок оперування словами, цифрами чи друкованими текстами, або використання будь-яких інших матеріалів, які традиційно називають вербальними» [89, с. 100]. Слід зауважити, що рівень розвитку невербального інтелекту діагностується у специфічний невербальний формат (жести та пантоміміка) [38].

А. Азімов розглядає інтелект як «здатність до побудови моделі поведінки на основі алгоритму вирішення завдань, сформованої свідомістю». Також дослідник репрезентує інтелект як «загальну здатність до пізнання і вирішення проблем, яка об'єднує всі пізнавальні здібності, такі як відчуття, сприйняття, пам'ять, уявлення, мислення, уява» [122, с. 95]. Із твердження дослідника випливає теза стосовно того, що інтелект є упорядкованим механізмом формування поведінкової моделі для здійснення тих чи інших дій або виконання розумових операцій. Існують підстави припустити, що штучний інтелект створений за аналогією до інтелекту людини, однак, незважаючи на це, виникають сумніви щодо можливості виконання штучним інтелектом усього спектру операцій, можливих для виконання людиною. Ключовою ознакою людини є здатність мислити та автономно управляти усіма складовими інтелекту: пам'яттю, увагою, уявою, мисленням тощо.

У науці тлумачення поняття «штучного інтелекту» здійснюється через поділ його на види за критерієм ступеня відтворення когнітивних функцій людини та впливу останньої на процес прийняття рішень чи здійснення певної діяльності. Ми звернулися до значної кількості теоретичних та прикладних досліджень у сфері штучного інтелекту з метою з'ясування

загального класифікативного ряду, в рамках якого виокремлюють наступні види інтелекту:

– «прикладний штучний інтелект» (даний вид штучного інтелекту також відомий як «слабкий, вузький або обмежений штучний інтелект»). Характеризується «сукупністю комп'ютерних програм, які максимально наближено імітують одну або кілька когнітивних функцій людини і використовуються в процесі здійснення конкретної діяльності без участі людини для досягнення поставлених цілей відповідно до заздалегідь визначених критеріїв і параметрів». Зазначимо, що назва даного виду інтелекту досить точно характеризує його властивості, адже відповідно до програмної задачі він спрямований на виконання вузького кола завдань і використовується в процесі здійснення конкретної діяльності;

– «загальний штучний інтелект» (у дослідженнях зустрічається також під назвою «сильний штучний інтелект»). Даний вид інтелекту розглядають як «сукупність комп'ютерних програм, які еквівалентно імітують безліч когнітивних функцій людини та використовуються для здійснення будь-якого виду діяльності без участі людини для досягнення поставлених цілей з певними критеріями і параметрами». На відміну від прикладного штучного інтелекту загальний спроможний виконувати безліч когнітивних функцій людини в залежності від функцій, які необхідно виконати. Характеризується широким комплексом завдань, які можуть бути задані даному виду інтелекту;

– «штучний суперінтелект» означає «сукупність комп'ютерних програм, що імітують повну множину когнітивних функцій людини, додаючи свідомість, суб'єктивні переживання, почуття гідності, поваги, краси тощо, які значно перевищують людські інтелектуальні показники, що дає змогу здійснювати будь-яку діяльність без участі людини для досягнення самостійно визначених цілей за самостійно визначеними критеріями та параметрами». Даний вид інтелекту характеризується мультиплікативністю у виконанні будь-яких завдань. Слід підкреслити, що здатності цього інтелекту подекуди можуть перевищувати можливості інтелекту людини, зокрема в

темпоральному аспекті, адже у виконанні довгострокових завдань, які потребують навантаження тривалий час спрацьовує фактор втомлюваності. Натомість автоматизована система може виконувати необхідні операції протягом заданого часового проміжку. Це характеризує штучний суперінтелект як надсучасну автоматизовану систему, яка поєднує в собі не тільки елементи людського інтелекту, однак і технічні показники у виконанні означених завдань [122, с. 96].

У Резолюції Європейського Парламенту 2018/2088 (INI) штучний інтелект має статус «електронної особи», однак дискусії щодо його статусу, авторських прав та інших особливостей звернення до роботи штучного інтелекту досі тривають [286]. Специфічний статус для роботів штучного інтелекту передбачено і в Резолюціях Європейського Парламенту 2015/2103 (INL), адже йдеться мова про присвоєння окремого правового статусу, який надає змогу розумним роботам взаємодіяти з навколишнім середовищем та діяти відповідно до ситуації. Крім цього, у природі розумних роботів передбачено можливість змінювати алгоритм дій відповідно до ситуації [262]. Однак в центрі нової цифрової етики перебуває гідність як фундаментальна цінність [311].

Взагалі визначення статусу штучного інтелекта є складним питанням з огляду на те, що надання статусу особи потребує вирішення правових та моральних перешкод. Питання полягає у визначенні статусу розумного робота – юридична або електронна особа, однак жодного класичного визначення щодо місця у тлумаченні даних термінів не надано. При цьому сучасне міжнародне та національне законодавство не прирівнюють штучний інтелект до живих істот, людини або тварини. Також жодним чином не наголошується на факті наділення його цивільними або конституційними правами з огляду на те, що вони біологічно не вважаються живими, а їх функціонування базується на роботі певних механізмів. Зауважимо, що наявність інтелекту не надає підстави прирівнювати їх до живих істот, навіть незважаючи на те, що вони спроможні керувати власними почуттями та

емоціями, а також контролювати їх. Тобто у даній ситуації можна прослідкувати наступний парадокс: за наявності штучного інтелекту як сукупності комп'ютерних програм, спроможних виконувати певні когнітивні функції, обробляти та контролювати власні емоції та почуття, конкретного статусу вони досі не мають, не сприймаються цілісно як суб'єкти права із необхідним обсягом провосуб'єктності. При цьому пріоритетним завданням залишається забезпечення безпеки, адже під час розробки розумних роботів існує необхідність у запобіганні нанесенню шкоди інтересам окремої особи, суспільства та держави [344]. Досить гострою є проблема конкуренції людей і машин, адже діяльність штучного інтелекту повинна спрямовуватися не на загрозу життю чи безпеці осіб, а на полегшення виконання окремих видів діяльності і взагалі спрощення трудової діяльності [252].

Як уже було зазначено нами раніше, щодо права інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом, існує чимало різноманітних підходів. У процесі дослідження ми звернулися до досвіду зарубіжних країн в цьому питанні. В країнах англосаксонської системи права прийнято вважати, що права на об'єкти, створені штучним інтелектом, можуть належати виключно людині. Сам штучний інтелект відповідно до даного підходу не може бути наділений правами інтелектуальної власності. Слід зауважити, що даний підхід останнім часом отримав широкого розповсюдження в Сполучених Штатах Америки (далі – США) з огляду на існування там судового прецеденту. Досить корисною практикою в рамках даного дослідження є результати розгляду спору «Наруто проти Девіда Джона Слейтера» [259].

Справа стосувалася визначення авторського права на селфі, зробленого мавпою Наруто. Зауважимо, що, незважаючи на порушення авторських прав на селфі самої мавпи, очевидним є те, що позов було подано правомочним суб'єктом, а саме: Організацією із захисту прав тварин PETA. В результаті розгляду справи суд дійшов до висновку, що тварини не мають необхідного обсягу провосуб'єктності для того, щоб звертатися за захистом порушених

прав інтелектуальної власності. Такими правами наділені лише люди. Виходячи і з цього твердження, слід вивести судження за аналогією. Якщо тварини не можуть звертатися до суду для захисту певних інтересів, то і штучний інтелект, не прирівнюючись до статусу людини, не може самостійно захищати свої права, а також виступати з метою захисту інтересів тощо. У законодавстві Великобританії, яким характеризується статус штучного інтелекту, існує правило, щодо того, що право власності на об'єкти, створені механізмом, належить особі, яка виготовила такий твір, належним чином запрограмувавши такий механізм для виконання цього завдання [272].

У країнах Європейського Союзу та Україні під час вирішення питання належності права власності на об'єкти, створені штучним інтелектом, визначають як автора фізичну особу, яка створила твір шляхом здійснення творчої праці [262]. Із цього випливає, що первинне авторське право належить цій фізичній особі. Дискутивним у даному випадку є визначення суб'єкта як творця: кого вважати суб'єктом права інтелектуальної власності: творця розумного робота або особу, яка дала завдання такий програмі. При цьому при укладенні договорів купівлі-продажу програм, які містять штучний інтелект, в будь-якому випадку врегульовуються питання авторства програми [289].

Технологічна парадигма цифрової економіки формує нові ринки, які детермінують появу нових заходів регулювання та суб'єктів контролю, включаючи штучний інтелект [291]. Зазначена вище тенденція насамперед стосується формування технологій, які будуть спроможні кардинально змінити стійку ринкову економіку, витісняючи з неї професіоналів у різних галузях. Досить цікавим аспектом є автоматизація юриспруденції, адже сьогодні технології штучного інтелекту можуть витіснити юристів з ринку праці. Серед таких проєктів можна назвати наявність чату DoNotPay у Великобританії, який наразі охоплює понад 1000 правових ситуацій. Популярність вищевказаної послуги пояснюється тим, що вона успішно

оскаржила понад 160 000 штрафів за паркування, виписаних власникам автомобілів, оброблені запити склали 64% [314]. Що стосується російського ринку, Сбербанк запустив робота-юриста для подання позовів фізичних осіб компанія ГлавстрахКонтроль запустила бот для врегулювання страхування спори. При цьому видається вже неможливим зупинити поточний технологічний тренд, отже, існує потреба у нормативному врегулюванні особливостей використання технологій штучного інтелекту [321]

Сповільнення розвитку впровадження штучного інтелекту у сфери діяльності людини не є можливим з огляду на розуміння переваг застосування штучного інтелекту, його корисних властивостей та полегшення здійснення низки функцій. На цьому питанні зосереджені як законодавці, так і дослідники. У зв'язку з цим у цьому дослідженні стверджується, що «слід надати значну вагу у питаннях трактування штучного інтелекту як окремого предмета управління в рамках цивільного і адміністративного права, а також у кримінальному провадженні в контексті конкуренції штучного інтелекту з людиною» [324].

Зарубіжні країни звертають значну увагу на нормативне врегулювання статусу штучного інтелекту, зокрема адміністративно-правове. Вони не тільки формують необхідну законодавчу базу, однак і створюють певні консультативні ради, призначені для вирішення питання регулювання штучного інтелекту як новоутвореного суб'єкта права. Так, Велика Британія сформувала Комітет штучного інтелекту в Палаті Лордів [325]. Уряд США не прагне розглядати правовий статус штучного інтелекту як окремої особи та зосередитися на правовому визначенні штучного інтелекту. Зокрема, розділ 3 законопроекту про штучний інтелект передбачає наступні узагальнення:

- штучні системи, здатні виконувати завдання без присутності людини (автономні системи);

- системи, які мислять за аналогією з людським мозком і здатні передати Тест Тюрінга або інший подібний тест шляхом обробки природної мови, що представляє знання, автоматизоване міркування та навчання;

– системи, які діють раціонально, досягають цілей через сприйняття, планування, міркування, навчання, спілкування, прийняття рішень і дії [370].

Що стосується країн Європейського Союзу (далі – ЄС), то тут особлива увага приділяється правовому регулюванню безпілотних транспортних засобів. Таким чином, Закон Німеччини про дорожній рух передбачає відповідальність для керування автоматизованим або напівавтоматичним транспортним засобом власника даного механізму та передбачає часткову відповідальність Федерального міністерства транспорту та цифрових технологій [376]. Більш комплексний і зрозумілий підхід до визначення чинного та перспективного законодавства щодо робототехніки представлено в Резолюції ЄС щодо робототехніки (Резолюція Європейського парламенту, 2017 р.). У ній визначено типові ситуації використання штучного інтелекту, охоплюються питання відповідальності, етики та містяться основні правила поведінки для розробників, операторів і виробників у сфері робототехніки, на основі трьох законів робототехніки Азімова (1942) [252].

Першим ключовим питанням у процесі регламентації є автономність робота, наділеного штучним інтелектом, і ступінь участі третіх осіб в управлінні роботом. Звідси виникає правова колізія, оскільки в рамках чинного законодавства робот не може нести відповідальності за дії та (або) бездіяльність і, як наслідок, відповідальність лягає на користувача, розробника програмного забезпечення або виробника. Водночас резолюція ЄС порушує питання про відповідальність у разі заподіяння шкоди через рішення, прийнятих самим роботом (на основі вбудованих алгоритмів) і визначення третьої сторони, відповідальної за компенсацію цієї шкоди [252; 253].

Слід зауважити, що в рамках наявних законодавчих ініціатив Європейського Союзу та Європарламенту, розумні роботи залишаються обмежено дієздатними, а відповідальність за їхні дії покладається на власників або розробників. Із цього випливає, що дані ініціативи є ідентичними до розглянутих нами вище. При цьому існує низка факторів, які

перешкоджають розвитку міжнародного та національного законодавств у досліджуваній нами сфері [374]. Зокрема Резолюції ЄС повністю не охоплюють питання правосуб'єктності штучного інтелекту, вони також не регламентують визначення можливого обсягу функціоналу розумного робота. Другим істотним фактором є відсутність автономного функціонування робота [374].

Європарламентом також ухвалено Резолюцію «Норми цивільного права про робототехніку», яка містить понад сотню пунктів, присвячених проблемам юридичного регулювання робототехніки та штучного інтелекту, а також визначення найрізноманітніших аспектів його застосування у різних сферах життєдіяльності суспільства. У документі висунуто пропозицію щодо закріплення правових основ використання штучного інтелекту та впровадження загальноєвропейської системи реєстрації «розумних машин», яка в подальшому претендуватиме на глобальну міжнародну систему реєстрації. Також передбачається формування концептуальної моделі використання штучного інтелекту. У зазначеній вище Резолюції законодавець заклав ідею щодо необхідності присвоєння окремим роботам індивідуального реєстраційного номеру, який заноситиметься до спеціального реєстру. Серед даних, які заноситимуться до такого реєстру:

- відомості про виробника;
- відомості про власника;
- інформація про умови виплати компенсації у випадку завдання шкоди механізмом штучного інтелекту [136].

Додатково зазначається, що підтримка систем штучного інтелекту та контроль за їх функціонуванням повинен належати до компетенції спеціально призначеного органу, наприклад, спеціалізованого агентства з робототехніки, яке може бути призначеним і для регулювання інших аспектів в області штучного інтелекту та використання робототехніки у реалізації широкого комплексу завдань [75].

Зауважимо, що найбільш широко аспекти використання штучного інтелекту в юридичній сфері регламентуються в рамках адміністративно-правового регулювання. Як було підкреслено вище, провідні європейські держави, приділяючи значної уваги регулювання штучного інтелекту, схиляються до визнання автором твору комп'ютерну програму, прирівнюючи штучний інтелект до людського [90].

Незважаючи на існування значної кількості міжнародних нормативно-правових актів, які стосуються використання штучного інтелекту, та позицій з цього приводу, українським законодавством досі не регламентовано правові основи використання творів, створених без участі людини, та визначення статусу штучного інтелекту як універсальної комп'ютерної програми. Автором твору, створеного за допомогою штучного інтелекту, відповідно до чинного національного законодавства визнається фізична особа як творець такої програми [313].

Абсолютно протилежним у питанні правової регламентації є досвід Японії, адже у 2016 році на засіданні державної комісії з інтелектуального права прийнято рішення здійснити розробку нормативних документів, які регламентуватимуть здійснення процедур захисту авторських прав на продукти творчої діяльності, створені штучним інтелектом. Це відображає позицію законодавця у розумінні штучного інтелекту як надсучасної комп'ютерної програми, алгоритми діяльності якої максимально наближені до операцій, здійснюваних людським інтелектом [246].

Крім вищевикладеного, пропозиції щодо нормативного регулювання особливостей використання штучного інтелекту висунуто Європейською комісією ще у квітні 2021 року, однак в другій половині 2022 року вона може набути чинності в рамках перехідного періоду. Дана законодавча ініціатива підтримана багатьма європейськими країнами, які усвідомлюють цінність остаточного нормативного врегулювання статусу штучного інтелекту та авторських прав на твори, які ними створені. Відповідно до означеної законодавчої ініціативи Європейської комісії необхідно встановити та

розробити стандарти, а також започаткувати відповідні структури управління. Юристи-експерти у сфері адміністративно-правового регулювання штучного інтелекту прогнозують, що найближчим часом, коли дані стандарти можуть стати чинними, слід вважати другу половину 2024 року, хоча чимало законодавчих питань в цій царині досі залишаються невирішеними [246].

Ключовою відмінністю даної пропозиції від інших проєктів є наявність мети у висуненні чітких вимог та зобов'язань розробникам, операторам та користувачам штучного інтелекту, які використовують технології штучного інтелекту та є його держателями. До того ж пропозиція орієнтована на зменшення адміністративного та фінансового тягаря для бізнесу, зокрема малих та середніх підприємств. Зауважимо, що дану пропозицію слід розглядати як частину більш широкого пакету юридичних регуляторів у сфері штучного інтелекту, який, крім іншого, включає оновлений План координації щодо штучного інтелекту. Увесь нормативний комплекс спрямований на забезпечення безпеки, а також дотримання основоположних прав і свобод людини, стабільності суспільства і держави. Означений нормативний корпус також містить гарантії для забезпечення безпеки та стабільності в суспільстві, відображає наступну закономірність: розширення переліку гарантій детермінує посилення впровадження штучного інтелекту. Це обумовлено підвищенням рівня довіри до технологій штучного інтелекту і відповідно надання інвестицій у розвиток штучного інтелекту. Незважаючи на це, створення системи гарантування його діяльності не вплине на скорочення ризиків, адже вони в будь-якому випадку існуватимуть [249].

На нашу думку, в рамках чинного міжнародного законодавства досі не відображено вирішення існуючих проблем у сфері використання штучного інтелекту, що детермінувало формування запропонованих правил, які створять умови для:

- мінімізації ризиків, які можуть виникати під час функціонування систем штучного інтелекту;

- формування переліку програм/застосунків із розподілом за ступенями ризиків. Особливої уваги при цьому повинні зазнавати системи штучного інтелекту із високим ступенем ризику;

- існує необхідність у визначенні комплексу прав і обов'язків для користувачів та провайдерів програм/застосунків штучного інтелекту з високим рівнем ризику;

- формування переліку вимог до оцінки відповідності системи штучного інтелекту в рамках введення його в експлуатацію або виведення на ринок даних систем;

- базовою умови належного функціонування систем штучного інтелекту є виконання вимог чинних нормативно-правових актів після її потрапляння на ринок послуг та аналогічних систем [249].

В результаті цього очікується в якості корисного результату шляхом здійснення цієї оптимізації формування структури управління на європейському та національному рівнях. В рамках адміністративно-правового регулювання наявність якісної структури управління вплине на удосконалення функціонування систем штучного інтелекту [196].

У розробку технологій штучного інтелекту останнім часом здійснюється чимало інвестицій у розмірі сотні мільярдів доларів. Передусім інвестування здійснюється передовими країнами світу у розвиток машинного навчання, комп'ютерного зору або обробки природної мови. Взагалі галузь автоматизації діяльності людини стає більш актуальною в умовах необхідності механізації окремих процесів. Системи штучного інтелекту використовуються також в продуктах і послугах, однак важливою сферою, на нашу думку, є її впровадження в оборонну сферу, що слід вважати одним із ключових елементів успіху на міжнародному ринку, на якому пріоритетним напрямом вважається розробка оборонних технологій як спосіб протидії військовій агресії. У такому випадку корисними видаються технології штучного інтелекту [196].

Крім оборонної сфери системи штучного інтелекту застосовуються в правоохоронній сфері, що може сприяти ефективному виявленню, розкриттю та протидії правопорушень. Це не тільки впливає на ефективність превентування окремих видів правопорушень, але й на якість управлінської діяльності у сфері штучного інтелекту. Слід підкреслити, що автоматизація окремих видів правоохоронної діяльності, а також перспективи подальшого застосування штучного інтелекту в органах Національної поліції є значними. Великі можливості впровадження систем штучного інтелекту полягають у розширенні кадрового потенціалу та матеріально-технічного забезпечення [161].

Серед способів залучення штучного інтелекту до правоохоронної діяльності слід назвати залучення геоінформаційних систем та інших новітніх технологій до здійснення досудового розслідування шляхом виявлення та відслідковування кримінальних правопорушень, що робить діяльність правоохоронних органів в цій царині більш ефективнішими у їх попередженні. Отримані внаслідок використання геоінформаційних систем відомості надають можливість відстежувати людей і транспортні засоби, які є зниклими, загубленими або перебувають в розшуку тощо. Крім цього, дані системи можуть бути корисними для митниці. Геоінформаційні системи як система штучного інтелекту мають широкий спектр можливостей під час виконання низки правоохоронних завдань, зокрема відслідковування шляху об'єктів. Зауважимо, що сучасні геоінформаційні системи є мультфункціональною комп'ютерною технологією, яка дозволяє симбіювати модельне зображення території (електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні тощо) із різноманітною табличною інформацією, до якої слід віднести різноманітні статистичні дані, списки, економічні показники, маркувальні позначки місцевості, в рамках якої здійснюється відстеження того чи іншого об'єкта [222].

До компетенції поліції в окремих зарубіжних країнах входить коло завдань із боротьби з тероризмом. Серед методів протидії тероризму досить

розповсюдженим вважається аналіз публікацій у соціальних медіа і відстеження місця розташування, які в переважній більшості випадків вживаються як превентивні заходи. Визначення місця розташування потенційних терористів нерідко здійснюється через дописи або публікації в соціальних мережах, а також шляхом контролю за телефонними розмовами. У даному випадку застосовуються системи штучного інтелекту з метою запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, часто різних за ступенем тяжкості та очікуваних суспільно небезпечних наслідків. Значна дестабілізація суспільства відбувається також через нелегальну міграцію та значний приплив біженців через негативні соціально-політичні явища [258].

Так, геопросторові технології надають можливості для відстеження міграційних потоків та вжиття заходів щодо врегулювання цих потоків. Це в перспективі позитивно вплине на посилення транскордонної безпеки. Системи штучного інтелекту працюють на принципах моделювання тих чи інших ситуацій, пов'язаних із забезпеченням правоохоронної діяльності [139]. Геоінформаційні системи здатні проводити геопросторовий аналіз, який в подальшому буде орієнтованим на прийняття рішень та підвищення якості роботи поліції у сфері попередження або розслідування правопорушень [197].

Системи штучного інтелекту у зарубіжних країнах Європи та США активно використовуються для забезпечення публічної безпеки та порядку, зокрема в рамках запобігання заворушенням, терактам, забезпечення безпеки на концертах або інших масових скупченнях людей. З цією метою компанією Evolv Technology розроблено «машину безпеки на базі штучного інтелекту, що працює через додаток Evolv Pinpoint і використовує функцію розпізнавання осіб. Конструкцію можна встановити на вході у комерційні установи, школи, торгові центри, аеропорти, нічні клуби, ресторани тощо. Для перевірки людині досить пройти через конструкцію, як через звичайний металодетектор. Пропускна можливість такого детектора становить 600 – 900 осіб на годину» [120].

На нашу думку, ключовим аспектом для висвітлення діяльності даної системи буде акцентування уваги на тому, що перевірка проводиться вбудованою камерою, яка містить спеціальні алгоритми перевірки. Дані алгоритми працюють на принципі зіставлення осіб, які приходять до приміщення із списком портретів, які вже завантажені до системи для визначення потенційно небезпечних клієнтів. Як правило, така база даних системи формується правоохоронними органами, які вносять до неї необхідні відомості. Аналізована нами система працює на основі сортування: дані особи підсвічуються червоним у випадку наявності інформації про дану особу в базі даних, тобто якщо особа представляє інтерес для працівників правоохоронних органів та інших служб; жовтий колір вказує на невизначену загрозу, що означає необхідність здійснення перевірки в реальному часі за пов'язаними базами із додатком Evolv Pinpoint. Так, вбачаємо дану систему штучного інтелекту корисною для поширення на території України, що певним чином оптимізує правоохоронну діяльність [82].

Для прикладу слід навести досвід США у сфері застосування систем штучного інтелекту, зокрема у 2015 році поліція Північної Дакоти запропонувала оснастити дрони сльозогінним газом для стримування натовпу в критичних ситуаціях, адже таким чином регулювання натовпу автоматизується, що впливає на скорочення випадків травмування поліцейських через напади агресивних громадян. Перш за все, дрони оснащені камерами, що надає можливість контролювати ситуацію та об'єктивно оцінювати масштаби безладу, що відбувається [49].

Китай у використанні технологій штучного інтелекту просунувся ще далі, адже патрульні поліцейські на залізничному вокзалі Чженчжоу під час несення служби використовують смарт-окуляри, основною функцією яких є розпізнавання облич. Дана система має аналогічний принцип роботи додатку Evolv Pinpoint, однак гаджет є напрацюванням пекінської компанії Llvision Technology. Технологічно девайс підключається до невеликого пристрою за допомогою дротяного зв'язку. Сканування облич громадян відбувається

через підключення до єдиної бази даних, після чого відбувається пошук збігів. Із цього цілком логічно випливає судження стосовно скорочення витраченого часу на пошук злочинця. «Розумні окуляри» поширені у багатьох країнах та подекуди є мультифункціональними, що залежить від службового завдання, яке вони мають виконувати. Наприклад, поліція Об'єднаних Арабських Еміратів у професійній діяльності користується окулярами Google Glass. До переваг даного гаджета слід віднести можливість відстеження порушень водіїв транспортних засобів та фіксувати їх в автоматичному режимі, а також фіксувати автомобілі, що перебувають в розшуку. Крім цього, інженерами країни дещо удосконалено смарт-годинники з метою розширення їх функціоналу для того, щоб фіксувати порушення правил дорожнього руху, передавати отриману інформацію для фіксування її у відповідних банках даних. Механізм працює досить просто, адже необхідно подивитися номерні знаки транспортного засобу і, відповідно, Google Glass здійснить пошук відповідників у наявних базах. Якщо будуть наявні збіги у номерних знаках, то система видасть попередження про перебування транспортного засобу у розшуку або іншу інформацію, яка потребуватиме оперативного реагування.

Поліція України в рамках організації правоохоронної діяльності звертається до досвіду колег із зарубіжних країн, використовуючи системи штучного інтелекту для розслідування кримінальних правопорушень незалежно від сфери їх вчинення. Системи штучного інтелекту дозволяють виявити злочинця набагато швидше, ніж це буде здійснено камерами відеоспостереження або іншими способами. Дані системи аналізують наявні відомості та систематизують їх комплексно на відміну від інтелекту людини, якій часто необхідно здійснити послідовний збір та аналіз інформації, а також більший відрізок часу для формування висновків про підозрюваних осіб або речі [82].

Слід зауважити, що в Україні, як і в багатьох інших зарубіжних країнах за допомогою систем штучного інтелекту здійснюються спроби виявлення

фактів незаконного видобутку бурштину або вугілля, наприклад з метою затримання правопорушників, тобто штучний інтелект у певних конфігураціях може застосовуватися незалежно від сфери вчинення кримінального правопорушення, навіть якщо це стосується екології, що є особливо актуально останнім часом. Також роботи зможуть виявляти браконьєрів, незаконний видобуток корисних копалин, незаконні рубки лісу, осередки лісових пожеж, допоможуть шукати заблукалих в лісі чи горах. Зауважимо, що дрони із автоматизованою обробкою інформацією поширені на автомобільних трасах для пошуку транспортних засобів, які перебувають у розшуку. Цілком ефективним є створення окремих груп аеророзвідок у кожній області, що сприятиме скороченню випадків несанкціонованого вивозу предметів, товарів тощо, а також перегони викрадених автомобілів. Системи штучного інтелекту в даному випадку спрямовані на оперативність вирішення низки задач [159].

Для більш повного аналізу особливостей адміністративно-правового регулювання в зарубіжних країнах ми здійснили аналіз відповідного законодавства у державах Великої сімки (США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія, Канада) [141].

Німеччина активно бере участь у дискусії: штучний інтелект згадується в Коаліційній угоді федерального уряду як «ключова цифрова технологія», а Європейські протоколи щодо використання систем штучного інтелекту загалом підтримуються. У нещодавній статті в німецькій щоденній газеті *Frankfurter Allgemeine Zeitung* експерти з охорони персональних даних стверджують, що особливості використання штучного інтелекту повинні бути чітко окреслені та регламентовані на основі Загального регламенту захисту даних ЄС: «У більшості випадків штучний інтелект є ефективним, і його використання часто може навіть бути етично виправданим, наприклад, у сфері охорони здоров'я чи у боротьбі зі злочинністю, коли він доведе спроможність полегшити та значно скоротити діяльність людини» [337].

Наукова полеміка щодо регулювання штучного інтелекту в рамках німецького законодавства майже повністю перемістилася у простір правотворчості Європейського Союзу. У письмовій відповіді на офіційний інформаційний запит партії «Альтернатива для Німеччини» (AfD) уряд Німеччини заявляє, що «переговори [щодо впровадження систем штучного інтелекту на рівні ЄС] тривають. Пункти, роз'яснення яких вважаються ключовими для прогресу переговорів між державами-членами ЄС з точки зору уряду Німеччини, це сфера застосування регулювання, визначення «системи штучного інтелекту» та сфера застосування заборонених систем штучного інтелекту та систем штучного інтелекту високого ризику». Наприклад, новий уряд Німеччини заявив, що підтримує повну заборону на використання розпізнавання обличчя та штучного інтелекту в громадських місцях, що стало гальмуючим елементом у процесі впровадження систем штучного інтелекту у сфери діяльності [254].

Німецькі промислові та торговельні асоціації зараз лобіюють інституції ЄС щодо внесення змін до Закону про штучний інтелект. Більшість німецької промисловості підтримує концепцію AIA (концепцію функціонування систем штучного інтелекту). Іріс Пльогер, член виконавчої ради Федерації промисловості Німеччини (BDI), резюмувала позицію німецької промисловості таким чином: «З проектом [AIA] регламенту Комісія ЄС представляє початкову пропозицію щодо правової бази для штучного інтелекту, яка сформована європейськими цінностями. Це правильно, що пропозиція зосереджена на системах штучного інтелекту, які можуть бути пов'язані з особливо високими ризиками». У той же час нею висловлено занепокоєння BDI тим, що надмірне регулювання штучного інтелекту з самого початку перешкоджатиме розвитку інноваційних застосувань ключової технології. Законодавча база через AIA повинна бути добре збалансованою, щоб європейські компанії могли отримати вирішальну перевагу в поєднанні своєї промислової потужності в секторі штучного

інтелекту, щоб конкурувати з такими країнами, як Китай, США чи Ізраїль [141].

Більшість держав, включаючи Німеччину, зазнають труднощів у визнанні об'єктів, створених штучним інтелектом та визначення його правового статусу, а також авторського права на твір, створений даними системами. Для прикладу наведемо Іспанію та Німеччину, відповідно до законодавства яких автором твору може бути визнана виключно фізична особа. Як зазначалося нами вище, законодавство Німеччини залишається досить консервативним у даній сфері, однак науково-технічний прогрес навпаки характеризується як такий, що має високу інтенсивність розвитку. Досвід США також вказує на те, що авторське право може бути зареєстровано тільки в тому випадку, якщо твір створений людиною, а це фактично призводить до можливості створення твору виключно фізичною особою. У будь-якому випадку законодавство США в даному аспекті корелюється із законодавством Німеччини. Даний підхід в рамках окремих рішень підтримує судова практика, зокрема справа *Feist Publications v. Rural Telephone Service Company*, де суд вказав, що авторським правом захищаються лише твори, які створені в результаті інтелектуальної діяльності, що вимагає креативного підходу [254].

В рамках адміністративно-правового регулювання використання технологій штучного інтелекту в Німеччині передбачено створення та запровадження відповідних проєктів. Очевидно, що максимальна ефективність використання даних технологій очікується від використання в реальному житті. Німецькі дослідники, які працюють в царині розробок систем штучного інтелекту пропонують оптимізувати роботу світлофорів з метою покращення транспортного потоку, особливо це стосується регулювання перехресть із високою інтенсивністю транспортного потоку. В рамках впровадження «розумних світлофорів» ставиться за мету збереження навколишнього середовища шляхом скорочення часу, який автомобілі проводять на перехресті та на під'їздах до нього, що вплине на зменшення

шуму та забруднення викидами вуглекислого газу. Однак дані світлофори ще не визнані якісними, адже їх оптимізація повинна бути здійснена не тільки для транспортних засобів, але й для пішоходів. Відповідно до оцінок експертів, численні затори завдають державі значних екологічних збитків [219].

Велика Британія поступово впроваджує у певні сфери життєдіяльності системи штучного інтелекту, паралельно удосконалюючи чинне законодавство у цій царині. У Національній стратегії штучного інтелекту уряд виклав амбітний десятирічний план для Великобританії, щоб залишатися глобальною супердержавою функціонування та розвитку штучного інтелекту. Велика Британія вже є лідером у багатьох аспектах штучного інтелекту з процвітаючою екосистемою та значним досвідом інновацій. Але потрібно ще багато чого зробити, щоб використовувати величезні економічні та суспільні переваги штучного інтелекту, одночасно вирішуючи складні виклики, які він створює.

Встановлення чітких, сприятливих для інновацій та гнучких підходів до регулювання штучного інтелекту стане основою для досягнення мети щодо стимулювання зростання та інновацій, одночасно зберігаючи фундаментальні цінності та захищаючи людей. Уряд Великої Британії зазначає, що даний підхід покликаний створити довіру бізнесу, сприятиме інвестиціям, підвищить довіру громадськості та, зрештою, сприятиме продуктивності всієї економіки [277].

Велика Британія має провідний у світі регуляторний режим, відомий ефективним верховенством права та підтримкою інновацій. Адміністративно-правове регулювання штучного інтелекту у Великій Британії орієнтоване на формування здатності регуляторного режиму йти в ногу з новими та чіткими викликами та можливостями, які створює штучний інтелект, і відповідати на них. Це ключ до збереження міжнародної конкурентоспроможності.

У розумінні законодавчого регулювання існують проєкти щодо створення проінноваційної законодавчої структури для регулювання штучного інтелекту, яка базується на наборі міжгалузевих принципів, адаптованих до конкретних характеристик штучного інтелекту, і полягає в наступному:

- залежно від контексту: пропонується модель регулювання штучного інтелекту на основі його використання та впливу, який він справляє на окремих осіб, групи та підприємства в певному контексті, а також делегувати відповідальність за розробку та впровадження пропорційних регуляторних заходів спеціальним контрольним та регуляторним органам. Це забезпечить ефективність означеного вище підходу та підтримку інновацій;

- інновації та ризик: пропонується зосередитися на вирішенні питань, де є чіткі докази реального ризику або низького рівня можливостей. Регулятори повинні зосередитися на високих ризиках, а не на гіпотетичних чи низьких ризиках, пов'язаних з штучним інтелектом;

- міжгалузевий підхід: пропонується встановити набір міжгалузевих принципів, адаптованих до окремих характеристик штучного інтелекту, з регуляторними органами, які повинні тлумачити, визначати пріоритети та впроваджувати ці принципи в межах своїх секторів і доменів. Щоб досягти узгодженості та підтримати інновації, зробивши структуру систем штучного інтелекту максимально легкою для навігації, здійснюються спроби пошуку шляхів підтримки та заохочення регулятивної координації, наприклад, завдяки тісній співпраці з Форумом співробітництва в цифровому регулюванні (DRCF) та іншими регуляторними органами, а також зацікавленими сторонами;

- пропорційний і адаптований підхід: сутність даного підходу полягає у встановленні міжгалузевих принципів на незаконодавчій основі. Ключовим моментом є прагнення оперувати існуючих процесів і завдань, які можливі для виконання штучним інтелектом, а не створення нових. Підхід передбачає розвиток штучного інтелекту, пропорційного до чинного законодавства, яким

він регламентується. На нашу думку, він є цілком виправданим в умовах сучасного розвитку науково-технічного прогресу, адже одним із базових факторів його гармонійного поступу є наявність юридичних регуляторів [337].

Найбільш частим використання систем штучного інтелекту є у сферах безпеки дорожнього руху та митного контролю. Заслуговує уваги досвід правового регулювання та адміністрування митних режимів у Великій Британії та Італії, у яких широко поширені технології штучного інтелекту. Ці країни характеризуються високим рівнем надання адміністративних послуг та якості їх надання у сфері митного регулювання. Велика Британія та Італія посідають провідне місце у світовій торгівлі, а тому з метою превентування фактам контрабанди або перевезення заборонених у вільному обігу речовин на їх території звертаються до автоматизації окремих процесів митного контролю. Велика Британія є однією із найрозвиненіших країн Західної Європи зі стабільно високим рівнем зовнішньої торгівлі та рівнем надання митних послуг. У Великій Британії створена та функціонує система управління ризиками, яка є найбільш поширеною у сфері регулювання митних режимів. Вона застосовується Королівською митно-акцизною службою Великої Британії і структурно складається з наступних трьох компонентів:

- застосування автоматизованої системи визначення рівня ризику. Автоматизована система містить задані параметри із визначення підозрілих осіб або речей на основі чого аналізує простір;

- використання розвідувальної інформації правоохоронних підрозділів митної служби. Параметри в системі штучного інтелекту закладаються на основі наявної у правоохоронних органів інформації, яку отримують в результатів здійснення контррозвідувальної діяльності;

- застосування інтуїції посадової особи митниці. На основі отриманих даних в результаті скринінгу посадова особа митного контролю аналізує сформовані дані та приймає рішення про здійснення пропуску, затримання

або додаткового огляду особи. Автоматизовані системи справляють вплив на швидкість здійснення пропускнуго режиму та впливають на якість послуг митного контролю [180, с. 70].

Під час сканування транспортних засобів із вантажем при перетині пунктів митного контролю аналізуються комерційні та транспортні документи, інформація з баз даних інших контролюючих органів (податкових, розвідувальних, міграційних служб). Зауважимо, що Велика Британія є світовим торговим лідером, однак переважна більшість товарів надходять до держави саме з Європи, країн Європейського Союзу. Водночас наявність єдиного простору певним чином спрощує перевезення вантажів у транс'європейському просторі, наприклад, відсутність обов'язкової вимоги щодо наявності декларації, а вимагається лише подання транспортних та комерційних документів. Дані документи можуть не містити вичерпної інформації про вантаж або транспортний засіб, що детермінує необхідність автоматизації окремих операцій з митного контролю. Електронна узагальнена база-сканер поповнюється певними контролюючими органами та дозволяє без витребування додаткових документів віднести певні транспортні засоби із вантажем до зони ризику для проходження детальнішого контролю [180, с. 71].

Автоматизована система визначення рівня ризику обробляє інформацію, і після аналізу відбувається з'єднання інспектора митниці з центральною комп'ютерною системою через онлайн-з'єднання. Після цього система автоматично генерує рішення, яке стає основою для всіх наступних кроків інспектора, і яке визначає остаточний коефіцієнт рівня ризику. Інспектор візуально перевіряє випадки високого або близького до високого ризику, у разі потреби переглядає деталі аналізу показників (яким показникам присвоюється рейтинг високого ризику) та приймає рішення про необхідність вжиття заходів щодо мінімізації ризиків. Якщо співробітник центру вважає за потрібне вжити заходів щодо мінімізації ризику, у спеціальному текстовому полі програми він вказує, які дії рекомендовано

виконати інспектору ревізійної групи. Наприклад, провести опитування водія вантажівки, за результатами опитування прийняти рішення про необхідність огляду вантажу. У разі прийняття рішення про проведення митного огляду транспортний засіб з вантажем спочатку направляється на огляд із застосуванням рентгенодоголядового комплексу. Кожна митниця має пересувний рентген-доголядовий комплекс, що дозволяє за 5 – 6 хвилин зробити повний рентген автомобіля з вантажним відсіком. Якщо після огляду рентгенівського знімка у посадової особи митниці виникли сумніви щодо вмісту вантажного відсіку, транспортний засіб пропонується перемістити на закрите місце огляду, де здійснюється митний огляд товарів. Результати митного огляду передаються електронним каналом зв'язку до Центру та регіонального митного управління [20, с. 139].

Слід підкреслити, що Велика Британія в рамках митного контролю звертається до використання інноваційних інструментів систем штучного інтелекту, здійснюючи спроби переходу з часткової на повну автоматизацію. Технології засновані на сучасних підходах, підвищують ефективність митних служб та значно оптимізують їх діяльність [180, с. 70].

Досвід Італії в аспекті правового регулювання митних режимів також ґрунтується на використанні систем штучного інтелекту, однак держава створила дещо інші схеми здійснення митного контролю, виходячи із аналізу низки об'єктивних факторів.

Італія, як і Велика Британія, належить до центрів міжнародної торгівлі. Організаційно митна служба Італії належить до складу Міністерства фінансів Італії, а також поряд із митною службою входять податкові органи та органи управління державним майном [297]. Італія як транзитна держава та зона активної міжнародної торгівлі також створила систему управління ризиками, яка складається із певних блоків, до яких відносять наступні:

- методологію аналізу ризиків та управління;
- організацію з управління ризиками;

– технічне впровадження системи аналізу та управління ризиками тощо [280].

Слід зауважити, що в система управління ризиками в рамках здійснення митного контролю в Італії включає в себе подібні компоненти до такої системи у Великій Британії. Це вказує на високий рівень якості систем штучного інтелекту, що викликає в уряді держав довіру до їх спроможності забезпечити безпеку митного контролю. Зважаючи на досвід Великої Британії автоматизована система управління ризиками в рамках здійснення митного контролю ґрунтується на онлайн-з'єднанні інспектора митниці з центральною системою (банком даних) для формування автоматичного рішення. Формування даного рішення в подальшому впливає на алгоритм дій, які повинні бути здійснені інспекторами при виявленні підозрілих речей або предметів. Як зазначається у теоретичних дослідженнях систем штучного інтелекту на пунктах митного контролю в Італії «методологічно ризик реалізується у вигляді профілів ризику, які можуть розглядатися як обов'язкові (для спеціальних видів товарів або вантажу); цільові (розраховуються за фактичними даними митної системи); випадкові (не мають високого рівня ризику, переважно можуть бути використані з метою здійснення перевірки ефективності системи митного контролю». Зауважимо, що в рамках даних досліджень також звертається увага на поняття ризику та основні його ознаки, як-от: об'єктивність ризику у випадку наявності прямої залежності від характеристик товару або суб'єктивності ризику у випадку врахування особливостей конкретного учасника зовнішньої торгівлі. Відповідно дані параметри вже закладені до системи та використовуються під час аналізу. Відзначимо, що система має три маркери: зелений, жовтий і червоний. Диференціація відповідно до маркерів здійснюється наступним чином: підсвічування поданої декларації зеленим маркером дозволяє випускати товари у вільний обіг відразу після сплати митних платежів, у даному випадку також дозволено прискорення та спрощення процедур митного оформлення, про що свідчить випуск товарів зеленим коридором,

який передбачає наявність тільки декларації без супровідних документів та фізичного огляду; жовтий маркер вимагає проведення документального контролю та в подальшому винесення рішення про проведення фізичної перевірки, при цьому у інспектора з'являється право на власний розсуд організувати процес перевірки; червоний колір означає проведення повного документального контролю та медичного огляду тощо. Таким чином, системи штучного інтелекту на пунктах митного контролю в Італії значно прискорюють процес здійснення пропускового режиму, адже тріаж сприяє автоматичному визначенню порушень [224].

Як уже було зазначено нами раніше, системи штучного інтелекту використовуються також для регулювання безпеки дорожнього руху. До того ж значної уваги уряд приділяє адміністративно-правовому регулюванню безпеки дорожнього руху. Зокрема, у Великій Британії дорожній рух регулюється Дорожнім кодексом [126, с. 25]. Для контролю за безпекою дорожнього руху використовуються різні системи, зокрема RedSpeed, яка використовується в роботі органів правопорядку, державних та муніципальних структур, організацій, які працюють у сфері експлуатації доріг та автомагістралей. Дана система є досить поширеною у США, Великій Британії, Індії, Словенії, Греції, Південній Африці, Андоррі, Іспанії, Мексиці тощо. Науково-технічний прогрес у розумінні впровадження систем штучного інтелекту постійно вдосконалюється: існують системи, які можуть фотографувати мотоцикли зі спини (їх вартість досягала десятків тисяч євро); поліція у своїй діяльності застосовує мобільні станції та ручні прилади, які також передбачені чинним законодавством. Мобільні станції розміщують на триніжках обабіч дороги у непримітних місцях або в службових автомобілях поліції. Законодавство висуває до систем штучного інтелекту відповідні вимоги на дозвіл та експлуатацію, а результати фіксації заносяться до відповідних процесуальних документів, зокрема протоколів [125, с. 84].

Для прикладу наведемо санкцію із Закону Німеччини «Про дорожній рух», яка за порушення обмеження швидкості передбачає позбавлення волі

до одного року або штрафом. Дане правопорушення фіксується передбаченою чинним законодавством системою, за результатами чого складається адміністративний акт [339].

В Індії також звертають увагу на забезпечення безпеки дорожнього руху, адже індійські дослідники розробили комплексну систему притягнення водіїв до адміністративної відповідальності за різні проступки – перевищення швидкості, порушення правил проїзду перехресть, паркування в заборонених місцях, управління автомобілем в стані алкогольного сп'яніння [131, с. 155].

Через відсутність міжнародного договору чи обов'язкового законодавства ЄС, а також національного законодавства для регулювання штучного інтелекту приватні компанії почали діяти в односторонньому порядку. Наприклад, у 2016 році шість великих технологічних компаній – Amazon, Apple, Google, Facebook, IBM і Microsoft – створили Партнерство зі штучного інтелекту на користь людям і суспільству, щоб «вивчати та формулювати найкращі практики щодо технологій штучного інтелекту, щоб покращити розуміння громадськістю штучного інтелекту, а також служити відкритою платформою для обговорення та взаємодії зі штучним інтелектом та його впливом на людей і суспільство» [330]. Подібним чином у жовтні 2017 року DeepMind, одна з провідних світових компаній штучного інтелекту, придбана Google у 2014 році, створила новий комітет з етики, DeepMind Ethics & Society, «щоб допомогти технологам застосувати етику на практиці, а також допомогти суспільству передбачити й усунути вплив штучного інтелекту таким чином, щоб він працював на благо всіх» [257].

Ці ініціативи є дуже позитивними та цінними, але недостатніми. Їм бракує легітимності, яку може забезпечити держава. Насправді вони залишають поза увагою безліч малих і середніх підприємств, які також працюють над розвитком та удосконаленням технологій штучного інтелекту. Тим не менш, також необхідно, щоб держава забезпечувала дотримання правових систем і основних принципів і прав, закріплених у національних конституціях і Хартії основних прав Європейського Союзу.

Питання спектру функціоналу систем штучного інтелекту на сьогодні стосується переважно практичної складової. Системи штучного інтелекту вже мають здатність приймати складні рішення, які досі ґрунтувалися на людській інтуїції або законах і практиці судів. Ці рішення варіюються від питань життя і смерті, таких як використання автономних роботів-вбивць у війську, до питань економічної та соціальної важливості, таких як те, як уникнути помилок алгоритмів, коли штучний інтелект вирішує, наприклад, чи присуджувати стипендію студенту або коли надати умовно-дострокове звільнення ув'язненому. Якби людина приймала ці рішення, вона завжди підкорялася б правовій нормі та повинна супроводжувати рішення юридичною мотивацією, тобто пояснювати обґрунтування рішення відповідно до закону. Для штучного інтелекту таких правил досі не створено.

Регулювання штучного інтелекту наразі регулюється корпоративними інтересами та просувається з етичних підходів; це не завжди бажано. Простий погляд на світову фінансову кризу 2008 року показує результат виходу з-під контролю саморегульованої галузі. Хоча держава втрутилася, щоб вимагати від банків тримати кращі активи для забезпечення своїх позик, світова економіка продовжує страждати від наслідків системи, яка раніше була фундаментально саморегульованою.

Отже, адміністративно-правове регулювання штучного інтелекту в зарубіжних країнах є пріоритетним напрямком міжнародної правотворчої діяльності. Значна увага звертається на упорядкування управлінських відносин у сфері штучного інтелекту, що є актуальним в умовах стрімких темпів розвитку систем штучного інтелекту та їх можливостей для виконання тих чи інших завдань. Системи штучного інтелекту є пріоритетними у переважній більшості держав світу, вони диференціюються між собою лише спектром функціоналу та наявною матеріально-технічною базою. Практика адміністративно-правового регулювання штучного інтелекту в зарубіжних країнах на сьогодні є доволі розгалуженою, зважаючи на широту завдань, які потрібно виконувати. Чимало питань виникає в рамках визначення правового

статусу систем штучного інтелекту та права власності на об'єкти, створені за допомогою штучного інтелекту. Взагалі визначення статусу штучного інтелекту є складним питанням з огляду на те, що надання статусу особи потребує вирішення правових та моральних перешкод.

Зарубіжні країни звертають значну увагу на нормативне врегулювання статусу штучного інтелекту, зокрема адміністративно-правове. Вони не тільки формують необхідну законодавчу базу, однак і створюють певні консультативні ради, призначені для вирішення питання регулювання штучного інтелекту як новоутвореного суб'єкта права. Наукова полеміка щодо регулювання штучного інтелекту в рамках законодавств європейських держав майже повністю перемістилася у простір правотворчості Європейського Союзу.

3.2. Формування правової доктрини Сполучених Штатів Америки та Євросоюзу у сфері штучного інтелекту

Протягом останніх кількох років законодавці та урядові установи США прагнули розробити стратегії та політику щодо штучного інтелекту та автоматизованих систем, щоб збалансувати напругу між захистом населення від потенційно шкідливих наслідків технологій штучного інтелекту та заохоченням позитивних інновацій, а також конкурентоспроможністю. Оскільки технології штучного інтелекту стають все більш комерційно життєздатними, одна з найцікавіших проблем, з якою стикаються законодавці в управлінні штучним інтелектом, полягає в тому, щоб визначити, які з його викликів можна безпечно залишити на вирішення етики (у вигляді неофіційних вказівок або добровільних стандартів), а які запропоновані підходи слід кодифікувати в законі [331].

У 2020 році компанії та регулятори зіткнулися з безпрецедентними труднощами, долаючи кризу COVID-19, отримавши низку питань і

пропозицій щодо регулювання штучного інтелекту, які швидко змінювалися. Після повільного початку в другій половині 2020 року спостерігався помітний сплеск регуляторних і політичних пропозицій, пов'язаних зі штучним інтелектом, а також зростання міжнародної координації. Можливо, ці явища слід відносити до точки перелому в управлінні штучним інтелектом. Ще до того, як пандемія COVID-19 спричинила колосальний збій на ринку та напружила віртуальні мережі, зростаючий споживчий попит вимагав більшої підзвітності в екосистемі штучного інтелекту та розриву між технологічними змінами і реакцією регуляторів у цифровій економіці. У США ця тенденція проявилася, зокрема, у закликах до регулювання певних «суперечливих» технологій штучного інтелекту або варіантів використання, дедалі більше дозволяючи законодавцям вживати більш масштабних заходів для контролю сфери застосування штучного інтелекту та автоматизованих систем у державному та приватному секторах.

В останні місяці 2020 року федеральна нормотворча діяльність набрала значних темпів. Наприкінці 2020 року Конгрес США прийняв знаковий закон – Закон про дозвіл на захист національної оборони (NDAA), який стимулював зародження національної стратегії США в галузі штучного інтелекту, збільшував витрати на фінансування досліджень штучного інтелекту та підвищував авторитет Національного інституту стандартів і технологій США (NIST), оскільки потреба в більшій координації щодо технічних стандартів постає як пріоритет політики. Розширення фінансування та координації досліджень штучного інтелекту новим Національним офісом ініціативи штучного інтелекту надає федеральному уряду більш помітну роль у дослідженнях штучного інтелекту. На тлі зниження довіри громадськості до використання інструментів для автоматизованого прийняття рішень у 2020 році також було прийнято низку федеральних законопроектів, які заохочують етичне та справедливе використання технологій ШІ та заходи захисту споживачів.

Федеральні, державні та місцеві урядові установи США продовжують демонструвати готовність займати конкретні позиції щодо регуляторного спектру, у тому числі в світлі останніх подій і соціальних рухів, що призвело до різноманітних політичних підходів у регулюванні штучного інтелекту. Одна чимало з них віддають перевагу прямій забороні технологій штучного інтелекту. Необхідно мати розуміння, що ризиковані або спірні випадки використання або невдачі штучного інтелекту продовжуватимуть генерувати подібну громадську підтримку та, зрештою, можуть спровокувати неприйняття суспільством США масового впровадження систем штучного інтелекту [356]. Здебільшого тенденція на користь більш індивідуальних і тонких оцінок того, як найкраще регулювати системи штучного інтелекту відповідно до їх кінцевого використання регуляторами в Сполучених Штатах, знаходиться на етапі формування. Незважаючи на це, існує невід'ємний ризик того, що реакційна законодавча відповідь призведе до дисгармонійної, фрагментованої національної нормативної бази. Такі розробки продовжуватимуть давати важливе розуміння того, яким чином керувати та регулювати роботу штучного інтелекту у майбутньому. Саме для цього виникає стійка необхідність у формуванні правової доктрини для забезпечення повноцінної роботи систем штучного інтелекту в США.

Крім того, оскільки використання штучного інтелекту поширюється на різні сектори та зростає потреба в даних, законодавство, яке традиційно не фокусувалося на штучному інтелекті, починає все більше впливати на розвиток технологій штучного інтелекту. Цей вплив можна побачити в таких сферах, як недоторканність приватного життя, дискримінація, антимонопольне та імміграційне законодавство, пов'язане з трудовою діяльністю. У той час як деякі з цих сфер можуть допомогти пом'якшити етичні проблеми, які інколи породжує штучний інтелект (наприклад, усунення упередженості), інші можуть непотрібно гальмувати розробку та ускладнювати її роботу (наприклад, виконання запитів споживачів на

видалення відповідно до законів про конфіденційність або забезпечення робочої сили, необхідної для розробки технології штучного інтелекту).

Незважаючи на свою позицію в авангарді комерційних інновацій штучного інтелекту, протягом останніх кількох років США досі не вистачало загальної федеральної стратегії та політики щодо штучного інтелекту. Навпаки, спостерігачі відзначили узгоджені зусилля та значні витрати урядів інших країн для зміцнення своїх внутрішніх досліджень і розробок штучного інтелекту, зокрема план Китаю стати світовим лідером штучного інтелекту до 2030 року. Ці події за кордоном спонукали багатьох закликати до комплексної урядової стратегії і здійснення подібних інвестицій уряду Сполучених Штатів, щоб забезпечити його позицію як світового лідера в розробці та застосуванні систем штучного інтелекту [301].

У 2019 році федеральний уряд почав надавати пріоритет як розробці, так і регулюванню технології штучного інтелекту. 11 лютого 2019 року президент Дональд Трамп підписав указ про створення «Американської ініціативи штучного інтелекту», спрямованої на стимулювання розвитку та регулювання штучного інтелекту та зміцнення глобальної позиції США, наказавши федеральним агентствам визначити пріоритетність інвестицій у дослідженнях і розробках штучного інтелекту [279]. В Указі «Збереження американського лідерства у сфері штучного інтелекту» окреслено п'ять ключових напрямків: дослідження та розробки, «вивільнення» ресурсів штучного інтелекту, встановлення стандартів управління штучного інтелекту, формування робочої сили штучного інтелекту, а також міжнародне співробітництво та захист [358]. Ініціатива штучного інтелекту координується спеціальним комітетом зі штучного інтелекту Національної науково-технічної ради (NSTC).

У першому звіті American AI Initiative, опублікованому в лютому 2020 року, адміністрація Трампа оголосила, що подвоїть фінансування науково-дослідних робіт Ініціативи штучного інтелекту протягом наступних двох років. Цей звіт є наслідком запуску ai.gov 19 березня 2019 року. Білий дім

запустив ai.gov як платформу для обміну ініціативами штучного інтелекту від адміністрації Трампа та федеральних агентств. Ці ініціативи відслідковують ключові моменти процесу впровадження технологій штучного інтелекту, і ai.gov має функціонувати як поточний прес-реліз [278].

Через пару місяців після означеного вище Указу, 11 квітня 2019 року, було введено проєкт Закону про розвиток штучного інтелекту за допомогою досліджень (GrAITR) для створення скоординованої федеральної ініціативи, спрямованої на прискорення досліджень і розробок штучного інтелекту для економічної та національної безпеки США та усунення існуючого дефіциту фінансування [334]. Законом затверджено стратегічний план інвестування 1,6 мільярда доларів США протягом 10 років у дослідження, розробку та застосування штучного інтелекту в приватному секторі, академічних колах і державних установах, включаючи NIST, Національний науковий фонд і Міністерство енергетики, спрямований на оптимізацію впровадження систем штучного інтелекту в США, включаючи Велику Британію, які «вже культивують робочу силу для створення та використання пристроїв із підтримкою штучного інтелекту». Законопроєкт був переданий на розгляд Комітету Палати представників з науки, космосу та технологій, але не просунувся.

Законопроєкт, що супроводжує GrAITR, Закон про державний устрій штучного інтелекту, передбачає спробу створити національну всеосяжну стратегію, «приспосовану до політичної економії США», для розвитку штучного інтелекту з федеральними інвестиціями в розмірі 2,2 мільярда доларів США протягом наступних п'яти років, починаючи від 2019 року. Закон зобов'язує філії федерального уряду використовувати штучний інтелект, де це можливо, у роботі своїх систем. Зокрема, це включає створення національного офісу для координації зусиль штучного інтелекту у федеральній системі, вимагає від NIST встановлення етичних стандартів і пропонує Національному науковому фонду встановити освітні цілі для навчання користування штучного інтелекту та STEM [305]. Законопроєкт

доповнює формування двопартійної групи штучного інтелекту в Сенаті в березні 2019 року для вирішення проблем трансформаційних технологій, які охоплюють низку сфер, включаючи транспорт, охорону здоров'я, сільське господарство, виробництво та національну безпеку. Хоча законопроект також не було прийнято, подальше законодавство, внесене до Палати представників у березні 2020 року – Закон про національну ініціативу штучного інтелекту – передбачає заснування Національної ініціативи штучного інтелекту для сприяння дослідженням штучного інтелекту та міжвідомчому співробітництву та розвитку найкращих практик і стандартів штучного інтелекту, забезпеченню лідерства США у відповідальному розвитку штучного інтелекту. Даний нормативно-правовий акт, найамбітніша спроба Конгресу просувати розвиток штучного інтелекту в США, також передбачає виділення понад 1,1 мільярда доларів США протягом наступних п'яти фінансових років. Крім того, Закон про національну цільову групу хмарних обчислень пропонує створити цільову групу для планування національної системи хмарних обчислень для досліджень штучного інтелекту, щоб надати студентам і дослідникам з різних наукових дисциплін доступ до ресурсів хмарних обчислень, державних і неурядових наборів даних і дослідницького середовища [300].

У травні 2020 року було введено Закон про мережеву безпеку штучного інтелекту (GAINS), який наказує Міністерству торгівлі та Федеральній торговій комісії визначити переваги та перешкоди для впровадження штучного інтелекту в Сполучених Штатах; дослідити стратегії штучного інтелекту інших країн і оцінити порівняння Сполучених Штатів; а також оцінити ризики ланцюга постачання та способи їх вирішення [273]. Законопроект вимагає від агентств звітувати про результати Конгресу разом із рекомендаціями щодо розробки національної стратегії штучного інтелекту. Раніше висловлюючи небажання через побоювання, що рекомендації ініціативи зашкодять інноваціям, 28 травня 2020 року Державний департамент США оголосив, що Сполучені Штати приєдналися до

Глобального партнерства з штучного інтелекту, ставши останньою з країн «Великої сімки» (G7).

У вересні 2020 року Закон про штучний інтелект в уряді (HR 2575) був прийнятий Палатою голосуванням. Законопроект спрямований на сприяння зусиллям федерального уряду з розробки інноваційних способів використання штучного інтелекту шляхом створення «Центру передового досвіду штучного інтелекту» в рамках Адміністрації загальних служб (GSA) і вимагає, щоб Управління та бюджет (OMB) видало меморандум федеральним агентствам щодо підходів до управління штучного інтелекту. Він також вимагає від Управління науково-технічної політики видати вказівки для федеральних агенцій щодо придбання систем штучного інтелекту та найкращих практик. Лише через кілька днів представники Палати представників представили відповідну резолюцію, яка закликає до створення цілісної національної стратегії штучного інтелекту, заснованої на чотирьох стовпах: робоча сила; національна безпека; дослідження та розробка; і етика [336].

Конгрес також висловив потребу в етичних рекомендаціях і охороні праці, щоб усунути потенціал штучного інтелекту для упередженості та дискримінації. У лютому 2019 року палата представила резолюцію 153 з наміром «підтримати розробку вказівок щодо етичної розробки штучного інтелекту» та підкреслити «далекосяжні суспільні наслідки штучного інтелекту», а також необхідність «безпеки штучного інтелекту», відповідальний і демократичний розвиток». Подібно до минулорічного ухвалення Азіломарських принципів у Каліфорнії та нещодавнього прийняття ОЕСР п'яти «демократичних» принципів штучного інтелекту, Резолюція Палати представників передбачає, що керівні принципи мають відповідати певним конкретним цілям, зокрема «прозорості та пояснюваності», «конфіденційності інформації та захисту особистих даних», «підзвітності і нагляду за всіма автоматизованими процесами прийняття рішень» і «доступності і справедливості». Ця Резолюція поставила етику на

перший план політики, що відрізняється від іншого законодавства, яке розглядає етику лише як допоміжну тему. Тим не менш, хоча ця резолюція сигналізує про заклик до дії з боку уряду, щоб розробити етичні вказівки щодо використання технології штучного інтелекту, деталі та обсяг таких етичних норм залишаються незрозумілими [260].

У 2021 році національна стратегія штучного інтелекту федерального уряду США продовжувала формуватися, поєднуючи стару та нову адміністрації. Майже через два роки після указу Трампа «Збереження американського лідерства у сфері штучного інтелекту» спостерігалось значне збільшення законодавчих і політичних заходів, пов'язаних зі штучним інтелектом, у США. Зокрема, федеральний уряд активно координує міжвідомче керівництво та заохочує продовження досліджень і розробку технологій штучного інтелекту для використання урядом. З цією метою низка ключових законодавчих і виконавчих дій була зосереджена на зростанні та розвитку таких технологій для федерального відомства, національної безпеки та військового використання. Відповідно до Закону про національну ініціативу щодо штучного інтелекту від 2020 року, який було прийнято 1 січня в рамках NDAA 2021 року, 12 січня Управління з питань політики в галузі науки і технологій Білого дому офіційно створило Національне управління ініціативи щодо штучного інтелекту (Офіс). Офіс – одне з кількох нових федеральних відомств, уповноважених NDAA, відповідатиме за нагляд і реалізацію національної стратегії штучного інтелекту та виступатиме в якості центрального центру для координації та співпраці між федеральними агентствами та зовнішніми зацікавленими сторонами в уряді, промисловості та наукових колах у дослідженнях та розробці політики щодо штучного інтелекту [372].

Крім того, 27 січня 2021 року президент Байден підписав меморандум під назвою «Відновлення довіри до уряду за допомогою науки, доброчесності та розробки політики, що ґрунтується на фактах», започаткувавши широкий

перегляд федеральної політики наукової чесності та наказавши агентствам активізувати свої зусилля з підтримки прийняття рішень на основі доказів.

17 червня 2021 року сенатор Гіллібранд повторно запровадив Закон про захист даних, намагаючись створити нове незалежне агентство, відповідальне за контроль за злиттям великих технологічних компаній і боротьбу з дискримінаційною практикою використання даних. Новий Закон про захист даних 2021 року отримав підтримку в розпал серії кібератак у 2020 році. Водночас у 2021 році кількість атак програм-вимагачів зростає більш ніж на 100 відсотків порівняно з початком попереднього року. Адміністрація Байдена рекомендувала компаніям приватного сектору вживати запобіжних заходів щодо своєї віртуальної інфраструктури, щоб запобігти загрозам програм-вимагачів і кібератакам, опублікувавши відкритого листа керівникам підприємств із закликом посилити захист [372].

Наприкінці 2019 року Управління патентів і товарних знаків США (USPTO) прийняло довгоочікуване рішення. USPTO активізувало зусилля щодо підтримки розвитку штучного інтелекту в приватному секторі. Воно запросило публічні коментарі щодо проблем штучного інтелекту, пов'язаних з патентами, зокрема щодо того, чи можна вважати штучний інтелект винахідником та відповідно власником патенту. Прийшовши до того ж висновку, що й Європейське патентне відомство, і з огляду на процес громадського обговорення, USPTO постановило у квітні 2020 року, що лише фізичні особи, а не системи штучного інтелекту, можуть бути зареєстровані як винахідники за патентом. Це рішення, в якому USPTO відхилило патентну заявку, у якій винахідником була названа система штучного інтелекту, потенційно може поставити під сумнів будь-які винаходи, розроблені разом із штучним інтелектом, оскільки воно ставить питання про те, чи була фізична особа близько достатньо для винаходу, щоб претендувати на патент [372].

У серпні 2020 року розробник системи штучного інтелекту, яка розглядається в рішенні USPTO від квітня 2020 року, подав до суду на

USPTO, стверджуючи, що USPTO порушила Закон про адміністративні процедури, коли вирішила, що системи штучного інтелекту не можуть бути названі винахідниками в патентних заявках. Під час слухання справи суддя висловив розуміння рішення USPTO обмежити визначення «винахідника» людьми; вона також зазначила, що законодавча влада, на відміну від судів, буде найкраще підготовлена для внесення будь-яких змін до цієї позиції в майбутньому [372].

І USPTO, і Комісія національної безпеки зі штучного інтелекту (NSCAI) опублікували звіти, в яких описуються невизначеності, що залишаються в політиці Сполучених Штатів щодо інтелектуальної власності, яка стосується штучного інтелекту. У жовтні 2020 року USPTO оприлюднило звіт під назвою «Погляди громадськості на політику щодо штучного інтелекту та інтелектуальної власності». Цей звіт включав відгуки, отримані від громадськості у відповідь на запит USPTO, який стосувався питань про можливу необхідність перегляду чинних законів та правил щодо патентоспроможності та авторства з урахуванням внесків, зроблених системами штучного інтелекту [372].

Коментарі, синтезовані у звіті, відображають загальне занепокоєння з приводу відсутності загальновизнаного визначення поняття штучного інтелекту та переважаючу думку про те, що штучний інтелект – на даний момент – не може ні винаходити, ні створювати без втручання людини. У березні 2021 року NSCAI, який було створено відповідно до Закону про дозвіл на національну оборону від 2019 року, подав свій остаточний звіт до Конгресу та президента Байдена. У звіті попереджено, що суворі вимоги щодо прийнятності патентів у судах США та відсутність чіткого правового захисту даних створили невизначеність щодо захисту інтелектуальної власності для творів штучного інтелекту, що вимагає комплексних реформ цієї політики для стимулювання інновацій у сфері штучного інтелекту [327].

Протягом останніх кількох років законодавці США запропонували законодавчі акти, спрямовані на регулювання штучного інтелекту,

зосереджуючись на досягненні прозорості, підзвітності та «зрозумілості» перед обличчям нових ризиків, таких як шкідливе упередження та інші непередбачені результати. Просування деяких з цих законопроектів призупинилося, але вони корисні для визначення сфер діяльності законодавців у контексті прозорості та упередженості.

Закон про розкриття та підзвітність ботів, вперше впроваджений 25 червня 2018 року та повторно введений 16 липня 2019 року, передбачає, що Федеральна торговельна комісія (далі – FTC) запропонує правила, які змушуватимуть цифрові платформи публічно розкривати інформацію про використання ними «автоматизованого програмного забезпечення або процесу, призначеного для відтворення людської діяльності...» онлайн [345]. Це також забороняє політичним кандидатам або партіям використовувати це автоматизоване програмне забезпечення для обміну або поширення будь-якої інформації, спрямованої на політичні вибори. Закон, який не було прийнято, передає відповідальність за визначення «автоматизованої програмної програми» FTC, що залишає широкий простір для інтерпретації поза вузьким контекстом ботів, на які цей законопроект спрямовувався.

10 квітня 2019 року ряд демократів у Сенаті представили Закон про підзвітність алгоритмів, який «вимагає від компаній вивчати та виправляти помилкові комп'ютерні алгоритми, які призводять до неточних, несправедливих, упереджених або дискримінаційних рішень, що впливають на американців» [269]. Законопроект став першим серйозним кроком Конгресу щодо регулювання штучного інтелекту та першою законодавчою спробою в Сполучених Штатах запровадити регулювання систем штучного інтелекту в цілому, на відміну від регулювання окремих технологічних сфер, таких як автономні транспортні засоби. Хоча спостерігачі відзначали стриманість Конгресу щодо регулювання штучного інтелекту в останні роки, однак законопроект став різкою зміною в позиції Вашингтона на тлі зростаючого усвідомлення громадськістю потенціалу штучного інтелекту створювати упередженість або завдати шкоди певним групам. Законопроект

має значний вплив, охоплюючи звичайних практиків багатьох технологічних компаній, які підпадають під дію цього закону. Закон регулюватиме не лише системи штучного інтелекту, але й будь-яку «автоматизовану систему прийняття рішень» (ADS), яка в широкому сенсі визначається як будь-який «обчислювальний процес, включно з процесом машинного навчання, статистикою чи іншими методами обробки даних, або штучний інтелект, що приймає рішення або полегшує прийняття рішення людиною, яке впливає на споживачів» [308]. Законопроект не було прийнято, але він став відступом від попереднього підходу галузевого саморегулювання, оскільки змущує компанії активно контролювати використання будь-яких потенційно дискримінаційних алгоритмів.

Нещодавно, 19 травня 2021 року, сенатори Роб Портман і Мартін Генріх представили двопартійний Закон про можливості та прозорість штучного інтелекту (далі – АІСТ). Закон АІСТ забезпечить більшу прозорість для державних систем штучного інтелекту та базується в основному на рекомендаціях, оприлюднених NSCAI. У Міністерстві оборони (DOD), Міністерстві енергетики та розвідувальному співтоваристві з'явиться посада головного цифрового рекрутингового офіцера, яка буде відповідальна за визначення потреб у фахівцях інформаційної сфери та найм персоналу. Ця ініціатива відображає думку Конгресу щодо того, що Національний науковий фонд повинен визначити напрямки діяльності у сфері безпеки та етики штучного інтелекту у контексті створення нових Національних інститутів штучного інтелекту, які фінансуються з федерального бюджету. Законопроект також містить певні положення, пов'язані зі сферою оборони тощо [334].

Таким чином, в США досі не існує єдиної федеральної законодавчої системи, яка б застосовувалася саме до технології штучного інтелекту. Слід констатувати, що формування правової доктрини щодо регулювання штучного інтелекту триває, а також існують перспективи наявності якісного американського законодавства в цій царині в майбутньому. Незважаючи на

те, що було представлено низку законопроектів, багато з них суперечать один одному у своїх вимогах, і увага до цих питань зменшилася, особливо в умовах триваючої пандемії COVID-19.

Навіть за відсутності федерального законодавства щодо штучного інтелекту та, незважаючи на кілька законопроектів, які не було прийнято, прогрес все ще є, особливо на рівні федеральних агентств. У грудні 2020 року 10 сенаторів США надіслали листа голові Комісії з рівних можливостей працевлаштування про здатність агентства «розслідувати та/або боротися з дискримінацією, пов'язаною з використанням технологій найму штучним інтелектом» [308]. Законодавці були особливо стурбовані тим, що роботодавці використовують штучний інтелект для перевірки кандидатів на роботу, в тому числі за допомогою інструментів оцінки машинного навчання, загальних інтелектуальних і особистісних тестів, а також «сучасних» систем відстеження кандидатів. У квітні 2021 року FTC опублікувала допис у блозі, в якому оголосила про намір Комісії застосувати примусові заходи щодо «упереджених алгоритмів» відповідно до розділу 5 Закону FTC, Закону про справедливую кредитну звітність і Закону про рівні кредитні можливості [281]. Федеральна торговельна комісія очікує, що компанії перевірятимуть свої алгоритми на предмет упередженості до і під час їх розгортання та використовуватимуть рамки прозорості, водночас попереджаючи, що упереджені результати можуть вважатися оманливими і, таким чином, можуть призвести до протидії з боку FTC.

І NSCAI, і NIST також опублікували звіти щодо прозорості та упередженості технологій штучного інтелекту. NSCAI у своєму остаточному звіті схвалив інструменти для покращення прозорості та розуміння дій штучного інтелекту, включаючи оцінку ризиків та вплив на людей; аудити та тестування систем штучного інтелекту; механізми відшкодування збитків для людей, які постраждали від урядових систем штучного інтелекту [327]. У червні 2021 року NIST представив звіт під назвою «Пропозиція щодо виявлення та управління упередженнями штучного інтелекту», в якому

запропонував використовувати трьохетапний підхід для запобігання упередженості. Цей підхід зосереджений на трьох етапах: попередньому проектуванні, проектуванні та розробці, а також розгортанні цих технологій. Крім того, в звіті містяться рекомендації щодо виявлення та управління різними формами упередженості, включаючи статистичну упередженість, когнітивну упередженість людини та суспільну упередженість на кожному з цих етапів [326].

Зі свого боку, законодавчі збори штатів продовжували приймати закони, які безпосередньо регулюють функціонування штучного інтелекту. Каліфорнія прийняла у вересні 2018 року законопроект «Закон про посилення прозорості в Інтернеті», який був першим у своєму роді та (подібно до федерального законопроекту про ботів) спрямований на боротьбу зі шкідливими ботами, що працюють на цифрових платформах [347]. Цей закон штату не намагається прямо заборонити ботів, але він вимагає від компаній повідомляти, чи використовують вони бота для спілкування з громадськістю на своїх інтернет-платформах. Закон набув чинності 1 липня 2019 року. Крім того, у Каліфорнії очікується прийняття Закону про підзвітність автоматизованих систем прийняття рішень, який вимагатиме від будь-якої компанії в Каліфорнії, що надає програму чи пристрій із використанням ADS, постійно перевіряти наявність упереджень під час розробки ADS і використання, а також провести оцінку впливу цих систем, щоб визначити будь-який непропорційний вплив на незахищені класи [333].

У травні 2019 року штат Іллінойс прийняв «Закон про відеоінтерв'ю зі штучним інтелектом», який обмежує можливість роботодавця використовувати штучний інтелект у процесі найму [293]. Роботодавці при використанні технологій штучного інтелекту для найму повинні дотримуватися певних вимог, що стосуються: отримання інформованої згоди з поясненням того, як працює штучний інтелект; інформування про характеристики, які він перевіряє; видалення будь-якого відеоконтенту протягом 30 днів. Законопроект, проте, не містить визначення поняття

«штучний інтелект», а вимоги до положень про інформовану згоду вважаються недостатньо чіткими та піддаються широкому тлумаченню. Запропонована владою Іллінойсу поправка до аналізованого закону зобов'язує роботодавців, що покладаються виключно на рішення системи штучного інтелекту, яка визначає придатність претендентів для роботи за результатами співбесід, збирати та повідомляти демографічні дані Міністерству торгівлі та економічних можливостей [294]. Далі уряд має проаналізувати отримані дані з метою визначення: чи були системи штучного інтелекту расово упередженими. Нарешті, після ухвалення знакового закону про розпізнавання облич у Вашингтоні, який набув чинності в липні 2021 року, у штаті планується прийняття законопроєкту, який забороняє державним установам використовувати системи штучного інтелекту, які дискримінують різні групи [284]. Аналогічна ініціатива законопроєкту очікує розгляду в штаті Нью-Джерсі, який спрямований на заборону дискримінації за допомогою систем автоматичної обробки даних (ADS) у таких галузях, як споживче фінансування та медична сфера [348].

Протягом останніх кількох років федеральний уряд США був дуже активним у координації міжвідомчого керівництва та плануванні підтримки продовження досліджень і розробки технологій штучного інтелекту для використання самим урядом. У цьому плані основним напрямком ряду ключових законодавчих і виконавчих дій було зростання та розвиток таких технологій для національної безпеки та військового використання.

Закон Джона С. Маккейна про дозвіл на національну оборону на 2019 рік (NDAA 2019) заснував NSCAI для вивчення поточних досягнень у галузі штучного інтелекту та машинного навчання, а також їх потенційного застосування для національної безпеки та військового використання [327]. У своєму фінальному звіті, поданому в березні 2021 року, NSCAI дійшов висновку, що уряд США не готовий захищатися від загроз, пов'язаних зі штучним інтелектом, або швидко застосовувати технології штучного інтелекту для цілей національної безпеки. У звіті надано стратегічні

рекомендації щодо розвитку технології штучного інтелекту у сфері національної безпеки, включаючи боротьбу з цифровою дезінформацією за допомогою кіберзахисту на основі штучного інтелекту; створення «інноваційних концепцій ведення війни»; протоколи використання автономної зброї; і інтеграція можливостей штучного інтелекту в розвідувальну спільноту. Крім того, згідно з мандатом NDAA 2019 Міністерство оборони створило Об'єднаний центр штучного інтелекту (JAIC) як засіб розробки та реалізації загальної стратегії штучного інтелекту та призначило його директора для нагляду за координацією цієї стратегії для військових. Хоча ці дії чітко вказують на зацікавленість у тому, щоб передові технології, такі як штучний інтелект, приносили користь військовим і розвідувальним спільнотам США, їхня ефективність, ймовірно, залежатиме від наявності фінансування з боку Конгресу. З цією метою NDAA 2021 надає директору JAIC повноваження на закупівлю для підтримки оборонних місій на суму до 75 мільйонів доларів США для нових контрактів на кожен рік до 2025 фінансового року [271].

JAIC відіграє ключову роль у реалізації загальної стратегії штучного інтелекту для Міністерства оборони. Згідно короткому викладу стратегії від 2018 року, наданому самим Міністерством, JAIC співпрацює з Агентством передових оборонних дослідницьких проєктів (DARPA), різними лабораторіями Міністерства оборони та іншими структурами в рамках Міністерства, з метою не лише виявлення та забезпечення можливостей, що базуються на штучному інтелекті для національної оборони, але й встановлення етичних принципів розробки та використання штучного інтелекту військовими [354].

Зусилля JAIC бути лідером у визначенні етичного використання штучного інтелекту у військових застосуваннях можуть виявитися ще складнішими, оскільки автономна зброя є одним із найбільш суперечливих випадків використання штучного інтелекту. Навіть опосередковане використання штучного інтелекту як зброї, наприклад Project Maven, де

використовувалися технології машинного навчання та розпізнавання зображень для поліпшення обробки рухливих відеоданих у реальному часі, викликало ворожу реакцію громадськості та спроби бойкоту [250]. Таким чином, нещодавні події показали, що баланс між потребою в збереженні конфіденційності для національної безпеки та вимогою до прозорості в застосуванні штучного інтелекту може бути надзвичайно складним завданням для JAIC.

Усі представлені законопроекти на рівні федерального уряду спрямовані на збільшення фінансування та просування інновацій у галузі штучного інтелекту в оборонному секторі Сполучених Штатів. Законопроект про штучний інтелект для збройних сил, внесений Робом Портманом та Мартіном Генріхом, спрямований на подальше розширення потенціалу штучного інтелекту в Міністерстві оборони шляхом збільшення кількості фахівців у сфері штучного інтелекту та кібербезпеки у цьому відомстві. Водночас законопроектом вимагається від міністра оборони розробити навчальну та сертифікаційну програму, а також надати вказівки щодо оптимізації використання наявних структур для впровадження систем штучного інтелекту в Пентагоні [250]. Хоча цей законопроект не був розглянутий самостійно, NDAA 2021 містить кілька положень, взяті з цієї пропозиції. Серед них є вимога, щоб директор JAIC підпорядковувався безпосередньо заступнику міністра оборони; модифікація професійного тесту Збройних сил, яка включає оцінку компетенцій зі штучного інтелекту для визначення кандидатів; і вказівки щодо використання механізмів прямого найму, щоб сприяти залученню фахівців з області штучного інтелекту до Міністерства оборони. NDAA 2021 також наказує міністру оборони оцінити, чи має Міністерство оборони спроможність гарантувати, що будь-яка технологія штучного інтелекту, придбана Департаментом, розробляється етично та відповідально [353].

Натомість Закон про забезпечення лідерства Америки в науці та технологіях (SALTA), який вперше було введено в січні 2020 року та

повторно в березні 2021 року, акцентує свою увагу на «інвестуванні в фундаментальні наукові дослідження та підтримці технологічних інновацій з метою підвищення економічної та національної безпеки Сполучених Штатів». Це може сприяти розвитку штучного інтелекту, включаючи його використання для національної безпеки, незважаючи на сучасні виклики [350].

Законопроект АІСТ від травня 2021 року, про який йшлося вище, супроводжувався Законом про штучний інтелект для військових (далі – АІМ). Закон про АІСТ створить пілотний фонд розвитку штучного інтелекту та прототипування в рамках Міністерства оборони, спрямований на розробку технологій на основі штучного інтелекту для оперативних потреб військових, і розробить план ресурсів для Міністерства оборони, щоб дозволити розробку, тестування, впровадження та оновлення технологій штучного інтелекту. Нарешті, у червні 2021 року Сенат прийняв Закон США про інновації та конкуренцію на двопартійній основі [296]. Закон, який має на меті протидіяти зусиллям Китаю розширитися як технологічної наддержави, дозволить інвестувати 250 мільярдів доларів США в низку технологій, що розвиваються, і перераховує штучний інтелект, машинне навчання та автономію як «ключові сфери фокусування технологій». Закон також містить положення під назвою «Закон про розвиток американського штучного інтелекту», який частково спрямований на «заохочення програм та ініціатив агентств, пов'язаних зі штучним інтелектом, які підвищують конкурентоспроможність Сполучених Штатів» [274].

Більше того, в лютому 2021 року Комітет Палати представників з питань збройних сил створив новий підкомітет, призначений для справ з кібернетичних, інноваційних технологій та інформаційних систем. Цей підкомітет має повноваження щодо розробки політики Міністерства оборони у сфері штучного інтелекту та був створений для досягнення «більш цілеспрямованого фокусу» на технологічних можливостях, включаючи штучний інтелект.

Безперечно, використання штучного інтелекту в охороні здоров'я породжує одні з найцікавіших перспектив і глибоке хвилювання, враховуючи потенційні ризики. Досі існує небагато нормативних актів, спрямованих саме на функціонування штучного інтелекту в охороні здоров'я, незважаючи на триваючі інвестиції спільноти охорони здоров'я в технології штучного інтелекту. Пандемія Covid-19 призвела до додаткових ускладнень у сфері медичного лікування, які також можуть опосередковано впливати на розвиток штучного інтелекту. Дослідники вбачають, що поточні стандарти затвердження медичних пристроїв недостатньо підходять для оцінки технологій, які використовують штучний інтелект. Наукові аналітики вважають, що ключовим завданням для законодавців у процесі впровадження інструментів штучного інтелекту в галузі охорони здоров'я буде «визначити оптимальний баланс між перевагами та обтяжливістю» – створити інструменти, які забезпечують точні та надійні передбачення, не обмежуючи права та свободи людей більше, ніж це необхідно [320].

Сучасне світове законодавство у галузі регулювання штучного інтелекту, частково сформоване на основі зібраних даних, пов'язаних з COVID-19, може обмежити можливості компаній використовувати штучний інтелект для вирішення бізнес-проблем. Специфічні обмеження щодо застосування технології розпізнавання обличчя та обробки особистих даних про здоров'я можуть обмежити можливості використання цієї технології для відстеження поширення та впливу шкідливих для здоров'я людей вірусів. Роботодавці впроваджують теплове сканування як частину процедури допуску працівників на робочі місця, і ця технологія може включати сканування обличчя працівника. Власники великих житлових будинків розглядають можливість використання технології розпізнавання обличчя для контролю та моніторингу доступу до своїх будинків з метою запобігання несанкціонованому проникненню, яке може призвести до розповсюдження шкідливих вірусів. Подібні дії можуть піддавати компанії значному правовому ризику в юрисдикціях, таких як Іллінойс, де вимагається, щоб

приватні організації отримували письмову згоду від своїх працівників або членів громадськості перед збором їхніх біометричних даних, навіть для тимчасових або обмежених цілей, таких як сканування обличчя [343]. Вирок Верховного суду штату Іллінойс встановив, що для позивачів не потрібно доводити фактичну шкоду, за винятком порушення їхніх законних прав, що може призвести до ситуацій, коли приватні компанії можуть бути піддані дорогим масовим позовам. Ці позови можуть передбачати компенсацію в розмірі від 1000 до 5000 доларів США на кожного учасника групи, додатково до витрат на послуги адвоката. Законопроекти, розглянуті на 116-му Конгресі, які передбачали подібні вимоги щодо ствердженої згоди на використання технології розпізнавання обличчя, не пройшли фазу впровадження і ще не були повторно внесені на 117-му Конгресі. Проте, що стосується державних установ, один із законопроектів, який наразі розглядається Конгресом, виходить за рамки вимог ствердженої згоди. Замість цього, він просто забороняє використання технології розпізнавання обличчя та інших біометричних технологій федеральними органами та умовлює фінансування федеральних грантів місцевими та державними установами, які також встановлюють мораторій на використання цих технологій. При цьому надається приватне право на подання позову особам, чий дані були зібрані або використані з порушенням Закону [315].

У просторі Європейського Союзу також в рамках правотворчої діяльності відповідні суб'єкти працюють над формуванням правової доктрини у сфері регулювання штучного інтелекту. Закон про штучний інтелект – це запропонований європейський закон про штучний інтелект – перший закон про штучний інтелект, прийнятий великим регулюючим органом [94]

Технології штучного інтелекту впливають на те, яку інформацію ви бачите в Інтернеті, передбачаючи, який вміст вас цікавить, збирають і аналізують дані облич, щоб забезпечити виконання законів або

персоналізувати рекламу, а також використовуються для діагностики та лікування раку.

Подібно до Загального регламенту захисту даних ЄС (GDPR) у 2018 році, Закон ЄС про штучний інтелект може стати глобальним стандартом, який визначає, наскільки штучний інтелект має позитивний, а не негативний вплив на життя окремих осіб та суспільства в цілому. Регулювання штучного інтелекту в ЄС вже викликає міжнародний резонанс. Наприкінці вересня Конгрес Бразилії прийняв законопроект, який створює правову базу для штучного інтелекту.

Підхід ЄС до штучного інтелекту зосереджується на досконалості та довірі, спрямованими на посилення дослідницького та промислового потенціалу, забезпечуючи при цьому безпеку та основні права.

Даний підхід до регулювання штучного інтелекту отримав визнання у міжнародному співтоваристві, оскільки для забезпечення стабільності людям та компаніям потрібно мати можливість використовувати переваги штучного інтелекту, при цьому вони мають відчувати себе безпечними та захищеними

Європейська стратегія штучного інтелекту спрямована на те, щоб зробити ЄС центром штучного інтелекту світового рівня та забезпечити, щоб штучний інтелект був орієнтований на людину та був надійним. Така мета перетворюється на європейський підхід до досконалості та довіри через конкретні правила та дії.

У квітні 2021 року Європейська комісія впровадила свій пакет заходів з штучного інтелекту, який включав наступне:

- повідомлення про підтримку європейського підходу до регулювання штучного інтелекту.
- оновлення Скоординованого плану зі штучного інтелекту, що був розроблений спільно з країнами-членами ЄС.
- законодавчу пропозицію щодо регулювання штучного інтелекту, що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту (Закон про штучний інтелект), а також відповідну оцінку впливу.

Запропоновані ініціативи, спрямовані на забезпечення високих стандартів у сфері штучного інтелекту, одночасно підсилюють позицію Європи в глобальній конкуренції.

Можна стверджувати, що правова доктрина ЄС у сфері регулювання штучного інтелекту орієнтована на досягнення декількох ключових цілей:

- сприяти розвитку та впровадженню штучного інтелекту в ЄС;
- зробити ЄС місцем, де штучний інтелект процвітає від лабораторії до ринку;
- гарантувати, що штучний інтелект працює на благо людей та суспільства, і є інструментом добра;
- встановити стратегічне лідерство ЄС у секторах із високим впливом.

Комісія та держави-члени погодилися підвищити досконалість у сфері штучного інтелекту шляхом об'єднання зусиль щодо політики та інвестицій. В оновленому скоординованому плані щодо штучного інтелекту викладено бачення прискорення, дій та узгодження пріоритетів із поточним європейським і глобальним ландшафтом штучного інтелекту та впровадження стратегії штучного інтелекту в дію.

Максимальне використання ресурсів і координація інвестицій є критично важливим компонентом досконалості штучного інтелекту. Через програми Digital Europe і Horizon Europe Комісія планує інвестувати 1 мільярд євро на рік у розвиток штучного інтелекту. Він мобілізує додаткові інвестиції з приватного сектора та держав-членів, щоб досягти річного обсягу інвестицій у 20 мільярдів євро протягом цифрового десятиліття.

Фонд відновлення та стійкості виділяє 134 мільярди євро на цифрові технології. Це кардинально змінить правила гри, дозволяючи Європі розширити свої амбіції та стати світовим лідером у розробці передового, надійного штучного інтелекту. Доступ до високоякісних даних є важливим фактором у створенні високопродуктивних надійних систем штучного інтелекту. Такі ініціативи, як Стратегія кібербезпеки ЄС, Закон про цифрові

послуги та Закон про цифрові ринки, а також Закон про управління даними забезпечують належну інфраструктуру для створення таких систем.

Створення надійного штучного інтелекту забезпечить безпечне та сприятливе середовище для інновацій, користувачів, розробників та виробників.

У 2022 році Європейська комісія представила пакет заходів для підтримки розвитку штучного інтелекту в Європі, спрямований на підвищення досконалості та довіри до цих технологій. Цей пакет включає три взаємопов'язані ініціативи:

1. Розробка законодавчого акта, який встановлює загальні правила для систем штучного інтелекту (Акт щодо ШІ, Artificial Intelligence Act).

2. Встановлення європейських норм щодо вирішення питань відповідальності, пов'язаних із системами штучного інтелекту (Директива про відповідальність за штучний інтелект).

3. Перегляд секторальних та загальних норм щодо безпеки продукції.

Однією з головних місій Європейської комісії є усунення ризиків, пов'язаних з застосуванням штучного інтелекту, шляхом встановлення додаткових, пропорційних та гнучких правил, які одночасно допоможуть Європі зіграти провідну роль у встановленні глобальних стандартів безпеки використання штучного інтелекту. Закон про штучний інтелект в ЄС розподілить технології штучного інтелекту залежно від їхнього рівня ризику: від мінімального до обмеженого, високого та забороненого. До серйозних загроз відносяться: біометричне спостереження, поширення дезінформації або дискримінаційні висловлювання. Системи штучного інтелекту з неприйнятним рівнем ризику для безпеки людей будуть суворо заборонені. Також заборонять системи, які застосовують підсвідомі або цілеспрямовані маніпулятивні методи, використовують вразливі місця людей або використовуються для соціального оцінювання, включаючи класифікацію людей на основі їхньої поведінки, соціально-економічного статусу та особистих характеристик. Крім того, встановлюється вимога щодо

«людського контролю» над певними системами штучного інтелекту, особливо тими, які можуть впливати на життя та здоров'я людей.

Технології, які мають важливе значення для суспільства через свої ризики та можливості, часто підлягають регулюванню, тобто встановленню набору правил, що визначають відповідальність та умови їхнього використання. Впровадження нових технологій може призвести до серйозних наслідків, що вимагають встановлення нових правових норм. Оскільки це стосується регулювання конфліктів та проблем у суспільстві, такі норми часто фіксуються у законодавстві. Починаючи з часів введення парової машини, існує тривала традиція регулювання технологій у суспільстві шляхом правових засобів. Законодавці і політики постійно та активно обговорюють вплив нових технологій на суспільство. Вони завжди намагаються знайти оптимальний баланс для зменшення можливих ризиків. Незважаючи на те, що регулювання іноді може обмежувати розвиток технологій та їх використання, воно також має важливу роль у стимулюванні їхнього росту. Водночас правове регулювання може позитивно впливати на розвиток окремих технологій, встановлюючи стандарти, що сприяють прийняттю цих технологій суспільством, та визначаючи критерії, за яких використання цих технологій є прийнятним. Таким чином, правове регулювання значно впливає на інновації та ступінь розвитку технологій у певній юрисдикції. Після того як кілька країн сформуливали стратегії щодо штучного інтелекту та було розроблено декілька пропозицій щодо етичних рамок, не дивно, що в багатьох юрисдикціях виникли регуляторні дискусії.

Один з ключових аспектів правового регулювання штучного інтелекту полягає у визначенні самого поняття штучного інтелекту. Оскільки штучний інтелект включає в себе різноманітні технології для розв'язання складних завдань, складно сформулювати чітке і універсальне визначення, яке однаково враховувало б майбутні розробки в цій області. У статті 3, розділу I Artificial Intelligence Act надано наступне визначення: «система штучного інтелекту – це програмне забезпечення, яке розроблено з використанням

одного або кількох методів і підходів, перелічених у Додатку I, здатне для заданого набору визначених людиною цілей, генерувати результати, такі як: вміст, прогнози, рекомендації або рішення, що впливають на середовище, з яким воно взаємодіє». Фактично, це визначення може бути змінене через делеговані норми та регулюватися додатками до регламенту. Проте різноманітність формулювання свідчить про недостатню чіткість цього поняття та можливість виникнення численних потенційних проблем у цій сфері.

Наприклад, Додаток I містить наступне:

а) підходи до машинного навчання, включаючи контрольоване, неконтрольоване та навчання з підкріпленням, з використанням різноманітних методів, у тому числі глибокого навчання;

(b) підходи, що ґрунтуються на логіці та знаннях, включаючи представлення знань, індуктивне (логічне) програмування, бази знань, логічні та дедуктивні механізми, (символічні) міркування та експертні системи;

(c) статистичні підходи, байєсівське оцінювання, пошук і методи оптимізації.

Щодо цього визначення існує кілька спірних питань. По-перше, правильно відзначити, що багато методів машинного навчання мають статистичну основу. По-друге, терміни «статистичні підходи» та «методи пошуку та оптимізації» настільки широкі, що вони можуть включати в себе багато аспектів програмного забезпечення, які, як правило, не пов'язані зі штучним інтелектом.

Як вказано вище, питання щодо територіальної компетенції в регулюванні є важливим. Головна проблема полягає в тому, наскільки це регулювання повинно розповсюджуватися за межі певної території, особливо коли мова йде про постачальників або користувачів технологій за межами юрисдикції. Таке розширення може викликати проблеми, оскільки воно порушує суверенітет інших держав і може залишити осіб, які зазнали шкоди,

без відповідного захисту закону. Дуже обмежувальний підхід до юрисдикції суттєво обмежує ефективність регулювання та дозволяє легко його обійти. Регулятори повинні прийняти чітку позицію відносно питання юрисдикції, оскільки це буде ключовим чинником у забезпеченні ефективності та справедливості регулювання штучного інтелекту. Аналіз пропозиції ЄС вказує на потенційні сфери застосування такого регулювання, і тут важливо розглядати різні варіанти та можливі наслідки, які вони можуть мати на міжнародному рівні.

Проект Закону про штучний інтелект, запропонований Комісією ЄС, оголошено «першою в історії правовою основою для штучного інтелекту». Законопроект встановлює значні вимоги до представників бізнесу, які можуть суттєво вплинути на їхню діяльність та функціонування. Тому наразі регулятори та законодавці розглядають і аналізують цей Закон з уваги до його потенційних наслідків. Через це поки ми спостерігаємо певну неоднозначність та розгортання законодавчого процесу, який, ймовірно, буде продовжуватися принаймні до 2025 року.

Запропонований Закон про штучний інтелект націлений на інтеграцію з іншими амбітними ініціативами Європейського союзу у цифровому секторі, такими як Закон про управління даними, Закон про цифрові послуги та Закон про цифрові ринки, які в даний момент проходять законодавчий процес у ЄС. Окрім того, до цього ряду ініціатив входять майбутні Закон про дані та поточна реформа антимонопольної політики ЄС. Деякі положення Закону про штучний інтелект перетинаються з відповідними положеннями інших ініціатив, наприклад, заборони, що стосуються всіх систем штучного інтелекту, пов'язані з положеннями Закону про цифрові послуги, спрямованими на боротьбу зі шкідливим контентом в Інтернеті. Отже всі ці законодавчі акти поступово та послідовно формують правову доктрину ЄС у сфері регулювання штучного інтелекту.

У той же час, Закон про штучний інтелект встановлює обширне визначення «систем штучного інтелекту» та встановлює спеціальні обов'язки

для різних учасників ланцюгу створення вартості, починаючи від «постачальників» систем штучного інтелекту та закінчуючи виробниками, імпортерами, дистриб'юторами та користувачами. Закон про штучний інтелект, у свою чергу, встановлює особливо суворі вимоги для «високоризикованих» систем штучного інтелекту.

З іншого боку, Закон про штучний інтелект включає низку положень, спрямованих на підтримку розвитку та впровадження систем штучного інтелекту в межах Європейського Союзу. Відповідно до Закону передбачено створення European Artificial Intelligence Board (EAIB) та регуляторів на національному рівні. EAIB складатиметься із представників держав-членів та Європейської комісії. Основним завданням такої комісії буде імплементація положень Закону, а також збір та поширення найкращих практик впровадження штучного інтелекту серед держав-членів. З часом EAIB планує встановити конкретні стандарти для розробки та використання технологій штучного інтелекту і сприяти їх впровадженню. На національному рівні передбачається, що держави-члени призначатимуть один або декілька національних компетентних органів і серед них обиратимуть національний наглядовий орган. Основною метою національного органу буде контроль за застосуванням та реалізацією Закону. Європейський інспектор із захисту даних виступатиме як компетентний орган для нагляду за інституціями, установами та органами ЄС, що підпадають під впровадження Закону про штучний інтелект.

Закон про штучний інтелект передбачає дворічний термін для впровадження після його прийняття та оприлюднення остаточного тексту. Це означає, що нові вимоги можуть бути дійсними вже з 2024 року, надаючи сторонам достатньо часу для адаптації та дотримання норм.

Отже, починаючи з 2020 року федеральна нормотворча діяльність США набрала значних темпів. Федеральні, державні та місцеві урядові органи США продовжують виявляти зацікавленість у прийнятті конкретних позицій стосовно регулювання штучного інтелекту, особливо в контексті

останніх подій та соціальних рухів що призвело до різноманітних політичних підходів у регулюванні штучного інтелекту. У рамках нормотворчості були прийняті ряд законів, які регулюють окремі аспекти використання технологій штучного інтелекту. За останні кілька років законодавці США внесли законопроекти, спрямовані на регулювання штучного інтелекту, з фокусом на досягнення прозорості, підзвітності, відповідальності та «зрозумілості» нових ризиків, таких як шкідливе упередження та інші неочікувані наслідки. Деякі з цих законопроектів залишилися невирішеними, але вони є важливими для визначення областей інтервенції законодавців у плані прозорості та упередженості.

На теренах Європейського Союзу суб'єкти законодавчої ініціативи активно працюють над визначенням правових засад регулювання галузі штучного інтелекту з метою прийняття спеціального закону про штучний інтелект. Цей закон буде визначальним для нормативного регулювання сфери штучного інтелекту в ЄС та встановить чіткі стандарти щодо використання цих технологій в різних галузях. Очікується, що він буде сприяти прозорості, етиці та відповідальному впровадженню штучного інтелекту в європейському суспільстві.

3.3. Особливості правової доктрини у сфері штучного інтелекту держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону

Азіатсько-Тихоокеанський регіон (далі – АТР) сьогодні є важливим учасником світових геополітичних процесів та міжнародних відносин, однак досі не існує єдиного визначення цієї території. До складу цього регіону входять країни і регіони, розташовані на західному узбережжі Тихого океану – країни Азії, а також на східному – країни Північної та Південної Америки. Чимало дослідників, зокрема В. Аміров, В. Міхеєв, пропонують розуміти під поняттям «Тихоокеанська Азія» «політико-географічне і гео економічне

поняття, що включає регіон в західній частині Тихоокеанського басейну від Тихоокеанської частини Росії на півночі до Нової Зеландії на південь (включає також Японію, Китай, Папуа – Нову Гвінею). Тихоокеанська Азія є еквівалентом Азіатсько-Тихоокеанського регіону в його суворо географічних рамках» [128].

Американська дослідниця Еллен Фрост у роботі «Новий азіатський регіоналізм» досліджує поняття «АТР» у контексті системи концентричних кіл. Внутрішнє коло утворює первинна п'ятірка Асоціації держав Південно-Східної Азії (далі – АСЕАН) (Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд), друге коло – АСЕАН «у форматі десяти (на додаток до перелічених – Бруней, Камбоджа, Лаос, М'янма і В'єтнам), третє коло – «АСЕАН + 3» (Китай, Південна Корея, Японія). Під зовнішнім колом АТР Е. Фрост розуміє консультативну систему Східноазіатського саміту, метою якого є підготовка ґрунту для створення Східноазіатського співтовариства у складі АСЕАН + 3, а також Австралії, Індії та Нової Зеландії» [221]. Слід зауважити, що визначення території і кордонів АТР становить для науковців певні труднощі. Деякі експерти говорять про АТР як регіон, який складається із країн АСЕАН, Океанії (приблизно 20) і країн Південної Азії. Інші включають у нього тільки азіатські країни, що виходять на Тихий океан. Океанічний підхід припускає, що в АТР включаються країни, розташовані на узбережжі й островах Тихого океану: Північна, Центральна і Тихоокеанська Південна Америка (в останньому випадку держави, розташовані на берегах Тихого океану), південна частина Тихого океану, АСЕАН або Далекий Схід і частина АСЕАНу [251].

Сьогодні в рамках регулювання штучного інтелекту в країнах АТР існує необхідність створення та закріплення правової доктрини. На нашу думку, особливу увагу слід звернути на функціонування штучного інтелекту у Японії, Китаї та Південної Кореї як провідних держав у сфері використання систем штучного інтелекту.

У країнах АТР одним із визначальних факторів вважають інфраструктурну платформу, над створенням якої працюють і в рамках правової доктрини. Міцна інфраструктурна основа, яка забезпечує надійне, поширене та доступне підключення, є фундаментальною передумовою для надання доступу організаціям (як комерційним, так і некомерційним) і окремим особам до цифрових платформ. Навіть коли населення розуміє значення штучного інтелекту і приймає зміни, які можуть бути ним викликані, це не обов'язково означає вільний доступ, використання та розвиток систем штучного інтелекту. Особливо чуттєвими до цього є сільська місцевість та віддалені райони регіону АТР, де погана інфраструктура та неусталені зв'язки заважають населенню брати участь у цифровій економіці [371]. За даними світових соціологічних досліджень, майже половина населення світу все ще не має доступу до Інтернету, причому в Азії та Африці рівень доступу найнижчий [298]. В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні близько 417 мільйонів людей не мають доступу до базових інтернет-послуг [253]. У той же час лише 16% регіону використовують цифрові інструменти, причому половина назвала ціну основною перешкодою [256]. Це подекуди унеможлиблює повномасштабне впровадження систем штучного інтелекту на території країн АТР.

Глобалізація та цифровізація призвели до розширення зв'язку, що, у свою чергу, швидко збільшило кількість даних, які передаються між пристроями, платформами та мережами. У цьому контексті можливість доступу та передачі даних через кордони стає все більш важливою для керованих даними технологій, якими споживачі, підприємства та уряди користуються щодня, включно з штучним інтелектом. Проте деякі держави АТР мають регулятивні заходи, які обмежують або стримують потік даних. Розроблені для забезпечення безпеки даних шляхом обмеження їх у межах країни, заходи локалізації даних можуть приймати різні форми; вони можуть чітко вимагатися законом (наприклад, у рамках регулювання кібербезпеки) або виникати в результаті комбінації програм, що робить дорогою, складною

або неможливою транснаціональну передачу даних. У деяких випадках такі бар'єри спрямовані на захист особистої інформації споживачів, обмежуючи будь-які форми несанкціонованої передачі даних. В інших випадках уряди використовують їх, щоб гарантувати, що іноземні організації не можуть отримати доступ до конфіденційних або стратегічних даних або їх скомпрометувати. Якою б не була причина, такі заходи можуть негативно вплинути на появу та розвиток штучного інтелекту. Штучному інтелекту потрібні величезні обсяги даних, щоб ефективно виконувати свої функції, а загальні обмеження на переміщення даних перешкоджають його можливості отримати доступ до цього життєвоважливого ресурсу. Ключовим викликом для урядів у всьому регіоні є розробка політики та нормативних актів, які встановлюють баланс між вирішенням дійсних проблем конфіденційності та безпеки та забезпеченням переміщення даних, щоб зберегти економіку динамічною, конкурентоспроможною та актуальною в епоху цифрових технологій.

Основне занепокоєння як для громадян, так і для урядів полягає в тому, наскільки працівники та підприємства збагачені навичками, знаннями та впевненістю, щоб використовувати системи штучного інтелекту та отримувати від них вигоду. Але темпи та масштаби розвитку штучного інтелекту в різних секторах і галузях може бути важко простежити з інституційної та організаційної точки зору. У багатьох країнах АТР технологічний прогрес відбувається набагато швидше, ніж особи, які приймають рішення, можуть визначити підходи до його повного використання або ефективного використання. Для компаній це втілюється в складності адаптації працівників, процесів і бізнес-моделей до радикально зміненої динаміки конкуренції [275]. Для урядів цей процес може ускладнити розробку політики, яка врівноважує потребу в підтримці екосистем штучного інтелекту (розробка штучного інтелекту – працездатна робоча сила) із зобов'язанням захищати громадян від шкідливих ненавмисних наслідків (захищаючи права та інтереси працівників) [316]. Такий стан справ свідчить

про необхідність нового, більш гнучкого та спільного підходу до формування політики.

Розробка інновацій на основі даних, таких як штучний інтелект, у безпечний, етичний та стійкий спосіб необхідна для забезпечення довіри та розуміння споживачів, а також для того, щоб громадяни «підтримали» траєкторію розвитку штучного інтелекту. Штучний інтелект є складним багатоступеневим явищем охоплює різні типи систем (машинне навчання, глибоке навчання, нейронні мережі, автономні транспортні засоби тощо) і може служити ряду цілей у широкому спектрі секторів і галузей. Наприклад, штучний інтелект, який використовують фінансові установи, часто не збігається зі штучним інтелектом, який використовується в лікарнях або на заводах. Ця різноманітність технологій і систем, які важко визначити, може іноді ускладнювати розуміння штучного інтелекту та того, де розвиватимуться відповідні системи. Опитування показують, що, незважаючи на обізнаність зі штучним інтелектом, громадяни, споживачі, бізнес-лідери та навіть особи, які приймають рішення у державному секторі, не обов'язково розуміють, як працюють технології штучного інтелекту, що призводить до небажання довіряти їм і приймати їх [346].

Іншим фактором, що сприяє, є тенденція зростання бізнесу, тобто ребрендинг існуючих продуктів і послуг для залучення капіталу та клієнтів. Від аналітики даних до прогностичного моделювання, системи інтелектуального аналізу даних давно використовувалися для обробки великих обсягів даних – лише сьогодні багато з них називають «штучний інтелект». Це плутає загальне розуміння штучного інтелекту та загострює як завищені очікування, так і недоречні підозри. Забезпечення ясності та розробка вказівників може допомогти запевнити та розв'язати багато складніших і далекосяжних проблем, а також сприяти більш конструктивному та скоординованому підходу до впровадження штучного інтелекту для покращення суспільства.

Політика штучного інтелекту на території АТР, про які йдеться в рамках даного дослідження, є зародковою та різноманітною. На

національному рівні існує небагато стратегій, спрямованих на впровадження штучного інтелекту та готовність до такого впровадження. Там, де існує політика штучного інтелекту, це здебільшого галузеві плани модернізації стратегічних галузей за допомогою штучного інтелекту або підготовки робочої сили сектору до середовища з інтенсивним використанням штучного інтелекту. Підходи визначаються різноманітними, тому що підходи країн до штучного інтелекту значно відрізняються на основі двох різних, але взаємопов'язаних елементів: різних пріоритетів, які були визначені, та різних ресурсів, які були мобілізовані для використання економічних, соціальних, етичних і правових наслідків розвитку штучного інтелекту. Наприклад, Китай і Сінгапур мають широку національну політику, спеціально розроблену для підвищення готовності до штучного інтелекту та регулювання його розгортання, тоді як Малайзія та Південна Корея мають заходи щодо штучного інтелекту в рамках ширших планів цифрової трансформації (хоча вони обидві оголосили про майбутні національні рамки, спрямовані на консолідацію широкого спектру закритих ініціатив).

Тим часом Індонезія та Таїланд запустили цільові ініціативи та програми, які сприяють впровадженню систем штучного інтелекту в стратегічних секторах і галузях, зосереджуючись на співробітництві між державним і приватним секторами для стимулювання впровадження. Нарешті, в Австралії немає офіційної політики щодо штучного інтелекту, але є низка офіційних вказівок, принципів і стандартів, які допомагають окремим особам, підприємствам і установам підготуватися до збоїв, спричинених штучним інтелектом.

Відповідно до останнього звіту Salesforce, споживачі в АТР не обов'язково розуміють, як працюють технології штучного інтелекту, незважаючи на те, що вони добре розуміють їх необхідність. Це призводить до виникнення недовіри до технологій штучного інтелекту за умови усвідомлення позитивного аспекту впливу на що повсякденне життя [373].

Наприклад, Airbnb використовує TensorFlow, бібліотеку Google з відкритим вихідним кодом, яка підтримує машинне навчання, щоб визначати та прогнозувати переваги користувачів щодо розміщення [317]. Сінгапурський банк (OCBC) розробив рішення штучного інтелекту, які вивчають дані клієнтів – поведінку покупців, а також взаємодію з менеджерами по роботі з клієнтами для висунення пропозиції щодо придбання цільових та індивідуальних продуктів та послуг [328]. Системи відеоспостереження в Китаї [349], Малайзії [312], та Сінгапурі [341] дедалі більше оснащені можливостями розпізнавання голосу, обличчя та навіть ходи на основі штучного інтелекту [357]. Хоча всі ці системи в основному розроблені для покращення життя споживачів, вони створюють масово детальні набори даних, які можуть бути використані для злочинної діяльності, якщо вони потрапили в чужі руки. Проблема полягає в тому, що більшість нормативних актів щодо довіри та конфіденційності – там, де вони існують – були прийняті до використання Інтернету, великих даних та штучного інтелекту, і коли положення про згоду були визначені простіше, ніж сьогодні. Ось чому краще, щоб в діяльності систем штучного інтелекту прослідковувалась відповідність законам про захист даних і конфіденційності, які регулюють спосіб збору, зберігання, використання та розповсюдження даних окремих осіб і організацій. Це нова тема в усьому регіоні, і вона ще має прийти до конкретних висновків. Економіка АТР перебуває на різних стадіях розвитку, коли йдеться про їхні відповідні режими захисту даних і конфіденційності. У Малайзії, Сінгапурі та на Філіппінах діють чіткі та ретельні закони про захист даних, які дають змогу як підприємствам, так і урядам протистояти викликам, пов'язаним з даними в епоху цифрових технологій.

У Сінгапурі Комісія із захисту персональних даних (далі – PDPC) опублікувала дискусійний документ під назвою «Штучний інтелект і персональні дані – сприяння відповідальній розробці та запровадженню штучного інтелекту», в якому пропонується основа підзвітності щодо питань

захисту споживачів, пов'язаних із штучним інтелектом. Запропонована PDPC структура управління прагне знайти баланс між максимізацією переваг штучного інтелекту без шкоди для конфіденційності та підзвітності. У Таїланді Національна законодавча асамблея схвалила Закон про захист персональних даних В.Е. 2562 (2019) («PDPA») [290]. Як перший у країні консолідований закон про захист даних, він регулює збір, використання та розкриття персональних даних, спираючись на ключові концепції та принципи Загального регламенту захисту даних ЄС (GDPR), однак закон не містить конкретні положення щодо даних, які використовуються системами штучного інтелекту.

Окрім регуляторних ініціатив, спрямованих на встановлення довіри та підвищення готовності до впровадження штучного інтелекту, також існує необхідність в забезпеченні відкритості та обліку його дій. Наприклад, коли система штучного інтелекту відповідає за прийняття рішення про те, хто має право на отримання позики, важливо, щоб банк зміг пояснити рішення алгоритму, а також взяв повну відповідальність на себе у разі помилок або певних недоліків [352]. Це передбачає розробку систем штучного інтелекту, які є чесними, надійними та безпечними, а також інклюзивними, прозорими та підзвітними. Поки що в регіоні немає конкретних законів, які б регулювали етичне використання штучного інтелекту, але вживаються зусилля для кращого розуміння та вирішення правових, моральних та етичних проблем, які виникають у зв'язку з поширенням систем і послуг на основі штучного інтелекту в економічних секторах [263]. В Японії Міністерство економіки, торгівлі та промисловості (далі – METI) сформулювало «Інструкції до контрактів для використання штучного інтелекту та даних», щоб допомогти організаціям зорієнтуватися у складнощах складання контракту, який включає алгоритми виконання певних завдань на основі штучного інтелекту та даних [318]. METI також оголосило більш детальні вказівки для вирішення таких питань, як юридична відповідальність і права користувачів. У той самий час, Китай опублікував

Пекінські принципи щодо штучного інтелекту, що представляють собою етичний кодекс для науковців у галузі штучного інтелекту. Цей кодекс спрямований на надання керівних вказівок та регулювання діяльності дослідників штучного інтелекту під час їх досліджень, розробки, використання та розробки систем, основаних на штучному інтелекті [255].

Великі технологічні та інші компанії венчурного капіталу також зосереджують свої інвестиції на системах штучного інтелекту. Інвестиційно-аналітична компанія Pitchbook оцінила, що у 2017 році було інвестовано 6 мільярдів доларів венчурного капіталу в 643 угоди, пов'язані з штучним інтелектом [332]. Згідно з оцінками McKinsey, транснаціональні корпорації, такі як Alibaba, Amazon, Google, Baidu та Facebook, у 2016 році інвестували від 20 до 30 мільярдів доларів [359]. З 2011 по лютий 2017 ці компанії уклали 29 із 55 великих угод зі злиття та поглинання в Сполучених Штатах і 9 з 10 великих угод у Китаї. Це слід розглядати як інвестиційну стратегію, яка допомагає цим компаніям придбати ключові таланти, технології та набори даних, потенційно створюючи бар'єри для повільніших конкурентів.

Проте, варто відзначити, що уряди також виконують свою роль у цьому процесі. Починаючи з 2017 року, принаймні 20 країн розробили добре фінансовані національні стратегії щодо штучного інтелекту з чіткою метою максимізувати можливі переваги, що спричинить розвиток цієї технології. Відповідно такі дії також слід зарахувати до комплексу загальної правової доктрини в галузі штучного інтелекту [261]. Починаючи від 21,6 мільйона доларів в Австралії (в рамках Австралійського плану розвитку технологій і науки) та 91,5 мільйона доларів США в Сінгапурі (програма AI Singapore) і закінчуючи 1,95 мільярдами доларів США в Південній Кореї (стратегія досліджень і розробок у галузі штучного інтелекту), уряди активно вкладають ресурси в розвиток можливостей штучного інтелекту. У цьому контексті, Китай вирізняється особливо. Уряд Китаю, який має намір стати глобальним центром штучного інтелекту до 2030 року, у 2017 році інвестував 12 мільярдів доларів в штучний інтелект – і, ймовірно, інвестує щонайменше

70 мільярдів доларів до 2020 року [367]. Ці кошти використовуються для розробки проєктів штучного інтелекту для уряду, тому що спрямовані на швидке зростання штучного інтелекту в країнах АТР. Інші ініціативи включають оголошення про проєкт будівництва індустріального парку штучного інтелекту в передмісті Пекіна вартістю 2,1 мільярда доларів та запуск Міністерством освіти п'ятирічної програми навчання фахівців у сфері штучного інтелекту [329]. За інформацією Інституту штучного інтелекту Аллена, Китай наближається за кількістю впливових наукових статей до Сполучених Штатів Америки, які лідирують у дослідженні штучного інтелекту.

Промисловість Японії протягом майже півстоліття приділяла особливу увагу автоматизації та робототехніці [351]. Уряд Японії створив різні стратегічні та політичні документи з метою збереження цієї позиції. Наприклад, у своєму 5-му Базовому плані в галузі науки і технологій (2016-2020 рр.) уряд Японії оголосив про свою мету «керувати та мобілізувати дії в галузі науки, технологій та інновацій для досягнення процвітаючого, сталого та інклюзивного майбутнього, тобто в межах у контексті постійно зростаючої цифровізації та зв'язку, що сприяє розвитку штучного інтелекту» [340].

Відповідно до цих цілей Кабінет міністрів Японії в травні 2016 року скликав Консультативну раду з питань штучного інтелекту та людського суспільства за ініціативою Державного міністра з питань наукової та технологічної політики «з метою оцінки різних суспільних проблем, які, можливо, можуть бути викликані розробкою та розгортанням штучного інтелекту та обговорити його наслідки для суспільства». Консультативна рада у березні 2017 року опублікувала звіт, у якому рекомендувала продовжити роботу над такими питаннями, як етика, право, економіка, освіта, соціальний вплив і науково-дослідні розробки [340].

Проактивний підхід уряду Японії, керований його національною промисловою стратегією та сформований потужним публічним дискурсом щодо штучного інтелекту, є чудовою моделлю того, як уряди можуть

сприяти обговоренню на національному та міжнародному рівнях. Завдання для Японії полягатиме в тому, щоб утримати цю початкову динаміку, що збережеться, якщо інші країни дотримуватимуться її підходу. Очікуючи на подання обов'язкового законодавства, Японія поки що підготувала лише ряд етичних рекомендацій.

У липні 2017 року пропозиція штучного інтелекту 2.0 від Китайської інженерної академії спровокувала запуск п'ятнадцятирічного плану розвитку штучного інтелекту нового покоління. План зосереджений на перспективному плані базових теорій і загальних ключових технологій, включаючи інтелект великих даних, інтелект роїв, міжмедійний інтелект, гібридний інтелект і автономні системи, а також їх застосування у виробництві, урбанізації, лікуванні, сільському господарстві, а також апаратні та програмні платформи штучного інтелекту, політики та правила, а також етичні проблеми. Ще один науково-дослідний проєкт, пов'язаний зі штучним інтелектом, – це «Наука про мозок» і «Дослідження, натхненні мозком», що можна порівняти з європейським проєктом «Мозок людини», ініціативою BRAIN у США та іншими проєктами державного рівня. Очікується, що він буде затверджений цього року і має діяти протягом п'ятнадцяти років.

Також у липні 2017 року Державна рада Китаю оприлюднила План розвитку штучного інтелекту наступного покоління (新一代人工智能发展规划) [244]. У політичному плані викладено стратегію Китаю щодо створення внутрішньої індустрії штучного інтелекту вартістю майже 150 мільярдів доларів США протягом наступних кількох років і стати провідною країною штучного інтелекту до 2030 року. Цей документ офіційно позначив розвиток сектору штучного інтелекту як національний пріоритет і був включений у «велике бачення» президента Сі Цзіньпіна для Китаю. Хоча це стало першим випадком, коли штучний інтелект був конкретно згаданий у звіті про роботу Комуністичної партії Китаю, у більш широкому плані ці настрої розглядаються як продовження 13-го п'ятирічного плану та

державного промислового плану «Зроблено в Китаї до 2025 року». План розвитку штучного інтелекту наступного покоління був описаний двома досвідченими аналітиками китайських цифрових технологій як «одна з найзначніших подій у світі штучного інтелекту» того року.

Незважаючи на те, що основна увага приділялася сприянню економічному зростанню за допомогою технології штучного інтелекту, план також передбачав, що «до 2025 року в Китаї будуть прийняті закони та правила щодо штучного інтелекту, етичні норми та системи політики, а також сформована оцінка безпеки штучного інтелекту і можливості для його контролю». Як зазначає Джеффри Дінг «більше конкретики не надано, що узгоджується з тим, що дехто називає непрозорим характером китайської дискусії про межі етичних досліджень штучного інтелекту» [277].

Міністерство науки і технологій (далі – MOST), а також новий офіс під назвою Офіс просування планів штучного інтелекту відповідають за реалізацію та координацію нових проєктів, пов'язаних зі штучним інтелектом, які здійснюються переважно за рахунок державних субсидій. Консультативний комітет зі стратегії штучного інтелекту також був створений у листопаді 2017 року для проведення досліджень стратегічних питань, пов'язаних з штучним інтелектом, і надання рекомендацій. Крім того, було створено Альянс розвитку індустрії штучного інтелекту. Альянс спонсорується понад 200 підприємствами та агентствами по всій країні та зосереджується на створенні платформи суспільних послуг для розвитку індустрії штучного інтелекту Китаю з метою інтеграції ресурсів і прискорення зростання.

У листопаді 2017 року Tencent Research, інститут однієї з найбільших технологічних компаній Китаю, і Китайська академія інформаційно-комунікаційних технологій (далі – CAICT) випустили книгу на 482 сторінки, назва якої приблизно перекладається як «Національна стратегічна ініціатива зі штучного інтелекту». Охоплені теми включають право, управління та мораль машин.

У статті під назвою «Deciphering China's AI Dream» Дін висуває гіпотезу про те, що «штучний інтелект може бути першою технологічною сферою, у якій Китай успішно стає установником міжнародних стандартів». У звіті наголошується, що в книзі «Національна стратегічна ініціатива зі штучного інтелекту» лідерство Китаю в етиці та безпеці штучного інтелекту є способом для Китаю захопити стратегічну позицію. Дін зазначає, що в книзі підкреслюється, що «Китай також повинен активно розробляти керівні принципи етики штучного інтелекту, відігравати провідну роль у просуванні інклюзивного та корисного розвитку штучного інтелекту. Крім того, ми повинні активно досліджувати шляхи переходу від послідовників до лідерства в таких сферах, як законодавство та регулювання штучного інтелекту, освіта та навчання персоналу, а також реагування на проблеми з штучним інтелектом» [368].

Одним з важливих показників стратегії Китаю у формуванні стандартів штучного інтелекту є діяльність Міжнародної організації стандартизації Об'єднаного технічного комітету, одного з найбільших і найплідніших технічних комітетів у міжнародній стандартизації, який нещодавно сформував спеціальний комітет з штучного інтелекту [369].

На підтримку своєї політики в січні 2018 року Китай створив національну групу зі стандартизації штучного інтелекту та національну консультативну групу експертів зі штучного інтелекту. Прагнення Китаю стати головним гравцем у регулюванні сфери штучного інтелекту може бути однією з мотивацій для його закликів, висловлених у квітні 2018 року перед Групою урядових експертів ООН з питань смертоносних автономних систем зброї, в якому закликалося до проведення переговорів та укладення універсального протоколу щодо заборони використання повністю автономних систем зброї». Таким чином Китай вперше застосував інший підхід щодо автономної зброї, ніж підхід США. Кампанія «Зупинити роботів-вбивць» оголосила, що Китай приєднався до двадцяти п'яти інших країн у закликах до такої заборони [267].

Тріоло та Гудріч зазначили, що «як у багатьох інших сферах, лідерство китайського уряду щодо застосування штучного інтелекту принаймні номінально походить згори. Сі визначив штучний інтелект та інші ключові технології як критичні для його мети перетворення Китаю з «великої кібердержави» на «сильну кібердержаву» (також перекладається як «кібернаддержава»)» [368].

У травні 2019 року Пекінські принципи штучного інтелекту були оприлюднені багатосторонньою коаліцією, включаючи Пекінську академію штучного інтелекту (BAAI), Пекінський університет, Університет Цінхуа, Інститут автоматизації та Інститут обчислювальної технології Китайської академії наук, а також промислову лігу штучного інтелекту за участю таких компаній, як Baidu, Alibaba та Tencent. 15 принципів закликають до «побудови людської спільноти зі спільним майбутнім і реалізації корисного штучного інтелекту для людства та природи». Принципи поділені на три розділи: дослідження та розробки, використання та управління. Вони включають зосередження на користі для всього людства та навколишнього середовища; служіння людським цінностям, таким як приватність, гідність, свобода, автономія та права; постійна увага до безпеки та захисту штучного інтелекту; інклюзивність; відкритість; підтримка міжнародного співробітництва та уникнення «гонки штучного інтелекту із негативними наслідками»; і довгострокове планування для більш просунутих систем штучного інтелекту.

Нарешті, існують ініціативи з питань політики штучного інтелекту на рівні місцевого самоврядування по всьому Китаю. Наприклад, у листопаді 2017 року уряд Шанхаю опублікував власний план впровадження штучного інтелекту нового покоління. У червні 2018 року Пекін оголосив про створення великого індустріального парку, орієнтованого на застосування технологій штучного інтелекту, у районі Ментоугоу, а Гуанчжоу запустив Міжнародний інститут штучного інтелекту.

Слід підкреслити, що законодавцями розглянутих вище держав АТР, а також науковою спільнотою здійснюється правотворча та дослідницька діяльність, тобто певні кроки у напрямку створення надійних та ефективних юридичних регуляторів використання штучного інтелекту. Важливим аспектом є висвітлення необхідності правового регулювання правовідносин між окремою особою та штучним інтелектом у Південній Кореї, де законодавець став одним із перших у нормативному закріпленні низки доктринальних положень («Корейське право розвитку штучного інтелекту роботів» (2005), «Етичний статут роботів» (2007) і «Правове регулювання автономних систем в Південній Кореї» (2012) [302]. У даному законодавстві Південної Кореї деталізовано необхідність детального регулювання діяльності творців програм для функціонування роботів, а також осіб, які беруть участь у їх розробці та виробництві, використанні та знищенні [243, с. 200]. Правова доктрина Японії характеризується розробкою та впровадженням керівних принципів, про які нами було зазначено вище, однак не наголошено, що вони спрямовані на забезпечення безпеки використання роботів нового покоління. Науково-технічний прогрес у сфері штучного інтелекту розвивається неймовірно стрімко, що вимагає створення гнучких юридичних норм для регламентації роботи розумних роботів. В аспекті правової доктрини найбільш розвинених держав АТР (Китай, Південна Корея, Японія тощо) слід констатувати, що вони мають досить якісне законодавство. Серед ключових документів Японії у досліджуваній нами сфері слід назвати «Японський план щодо пожвавлення економіки», «Нова стратегія роботів. Японська стратегія роботів: огляд, стратегія, план дій» (New Robot Strategy. Japan's Robot Strategy. Vision, Strategy, Action Plan) [323].

Китайське законодавство характеризується прийняттям Керівництва щодо сприяння виробництву промислових роботів (Guidelines on Promoting the Development of Industrial Robots, 2014), а також формуванням та

впровадженням на загальнодержавному рівні глобальної програми розвитку «Зроблено в Китаї – 2025» (Made in China 2025, 2015) [188, с. 312].

Як зазначалося попередньо, системи штучного інтелекту впроваджуються у багатьох сферах життєдіяльності людства, однак однією з провідних сфер слід назвати космічну галузь. Над розширенням та удосконаленням систем штучного інтелекту у цій сфері працює Китай. Окрім державних органів, які займаються космічною діяльністю, та нещодавно створених комерційних космічних компаній, космосом стали опікуватися й громадські організації. Прикладом є Science and Technology Aerospace [310]. У Китаї не так багато громадських організацій, на відміну від Заходу. Більшість з них – консультаційні установи, що управляються урядом. Що ж стосується правого забезпечення космічної діяльності, то держава взяла на себе обов'язок зі зміцнення правової системи; побудови й управління політикою; створення системи космічного права; регулювання, формулювання технологічної політики в аерокосмічній галузі; гарантування упорядкованого й стандартизованого розвитку космічної діяльності. Однак на відміну від України й більшості країн світу, де космічна діяльність регулюється національними законами про космічну діяльність, у Китаї таке регулювання виконують підзаконні нормативно-правові акти. Про необхідність прийняття закону, який би регулював космічну діяльність, говорилося й на Національних зборах Китаю, й у наукових колах [375], проте він так і не був прийнятий. КНР бракує системного й послідовного національного космічного законодавства. Сьогодні Китай прийняв лише два нормативно-правових положення низького рівня, що стосуються питань запуску та реєстрації космічних об'єктів [182].

Зі зростанням китайських космічних програм відсутність структурованого національного космічного законодавства може привести до неспроможності Китаю повністю виконувати свої міжнародні зобов'язання [292].

Із цього випливає, що в Китаї правова доктрина у сфері штучного інтелекту створена та функціонує досить фрагментарно, що може в подальшому негативно вплинути на подальший розвиток технологій, пов'язаних з використанням штучного інтелекту.

Опублікований Державною радою у липні 2017 року AIDP представляє собою централізований документ, який визначає ключові цілі політики Китаю щодо штучного інтелекту. Місцеві китайські ЗМІ охарактеризували цей документ як «перший рік стратегії розвитку штучного інтелекту в Китаї» («Звіт про розвиток штучного інтелекту в Китаї», 2018). Основна мета політики, як сформульована AIDP, полягає в тому, щоб до 2030 року Китай став світовим центром інновацій штучного інтелекту та зробив штучний інтелект «головною рушійною силою промислової модернізації та економічної трансформації Китаю» (AIDP, 2017). AIDP також вказує на важливість використання штучного інтелекту в більш широкому діапазоні секторів, включаючи оборону та соціальне забезпечення, і акцентує увагу на необхідності розробки стандартів і етичних норм для використання штучного інтелекту. Загалом AIDP забезпечує комплексну стратегію штучного інтелекту та кидає виклик іншим провідним державам у багатьох ключових сферах [248].

AIDP окреслює три ключові кроки, кожен з яких містить низку цілей, деякі з яких чітко визначені, а інші – нечіткі. Вони підсумовані таким чином:

1. До 2020 року Китай прагне зберегти конкурентоспроможність з іншими великими державами та оптимізувати середовище розробки штучного інтелекту. У грошовому еквіваленті Китай має намір створити галузь штучного інтелекту вартістю понад 150 мільярдів юанів (приблизно 21 мільярд доларів). Нарешті, він прагне встановити початкові етичні норми, політику та правила для життєво важливих сфер штучного інтелекту [245].

2. До 2025 року Китай прагне досягти «значного прориву» (як зазначено в документі) у базовій теорії штучного інтелекту та стати світовим лідером у деяких додатках («деякі технології та програми досягають

провідного світового рівня»). Китай також планує збільшити вартість своєї основної індустрії штучного інтелекту до понад 400 мільярдів юанів (приблизно 58 мільярдів доларів), а також планує розширити та кодифікувати в законі етичні стандарти штучного інтелекту.

3. До 2030 року Китай прагне стати світовим інноваційним центром штучного інтелекту. Очікується, що на той час зростання в основній індустрії штучного інтелекту знову подвоїться і оціниться в 1 трильйон юанів (приблизно 147 мільярдів доларів), а також очікується подальше оновлення законів і стандартів для вирішення нових викликів [247].

AIDP надає довгострокову перспективу стратегічної ситуації Китаю щодо штучного інтелекту, включаючи його можливості та потенційні ризики. Дотримуючись підходу, орієнтованого на технологію, може виникнути спокуса зосередити увагу на заявлених можливостях штучного інтелекту, щоб отримати уявлення про типи технологій, у які Китай інвестує. Однак це, ймовірно, запропонує лише короткострокову перспективу і незабаром застаріє, оскільки технологічні інновації швидко розвиваються. Крім того, це мало пояснює, чому Китай прагне розвинути потужний сектор штучного інтелекту в найближчі десятиліття. З цією метою корисніше спробувати зрозуміти стратегічну спрямованість Китаю з точки зору політики на першому місці, аналізуючи сфери, де, на думку Китаю, штучний інтелект відкриває можливості. AIDP виділяє три сфери, де штучний інтелект може істотно змінити ситуацію в Китаї: міжнародна конкуренція, економічний розвиток і соціальне управління. Вони тісно взаємопов'язані, але існує необхідність в їх окремому аналізі [264].

Поряд із встановленням матеріальних цілей, AIDP окреслює конкретне бажання Китаю стати світовим лідером у визначенні етичних норм і стандартів для штучного інтелекту. Після випуску AIDP уряд, державні органи та промисловість Китаю відносно повільно розробляли рамки етики штучного інтелекту [306]. Проте останнім часом почастишали спроби визначити етичні принципи. У березні 2019 року Міністерство науки і

технологій Китаю створило Національний комітет експертів з управління штучним інтелектом нового покоління. У червні 2019 року цей орган оприлюднив вісім принципів управління штучним інтелектом. Принципи підкреслюють, що, перш за все, розробка штучного інтелекту повинна починатися з підвищення загального добробуту людства. Повага до прав людини, приватного життя та справедливості також були підкреслені в рамках принципів. Нарешті, вони наголосили на важливості щодо прозорості, відповідальності, співпраці та гнучкості задля боротьби з новими ризиками, що виникають [304].

Проаналізувавши природу політики штучного інтелекту в Китаї та контекст, у якому вона виникла, нами відображено основні політичні ініціативи національного рівня, які виражають намір використовувати штучний інтелект. Крім цього, визначено три сфери особливого значення: міжнародна конкурентоспроможність, економічне зростання та соціальне управління (будівництво). Розробка та розгортання штучного інтелекту в кожній із цих сфер має значення для Китаю та міжнародної спільноти. Наприклад, хоча політика «козиря» для отримання військової переваги може не бути чимось новим, її застосування до технологій штучного інтелекту ризикує розпалити гонку озброєнь і підірвати міжнародну стабільність. Зусилля, спрямовані на протидію цій тенденції, здаються значною мірою марними. Аналіз сучасних досліджень показує, що Китай має одні з найбільших можливостей для отримання економічної вигоди в таких сферах, як автоматизація, і що країна суттєво просувається вперед у сферах, пов'язаних із штучним інтелектом. Тим не менш, наразі бракує зусиль, щоб пом'якшити збої, пов'язані з використанням штучного інтелекту в різних галузях. Отже, застосування штучного інтелекту має потенціал підвищити продуктивність та стимулювати інтенсивний ріст, але його впровадження може призвести до збільшення соціальних нерівностей та навіть зменшення підтримки урядових ініціатив і політики. AIDP також просуває штучний інтелект як спосіб вирішення деяких основних соціальних проблем,

починаючи від боротьби із забрудненням до покращення рівня життя. Проте позитивний вплив у цій сфері, здається, відбувається завдяки збільшенню контролю над поведінкою людей, при цьому управління поширюється на сферу моральної поведінки та подальшого розвитку меж між приватною і публічною сферами життя.

Етика також відіграє центральну роль у китайській політиці щодо штучного інтелекту. AIDP окреслює чіткий намір визначити етичні норми та стандарти, але зусилля щодо цього знаходяться на початковій стадії, в основному обмежуючись принципами високого рівня, які не реалізуються. Аналіз існуючих китайських підходів і нових дебатів у сферах конфіденційності та медичної етики дають змогу зрозуміти, які типи рамок можуть виникнути. Що стосується конфіденційності, то на перший погляд нещодавно запроваджені засоби захисту можуть здатися надійними, оскільки визначення конфіденційної особистої інформації є навіть ширшими, ніж ті, що використовуються в інших світових програмах. Однак більш уважний погляд виявляє численні колізії, які дозволяють уряду (і компаніям, імпліцитно схваленими урядом) обходити захист конфіденційності та фундаментальні проблеми, пов'язані з відсутністю підзвітності та необмеженими повноваженнями уряду приймати рішення щодо можливого масового порушення певних приписів і норм.

Китай є центральним гравцем у міжнародній дискусії щодо розробки та управління штучним інтелектом. Важливо розуміти внутрішні потреби Китаю, амбіції на міжнародній арені та етичні проблеми, які формують розвиток китайської політики штучного інтелекту. Важливо також розуміти все це не лише ззовні, із західної точки зору, але й внутрішньо, з китайської точки зору. Однак деякі етичні гарантії, обмеження та бажання є універсальними і загально визнаними та цінними, як-от природа та обсяг прав людини. Вони дають змогу оцінити, зрозумівши підхід Китаю до розвитку штучного інтелекту.

У Японії компанії в різних секторах, таких як фінанси, виробництво, дистрибуція, охорона здоров'я, освіта та інфраструктура, проводять експерименти з розвитку концепції щодо впровадження штучного інтелекту. В останні роки використання штучного інтелекту у виробничій діяльності та наданні послуг зросло, що свідчить про те, що впровадження штучного інтелекту в японському суспільстві неухильно просувається вперед. Окрім штучного інтелекту, який використовується для загальних програм, таких як автоматичні відповіді чат-ботів і OCR, розробляється та впроваджується штучний інтелект, адаптований до конкретних галузей і операцій; наприклад, штучний інтелект розробляється та впроваджується для страхових компаній з метою виявлення шахрайських претензій та перевірок технічного обслуговування на підприємствах хімічного виробництва. Однак японський уряд визнає необхідність формування правової доктрини у сфері регулювання штучного інтелекту [366].

Окрім компаній, деякі державні установи також вирішили використовувати системи штучного інтелекту. Тривають дискусії щодо подальшого запровадження штучного інтелекту, а Міністерство юстиції у березні 2022 року оголосило про свою основну політику щодо сприяння онлайн-розв'язанню спорів на основі штучного інтелекту.

У той же час компанії стикаються з проблемами в реальній розробці та застосуванні технологій штучного інтелекту. Генеральний директор відомого японського стартапу зі штучного інтелекту зазначив в інтерв'ю одному з онлайн-видання новин, що багато його клієнтів стикаються з проблемами під час підготовки до впровадження штучного інтелекту, такими як брак даних для завантаження в системи штучного інтелекту та брак інженерів, здатних обробляти належним чином ці дані. Були також випадки, коли мета або спосіб використання штучного інтелекту, хоча і не обов'язково незаконний, піддавався публічній критиці за те, що він недоречний або неадекватно пояснений користувачам [366].

Відповідно до японського законодавства, загальноприйнятими законами, що стосуються відповідальності за штучний інтелект, є Цивільний кодекс Японії (тобто деліктна відповідальність) і Закон про відповідальність за товар.

Відповідно до Цивільного кодексу Японії особа, яка навмисно або з необережності порушує права або охоронювані законом інтереси іншої особи, несе деліктну відповідальність за збитки, що виникли внаслідок такого порушення або у зв'язку з ним (ст. 709 Цивільного кодексу Японії). У цьому контексті термін «недбалість» означає невжиття необхідних заходів для запобігання настанню конкретного результату, хоча настання такого результату можна було передбачити. Наприклад, якщо користувачі спричиняють неочікуваний результат за допомогою штучного інтелекту, який спричиняє збитки третій стороні, вони можуть бути притягнуті до відповідальності за свою «недбалість». Розробників і виробників штучного інтелекту також можна притягнути до цивільної відповідальності [366].

Однак чи можна вважати, що користувачі штучного інтелекту, розробники чи виробники «передбачили» настання такого результату або «вжили необхідних заходів для його уникнення», це визначатиметься на основі конкретних обставин справи, включаючи функції та ризики штучного інтелекту.

Відповідно до Закону Японії про відповідальність за продукт, виробник «дефектного продукту», який «посягає на життя, тіло або власність іншої людини», несе відповідальність за збитки, незалежно від форми вини виробника (стаття 3 Закону Японії про відповідальність за товар).

Незважаючи на те, що сама програма або програмне забезпечення штучного інтелекту не є «продуктом», якщо штучний інтелект встановлено на конкретному пристрої, весь пристрій, включаючи штучний інтелект, становить «продукт». Термін «дефект» відповідно до Закону означає відсутність «безпеки, яку продукт зазвичай повинен забезпечувати». Однак питання визначення того, як штучний інтелект «звичайно повинен

забезпечувати безпеку» і як позивач (жертва) може довести, що продукту не вистачає такої безпеки, є надзвичайно проблематичним.

Слід зазначити, що навіть якщо штучний інтелект буде визнано «дефектним», виробник пристрою штучного інтелекту звільняється від відповідальності за збитки, якщо можна встановити, що виробник не міг виявити такий дефект штучного інтелекту на основі своїх наукових досліджень на момент поставки виробником пристрою штучного інтелекту (захист від ризику розробки) (стаття 4, пункт 1 Закону Японії про відповідальність за товар) [366].

У законодавстві Японії ключовим нормативно-правовим актом, яким регламентуються особливості обробки та використання інформації системами штучного інтелекту є Закон про захист персональних даних, до якого було внесено зміни та який набув чинності з 1 квітня 2022 року. Цим Законом введено поняття «інформація, оброблена під псевдонімом». Інформація, оброблена під псевдонімом, стосується інформації, яка була оброблена відповідно до певних стандартів, щоб запобігти ідентифікації конкретної особи, якщо вона не порівнюється з іншою інформацією. Зобов'язання щодо особистої інформації певною мірою послаблюються для інформації, обробленої під псевдонімом. Зокрема, коли отримана персональна інформація обробляється в інформацію під псевдонімом, вона може використовуватися для цілей, не пов'язаних з початковою метою її використання. Таким чином, навіть особиста інформація, використання якої як набору даних для навчання машинному навчанню не входило в первісну мету використання, може бути використана для такої мети шляхом її обробки в псевдонімізовану інформацію, і, як очікується, використовуватиметься в ситуаціях розробки штучного інтелекту. Проте слід зазначити, що інформацію, оброблену під псевдонімом, не можна надавати третій стороні, якщо тільки вона не підпадає під винятки «аутсорсингу» третій стороні або «спільного використання» з третьою стороною [366].

У Японії створено та функціонує патентне відомство (далі – JPO), яке звітує про результати свого щорічного огляду статусу вітчизняних і іноземних заявок на винаходи, пов'язані зі штучним інтелектом (тобто винаходи, у яких штучний інтелект застосовується в різних галузях техніки). У своєму звіті за 2021 рік JPO оновила свої висновки на основі даних про нещодавно опубліковані заявки до квітня 2021 року. Згідно із звітом за 2021 рік, кількість патентних заявок, пов'язаних із штучним інтелектом, в Японії в 2019 році становила 5045, що свідчить про стале зростання та розвиток цієї технології з кожним наступним роком. Однак JPO вказав, що це не є значним збільшенням у порівнянні зі швидкістю збільшення заявок на винаходи, пов'язані зі штучним інтелектом, у США, Китаї та Південній Кореї [366].

Тенденції застосування штучного інтелекту в технічних сферах показують збільшення додатків у категоріях систем управління та регулювання в цілому, зокрема управління рухом та обробка зображень. Сфера застосування технологій штучного інтелекту також розширюється. Наприклад, у 2017 році у сфері охорони здоров'я була незначна кількість додатків, пов'язаних зі штучним інтелектом, а вже у 2019 році – 134 додатки. Переважна більшість висококваліфікованих заявників, що мають відношення до штучного інтелекту, представляють собою компанії. Багато з цих компаній активно працюють у сферах інформаційних та телекомунікаційних технологій, електротехніки та автомобілебудування [366].

До завдань Офісу Кабінету міністрів Японії входить розробка стратегії штучного інтелекту з метою надання комплексного пакету політичних заходів щодо штучного інтелекту задля вирішення соціальних проблем Японії та підвищення конкурентоспроможності її галузей. В останній версії Стратегії штучного інтелекту до 2022 року, опублікованій 22 квітня 2022 року, визначено наступні п'ять стратегічних цілей і встановлюється план дій відповідно до цих стратегічних цілей:

– створити систему та технічну інфраструктуру, здатну захистити, наскільки це можливо, життя та майно мешканців від неминучих криз, таких

як пандемії та великомасштабні катастрофи, а також створити основу для належної та сталої роботи такої системи та технічної інфраструктури;

- розвинути найздатніші людські ресурси для епохи штучного інтелекту з метою створення основи;

- посісти лідерські позиції у застосуванні штучного інтелекту в основних галузях промисловості, щоб підвищити промислову конкурентоспроможність;

- створити набір технічних систем для досягнення «сталого суспільства, яке охоплює різноманітність» і створити структуру для роботи цих систем;

- Японія повинна відігравати ключові роль у створенні міжнародної мережі досліджень, навчання та соціальної інфраструктури штучного інтелекту для прискорення досліджень і розробок штучного інтелекту, розвитку людських ресурсів і досягнення стратегічних цілей [366].

Отже, сьогодні в рамках регулювання штучного інтелекту в країнах АТР існує необхідність у створенні та закріпленні правової доктрини. Нами звернено увагу на функціонування штучного інтелекту в Японії, Китаї та Південній Кореї як провідних держав у сфері використання систем штучного інтелекту. У країнах АТР одним із визначальних факторів вважають інфраструктурну платформу, над створенням якої працюють і в рамках правової доктрини. Глобалізація та цифровізація призвели до розширення зв'язку, що, у свою чергу, швидко збільшило кількість даних, що передаються між пристроями, платформами та мережами. У цьому контексті можливість доступу та передачі даних через кордони стає все більш важливою для керованих даними технологій, якими споживачі, підприємства та уряди користуються щодня, включно з штучним інтелектом. Проте деякі держави АТР мають регулятивні заходи, які обмежують або стримують потік даних. Слід підкреслити, що законодавцями розглянутих вище держав АТР, а також науковою спільнотою здійснюється правотворча та дослідницька

діяльність, тобто певні кроки у напрямку створення надійних та ефективних юридичних регуляторів використання штучного інтелекту.

Висновки до розділу 3

На сьогодні в більшості зарубіжних державах серед питань юридичної регламентації статусу штучного інтелекту побутує думка стосовно того, що за умови розуміння штучного інтелекту як комп'ютерної програми, то й регламентація на законодавчому рівні здійснюється за аналогією до комп'ютерної програми.

Серед проаналізованих нами досліджень українських та зарубіжних науковців не досягнуто консенсусу щодо нормативного визначення штучного інтелекту та єдиного тлумачення даного поняття.

За результатами аналізу значної кількості теоретичних та прикладних досліджень у сфері штучного інтелекту здійснено узагальнення класифікації штучного інтелекту, який можна поділити на три види: «прикладний штучний інтелект»; «загальний штучний інтелект»; «штучний суперінтелект».

В нормативно-правових актах Європейського Союзу штучний інтелект фігурує в якості статусу «електронної особи», однак дискусії щодо його статусу, авторських прав та інших особливостей звернення до роботи штучного інтелекту досі тривають. Взагалі визначення статусу штучного інтелекта є складним питанням з огляду на те, що надання статусу особи потребує вирішення правових та моральних перешкод. Питання полягає у визначенні статусу розумного робота – юридична або електронна особа, однак жодного класичного визначення щодо місця у тлумаченні даних термінів не надано.

Отже, важливо приділити значну увагу питанням тлумачення штучного інтелекту як окремого об'єкта регулювання в контексті цивільного та

адміністративного права, а також в рамках кримінальних справ, особливо у світлі конкуренції між штучним інтелектом та людиною.

Встановлено, що більш комплексний і зрозумілий підхід до визначення чинного та перспективного законодавства щодо робототехніки представлено в Резолюції ЄС щодо робототехніки (Резолюція Європейського парламенту, 2017 р.). В якій визначено типові ситуації використання штучного інтелекту, охоплюються питання відповідальності, етики та містяться основні правила поведінки для розробників, операторів і виробників у сфері робототехніки, на основі трьох законів робототехніки Азімова.

В Резолюції Європарламенту «Норми цивільного права про робототехніку» зазначається, що підтримка систем штучного інтелекту та контроль за їх функціонуванням повинен належати до компетенції спеціально призначеного органу, наприклад, спеціалізованого агентства з робототехніки, яке може бути призначеним і для регулювання інших аспектів в області штучного інтелекту. В той же час у Великій Британії сформовано Комітет штучного інтелекту в Палаті Лордів.

Крім того, у 2021 році Європейська комісія вийшла з законодавчою ініціативою щодо необхідно встановлення та розроблення стандартів, а також започаткування відповідних структурних управлінь. В даному випадку розглядається оптимізація формування структури управління щодо штучного інтелекту на європейському та національному рівнях. В рамках адміністративно-правового регулювання наявність якісної структури управління вплине на удосконалення функціонування систем штучного інтелекту.

Встановлено, що у країнах Європи та США штучний інтелект активно використовується в оборонній сфері та в сфері забезпечення публічної безпеки та порядку.

У розумінні законодавчого регулювання існують проєкти щодо створення проінноваційної законодавчої структури для регулювання штучного інтелекту, яка базується на наборі міжгалузевих принципів,

адаптованих до конкретних характеристик штучного інтелекту. При цьому цікавою є запропонована модель регулювання штучного інтелекту на основі його використання та впливу, який він чинить на окремих осіб, групи та підприємства в певному контексті, а також делегувати відповідальність за розробку та впровадження пропорційних регуляторних заходів спеціальним контрольним та регуляторним органам, що своєю чергою забезпечить ефективність означеного вище підходу та підтримку інновацій.

Через відсутність міжнародного договору чи обов'язкового законодавства ЄС, а також національного законодавства для регулювання штучного інтелекту приватні компанії почали діяти в односторонньому порядку, що, на нашу думку, є негативним явищем. Ініціативи приватних компаній є в деяких аспектах дуже позитивними та цінними, але недостатніми. Їм бракує легітимності, яку може забезпечити держава. Також необхідно, щоб держава забезпечувала дотримання правових систем і основних принципів та прав, закріплених у національних конституціях і інших міжнародних документах.

Штучний інтелект в ЄС наразі регулюється корпоративними інтересами та просувається з етичних підходів, що незавжди бажано.

Встановлено, що адміністративно-правове регулювання штучного інтелекту в зарубіжних країнах є пріоритетним напрямком міжнародної правотворчої діяльності. Значна увага звертається на упорядкування управлінських відносин у сфері штучного інтелекту, що є актуальним в умовах стрімких темпів розвитку систем штучного інтелекту та їх можливостей для виконання тих чи інших завдань. Практика адміністративно-правового регулювання штучного інтелекту в зарубіжних країнах на сьогодні є доволі розгалуженою, зважаючи на широту завдань, які потрібно виконувати. Чимало питань виникає в рамках визначення правового статусу систем штучного інтелекту. Зарубіжні країни звертають значну увагу на нормативне врегулювання статусу штучного інтелекту, зокрема адміністративно-правове. Вони не тільки формують необхідну законодавчу

базу, однак і створюють певні консультативні ради, призначені для вирішення питання регулювання штучного інтелекту як новоутвореного суб'єкта права. Наукова полеміка щодо регулювання штучного інтелекту в рамках законодавств європейських держав майже повністю перемістилася у простір правотворчості Європейського Союзу.

На формування правової доктрини США вплинув прийнятий у 2020 році Закон про дозвіл на захист національної оборони (NDAA), який стимулював зародження національної стратегії США в галузі штучного інтелекту, збільшив витрати на фінансування досліджень штучного інтелекту та підвищував авторитет Національного інституту стандартів і технологій США (NIST), оскільки потреба в більшій координації щодо технічних стандартів постає як пріоритет політики. Розширення фінансування та координації досліджень штучного інтелекту новим Національним офісом ініціативи штучного інтелекту надає федеральному уряду більш помітну роль у дослідженнях штучного інтелекту.

Здебільшого тенденція на користь більш індивідуальних і тонких оцінок того, як найкраще регулювати системи штучного інтелекту відповідно до їх кінцевого використання регуляторами в Сполучених Штатах, знаходиться на етапі формування. Незважаючи на це, існує невід'ємний ризик того, що реакційна законодавча відповідь призведе до дисгармонійної, фрагментованої національної нормативної бази. Такі розробки продовжуватимуть давати важливе розуміння того, яким чином керувати та регулювати роботу штучного інтелекту у майбутньому. Саме для цього виникає стійка необхідність у формуванні правової доктрини для забезпечення повноцінної роботи систем штучного інтелекту в США.

Незважаючи на свою позицію в авангарді комерційних інновацій штучного інтелекту, протягом останніх кількох років США досі не вистачало загальної федеральної стратегії та політики щодо штучного інтелекту. Наприклад, проект Закону США про національну ініціативу штучного інтелекту передбачає заснування Національної ініціативи штучного інтелекту

для сприяння дослідженням штучного інтелекту та міжвідомчому співробітництву і розвитку найкращих практик та стандартів штучного інтелекту, забезпеченню лідерства США у відповідальному розвитку штучного інтелекту.

В США існує ініціатива щодо створення цілісної національної стратегії штучного інтелекту, заснованої на чотирьох стовпах: робоча сила; національна безпека; дослідження та розробка; і етика.

Крім того у 2021 році в США створено Національне управління ініціативи щодо штучного інтелекту, яке відповідає за нагляд і реалізацію національної стратегії штучного інтелекту та виступатиме в якості центрального центру для координації і співпраці між федеральними агентствами та зовнішніми зацікавленими сторонами в уряді, промисловості й наукових колах у дослідженнях та розробці політики щодо штучного інтелекту.

В той же час в США досі не існує всеосяжної федеральної законодавчої схеми, яка б застосовувалася саме до технології штучного інтелекту.

Підхід ЄС до штучного інтелекту зосереджується на досконалості та довірі, спрямованому на посилення дослідницького та промислового потенціалу, забезпечуючи при цьому безпеку та основні права.

Європейська стратегія штучного інтелекту спрямована на те, щоб зробити ЄС центром штучного інтелекту світового рівня та забезпечити, щоб штучний інтелект був орієнтований на людину та був надійним.

Крім того, в ЄС існують такі взаємопов'язані правові ініціативи, які сприятимуть створенню надійного штучного інтелекту: європейська правова база для штучного інтелекту для вирішення основних прав і ризиків безпеки, характерних для систем штучного інтелекту; директива щодо відповідальності за штучний інтелект – адаптація правил відповідальності до епохи цифрових технологій та штучного інтелекту.

У країнах АТР одним із визначальних факторів вважають інфраструктурну платформу, над створенням якої працюють і в рамках

правової доктрини. Міцна інфраструктурна основа, яка забезпечує надійне, поширене та доступне підключення, є фундаментальною передумовою для надання доступу організаціям (як комерційним, так і некомерційним) і окремим особам до цифрових платформ. Навіть коли населення розуміє значення штучного інтелекту і приймає зміни, які можуть бути викликані, це не обов'язково означає вільний доступ, використання та розвиток систем штучного інтелекту.

Ключовим викликом для урядів у всьому регіоні є розробка політики та нормативних актів, які встановлюють баланс між вирішенням дійсних проблем конфіденційності та безпеки та забезпеченням переміщення даних, щоб зберегти економіку динамічною, конкурентоспроможною та актуальною в епоху цифрових технологій.

Політика штучного інтелекту на території АТР є зародковою та різноманітною. На національному рівні існує небагато стратегій, спрямованих на впровадження штучного інтелекту та готовність до такого впровадження. Там, де існує політика штучного інтелекту, це здебільшого галузеві плани модернізації стратегічних галузей за допомогою штучного інтелекту або підготовки робочої сили сектору до середовища з інтенсивним використанням штучного інтелекту. Підходи визначаються різноманітними, тому що підходи країн до штучного інтелекту значно відрізняються на основі двох різних, але взаємопов'язаних елементів: різних пріоритетів, які були визначені, та різних ресурсів, які були мобілізовані для використання економічних, соціальних, етичних і правових наслідків розвитку штучного інтелекту. Наприклад, Китай і Сінгапур мають широку національну політику, спеціально розроблену для підвищення готовності до штучного інтелекту та регулювання його розгортання, тоді як Малайзія та Південна Корея мають заходи щодо штучного інтелекту в рамках ширших планів цифрової трансформації (хоча вони обидві оголосили про майбутні національні рамки, спрямовані на консолідацію широкого спектру закритих ініціатив). Індонезія та Таїланд запустили цільові ініціативи та програми, які сприяють

впровадженню систем штучного інтелекту в стратегічних секторах і галузях, зосереджуючись на співробітництві між державним і приватним секторами для стимулювання впровадження. Нарешті, в Австралії немає офіційної політики щодо штучного інтелекту, але є низка офіційних вказівок, принципів і стандартів, які допомагають окремим особам, підприємствам і установам підготуватися до збоїв, спричинених штучним інтелектом.

Як зазначалося раніше у країнах АТР одним із визначальних факторів вважають інфраструктурну платформу, над створенням якої працюють і в рамках правової доктрини. Глобалізація та цифровізація призвели до розширення зв'язку, що, у свою чергу, швидко збільшило кількість даних, що передаються між пристроями, платформами та мережами. У цьому контексті можливість доступу та передачі даних через кордони стає все більш важливою для керованих даними технологій, якими споживачі, підприємства та уряди користуються щодня, включно з штучним інтелектом. Проте деякі держави АТР мають регулятивні заходи, які обмежують або стримують потік даних. Слід підкреслити, що законодавцями розглянутих вище держав АТР, а також науковою спільнотою здійснюється правотворча та дослідницька діяльність, тобто певні кроки у напрямку створення надійних та ефективних юридичних регуляторів використання штучного інтелекту.

За результатами як позитивного так і негативного досвіду зарубіжних країн щодо регулювання штучного інтелекту, наведено додаткові аргументи на користь створення єдиного управлінського органу в Україні Національного агентства штучного інтелекту (НАШІ), або окремого департаменту у складі Мінцифри, який би акумулював у собі державні структури, вищі освітні та наукові установи, приватні компанії та органи місцевого самоврядування.

Правова доктрина штучного інтелекту в Україні повинна базуватися як на інфраструктурній так і на правовій основі і враховувати період відновлення України після завершення військових дій.

Крім того, пропонується визнати штучний інтелект як одним із пріоритетних напрямів (національним інтересом України) національної безпеки України.

Потребує особливої уваги питання щодо використання штучного інтелекту в космічній сфері, сфері соціального захисту населення та правоохоронній сфері, які наприклад відсутні в проекті Національної стратегії розвитку штучного інтелекту 2021-2030, підготовленого Інститутом проблем штучного інтелекту.

Правова основа щодо штучного інтелекту повинна базуватися на трьох стовпах: Закону про штучний інтелект, Концепції та Стратегії.

РОЗДІЛ 4

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

4.1. Епістемологія концепту «правова доктрина у сфері штучного інтелекту в Україні»

Активне впровадження в життя людини штучного інтелекту несе в собі необхідність правового регулювання вказаної галузі. Відсутність в Україні доктринального закріплення використання в сфері штучного інтелекту та застосування норм права за аналогією закону як сфера інтелектуальної власності та авторського права не може повноцінно замінити регулювання сфери штучного інтелекту. Сфера штучного інтелекту виходить за рамки звичного правового регулювання, як за предметом так і за суб'єктами. Тому на сьогодні тема доктринального закріплення поняття «штучний інтелект», сфери використання штучного інтелекту стоїть доволі гостро і потребує значної уваги та практичного впровадження.

Наведені нами у першому розділі підходи до визначення поняття «штучний інтелект» з різних аспектів, включаючи філософський, активно використовуються вже десятки років. Особливо це стало актуальним в останні часи, оскільки ІТ галузь розвивається з великою швидкістю. Як у випадку будь-яких суспільних відносин, діяльність людини у сучасних умовах потребує правового регулювання. Штучний інтелект не є винятком, а навпаки, вимагає детального розгляду цього питання.

Учасниками правового простору насправді є не живі люди, а суб'єкти права – перехрещення різних за значущістю суспільних сил, найголовнішими з яких є ті символічні утворення, що містять в собі нормативні елементи. Одним із таких перехрещень можуть стати й нові феномени – штучний інтелект, що здатний з легкістю подолати перешкоди у визнанні його

суб'єктом правовідносин, та фізична особа, свідомість, інтелект та особистість якої перенесено на цифровий носій. «Сучасна правова наука повинна відрізнятися від релігії наступними ознаками: 1) готовність визнати своє невідання, яка ґрунтується на латинській заповіді *ignotamus* («ми не відаємо») та виходить з передумови, що нам відомо не все, і не існує теорій або ідей поза обґрунтованою критикою; 2) прагнення до отримання нових знань; 3) постійне розширення можливостей; 4) пошуки усунення протиріч» [166, с. 158-170].

В юридичних джерелах правова доктрина часто визначається як формулювання юридичних поглядів і рекомендацій вчених-юристів, тобто розробка теоретичних засад для формування правових понять. Тому епістемологія концепту «правова доктрина у сфері штучного інтелекту в Україні» має ґрунтуватися на глибокому розумінні природи штучного інтелекту та правових понять у науковому контексті.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується як перехід до інформаційного суспільства, де глобальна інформатизація визнається як передова інтелектуальна технологія, трансформуючи всі аспекти соціального життя. У сучасному світі інформаційні технології, зокрема і штучний інтелект, мають значущий вплив і змінюють не лише життя окремих осіб, але й суспільство в цілому, спричиняючи істотні перетворення та революційні зміни.

Існує декілька різноманітних підходів до інтерпретації поняття штучного інтелекту в залежності від галузі, в якій він застосовується. Наприклад, у сфері біологічних досліджень технології штучного інтелекту пов'язують з процесами вищої нервової діяльності та можливістю її відтворення; у сфері сучасної філософської гносеології – із системою, здатною до творчості; в ІТ-сфері – із технологією обробки алгоритмічними системами масивів даних; в юридичній сфері – із процедурними питаннями формування логічних зв'язків у вирішенні правових проблем [188].

Поєднання науково-технічного аналізу і філософського осмислення суті штучного інтелекту розкриває нові можливості для глибшого розуміння

сучасних процесів інформатизації та технологічних інновацій, що активно впроваджуються у сфері штучного інтелекту. В данному контексті для повного розуміння природи штучного інтелекту пропонуємо використовувати такі підходи, як: гносеологічний, технічний (технологічний), регуляторний (нормативний).

1. Гносеологічний підхід до розуміння штучного інтелекту зосереджується на дослідженнях когнітивних аспектів інтелекту і розумінні того, як ми сприймаємо розумові процеси та інтелектуальні здібності штучного інтелекту. Цей підхід досліджує питання, які виникають у зв'язку з можливістю створення машин, що можуть аналізувати, вирішувати завдання та взаємодіяти з навколишнім середовищем без участі людини. Він передбачає аналіз концепцій та теорій, що лежать в основі ідеї штучного інтелекту, а також вивчення обмежень і можливостей таких систем. Гносеологічний підхід повинен включати:

Філософський аналіз, який стосується дослідження різних філософських поглядів на сутність інтелекту та розуму. Зокрема, що робить інтелект «людським» і чи можливо створити машину, яка спроможна проявляти інтелектуальні здібності.

Психологічний аналіз, що охоплює вивчення психологічних аспектів розумових процесів у контексті машинного інтелекту, допомагаючи розібратися, наскільки можуть бути схожі розумові процеси людини та машини, і чи зможе машина дійсно «розуміти» інформацію.

Когнітивний аналіз, який спрямований на вивчення того, як інтелектуальні здібності виникають у людини, які механізми лежать в основі прийняття рішень, розуміння мови та взаємодії з навколишнім середовищем. Цей аналіз надасть відповідь на питання: наскільки машини можуть моделювати аналогічні «людські» процеси?

Етико-соціальний аналіз, що охоплює дослідження етичних і моральних аспектів, пов'язаних з можливим створенням інтелектуальних машин. Він включає в себе розгляд питань відповідальності за дії машин,

можливих наслідків їхньої діяльності, а також аналіз соціальних впливів, які виникають в результаті розвитку штучного інтелекту.

Отже гносеологічний підхід допоможе розглянути природу штучного інтелекту з погляду того, як ми розуміємо розум та інтелект, що вимірюються за людськими стандартами, та як це може відобразитися на можливостях машин.

2. Технічний (технологічний) підхід спрямований на дослідження технічних засобів, методів та алгоритмів, які лежать в основі створення та функціонування систем штучного інтелекту. Цей підхід включає вивчення методів машинного навчання, нейронних мереж, обробки природної мови, комп'ютерного бачення та інших технологій, які дозволяють машинам виконувати завдання, що раніше були виключно людськими [105, с 90-101]. Деталізуючи технологічний підхід, можна виокремити:

Машинне навчання – це науковий напрямок, що досліджує методи, за допомогою яких комп'ютери аналізують об'ємні дані, виявляють залежності та встановлюють патерни, щоб потім використовувати набуті знання для прийняття рішень. Це може бути класифікація об'єктів, прогнозування результатів, виявлення аномалій та інше. Наприклад, алгоритм «перцептрон» тренує машину на визначення належності об'єкта до конкретного класу чи категорії, використовуючи для цього приклади навчання.

Нейронні мережі – це системи, спрямовані на імітацію структури та функціонування людського мозку. Вони складаються зі штучних «нейронів», які взаємодіють, передаючи сигнали та оброблюючи інформацію. Нейронні мережі широко використовуються для таких завдань, як розпізнавання образів, обробка мови та інші подібні завдання.

Обробка та генерація природної мови – це галузь, що досліджує, як машини можуть аналізувати та використовувати мову, подібно до людей. Вона включає розпізнавання та синтез мови, машинний переклад, аналіз текстів та інші аспекти. Машини можуть «навчитися» писати статті, генерувати діалоги або навіть komponувати музичні твори.

Комп'ютерне бачення – це технологія, що дозволяє комп'ютерам аналізувати та розпізнавати зображення та відео. Вона допомагає отримати відповіді на питання, такі як «що зображено на фото?» та визначати конфігурацію складних об'єктів, обличчя тощо. Така технологія знаходить застосування в різних галузях, включаючи медицину та системи автоматизованої безпеки.

Автоматизоване прийняття рішень – технологія, що фокусується на розробці алгоритмів і систем, призначених для аналізу великих обсягів даних і прийняття рішень на основі цієї інформації. Ця технологія знайшла широке застосування в різних галузях, зокрема фінансові ринки, медична діагностика та численні інші сфери, включаючи робототехніку.

Водночас у науковій літературі зустрічається чимало визначень та трактувань штучного інтелекту як конкретної галузі науки, зокрема: «це науковий напрям, в рамках якого ставляться і вирішуються задачі апаратного або програмного моделювання тих видів людської діяльності, які традиційно вважаються інтелектуальними» [162].

Підхід, який ґрунтується на врахуванні технічних особливостей систем штучного інтелекту, дозволяє своєчасно спрогнозувати потенційні ризики, такі як порушення прав людей та їх свобод, можливість завдання шкоди життю тощо, та відповідно передбачити їх адекватну правову регуляцію, уникаючи при цьому надмірного регулювання, яке може призвести до стагнації розвитку сфери штучного інтелекту. Правове регулювання таких технологій повинно бути гнучким та орієнтованим на забезпечення їх інноваційного розвитку, не обмежуючи їхній потенціал. Забезпечення балансу між захистом прав і свобод людини та визнанням інновацій може бути складним завданням, але це необхідно для стимулювання подальшого розвитку сфери штучного інтелекту.

3. Регуляторний підхід включає в себе аналіз правових та нормативних питань, пов'язаних зі штучним інтелектом. Передусім він має враховувати формалізацію поняття «штучний інтелект», розробку нормативних

документів і стандартів для забезпечення відповідності систем штучного інтелекту етичним та правовим нормам, а також аналіз питань, пов'язаних з конфіденційністю та захистом даних, встановленням відповідальності за рішення, прийняті машинами, та інше.

Історично першою дефініцією поняття «штучний інтелект», яку ще у 1956 році до наукового обігу ввів професор Дартмутського коледжу Джон МакКарті, є визначення, а саме: «штучний інтелект – це наука і техніка створення інтелектуальних машин, особливо інтелектуальних комп'ютерних програм» [14, с. 50].

Починаючи з другої половини ХХ століття, подальший науковий прогрес у сфері технологій штучного інтелекту пов'язаний з намаганнями науковців створити розумні машини, взявши за основу роботу мозку людини, які зазвичай називають інтелектуальними машинами. На цьому етапі визначення штучного інтелекту набуло такого визначення, як «наука та технологія створення інтелектуальних машин (програмних комплексів), здатних брати на себе окремі функції інтелектуальної діяльності людини (наприклад, обирати та приймати оптимальні рішення на основі раніше отриманого досвіду і раціонального аналізу зовнішніх впливів)» [56].

Зараз провідна роль у створенні та впровадженні технологій штучного інтелекту, зокрема робототехніки, належить Японії. Ще наприкінці 1970-х років японські автовиробники почали впроваджувати промислових роботів у виробництво, а після 1980-х завдяки більш просунутим технологіям робототехніки їх використання стрімко збільшилося. Так, у 1980 році Японія стала найбільшим виробником автомобілів у світі. У 2017 році в Японії працювало вже 297 200 промислових роботів, і з кожним роком їх кількість постійно збільшується. Тому Японія, одна із перших країн, ще у 2015 році затвердила Нову стратегію роботів (New Robot Strategy, далі – NRS). У зазначеному документі визначено основні концептуальні підходи щодо впровадження робототехніки протягом 5 років. Також у підрозділі 2 NRS зауважено, що поступово роботи будуть перетворюватися на «автономні»,

«інформаційно-термінальні» та «мережеві» пристрої, які в основному будуть використовуватися у сфері автоматизованого виробничого процесу для забезпечення стабільного виробництва та енергоощадження в Японії [1].

Також в NRS передбачено трансформацію того, що зазвичай не позиціонувалося як робот, на роботів шляхом розвитку технологій датчиків та штучного інтелекту (наприклад, автомобіль, побутова техніка, мобільний телефон чи житло будуть вважатися типом роботів). NRS визначає штучний інтелект як обов'язкову складову роботів та надає йому такого визначення «це технології, необхідні для того, щоб роботи думали та діяли відповідно до вказівок людей або ситуації в навколишньому середовищі» [323].

До перших кроків глобального законодавчого врегулювання питання правового статусу роботів зі штучним інтелектом або його елементами можна віднести Резолюцію Європейського Парламенту «Норми цивільного права по робототехніці» 2015/2013 (INL) від 16 лютого 2017 року (далі – Резолюція) [262]. Однією із передумов прийняття зазначеної Резолюції, визначеної п. С, стала необхідність надання загального визначення поняттям «робот» та «штучний інтелект», яке було б універсальним, завдяки чому не стримувався розвиток інновацій [262].

В Резолюції також як і в японській Новій стратегії роботів постійно вживається словосполучення «робототехніка та штучний інтелект» (англ. robotics and artificial intelligence). Аналізуючи основні положення Резолюції та рекомендації до них, можна стверджувати, що автори цих документів не розглядають окремо технології штучного інтелекту, а лише як одну зі складових роботів, тому звертаються до Комісії Європейського Союзу з пропозицією розмежувати та надати універсальних і загальновизнаних визначень термінам «автономні системи», «розумні автономні роботи» та іншим похідним технологіям й системам, які пов'язані зі штучним інтелектом, та включити їх у законодавство ЄС. Тобто автори Резолюції не готові надати точну дефініцію штучного інтелекту, оскільки передбачають певну класифікацію роботів з персональними характеристиками для

індивідуального використання лише у конкретних випадках та в певній області виробничого сектора. У зв'язку з цим, на їхню думку, кожна роботизована систему потрібно розглядати окремо.

В залежності від предметно-об'єктного спрямування роботи спеціалістів у сфері штучного інтелекту кожен фахівець формулює визначення, виходячи зі своєї галузі діяльності. Попри те, що Резолюція Європарламенту в системі джерел права Європейського Союзу не належить до загальнообов'язкових правових актів, положення та рекомендації цього документу окреслюють бачення того, що можна в найближчій перспективі очікувати від правового регулювання в цій сфері. Варто зазначити, що цей документ є орієнтиром та одним з перших реальних кроків на шляху до законодавчого закріплення відповідних обов'язкових стандартів розробки та використання штучного інтелекту, зокрема соціальних, етичних та правових.

Сьогодні однією з найвпливовіших організацій у правозахисній сфері в межах європейського континенту є Рада Європи, яка сприяє гармонізації законодавства та побудові єдиного демократичного правового простору на території своїх сорока семи держав-членів. Її вважають справжнім символом захисту прав людини в Європі, оскільки вона стоїть на сторожі забезпечення основних європейських цінностей, які є визначальними для розвитку, існування та процвітання будь-якої держави [1, с. 39].

Так, 8 квітня 2020 року на 1373-му засіданні заступників міністрів було прийнято Рекомендації СМ / Rec (2020)1 Комітету Міністрів державам-членам щодо впливу алгоритмічних систем на права людини (далі – Рекомендації) [338].

У Преамбулі до Рекомендацій акцентується увага на безпрецедентному зростанні використання цифрових додатків як найважливіших інструментів повсякденного життя, включаючи комунікації, освіту, охорону здоров'я, економічну діяльність та транспорт, а також на їх важливої ролі у структурах управління, адміністрування та розподілу ресурсів. Зазначається, що наскрізні технології, які використовують алгоритмічні системи, мають

певний вплив та потенціал для розв'язання важливих проблем, включаючи зміни клімату та сталий розвиток. Оскільки при застосуванні алгоритмічних систем (англ. *algorithmic systems*), пов'язаних з автоматизованим збором даних, аналітикою, прийняттям рішень, оптимізацією, можливий як негативний, так і позитивний вплив на реалізацію та захист усіх прав людини та основоположних свобод, Комітет міністрів вимагає від урядів держав-членів Ради Європи переглянути свої законодавчі рамки та політику, а також власну практику щодо закупівель, проєктування, розробки та постійного використання алгоритмічних систем, з метою переконатися, що вони відповідають керівним принципам, викладеним в додатку до Рекомендацій, зокрема «Керівні принципи щодо усунення впливу алгоритмічних систем на права людини» [338]. Хоча у Рекомендаціях не використовується термін штучний інтелект, проте надається тлумачення поняттю «алгоритмічні системи», що на нашу думку, є характеристикою саме систем штучного інтелекту.

Отже, у Рекомендаціях «алгоритмічні системи» розуміються як додатки, які, часто використовуючи методи математичної оптимізації, виконують одне або більше завдань, таких як збір, об'єднання, очищення, сортування, класифікація та виведення даних, а також вибір, визначення пріоритетності, прийняття рекомендацій та прийняття рішень. Спираючись на один або кілька алгоритмів, щоб виконати свої вимоги в умовах, в яких вони застосовуються, алгоритмічні системи автоматизують діяльність таким чином, що дозволяє створювати адаптовані послуги в масштабі та в режимі реального часу [338].

Деякі дослідники технологій штучного інтелекту намагаються виокремити й розмежувати такі поняття, як «штучний інтелект» та «штучний розум». Адже на думку авторів: «штучний інтелект – це «можливість системи автономно підбирати найбільш оптимальний варіант розв'язання проблеми з набору наперед визначених варіантів» [62]. Щодо «штучного розуму», то «це (як мінімум) можливість «автономної» системи вибирати й синтезувати із

наперед визначеного набору варіантів та розуміти відповідальність за ухвалюване рішення» [62].

Очевидно, що ключовим при розробці нормативно-правової бази щодо штучного інтелекту є формулювання дефініції «штучний інтелект» та визначення сфери його застосування. Визначення «штучного інтелекту» має бути достатньо гнучким, щоб врахувати технічний прогрес, водночас достатньо точним, щоб забезпечити необхідну правову визначеність. Останні роки Європейський Союз активно намагається створити ефективні механізми регулювання штучного інтелекту. Розуміючи важливість розвитку цього напрямку, Європейська Комісія у 2018 році сформувала Групу експертів високого рівня зі штучного інтелекту (далі – Група експертів), до складу якої ввійшло 52 експерти, зокрема представники наукової спільноти, бізнесу та громадянського суспільства. Група експертів розробила документ «A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines», в якому штучному інтелекту надала такого визначення, зокрема це «системи штучного інтелекту – це програмні (і, можливо, також апаратні) системи, розроблені людьми, які, маючи складну мету, діють у фізичному чи цифровому вимірі, сприймаючи навколишнє середовище шляхом збору даних, інтерпретуючи зібрані структуровані чи неструктуровані дані, судження на основі знань або обробки інформації, отриманої на підставі цих даних, і визначаючи найліпші дії для досягнення поставленої мети. Системи штучного інтелекту здатні використовувати стандартні правила або вивчати цифрову модель та спроможні адаптувати свою поведінку, аналізуючи вплив своїх попередніх дій на навколишнє середовище» [295].

Група експертів також акцентувала на тому, що, хоча технології штучного інтелекту можуть діяти автономно, їхня поведінка значною мірою визначається та обмежується розробниками, оскільки люди встановлюють і програмують цілі, для досягнення яких штучний інтелект оптимізує свої дії.

В нашій державі Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні використовує термін «штучний інтелект» у такому значенні: «організована

сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [153].

До цього Державним стандартом України ДСТУ 2938-94 («Системи оброблення інформації»), який у 2021 році був скасований наказом ДП«УкрНДНЦ № 108 «Про скасування національних стандартів», штучний інтелект визначався як «здатність систем оброблення даних виконувати функції, що асоціюються з інтелектом людини – логічне мислення, навчання та самовдосконалення» [288].

Поряд з цим ISO (Міжнародна організація стандартизації) та ІЕС (Міжнародна електротехнічна комісія) долучилися до розробки міжнародних технічних стандартів. Спільним технічним комітетом ISO/ІЕС JTC 1 (Інформаційні технології) та Підкомітетом SC 42 «Штучний інтелект» розроблено стандарти ISO/ІЕС 23053:2022 «Структура для систем штучного інтелекту (AI) з використанням машинного навчання (ML)» та ISO/ІЕС 22989:2022 «Інформаційні технології – Штучний інтелект – Поняття та термінологія штучного інтелекту».

Відповідно до Стандарту системи штучного інтелекту загалом – це «сконструйовані системи, які генерують такі результати, як контент, прогнози, рекомендації чи рішення для заданого набору цілей, визначених людиною. Штучний інтелект охоплює широкий спектр технологій, які відображають різні підходи до вирішення цих складних проблем» [287].

Аналізуючи запропоновані визначення штучного інтелекту, можна стверджувати, що уявлення про нього постійно змінюються, трансформуються розуміння шляхів його розвитку, підходи до вивчення та функціонування в цілому. Відповідно сформувалося декілька точок зору у визначенні «штучного інтелекту», що призвело до різного трактування цього поняття.

Отже, штучний інтелект – це наука і техніка створення інтелектуальних машин; науковий напрям, в рамках якого ставляться і вирішуються задачі апаратного або програмного моделювання видів інтелектуальної людської діяльності; технології, необхідні для того, щоб роботи думали та діяли відповідно до вказівок людей або ситуації в навколишньому середовищі; алгоритмічні системи-додатки, які використовують методи математичної оптимізації; роботизовані системи; автоматизовані системи, здатні обирати найбільш оптимальний варіант розв'язання проблеми з комбінації наперед визначеного набору варіантів; організована сукупність інформаційних технологій; здатність до логічного мислення, навчання та самовдосконалення; генеруючі системи.

Зрозуміло, що неможливо надати абсолютно точно та повністю технічно коректне визначення багатоаспектного поняття «штучний інтелект». З точки зору формальної логіки, поняття є абстрактною інтелектуальною конструкцією, яка використовується для визначення та розуміння сутності об'єктів, явищ, чи ідей за допомогою логічних ознак і характеристик, які відокремлюють даний об'єкт від інших і встановлюють його місце в системі понять та взаємозв'язків. Утім той чи інший підхід до визначення поняття штучного інтелекту істотно залежить (і буде залежати) від цілей розробки такого поняття та його подальшого застосування. З цієї причини використання гносеологічного, технічного та нормативного підходів є необхідним для забезпечення врахування всіх істотних ознак поняття «штучний інтелект» та розуміння його природи.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що правова доктрина у сфері штучного інтелекту представляє собою сукупність концептуальних підходів, спрямованих на формування розуміння та визначення поняття штучного інтелекту, задля встановлення стратегічних напрямків і політики розвитку цієї сфери відповідно до норм права, з урахуванням основних прав та свобод людини і громадянина, а також демократичних цінностей.

4.2. Правове регулювання використання штучного інтелекту на основі європейського підходу

Штучний інтелект є однією з найшвидше зростаючих технологій нашого часу. Він знаходить все більше застосувань у різних галузях, від медицини до транспорту, від фінансів до виробництва. Системи штучного інтелекту можуть систематизувати інформацію, обробляти великі обсяги даних та надавати точні результати набагато швидше та ефективніше, ніж людина. Проте разом зі зростанням застосувань систем штучного інтелекту збільшується й ризик негативних наслідків його використання. Тому в сучасному світі однією з найгарячіших тем, яка активно обговорюється, є питання регулювання штучного інтелекту, адже вплив цієї технології охоплює всі сфери нашого життя, від національної безпеки до освіти, від сфери оборони до медицини. З метою забезпечення легітимності, безпеки та етичності використання штучного інтелекту, уряди різних держав активно вживають заходів щодо правового регулювання цієї технології. Головною метою цих заходів є гарантування того, що штучний інтелект не порушуватиме права людини на приватність, не буде маніпулювати емоціями, не буде спричиняти дискримінацію та не буде розповсюджувати дезінформацію та пропаганду.

Останнім часом штучний інтелект став предметом кількох європейських і міжнародних програмних документів та досліджень, внаслідок чого виокремився, сформувався та закріпився такий напрям, відомий як «Європейський підхід до штучного інтелекту», що ґрунтується на засадах розширення дослідницького і промислового потенціалу європейських держав та забезпеченні захисту основних прав й інтересів людей.

Прийнятий у квітні 2018 року Європейською Комісією стратегічний документ *Communication on Artificial Intelligence* висвітлює підхід ЄС щодо розвитку штучного інтелекту. Зокрема, Комісія ЄС має на меті: 1) збільшити технологічний та промисловий потенціал ЄС та рівень використання

штучного інтелекту у державному та приватному секторах; 2) підготувати європейців до соціально-економічних змін, спричинених розвитком штучного інтелекту; 3) забезпечити належне етичне та правове середовище [283].

Враховуючи прагнення Європи до забезпечення людських цінностей та верховенства права, а також доведену нею здатність та можливість створювати безпечні, надійні та складні інформаційні продукти й послуги від авіонавтики до енергетики, автомобільного та медичного обладнання, Європейська Комісія вважає, що формування нормативної бази щодо штучного інтелекту повинно ґрунтуватися на оцінці ризику, гарантуючи пропорційне регуляторне втручання. Однак це вимагає розроблення чітких критеріїв для встановлення відмінностей між різними технологіями штучного інтелекту, зокрема виокремлення технологій з «високим ризиком» або «високоризикованих». При цьому критерії мають бути чіткими, зрозумілими та легко застосовними для всіх зацікавлених сторін. Відповідно Європейська Комісія запропонувала два критерії, які вважає необхідними для врахування при визначенні певної технології штучного інтелекту як «високоризикована» (з високим ризиком, небезпечна) [80].

По-перше, варто орієнтуватися на спрямування та характерні особливості певної сфери діяльності, що зазвичай здійснюється з використанням систем штучного інтелекту, від яких можливо очікувати значних ризиків. Отже, перший критерій повинен забезпечувати регуляторне втручання саме у ті сфери діяльності, де, загалом, потенційні ризики найбільш вірогідні. Такі сфери діяльності мають бути належно визначені та зазначені у нормативній базі щодо штучного інтелекту. Зокрема, сфера охорони здоров'я, транспорту, енергетики та окремих складових державного сектору (наприклад, служби захисту, міграційна служба, прикордонний контроль, судова система, соціальне забезпечення та служби зайнятості). Цей перелік слід періодично переглядати та за необхідністю корегувати, враховуючи зміни практичного застосування певної системи штучного

інтелекту. Таким чином за умови застосування у певній сфері діяльності технології штучного інтелекту, яка завдає шкоди, її будуть визнавати як «високоризикована». Ця шкода може бути як матеріальною (безпека та здоров'я людей, включаючи втрату життя, пошкодження майна), так і нематеріальної (втрата приватного життя, обмеження права на свободу вираження поглядів, людської гідності, дискримінація, наприклад, у доступі до роботи).

По-друге, необхідно враховувати той факт, що використання систем штучного інтелекту у сфері діяльності, віднесеної до високоризикованої, не завжди супроводжується значним ризиком. Наприклад, не зважаючи на те, що сфера охорони здоров'я загалом може бути високоризикованою, недолік у системі планування прийомів лікарів зазвичай не створює ризиків такого рівня, які потребують законодавчого втручання. При визначенні рівня ризику використання певної технології штучного інтелекту доцільно ґрунтуватися на оцінці рівня впливу цієї технології на осіб, які постраждали в наслідок її застосування. Зокрема це стосується використання таких технологій штучного інтелекту, які здатні створювати ризик травмування, смерті або значної матеріальної чи нематеріальної шкоди, юридичні або серйозні наслідки щодо порушення прав окремої особи чи компанії та які не можна обґрунтовано уникнути.

Існуюча нормативна база ЄС забезпечує можливість регулювати використання штучного інтелекту, проте Європейська Комісія висловлює певні сумніви стосовно її ефективності у врегулюванні ризиків, пов'язаних з використанням штучного інтелекту. Відповідно це вимагає внесення належних корективів до певних правових інструментів, зокрема: встановлення відповідальності щодо можливих порушень; запровадження відповідних правил щодо безпеки послуг (наприклад, медичні послуги, фінансові послуги, транспортні послуги); врахування потенційних ризиків при функціонуванні технологій штучного інтелекту протягом усього їх життєвого циклу за умови оновлення програмного забезпечення; розподіл

відповідальності між різними економічними операторами, включно розробник, виробник, користувач; формування бази даних щодо потенційних ризиків, пов'язаних із застосуванням штучного інтелекту (наприклад, втрата зв'язку, оновлення програмного забезпечення або самонавчання під час використання, кіберзагрози, ризики особистої безпеки при використанні побутової техніки тощо), включаючи використання досвіду Агентства ЄС з кібербезпеки (ENISA).

Визнаючи важливість забезпечення «екосистеми досконалості» та «екосистеми довіри» до застосування штучного інтелекту Європейська Комісія у лютому 2020 року підготувала та опублікувала Звіт про наслідки для безпеки і відповідальності штучного інтелекту, Інтернету речей та робототехніки (Report on the safety and liability implications of artificial intelligence, the internet of things and robotics, далі – Звіт).

Метою підготовки Звіту стала необхідність з'ясувати та вивчити потенційні наслідки й приховані недоліки у системі заходів протидії загрозам безпеки та встановлення відповідальності при використанні технологій штучного інтелекту, Інтернету речей та робототехніки. Передбачається, що Звіт має стати головним орієнтиром при визначенні та впровадженні механізму правового регулювання застосування відповідних технологій, водночас не надаючи вичерпний перелік правил безпеки та заходів відповідальності, а лише зосереджуючись на вирішенні ключових проблем, виявлених на даний момент, оскільки для таких технологій характерне перманентне удосконалення [80].

Технології штучного інтелекту, Інтернету речей та робототехніки мають низку індивідуальних характеристик, зокрема здатність до взаємодії на мережевому рівні, автономію у прийнятті рішень та залежність від даних, необхідних для виконання завдань з незначним чи повномасштабним людським контролем або наглядом. Поза тим технології, до яких інтегрований штучний інтелект, спроможні самостійно підвищувати власну продуктивність шляхом безпосереднього вивчення та аналізу особистого

попереднього досвіду своєї діяльності. Крім того до особливостей технологій штучного інтелекту можна віднести їхню комплексність щодо залучення на відповідних етапах життєвого циклу до їх функціонування окремих суб'єктів господарювання. Наприклад, постачання певними суб'єктами спеціальних конструктивних складових елементів, додаткових компонентів, програмного забезпечення, формування бази даних та інше. Все це формує так звану «технологічну екосистему». До того ж технології штучного інтелекту постійно удосконалюються, оновлюючись протягом свого життєвого циклу.

Водночас залежність функціонування технологій штучного інтелекту від значних обсягів даних та алгоритмів прийняття рішень, обмеженість й складність здійснення людського контролю та нагляду, схильність до кіберзагроз ускладнюють прогнозування поведінки та розуміння потенційних ризиків при використанні таких технологій.

Проте використання технологій штучного інтелекту допомагає розв'язати найбільш актуальні та складні проблеми у світі, починаючи від лікування хронічних захворювань, прогнозування спалахів хвороб або зниження рівня смертності й травматизму внаслідок дорожньо-транспортних аварій до боротьби зі зміною клімату або прогнозування можливих загроз кібербезпеці [170, с. 14-23]. Поряд з перевагами та можливостями використання цих технологій вони здатні завдавати шкоди людям. Очікується, що внаслідок розширення сфери застосування технологій штучного інтелекту, ризик завдання ними шкоди буде постійно зростати. Тому у цьому контексті важливо проаналізувати якою мірою чинна правова база щодо безпеки та відповідальності забезпечує захист прав користувачів таких технологій.

Звіт ґрунтується на основних положеннях, визначених Загальною директивою про загальну безпечність продуктів (Directive 2001/95/EC of the European Parliament and of the Council of 3 December 2001 on general product safety), а також на «горизонтальних» правилах гармонізованого законодавства щодо продукції, які спираються на принципи Нового та/або

Глобального підходу, зокрема Резолюції Ради «Про новий підхід до технічної гармонізації та стандартів» від 7 травня 1985 року (Council resolution of 7 May 1985 on a new approach to technical harmonization and standards) та Регламенту (ЄС) № 765/2008 Європейського парламенту та Ради від 9 липня 2008 року про встановлення вимог до акредитації та ринкового нагляду, пов'язаних з реалізацією продуктів (Regulation (EC) № 765/2008 of the European Parliament and of the Council of 9 July 2008 setting out the requirements for accreditation and market surveillance relating to the marketing of products).

Водночас відповідно до Звіту про відповідальність за штучний інтелект та інші нові технології (Liability for artificial intelligence and other emerging digital technologies) Експертна група з питань відповідальності та нових технологій пропонує адаптувати національне законодавство держав-членів ЄС, спрощуючи механізм застосування цивільної відповідальності, зокрема у частині доведення завдання шкоди потерпілим без необхідності встановлення вини та причинно-наслідкового зв'язку між дотриманням відповідним суб'єктом встановлених законом вимог щодо кібербезпеки або інших обов'язків щодо безпеки та шкодою [86].

На практиці, використання одночасно європейських нормативів, зокрема Директиви про відповідальність за неякісну продукцію (Директива 85/374/ЄЕС), та національного законодавства в країнах Європейського Союзу показало свою ефективність

Директива про відповідальність за неякісну продукцію забезпечує належний рівень захисту інтересів і прав споживачів продукції, застосовуючи такий режим цивільної відповідальності за шкоду, спричинену продукцією, як «сувора відповідальність». Відповідно за умови завдання фізичної або матеріальної шкоди потерпіла сторона має право на компенсацію без необхідності доведення вини, дефекту чи причинно-наслідкового зв'язку між несправністю чи браком і завданою шкодою [157].

Переважно національне законодавство європейських країн передбачає інший режим цивільної відповідальності, зокрема відповідальність за

принципом вини. Такий режим передбачає доведення завдання шкоди потерпілим, зокрема: наявність шкоди; наявність дефекту в продукції; наявність причинно-наслідкового зв'язку між дефектом в продукції та шкодою. Однак в окремих випадках існує можливість одночасного застосування обох режимів цивільної відповідальності до різних відповідальних осіб за завдану шкоду, заподіяну продукцією або послугами.

Відповідно до Директиви про відповідальність за неякісну продукцію для виробників не встановлено вимоги щодо обов'язкового її страхування. Проте за законодавством Союзу автономні транспортні засоби ідентифікуються як звичайні неавтономні. Такі засоби, як і всі транспортні засоби, мають передбачати обов'язкове страхування автоцивільної відповідальності, дозволяючи потерпілій стороні отримати компенсацію за шкоду.

Встановлення належного страхування, зокрема для продукції на основі штучного інтелекту, допоможе забезпечити стабільне фінансування відшкодувань, які виплачуються потерпілому. За цих умов страхові компанії будуть спроможні розрахувати свої потенційні ризики та вимагати відшкодування від сторони, яка безпосередньо несе відповідальність за збитки, завдані неякісною продукцією. Наприклад, якщо дорожньо-транспортна пригода сталася через дефект або брак транспортного засобу, страхова компанія має право вимагати відшкодування від виробника.

Проте особливості нових цифрових технологій, таких як штучний інтелект, Інтернет речей і робототехніка, потребують удосконалення механізму застосування цивільної відповідальності, оскільки, наприклад, доведення вини при використанні зазначених технологій є край складним та процедурно не визначеним.

Відповідно, якщо не буде забезпечений належний рівень захисту прав споживачів такої продукції чи послуг порівняно з подібними, це може призвести до неприйняття суспільством нових цифрових технологій та небажання їх використовувати. Крім того, враховуючи складність ланцюжку

створення вартості продукції на основі нових цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, в якому беруть участь декілька суб'єктів господарювання, це призведе до збільшення витрат на інформацію та страхування щодо такої продукції для кожного з них. Тому мають бути встановлені вимоги до кожного суб'єкта господарювання щодо відповідальності за завдання шкоди користувачам інноваційною продукцією. Такі правові вимоги повинні бути універсальними та загальними для всіх держав-членів ЄС з метою уникнення фрагментації європейського законодавства.

Відповідно до керівних принципів Союзу щодо безпеки та відповідальності за продукцію виробники повинні гарантувати споживачам, що вся продукція, випущена на ринок, має бути безпечною протягом усього життєвого циклу та відповідно до особливостей її належного використання, не зважаючи на її цінність та корисність (наприклад, чи це автоматична газонокосарка або робот-хірург) [265].

Отже використання механізму «суворої відповідальності» до систем штучного інтелекту, що мають специфічний профіль ризику, дозволяє забезпечити отримання компенсації потерпілим незалежно від вини, коли потенційний ризик матеріалізується. Доцільним також є поєднання суворої відповідальності з обов'язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності, що визначено Директивою про страхування автомобілів, з метою забезпечення отримання компенсації незалежно від платоспроможності відповідальної особи та зменшення витрат на шкоду. Для систем штучного інтелекту, що не характеризуються специфічним профілем ризику та складають переважну більшість таких технологій, необхідно передбачити можливість спрощення механізму встановлення вини, причинно-наслідкового зв'язку та шкоди.

Однак встановлення «суворої відповідальності» та застосування ризик-орієнтованого підходу потребує чіткого визначення кола осіб, відповідальних за ризику, та критеріїв ризиків.

При цьому слід враховувати, що системи штучного інтелекту з високим ризиком мають такі характеристики:

1. Самостійність прийняття рішень. Здатність систем штучного інтелекту з високим ризиком самостійно приймати рішення, без необхідності постійного контролю людиною, створює потенційні ризики, оскільки може виникнути ситуація, коли система прийме неправильне рішення або буде діяти протиінтуїтивно. Це матиме серйозні наслідки, що своєю чергою вимагає з боку розробників і регуляторів здійснення постійного контролю за системами протягом їх життєвого циклу.

2. Висока складність та непередбачуваність. У системи штучного інтелекту з високим ризиком переважно вбудовані складні алгоритми та моделі, зокрема глибокі нейронні мережі, які є важкими для розуміння та передбачення їхньої поведінки. Зі свого боку це ускладнює виявлення імовірних помилок або некоректної поведінки системи, що може мати потенційно серйозні наслідки.

3. Небезпечність. Системи штучного інтелекту з високим ризиком здатні чинити прямий вплив на фізичну безпеку, здоров'я, права та свободи осіб, спричиняючи у разі помилок або недбалості серйозні наслідки для суспільства та фізичного стану людей. Наприклад, використання таких систем у сфері автономних автомобілів однозначно впливає на безпеку дорожнього руху.

4. Етичність. Системи штучного інтелекту, які самостійно приймають рішення, спроможні виявляти упередженість, дискримінацію або порушувати принципи справедливості, спричиняючи негативні етичні та соціальні наслідки. Відповідно при розробці та використанні таких систем повинні враховуватися етичні аспекти, зокрема шляхом попереднього тестування на відповідність етичним принципам та встановлення механізмів забезпечення справедливості та відповідальності.

5. Ризиковість. Використання систем штучного інтелекту з високим ризиком може створювати загрозу безпеці та порушувати основні права і

свободи людей, особливо якщо ці системи потрапляють до рук зловмисників або їхнє налаштування не є належним. Наприклад, імовірне зловживання алгоритмами розпізнавання обличчя для масового контролю або порушення приватності громадян шляхом нелегального збору та використання їхніх персональних даних. Такі системи також можуть використовуватися для маніпулювання інформацією, розповсюдження дезінформації або здійснення кібератак, зумовлюючи серйозні наслідки для людей, організацій та суспільства в цілому. З огляду на це, важливо розробляти ефективні механізми захисту, кібербезпеки та правового регулювання, які б гарантували надійну і безпечну експлуатацію систем штучного інтелекту з високим ризиком, забезпечували контроль над їхнім використанням та запобігали можливим зловживанням та порушенням прав людей.

Водночас визначення юридичного статусу систем штучного інтелекту є ключовим аспектом встановлення відповідних правил щодо їх розробки, використання та впровадження, які можуть бути стандартизованими на національному і міжнародному рівнях.

Згідно з дефініцією, сформульованою у документі «A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines», системи штучного інтелекту визначені як «програмні (та можливо апаратні) системи, створені людьми, які мають складну мету і функціонують у фізичному або цифровому середовищі. Вони збирають дані з навколишнього середовища, інтерпретують ці дані (будь то структуровані або неструктуровані) за допомогою знань, суджень та обробки інформації, і визначають оптимальні дії для досягнення встановленої мети». Таким чином, беручи до уваги характерні особливості та визначення систем штучного інтелекту, запропоноване в цьому та в деяких інших європейських правових документах, можна зробити висновок, що в Європейському Союзі таким системам не наданий статус суб'єкту, а їх слід розуміти як об'єкти.

Це обґрунтовується наступним чином: у законодавстві Європейського Союзу статус суб'єкта надається фізичним та юридичним особам, що мають

права та обов'язки, і є прямими учасниками правових відносин. Враховуючи те, що системи штучного інтелекту, незважаючи на їх складність та здатність до самостійних дій, є створеними людьми програмними (і, можливо, апаратними) системами, вони не можуть бути визначені як самостійні суб'єкти правових відносин. Натомість системи штучного інтелекту розглядаються як об'єкти правових відносин, які підпадають під дію правових норм і регуляцій, але не мають самостійних прав або можливості безпосередньої участі у правовідносинах. Їх статус полягає у тому, що вони є об'єктом встановлених обов'язків, прав та відповідальності, проте реалізація цих прав та обов'язків залежить від дій та рішень людей, які контролюють та використовують ці системи.

Прийняття систем штучного інтелекту як об'єктів правовідносин створює перспективу для контролю їх розробки, використання та впровадження шляхом застосування відповідних нормативних рамок, спрямованих на сертифікацію та маркування продукції. Одночасно це створює умови для забезпечення відповідної якості, безпеки та довіри до систем штучного інтелекту, що своєю чергою дозволяє Європейському Союзу встановити загальноприйняті стандарти та вимоги до цих систем, допомагаючи споживачам, розробникам та регуляторам враховувати їх особливості та вплив на суспільство.

Застосування сертифікації та маркування може стати потужним інструментом правової регуляції та ефективним механізмом контролю систем штучного інтелекту, сприяючи прозорості, відповідальності та додержанню етичних принципів у їх розробці, використанні та впровадженні.

Сертифікація є процедурою оцінки та підтвердження відповідності продукції або послуги встановленим стандартам і вимогам. Цей процес включає проведення аудитів, тестування та оцінку, спрямовані на визначення ступеня відповідності заданим критеріям. Водночас це забезпечує уніфікацію підходів та вимог до якості, безпеки та ефективності систем штучного інтелекту на рівні, що визначений стандартами та регуляторними органами. З

іншого боку, маркування дозволяє ідентифікувати та розпізнавати системи штучного інтелекту, які відповідають певним стандартам та вимогам, зумовлюючи гарантію їхньої якості та надійності.

У документі «Біла книга щодо штучного інтелекту: Європейський підхід до досягнення високої якості та довіри», Європейська комісія запропонувала два підходи для регулювання систем штучного інтелекту, засновані на впровадженні процедур сертифікації та маркування, залежно від рівня ризику [210].

У випадку «неризикованих» систем, які не належать до категорії високого ризику, пропонується використовувати добровільну процедуру маркування. Згідно з цим підходом, зацікавлені суб'єкти господарювання мають право добровільно провести оцінку відповідності правовим вимогам або певному набору подібних вимог, спеціально встановлених для цілей маркування. Після успішної оцінки, системи штучного інтелекту можуть бути марковані відповідним знаком якості, який підтверджує їх відповідність встановленим стандартам. Таке маркування буде характеризувати продукцію або послуги з використанням штучного інтелекту, як такі, що заслуговують довіри з боку користувачів та відповідають певним об'єктивним та стандартизованим загальноєвропейським еталонами. Хоча процедура маркування, передбачена для «неризикованих» систем штучного інтелекту, є добровільною, проте, якщо суб'єкт господарювання вирішить отримати та використовувати знак якості, вона стане для нього обов'язковою. Обов'язковість процедури маркування є певним способом забезпечення високих стандартів якості та безпеки в галузі штучного інтелекту, водночас маркування обумовлене важливістю встановлення довіри та впевненості користувачів при використанні систем штучного інтелекту.

Для систем з високим ризиком, що суттєво можуть впливати на права, свободи та безпеку людей, пропонується використовувати процедуру сертифікації. Необхідність застосування цієї процедури для таких систем ґрунтується на потребі забезпечення високого рівня захисту прав та свобод

людей шляхом встановлення відповідності визначеним нормативним стандартам, загальним вимогам щодо безпеки продукції [86], а також спеціальним вимогам, що стосуються бази даних, обліку даних, інформаційного забезпечення, надійності й точності, людського нагляду й дистанційної (віддаленої) біометричної ідентифікації та інших.

Застосування сертифікації має декілька переваг. По-перше, вона сприяє уніфікації підходів до розробки та використання систем штучного інтелекту, зменшуючи ризики, пов'язані з неправильним використанням або зловживанням таких систем. По-друге, вона допомагає забезпечити високий стандарт безпеки та якості продукції або послуг, оскільки заснована на встановлених стандартах та вимогах, збільшуючи таким чином довіру користувачів до систем штучного інтелекту.

Варто зазначити, що Європейська комісія рекомендує використовувати не лише норми, встановлені в Директиві про загальну безпеку продукції, але й інші відповідні правові акти. Залежно від специфічних особливостей систем штучного інтелекту, це можуть бути: Рішення Європейського парламенту та Ради «Про загальні принципи збуту продукції», Регламент ЄС 2019/881 «Про ENISA (Агентство Європейського Союзу з питань мережевої та інформаційної безпеки) » та «Про сертифікацію інформаційно-комунікаційних технологій у сфері кібербезпеки», Повідомлення Комісії – «Блакитний довідник» щодо імплементації правил ЄС стосовно продуктів 2016 та інші відповідні документи [210].

Слід зауважити, що процеси глобалізації в Європі та у світі, поширення концепції вільної торгівлі зумовили необхідність узгодження й уніфікації правил, процедур і вимог, які застосовуються до послуг і продукції та транскордонної торгівлі ними. Саме сертифікація забезпечує сумісність і взаємозамінність продукції та її комплектуючих, однаковість виробничих процесів, безпеку продукції, сприяючи належній якості. Європейська Рада вважає, що сертифікація значною мірою забезпечує створення стандартного технічного середовища для виробництва у всіх країнах, покращуючи їх

конкурентоспроможність не лише на ринку Співтовариства, а й на зовнішніх ринках, особливо у сфері штучного інтелекту.

Регламент ЄС від 9 липня 2008 року «Про встановлення вимог до акредитації та ринкового нагляду, пов'язаних з реалізацією продуктів» № 765/2008 встановлює основні принципи та вимоги до продукції, яка реалізовується у межах Європейського Союзу, зокрема забезпечення високого рівня захисту суспільних прав та інтересів громадян, таких як здоров'я, права споживачів, охорона довкілля та безпека, водночас гарантуючи вільне переміщення продукції. Це означає, що продукція, яка продається або використовується в Європейському Союзі, повинна відповідати встановленим нормативним стандартам та вимогам, що стосуються безпеки, якості, здоров'я та інших аспектів, та повинні бути виконані при оцінці відповідності продукції, включаючи системи штучного інтелекту.

Основною метою застосування сертифікації державами-членами Європейського Союзу є забезпечення безпеки та захисту життя і здоров'я людей, а також створення умов для раціонального використання всіх видів ресурсів та відповідності сертифікованих об'єктів їх призначенню. Крім того, сертифікація сприяє усуненню технічних бар'єрів у торгівлі та вільному переміщенню продукції й послуг на внутрішньому ринку Європейського Союзу. Загальновизнана система сертифікації формує спільне розуміння, взаємне визнання та налагоджує взаємодію між різними галузями, організаціями та країнами, зумовлюючи спільний розвиток технологій, співпрацю та обмін передовими практиками. До того ж сертифікація покликана усунути технічні бар'єри у зовнішній міжнародній торгівлі, сприяючи економічному зростанню та розвитку держав.

Беручи до уваги окреслене, Європейська Рада визначила такі ключові принципи європейської політики щодо сертифікації систем штучного інтелекту:

- згода держав-членів постійно перевіряти технічні регламенти, які застосовуються «де-юре» чи «де-факто» на своїй території з метою вилучення застарілих або непотрібних;

- домовленість між державами-членами щодо забезпечення взаємного визнання результатів випробувань та встановлення за потреби гармонізованих правил щодо діяльності органів сертифікації;

- домовленість про проведення на належному рівні попередніх консультацій із державами-членами Співтовариства, відповідно до цілей Директиви ЄС 2015/1535 від 9 вересня 2015 року, що встановлює процедуру надання інформації у сфері технічних регламентів, у випадках, коли основні національні регуляторні ініціативи або процедури сертифікації негативно впливають на функціонування внутрішнього ринку [86];

- розширення практики Співтовариства з питань технічної гармонізації, що включає визначення відповідності технічних характеристик продукції стандартам, переважно європейським, але при необхідності національним, за умови дотримання всіх необхідних вимог, зокрема, що стосуються охорони здоров'я та безпеки;

- посилення на європейському рівні ролі сертифікації з метою стимулювання, з одного боку, гармонізації законодавства Співтовариством, а з іншого, промислового розвитку, особливо у сфері нових інноваційних технологій, що зумовлює необхідність впровадження нових складових процедури сертифікації для удосконалення та модернізації розробки стандартів (наприклад, створення спеціалізованих служб, зокрема агентства зі стандартизації, спеціальних комітетів та ін.).

У 2022 році Європейська комісія розробила та запропонувала пакет заходів для підтримки розгортання штучного інтелекту в Європі шляхом сприяння досконалості та довірі. Цей пакет складається з трьох взаємодоповнюючих дій:

- Розробка законодавчого проєкту, що встановлює горизонтальні правила щодо систем штучного інтелекту (Закон про ШІ, Artificial Intelligence Act);

- Встановлення правил ЄС для вирішення питань відповідальності, пов'язаних з системами штучного інтелекту (AI Liability Directive);

- Перегляд галузевих і горизонтальних правил безпеки продукції.

Акт про штучний інтелект в ЄС класифікуватиме відповідні технології залежно від рівня їхнього потенційного ризику, який визначатиметься як мінімальний, обмежений, високий чи заборонений. Системи штучного інтелекту з неприйнятним рівнем ризику для безпеки людей будуть суворо заборонені. Заборонять і системи, які застосовують підсвідомі або цілеспрямовані маніпулятивні методи, використовують вразливі місця людей або слугують для соціального оцінювання: зокрема, класифікації людей на основі їхньої поведінки, соціально-економічного статусу, особистих характеристик. Також передбачено вимогу щодо «людського контролю» над певними системами штучного інтелекту, особливо тими, що можуть впливати на життя та здоров'я людей [86]. Законопроект має сприяти створенню такого середовища для використання систем штучного інтелекту, де користувачі можуть бути впевнені, що їхні права будуть захищені, а відповідальність за негативні наслідки буде нести розробник чи постачальник системи штучного інтелекту.

Прийняття Директиви про адаптацію правил недоговорної цивільної відповідальності штучного інтелекту (AI Liability Directive) має підвищити довіру суспільства до технологій штучного інтелекту та покращити доступ громадськості до ефективної системи правосуддя. Директива має на меті встановити єдиний правовий режим для регулювання цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну системами штучного інтелекту, що своєю чергою сприятиме гармонізації правил на внутрішньому ринку ЄС та допоможе усунути будь-які перешкоди для інновацій та торгівлі [86].

Також Європейська Комісія пропонує адаптацію відповідальності виробника за дефектну продукцію шляхом внесення змін до Директиви про відповідальність за дефектну продукцію, забезпечуючи компенсацію за різні види відповідальності та шкоди, зокрема для фізичних осіб.

Всі законодавчі ініціативи разом мають забезпечити ефективну компенсацію потерпілим та зміцнити довіру суспільства до впровадження та розвитку штучного інтелекту в Європейському Союзі.

Підсумовуючи вищезначене, можна дійти таких висновків:

1. Поширення штучного інтелекту в Європі набирає дедалі більших обертів. Дуже скоро людина не зможе уявити своє життя без використання технологій штучного інтелекту. Використання таких технологій дозволяє підвищити ефективність та продуктивність будь-яких процесів, сприяє зміцненню конкурентоспроможності європейської промисловості та поліпшує добробут громадян.

2. Застосування технологій штучного інтелекту в різних сферах людського життя має свої переваги, але також приховані недоліки, пов'язані з потенційними ризиками і викликами для окремих прав та свобод особи.

3. Штучний інтелект є стратегічною технологією, яка надає широкий спектр переваг для громадян, компаній і суспільства в цілому, за умови, якщо він орієнтований на людину, є етичним, стабільним та поважає фундаментальні права та цінності людей.

4. Основою європейського підходу є визначення певних заходів щодо досягнення «екосистеми досконалості» та «екосистеми довіри» штучного інтелекту на європейському, національному та регіональному рівнях.

5. Європейська Комісія виклала юридичні вимоги, яким повинна відповідати будь-яка регуляторна база для забезпечення того, щоб штучний інтелект вважався надійним та «поважав» цінності та принципи Європейського Союзу.

6. Використання механізму «суворої відповідальності» до систем штучного інтелекту, що мають специфічний профіль ризику, дозволяє

забезпечити отримання компенсації потерпілим незалежно від вини, коли потенційний ризик матеріалізується.

7. Раціональним підходом є комбінування «суворої відповідальності» з обов'язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності, забезпечуючи фінансовий захист у випадках можливих негативних наслідків, пов'язаних із застосуванням штучного інтелекту.

8. Прийняття систем штучного інтелекту як об'єктів правовідносин створює перспективу для контролю їх розробки, використання та впровадження шляхом застосування відповідних нормативних рамок, спрямованих на сертифікацію та маркування продукції.

9. Впровадження механізмів сертифікації та маркування є необхідним кроком для забезпечення безпеки, якості та довіри до таких систем.

10. Шляхом сертифікації та маркування можливо ідентифікувати системи з високим ризиком та системи, що підлягають добровільному маркуванню, створити ефективну систему контролю та забезпечення їх відповідності стандартам та вимогам безпеки, приватності та етики.

Висновки до розділу 4

Отже, термін «штучний інтелект» вживається у двох різних значеннях. По-перше, поняття «штучний інтелект» асоціюється з певним науковим напрямком, пов'язаним з дослідженнями природи штучного інтелекту, який спроможний мислити та усвідомлювати свої дії подібно людині. По-друге, цей термін застосовується для назви технології, системи та як можливість, використовуючи методи програмного моделювання та математичної оптимізації, приймати рішення для досягнення певної мети. Утім той чи інший підхід до визначення поняття штучного інтелекту істотно залежить (і буде залежати) від цілей розробки такого поняття та його подальшого застосування.

Правова доктрина у сфері штучного інтелекту представляє собою сукупність концептуальних підходів, спрямованих на формування розуміння та визначення поняття штучного інтелекту, задля встановлення стратегічних напрямків і політики розвитку цієї сфери відповідно до норм права, з урахуванням основних прав та свобод людини і громадянина, а також демократичних цінностей.

Фундаментальна та уніфікована європейська нормативна база щодо надійного штучного інтелекту захищатиме права всіх європейських громадян і допоможе створити безперешкодний внутрішній ринок для подальшого розвитку та впровадження технологій штучного інтелекту, що зміцнить промислову базу Європи в галузі штучного інтелекту.

Застосування технологій штучного інтелекту в різних сферах людського життя має свої переваги, але також приховані недоліки, пов'язані з потенційними ризиками і викликами для окремих прав та свобод особи.

Штучний інтелект є стратегічною технологією, яка надає широкий спектр переваг для громадян, компаній і суспільства в цілому, за умови, якщо він орієнтований на людину, є етичним, стабільним та поважає фундаментальні права та цінності людей.

Основою європейського підходу є визначення певних заходів щодо досягнення «екосистеми досконалості» та «екосистеми довіри» штучного інтелекту на європейському, національному та регіональному рівнях.

Використання механізму «суворої відповідальності» до систем штучного інтелекту, що мають специфічний профіль ризику, дозволяє забезпечити отримання компенсації потерпілим незалежно від вини, коли потенційний ризик матеріалізується.

Раціональним підходом є комбінування «суворої відповідальності» з обов'язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності, забезпечуючи фінансовий захист у випадках можливих негативних наслідків, пов'язаних із застосуванням штучного інтелекту.

Прийняття систем штучного інтелекту як об'єктів правовідносин створює перспективу для контролю їх розробки, використання та впровадження шляхом застосування відповідних нормативних рамок, спрямованих на сертифікацію та маркування продукції.

Впровадження механізмів сертифікації та маркування є необхідним кроком для забезпечення безпеки, якості та довіри до таких систем.

Отже, означені нами проблеми правової доктрини штучного інтелекту є очевидними і потребують приділення більше уваги. Правове регулювання штучного інтелекту на законодавчому рівні в Україні не закріплено, хоча розглянута нами Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні націлена в тому числі і на розробку та використання штучного інтелекту лише за умови дотримання верховенства права, засадничих прав і свобод людини та демократичних цінностей, реалізація яких має забезпечуватися відповідними гарантіями, зокрема можливістю безперешкодного втручання людини у процес функціонування системи штучного інтелекту.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми – сформовано цілісну концепцію адміністративно-правового механізму реалізації правової доктрини у сфері штучного інтелекту в Україні як системи знань адміністративного, інформаційного та цивільного права, публічного управління та адміністрування, а також вироблено на цій основі напрями вдосконалення правового забезпечення використання штучного інтелекту. У результаті дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій.

1. Розгляд генези концептуальних напрямів розуміння доктрини штучного інтелекту у філософському й правовому дискурсах дозволи вести мову про те, що до сьогодні точно неможливо визначити, вимірити людський інтелект. Останні роки розвитку медицини дали можливість вченим зробити значні досягнення в цій галузі та особливостей роботи мозкової активності людини, свідомості людини. Констатовано, що такі дослідження також вплинуть на значний прорив щодо створення штучного інтелекту.

Сформульовано визначення поняття штучного інтелекту у філософському розмінні як здатності технологічної програмної системи досягти будь-якої складної мети за допомогою процесів, порівняних із когнітивними процесами людини, розпізнавання різних задач та моделювання ситуації для досягнення запрограмованої мети. У цьому визначенні описано результат діяльності штучного інтелекту не просто виконання запрограмованої людиною задачі і досягнення мети, а також розв'язання більш складної задачі, що може вийти за межі завдання. Наразі це дасть змогу змінити алгоритм вирішення та досягнення мети з найменшим супротивом.

2. Встановлено, що стан досліджень правового регулювання штучного інтелекту в Україні зводиться до співставлення із інтелектуальною

власністю, що регулюється цивільним законодавством. Окрім того, наявною є адміністративно-правова охорона, кримінально-правова охорона інтелектуальної власності в Україні у результаті порушення авторського права. По суті правове регулювання відбувається через дію інтелектуальної власності, тобто між авторами комп'ютерної програми. Однак, не можна розглядати як тотожні поняття комп'ютерна програма і штучний інтелект. Штучний інтелект може бути частиною комп'ютерної програми і з розширеними можливостями максимально приближеними до інтелекту людини і здатності діяти більш розширено в межах програми.

Констатовано, що штучний інтелект потребує окремого правового регулювання, зокрема відповідальності за певні зловживання при його використанні. Правове регулювання відбувається лише за аналогією, оскільки в праві є прогалина, яку наявним станом законодавства усунути неможливо.

3. Розкрито квінтесенцію публічного адміністрування діяльності з розробки штучного інтелекту в Україні завдяки розумінню його поняття, об'єкту і предмету, мети, завдань, методів, видів, функцій та принципів. Наголошено, що для того, щоб правильно визначити поняття та сутність адміністративно-правового регулювання будь-якого виду діяльності слід з'ясувати: 1) який характер має правовий, владний вплив на суспільні відносини; 2) у якій сфері суспільних відносин здійснюється такий вплив; 3) які суб'єкти здійснюють відповідний вплив; 4) що слід розуміти під адміністративно-правовими засобами; 5) з якою метою здійснюється певний вплив.

Об'єктами публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні є три складові: 1) галузь створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту; 2) конструкторсько-технологічна документація для створення, впровадження та використання різноманітних технологій штучного інтелекту; 3) діяльність відповідних суб'єктів, пов'язана зі створенням,

впровадженням та використанням технологій штучного інтелекту. Предметом розгляданого виду адміністративно-правового регулювання можна визначити дві групи суспільних відносин:

1) внутрішні адміністративно-правові відносини, пов'язані із організацією та функціонуванням органів, що здійснюють публічне адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні; 2) зовнішні адміністративно-правові відносини між фізичними або юридичними особами, які задіяні у діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту з приводу реалізації ними можливості здійснювати таку діяльність, з одного боку, та уповноваженими органами, які здійснюють публічне адміністрування розгляданого виду діяльності, з іншого.

Доведено, що ефективність розвитку технологій штучного інтелекту у нашій державі потребує єдиного управлінського органу, який би міг централізовано, на державному рівні здійснювати контроль, визначати мету, завдання, цілі, принципи, форми та методи діяльності із розробки, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. У структурі Мінцифри такий орган відсутній. Відповідно існує необхідність у створенні у складі Мінцифри Департаменту з розвитку, впровадження та використання штучного інтелекту, який би здійснював виключно публічне адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, і при цьому підпорядковувався центральному органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері розвитку цифрових технологій.

4. Охарактеризовано механізм владно-організаційної діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні, що складається з системи певних адміністративно-правових засобів, що упорядковують суспільні відносини у сфері публічного адміністрування різних видів діяльності. Механізм адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту –

це система чітко структурованих і взаємопов'язаних адміністративно-правових засобів та правових явищ, що упорядковують, охороняють та розвивають суспільні відносини у галузі публічного адміністрування діяльності, пов'язаної зі створенням, впровадженням та використанням технологій штучного інтелекту з метою ефективного забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, державних та громадських інтересів.

До основних складових структури механізму адміністративно-правового регулювання у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні доцільно віднести наступні елементи: а) норми адміністративного права різної юридичної сили, що регламентують правовий статус та повноваження осіб, які здійснюють публічне адміністрування розгляданого виду діяльності, а також правила поведінки зі штучним інтелектом; б) акти реалізації відповідних норм адміністративного права; в) адміністративно-правові відносини, що виникають та існують під час здійснення публічного адміністрування діяльності, пов'язаної зі створенням, впровадженням та використанням штучного інтелекту.

Встановлено, що механізму адміністративно-правового регулювання владно-організаційної діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні притаманні наступні особливості: 1) він є сукупністю потрібних для ефективного публічного адміністрування розгляданого виду діяльності взаємозалежних, взаємообумовлених та обов'язкових елементів; 2) він є самостійною складовою адміністративно-правового регулювання у сфері розвитку інформаційних технологій в Україні в цілому; 3) він, у першу чергу, спрямований на упорядкування, охорону та розвиток суспільних відносин у галузі публічного адміністрування діяльності, пов'язаної з розвитком технологій штучного інтелекту, а також на задоволення потреб осіб які створюють, впроваджують та використовують відповідні технології.

5. Під адміністративно-правовими гарантіями забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні розуміється система засобів адміністративного права, що спрямовані на підвищення ефективності діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту та забезпечують при цьому демократичні цінності, дотримання верховенства права, а також основоположні права і свободи людини і громадянина.

Пропонується поділяти адміністративно-правові гарантії забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні залежно від їх функціонального призначення на:

- інституційні – адміністративно-правові норми, що забезпечують правову основу діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту та її публічного адміністрування;

- функціональні – норми адміністративного права, що забезпечують створення сприятливих умов для розвитку технологій штучного інтелекту, а також захищають права та інтереси фізичних або юридичних осіб, які задіяні у діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту;

- організаційні – адміністративно-правові норми, що регламентують діяльність органів публічного адміністрування стосовно здійснення контролю та моніторингу за діяльністю зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту.

Встановлено, що на сьогодні в Україні відсутня належна нормативна база адміністративно-правових гарантій забезпечення розвитку штучного інтелекту в Україні. Наявна система таких гарантій розташована у окремих статтях низки нормативних актів, таких як Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» тощо. Існує потреба у пропонованому Законі України «Про правовий статус штучного інтелекту та загальні засади створення, впровадження та використання його технологій в Україні» закріпити відповідні гарантії. Наприклад, вважається доцільним: визначити суб'єктів права власності на

твори та винаходи, як продукти діяльності штучного інтелекту; передбачити, що діяльність зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні має відбуватись із дотриманням так званих Принципів відповідального використання штучного інтелекту; контроль і моніторинг за розробками у галузі штучного інтелекту покласти на Департамент з розвитку, впровадження та використання штучного інтелекту у складі Мінцифри.

6. Систематизовано практику адміністративно-правового забезпечення штучного інтелекту в закордонних країнах, в результаті чого встановлено, що термін «штучний інтелект» вживається у двох різних значеннях. По-перше, поняття «штучний інтелект» асоціюється з певним науковим напрямком, пов'язаним з дослідженнями природи штучного інтелекту, який спроможний мислити та усвідомлювати свої дії подібно людині. По-друге, цей термін застосовується для назви технології, системи та як можливість, використовуючи методи програмного моделювання та математичної оптимізації, приймати рішення для досягнення певної мети. Утім той чи інший підхід до визначення поняття штучного інтелекту істотно залежить (і буде залежати) від цілей розробки такого поняття та його подальшого застосування. Законодавцями та науковою громадськістю робляться певні кроки до створення відповідних регуляцій. Проте у жодному офіційному документі нормативного визначення поняття «штучний інтелект» не міститься, хоча сам термін активно використовується у багатьох країнах.

Здійснено узагальнення класифікації штучного інтелекту, який можна поділити на три види: «прикладний штучний інтелект»; «загальний штучний інтелект»; «штучний суперінтелект». У нормативно-правових актах Європейського Союзу штучний інтелект має статус «електронної особи», однак дискусії щодо його статусу, авторських прав та інших особливостей звернення до роботи штучного інтелекту досі тривають. Взагалі визначення статусу штучного інтелекту є складним питанням з огляду на те, що надання статусу особи потребує вирішення правових та моральних перешкод.

Питання полягає у визначенні статусу розумного робота – юридична або електронна особа, однак жодного класичного визначення щодо місця у тлумаченні даних термінів не надано.

Встановлено, що більш комплексний і зрозумілий підхід до визначення чинного та перспективного законодавства щодо робототехніки представлено в Резолюції ЄС щодо робототехніки (Резолюція Європейського парламенту, 2017 р.). В якій визначено типові ситуації використання штучного інтелекту, охоплюються питання відповідальності, етики та містяться основні правила поведінки для розробників, операторів і виробників у сфері робототехніки, на основі трьох законів робототехніки Азімова.

7. Встановлено особливості формування нової доктрини лідерства Сполучених Штатів Америки та ЄС у сфері штучного інтелекту – адміністративно-правове регулювання штучного інтелекту в зарубіжних країнах є пріоритетним напрямком міжнародної правотворчої діяльності. Значна увага звертається на упорядкування управлінських відносин у сфері штучного інтелекту, що є актуальним в умовах стрімких темпів розвитку систем штучного інтелекту та їх можливостей для виконання тих чи інших завдань. Практика адміністративно-правового регулювання штучного інтелекту в зарубіжних країнах на сьогодні є доволі розгалуженою, зважаючи на широту завдань, які потрібно виконувати. Чимало питань виникає у межах визначення правового статусу систем штучного інтелекту. Зарубіжні країни звертають значну увагу на нормативне врегулювання статусу штучного інтелекту, зокрема адміністративно-правове. Вони не тільки формують необхідну законодавчу базу, однак і створюють певні консультативні ради, призначені для вирішення питання регулювання штучного інтелекту як новоутвореного суб'єкта права. Наукова полеміка щодо регулювання штучного інтелекту в рамках законодавств європейських держав майже повністю перемістилася у простір правотворчості Європейського Союзу.

На формування правової доктрини США вплинув прийнятий у 2020

році Закон про дозвіл на захист національної оборони (NDAA), що стимулював зародження національної стратегії США в галузі штучного інтелекту, збільшував витрати на фінансування досліджень штучного інтелекту та підвищував авторитет Національного інституту стандартів і технологій США (NIST), оскільки потреба в більшій координації щодо технічних стандартів постає як пріоритет політики. Розширення фінансування та координації досліджень штучного інтелекту новим Національним офісом ініціативи штучного інтелекту надає федеральному уряду більш помітну роль у дослідженнях штучного інтелекту. Здебільшого тенденція на користь більш індивідуальних і тонких оцінок того, як найкраще регулювати системи штучного інтелекту відповідно до їх кінцевого використання регуляторами в Сполучених Штатах, знаходиться на етапі формування. Незважаючи на це, існує невід'ємний ризик того, що реакційна законодавча відповідь призведе до дисгармонійної, фрагментованої національної нормативної бази. Схожі розробки продовжуватимуть давати важливе розуміння того, яким чином керувати та регулювати роботу штучного інтелекту у майбутньому. Саме для цього виникає стійка необхідність у формуванні правової доктрини для забезпечення повноцінної роботи систем штучного інтелекту в США.

Підхід ЄС до штучного інтелекту зосереджується на досконалості та довірі, спрямованому на посилення дослідницького та промислового потенціалу, забезпечуючи при цьому безпеку та основні права. Підхід ЄС до штучного інтелекту зосереджується на досконалості та довірі, спрямованому на посилення дослідницького та промислового потенціалу, забезпечуючи при цьому безпеку та основні права.

Європейська стратегія штучного інтелекту спрямована на те, щоб зробити ЄС центром штучного інтелекту світового рівня та забезпечити, щоб штучний інтелект був орієнтований на людину та був надійним. Крім того, в ЄС існують такі взаємопов'язані правові ініціативи, які сприятимуть створенню надійного штучного інтелекту: європейська правова база для

штучного інтелекту для вирішення основних прав і ризиків безпеки, характерних для систем штучного інтелекту; директива щодо відповідальності за штучний інтелект – адаптація правил відповідальності до епохи цифрових технологій та штучного інтелекту.

8. Проаналізовано правові доктрини у сфері штучного інтелекту держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону. У цих країнах одним із визначальних факторів вважають інфраструктурну платформу, над створенням якої працюють і в рамках правової доктрини. Міцна інфраструктурна основа, яка забезпечує надійне, поширене та доступне підключення, є фундаментальною передумовою для надання доступу організаціям (як комерційним, так і некомерційним) і окремим особам до цифрових платформ. Навіть коли населення розуміє значення штучного інтелекту і приймає зміни, які можуть бути викликані, це не обов'язково означає вільний доступ, використання та розвиток систем штучного інтелекту.

Ключовим викликом для урядів у всьому регіоні є розробка політики та нормативних актів, що встановлюють баланс між вирішенням дійсних проблем конфіденційності та безпеки та забезпеченням переміщення даних, щоб зберегти економіку динамічною, конкурентоспроможною та актуальною в епоху цифрових технологій.

Політика штучного інтелекту на території АТР є зародковою та різноманітною. На національному рівні існує небагато стратегій, спрямованих на впровадження штучного інтелекту та готовність до такого впровадження. Там, де існує політика штучного інтелекту, це здебільшого галузеві плани модернізації стратегічних галузей за допомогою штучного інтелекту або підготовки робочої сили сектору до середовища з інтенсивним використанням штучного інтелекту. Підходи визначаються різноманітними, тому що підходи країн до штучного інтелекту значно відрізняються на основі двох різних, але взаємопов'язаних елементів: різних пріоритетів, які були визначені, та різних ресурсів, які були мобілізовані для використання економічних, соціальних, етичних і правових наслідків

розвитку штучного інтелекту. Наприклад, Китай і Сінгапур мають широку національну політику, спеціально розроблену для підвищення готовності до штучного інтелекту та регулювання його розгортання, тоді як Малайзія та Південна Корея мають заходи щодо штучного інтелекту в рамках ширших планів цифрової трансформації (хоча вони обидві оголосили про майбутні національні рамки, спрямовані на консолідацію широкого спектру закритих ініціатив). Індонезія та Таїланд запустили цільові ініціативи та програми, що сприяють впровадженню систем штучного інтелекту в стратегічних секторах і галузях, зосереджуючись на співробітництві між державним і приватним секторами для стимулювання впровадження. Нарешті, в Австралії немає офіційної політики щодо штучного інтелекту, але є низка офіційних вказівок, принципів і стандартів, які допомагають окремим особам, підприємствам і установам підготуватися до збоїв, спричинених штучним інтелектом.

9. Досліджено правове регулювання використання штучного інтелекту на основі європейського підходу, основою якого є визначення певних заходів щодо досягнення «екосистеми досконалості» та «екосистеми довіри» штучного інтелекту на європейському, національному та регіональному рівнях. «Екосистема досконалості» умовно є певною системою взаємодії на всіх рівнях представників приватних та державних секторів, у тому числі малих та середніх підприємств, на засадах партнерства з мобілізацією власних ресурсів, починаючи з етапу досліджень та інновацій до створення стимулів для прискорення впровадження технологічних рішень на основі штучного інтелекту.

Основними факторами, що стримують широке використання технологій штучного інтелекту, окрім нестачі інвестицій та практичних навичок щодо його використання, є брак довіри до зазначених технологій з боку громадськості. Відповідно нормативна база щодо штучного інтелекту повинна створити унікальну «екосистему довіри», ключовими ознаками якої є відповідність правилам Європейського Союзу, включаючи правила захисту

основних прав людини і прав споживачів. Така система сприятиме впевненості громадян у застосуванні додатків штучного інтелекту, а також стане юридичним підґрунтям діяльності приватних та громадських організацій, які забезпечують розвиток та підтримку інновацій у сфері штучного інтелекту.

10. Сформульовано основні напрями вдосконалення правового забезпечення використання штучного інтелекту в Україні. Доведено, що для покращення нормативної бази адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування розгляданого виду діяльності Положення про Міністерство цифрової трансформації України слід доповнити завданням для Мінцифри, що має полягати у формуванні та реалізації цим міністерством державної політики у сфері створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту в Україні.

Підтримано позицію щодо прийняття на державному рівні стратегії створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту в Україні, до якої слід включити положення і щодо публічного адміністрування розгляданого виду діяльності. Для цього пропоновану Національну стратегію розвитку штучного інтелекту в Україні доцільно доповнити завданням наступного змісту: «створити якісну та ефективну систему публічного адміністрування діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту».

11. Адміністративно-правове регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні потребує розробки та прийняття необхідної адміністративно-правової бази, до якої, у першу чергу, має належати закон України «Про правовий статус штучного інтелекту та загальні засади створення, впровадження та використання його технологій в Україні», а деталізацію та уточнення його положень доцільно реалізувати у підзаконних нормативно-правових актах різної юридичної сили і відповідного спрямування.

Також існує потреба у розробці та прийнятті постанов КМУ про

функціонування штучного інтелекту в публічному адмініструванні суспільних відносин різних сферах суспільного життя: будівництва, господарської діяльності, державного управління, енергетики, місцевого самоврядування, медицини, надання адміністративних послуг, науки і освіти, національної безпеки та оборони, правоохоронної діяльності, промислового виробництва, сільського господарства, спорту, транспорту, фінансових послуг тощо.

12. До системи нормативних актів, що регламентують владно-організаційну діяльність у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні мають входити:

1) профільний закон, що визначає правовий статус штучного інтелекту та загальні засади державної політики у галузі створення, впровадження та використання його технологій;

2) нормативні акти, що регламентують функціонування штучного інтелекту в публічному адмініструванні різних галузей суспільних відносин (будівництво, господарська діяльність, державне управління, енергетика, землеустрій, медицина, місцеве самоврядування, наука і освіта, надання адміністративних послуг, національна безпека і оборона, правоохоронна діяльність, промислове виробництво, сільське господарство, спорт, транспорт, фінанси тощо).

3) нормативні акти щодо порядку ліцензування технологій штучного інтелекту;

4) нормативні акти, що регламентують правовий статус суб'єктів правового регулювання у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту;

5) нормативні акти щодо державного контролю та нагляду за діяльністю зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту;

6) нормативні акти, що визначають стратегії розвитку та удосконалення діяльності у галузі створення, впровадження та використання штучного інтелекту.

Обґрунтовано доцільність заборони на впровадження та використання таких технологій штучного інтелекту, що здатні спричинити шкоду будь-якій людині з ініціативи таких технологій; правова доктрина штучного інтелекту в Україні повинна базуватися як на інфраструктурній так і на правовій основі та враховувати період відновлення України після завершення військових дій; пропонується визнати штучний інтелект як одним із пріоритетних напрямів (національним інтересом України) національної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббакумова Д. В. Комітет міністрів ради Європи: міжнародноправова природа та повноваження: монографія. Х.: Право, 2016. 256 с.
2. Авер'янов В. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту: монографія. Дніпропетровськ: Ліра, 2008. 585 с.
3. Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб. / О.А. Задихайло. Х.: Право, 2016. 298 с.
4. Адміністративне право України: навчальний посібник: у 2-х т. / Галуцько В.В., Олефір В.І., Пихтін М.П. та ін. / за заг. ред. В.В. Галуцька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.
5. Адміністративне право України: підручник: у 2т. Т. 1: Загальне адміністративне право. Академічний курс / В.В. Галуцько, В.Т. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короєд. Херсон: ХМД, 2013. 396 с.
6. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття): монографія / за заг. ред. В.В. Галуцька. Херсон: Херсонська міська друкарня, 2010. С. 87-97. URL: <http://www.law-property.in.ua/images/books/aruvsu.pdf> (дата звернення: 30.09.2022).
7. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: «Юридична думка», 2004. 584 с.
8. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
9. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В.В. Галуцько, В.І. Курило, С.О. Короєд,

О.Ю. Дрозд, І.В. Гиренко, О.М. Єщук, І.М. Риженко, А.А. Іванищук, Р.Д. Саунін, І.М. Ямкова]; за ред. проф. В.В. Галунька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 272 с.

10. Андрійко О. Ф., Кисіль Л. Є. Адміністративно-правове забезпечення реалізації прав і свобод громадян в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 107-110.

11. Андрощук Г. О. Винаходи штучного інтелекту. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2020. №11. С.67.

12. Андрощук Г. О. Інтелектуальна власність і штучний інтелект: хто автор? *Штучний інтелект*. 2022. 27 (1). С. 166-182 DOI: <https://doi.org/10.15407/jai2022.01.166>

13. Антонова Т.Л. Адміністративно-правове регулювання поведження з відходами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. 244 с.

14. Баранов О. А. Інтернет речей (IoT): регулювання надання послуг роботами зі штучним інтелектом. *Інформація і право*. № 4(27). 2018. С. 46–70.

15. Баранов О.А. Інтернет речей (IoT): мета застосування та правові проблеми. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 31–45.

16. Батанов О.В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні: монографія. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.

17. Бевз С.І. Поняття та система принципів адміністративно-правового регулювання державного управління у сфері господарської діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 108-111.

18. Берзін М.Ю. Система адміністративно-правових гарантій прав і свобод громадян у сфері охорони громадського порядку. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/12_2018/105.pdf (дата звернення: 30.09.2022).

19. Білокобильський О.В. Додаткові матеріали до Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2022 – 2030 рр. URL: https://www.slyusar.kiev.ua/AI_2022-1-1_ua.pdf (дата звернення: 30.09.2022).

20. Бобрижна Г.В. Аналіз зарубіжного досвіду управління митними ризиками в системі гарантування економічної безпеки держави. *Вісник Академії митної служби України*. Серія «Державне управління». 2012. No 1(6). С. 139–140.

21. Бобровник С.В. Правове регулювання суспільних відносин та реалізація права. *Правова держава*. 1996. Вип. 7. С. 103–108.

22. Бостан С.К., Гусарєв С.Д., Пархоменко Н.М. та ін. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2013. 320 с.

23. Варій М. Й. Рівні людської психіки в енергетичній концепції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 3–14.

24. Васильченко О. П. Інституційні гарантії як складові конституційно-правового механізму забезпечення принципу рівності прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Наше право*. 2015. № 2. С. 21–27.

25. Ващук Н.Ф. Адміністративно-правове регулювання у сфері легкої промисловості України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 236 с.

26. Веб-сайт. Назва: Інститут проблем штучного інтелекту. URL: <https://www.ipai.net.ua/uk/istoriya-ipshi> (дата звернення: 25.11.2022)

27. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

28. Веселова Л. Ю. Адміністративно-правові гарантії безпеки дорожнього руху: автореф. дис.. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 21 с.

29. Вітенко І. С., Вітенко Т. І. Основи психології. Видання друге, перероблене і доповнене. Нова книга, 2008. 256 с.

30. Власов Ю.Л. Окремі проблеми реалізації норм права у практичній діяльності органів судової влади. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2005. Вип. 29. С. 22-26.
31. Волинка К.Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 240 с.
32. Волков В.Ю. Адміністративно-правове регулювання в галузі стандартизації та сертифікації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2013. 20 с.
33. Волошин Ю.О. Принцип. Юридична енциклопедія: в 6 т.; редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5: П–С. 2003. С. 110.
34. Воюцька О., Каплій О. Сучасний стан основних джерел адміністративного права. *Новітні наукові дослідження держави і права.* 2012. 489–493 с.
35. Гаврильців М. Т. Організаційно-правові гарантії конституційного права людини громадянина на судовий захист у сфері публічних правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2016. № 22. С. 32–41.
36. Галуцько В.В., Курило В.І., Короєд С.О. та ін. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В.В. Галуцько , В.І. Курило ,С.О. Короєд , О.Ю. Дрозд, І.В. Гиренко, О.М. Єщук, І.М. Риженко, А.А. Іванищук, Р.Д. Саунін, І.М. Ямкова]; за ред. проф. В.В. Галуцька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 272 с.
37. Гаращук В. М., Богущкий В. В. та ін Адміністративне право: підручник. Битяк Ю.П. (кер. авт. кол.) / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Х.: Право. 2010. 624 с.
38. Гейл Х., Міллер Л., Помплан М. Керівництво до Міжнародної шкали продуктивності Лейтера. Київ: ОС Україна. 2013. С. 4.

39. Глипка А.О. Функції місцевого самоврядування в умовах трансформації політичної системи України. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 180–189.

40. Глух М.В., Мельник О.П. Функціонально-процесуальні гарантії діяльності органів державного фінансового контролю. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3-4. С. 95–101.

41. Гнатюк М.Д. Реалізація правових норм: поняття та значення. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2004. Вип. 27. С. 79– 5.

42. Головка В.А. Адміністративно-правове забезпечення захисту соціальних та економічних прав учасників дорожнього руху в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис.. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.

43. Голосніченко І.П., Стахурський М.Ф. Адміністративне право України: основні поняття: [навч. посіб.]. К.: ГАН, 2005. 231 с.

44. Горбач А.М. Структура адміністративно-правових відносин. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Випуск 3(9) том 3. С. 173–176.

45. Городецька І.А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2016. № 1. С. 60–66. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_12.pdf. (дата звернення: 30.09.2022).

46. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 30.09.2022).

47. Грига В. В. Штучний інтелект як потерпілий від злочину. *Молодий вчений*. 2019. № 5 (69). С. 188-192 DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-41>

48. Григоренко І. В. Феномен інтелекту особистості у дискурсі філософського пізнання. *Політологічний вісник*. 2013. Випуск 69. С. 117–124.

49. Гринчук А.О. Штучний інтелект як об'єкт правового регулювання: поняття, види та ознаки. *Журнал східноєвропейського права*. Електронне науково-практичне видання. URL: <http://easternlaw.com.ua/uk/civilne-pravo-i-civilnij-proces-simejne-pravo-mizhnarodne-privatne-pravo/grinchuk-a-o-shtuchnij-intelekt-yak-obyekt-pravovogo-regulyuvannya-ponyattya-vidi-ta-oznaki> (дата звернення: 09.09.2022).

50. Гринюк В. О. Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 227 с.

51. Грицай І.О. Принципи, функції, форми та методи адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій. *Право і суспільство*. 2012. №1. С. 192–197.

52. Державне управління та державні установи: Навч. посіб. для дистанційного навчання / В. П. Рубцов, Н. І. Перинська; За ред. д-ра соціол. наук, проф. Ю. П. Сурміна. К.: Університет «Україна», 2008. 440 с.

53. Дзюба І. В. Деякі питання визначення поняття та структури механізму адміністративно-правового регулювання діяльності об'єднаних територіальних громад в Україні URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/346/332> (дата звернення: 30.09.2022).

54. Договір про заснування Європейської Спільноти: Міжнародний документ від 25.03.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 30.09.2022).

55. Держави Європи пропонують «Пакт про штучний інтелект», щоб знизити ризики, пов'язані з бурхливим розвитком технології URL: https://lb.ua/tech/2023/05/27/557396_ievropa_proponuie_pakt_pro_shtuchniy.html (дата звернення: 25.02.2023).

56. Дрозд О. Ю. Цивільно-правове регулювання штучного інтелекту. *Новітні досягнення та вектори розвитку сучасної юриспруденції*. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-244-2-2-2>. (дата звернення: 30.09.2022).

57. Дудар Т. Г., Мельниченко В. В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2008. 250 с.

58. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка [та ін.]. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.

59. Енциклопедія Сучасної України. Електронна версія [вебсайт] / Гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, [дата створення 2014]. Суспільство. Том 11. Літера І. URL: <https://esu.com.ua> (дата звернення: 20.11.2022)

60. Енциклопедія сучасної України. Том 20. Літера м. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=66695 (дата звернення: 29.10.2022)

61. Єряшов Є. Сутність адміністративно-правового регулювання цивільної авіації України. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2014. Жовтень. С. 44-48.

62. Єфремов М. Ф., Єфремов Ю. М., Штучний інтелект, історія та перспективи розвитку. *Вісник ЖДТУ. Серія «Технічні науки»*. Вип. 2(45), 2008. С. 123–126. DOI: 10.26642/tn-2008-2(45)-123-126.

63. Загальна теорія держави і права / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.

64. Загальна теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 320 с.

65. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України

М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

66. Зозулюк А. Штучний інтелект та інтелектуальна власність – ключові виклики і можливості. Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності. URL:<https://ukrpatent.org/atachs/ai-ip-092022.pdf> (дата звернення: 25.11.2022).

67. Золотухіна Л.О. Структура адміністративних та адміністративно-процесуальних правовідносин. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Том 23. С. 67–74.

68. Інтелект – Енциклопедія Сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12386. (дата звернення: 30.09.2022).

69. Іщук О.С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури: монографія. Харків: Золота миля, 2014. 366 с.

70. Кармаза О. О., Кущерець Д. В. Штучний інтелект у цивілістичному процесі: перспективи використання. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-033-9-14> URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/102/2586/5540-1?inline=1> (дата звернення: 20.09.2022)

71. Кармаза О.О. Використання видів (форм) штучного інтелекту в нотаріальному процесі України: проблеми та шляхи вирішення. *Цивільне право і процес*. 2021. № 3. С. 13–18. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2021/3/3.pdf>. (дата звернення: 30.09.2022).

72. Карпенко О.В. Штучний інтелект як інструмент публічного управління соціально-економічним розвитком: смарт-інфраструктура, цифрові системи бізнес-аналітики та трансферти. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/10_2021/4.pdf (дата звернення: 30.09.2022).

73. Карпенко Ю.В. Етичні принципи застосування штучного інтелекту в публічному управлінні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2019. №

4. С. 93-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2019_4_15_(дата звернення: 30.09.2022).

74. Касьяненко А. В., Федотов В. В. Прояв штучного інтелекту в діяльності людини. *Штучний інтелект*. 2022. № 1. 183–192.

75. Каткова Т. Г. Штучний інтелект в Україні: правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 46–55.

76. Квітка С., Новіченко Н., Бардах О. Штучний інтелект у муніципальному управлінні: вектори розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2021. Том 9. № 4. С. 85–94.

77. Ківалов С. В. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Одеса : Юрид. л-ра, 2002. 312 с.

78. Ківалов С.В. Адміністративне право України: Підручник. Одеса: Юрид. літ, 2003. 896 с.

79. Клян А. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. *GOLAW*: офіційний веб-сайт. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/> (дата звернення: 15.08.2022).

80. Report on the safety and liability implications of Artificial Intelligence, the Internet of Things and robotics : EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0064>

81. Киян В. Щодо змін у трудовому законодавстві України через пандемію COVID-19. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1 (116). С. 53-60.

82. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Кравчук С.М. Теоретичні засади правового регулювання систем штучного інтелекту щодо ідентифікації особи у контексті діяльності органів виконавчої влади. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 2 (8). С. 8–15.

83. Коваль О. С. Проміжна стадія подібного до людського штучного інтелекту. *Штучний інтелект*. 2020. № 1. С. 7–12.

84. Когнітивна психологія та когнітивний аспект психічного. Реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/28395/> (дата звернення: 31.10.2022)
85. Когутич І. І. Адміністративно-правові гарантії нотаріальної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 272 с.
86. Liability for artificial intelligence and other emerging digital technologies. URL : <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1c5e30be-1197-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en>
87. Кодекс адміністративного судочинства України : науково-практичний коментар / за заг. ред. А.Т. Комзюка. Київ: Прецедент: Істина, 2009. 823 с.
88. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х (дата оновлення 14.04.2022). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 15.09.2022)
89. Колбасова Х.В. Особливості формування невербального інтелекту у дітей з особливими освітніми потребами. *The scientific heritage*. №88 (2022). С. 99–100.
90. Колодін Д.О. Щодо питання цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану роботизованими механізмами зі штучним інтелектом (роботами). *Часопис цивілістики*. URL: <http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/download/85/16> (дата звернення: 09.09.2022).
91. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 566 с.
92. Колпаков В. К. Адміністративно-правові відносини: поняття та види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. 101–104 с.
93. Комзюк В. Т. Адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері освіти України. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.*

2017. № 5. С. 181–188. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_28.pdf (дата звернення: 30.09.2022).

94. Комиза Р. Перші заборони для ChatGPT. Чому в Євросюзі хочуть прийняти закон про «Штучний інтелект». URL: <https://focus.ua/uk/opinions/566474-pershi-zaboroni-dlya-chatgpt-chomu-v-uevrosoyuzi-hochut-uhvaliti-zakon-pro-shtuchniy-intelekt> (дата звернення: 30.09.2022).

95. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80__ (дата звернення: 30.09.2022).

96. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.09.2022).

97. Костенко О.В. Напрями розвитку права у сфері інтернет речей (iot) та штучного інтелекту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* 2021. № 3. С. 130–136.

98. Костенко О.В. Штучний інтелект (AI) і метавсесвіт: правові аспекти. URL: https://otherreferats.allbest.ru/philosophy/01418904_0.html (дата звернення: 30.09.2022).

99. Костюшко О.П. Забезпечення адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. №2. С. 162–177.

100. Котормус Т. І. Адміністративно-правові гарантії захисту права власності громадян України в районах проведення операції Об'єднаних сил: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 253 с.

101. Кошелєва Л. Основні теоретичні підходи до визначення публічного адміністрування. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2018, вип. 2(37). С. 13–19.

102. Кравцова К.М. Сутність методів адміністративно-правового регулювання обігу пестицидів у сільському господарстві України. *Право і суспільство*. 2016. №2. Частина 3. С. 119–123.

103. Кравченко М. Г. Інституційні та організаційні гарантії основних прав людини: досвід України та Німеччини. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 65. С. 24–32.

104. Кравчук В. М. Інституційні (галузеві) нормативно-правові гарантії діяльності суддів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 28. С. 92-95.

105. Кривицький Ю. В. Штучний інтелект як інструмент правової реформи: потенціал, тенденції та перспективи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (119). С. 90–101.

106. Кунцевич М.П. Функції виконавчої влади. *Держава і право*. Випуск 60. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/141456375.pdf> (дата звернення: 30.09.2022)

107. Курило В.І. До питання протидії комп'ютерній злочинності в кібернетичному просторі. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання*: Міжнародна науково-практична конференція. 22.11.2019 р., ОДУВС. С. 49-51.

108. Курило В.І., Чиж Ю.В. Стан впровадження системи електронного урядування в діяльність органів державної влади та перспективи його розвитку. *Інтернаука. Серія: Юридичні науки*. 2020. № 3. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2020/3/5696> (дата звернення: 30.09.2022).

109. Куркова К. Характеристика правових гарантій науково-технологічного розвитку України як інструментів механізму адміністративно-правового забезпечення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. Т. 2. С. 32–35.

110. Куркова К.М. Адміністративно-правове забезпечення науково-технологічного розвитку в Україні: дис. ... доктора юрид. наук спец.: 12.00.07. Дніпро, 2021. 524 с.

111. Куркова К.М. Поняття, ознаки та види гарантій адміністративно-правового забезпечення технологічного розвитку України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 2. Том 2. С. 48–51.

112. Курс адміністративного права України: підруч. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 872 с.

113. Кучер Г. Державні гарантії як інструмент суспільного розвитку. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2019. Вип. 42. С. 113–128.

114. Лавренюк Ю.Ф. Адміністративно-правові гарантії законності у сфері публічного адміністрування щодо забезпечення економічних інтересів України та адміністративно-правові способи забезпечення законності реалізації вказаних інтересів: проблематика співвідношення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021 № 49. С. 40–43.

115. Лакійчук Я. О. Адміністративно-правове забезпечення превентивної діяльності поліції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 219 с.

116. Легка О.В. Реалізація норм права: теоретико-правові аспекти. *Право і суспільство*. 2012. №1. С. 30–33.

117. Лепех Л.Л. Соціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 234 с.

118. Лук'янець Д. Про співвідношення методу адміністративного права та методів адміністративно-правового регулювання. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324228418.pdf> (дата звернення: 30.09.2022).

119. Луць Л. А. Загальна теорія держави і права : навч.-метод. посіб. К.: Атіка, 2008. 412 с.

120. Маєтний М.І. Штучні нейронні мережі: перспективи використання в правоохоронній діяльності. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/10_21.pdf (дата звернення: 30.09.2022).

121. Манжула А.А. Адміністративно-правові засади організації діяльності науково-дослідних установ в Україні: дис... доктора. юрид. наук: 12.00.07. 2016. 43 с.

122. Марценко Н. Правовий режим штучного інтелекту в цивільному праві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. №4 (20). С. 91–98.

123. Матвійчук А. Визначення адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення регуляторної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 121–124.

124. Медяник В.А. Адміністративно-правове забезпечення державної соціальної політики в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 424 с.

125. Мельник М. В. Наукове трактування поняття митного режиму та його закріплення в діючому Митному Кодексі України. Матеріали міжнародної науково-практичної конф. [«Тенденції та пріоритети реформування законодавства України»], (м. Запоріжжя, 209 30 червня 2012 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012. С. 84–85.

126. Мельник М. Інститут митних режимів в митному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2016. С. 25–26.

127. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р.С. Мельника. К.: Ваїте, 2014. 376 с.

128. Милосердна І.М., Краснопольська Т.М. Азіатсько-Тихоокеанський регіон та проекти його розвитку: кінець ХХ – початок ХХІ століття. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 65. С. 130–138.

129. Міська влада, громадськість та розробники підписали меморандум про співпрацю в рамках розбудови столичної розумної інфраструктури.

Київська міська рада. Київська міська державна адміністрація : офіційний портал Київ. URL:

https://kyivcity.gov.ua/news/miska_vlada_gromadskist_ta_rozrobniki_pidpisali_memorandum_pro_spivpratsyu_v_ram

[kakh_rozbudovi_stolichno_rozumno_infrastrukturii](#) (дата звернення: 30.09.2022).

130. Мічурін Є. О. Правова природа штучного інтелекту. *Форум права*. 2020. № 5. С. 67-75. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4300624> (дата звернення: 30.09.2022).

131. Мічурін І. Є., Груздо І. В. Використання в освіті систем із штучним інтелектом. *Перспективи розвитку української економіки, бізнесу та підприємництва в умовах глобалізації*: матеріали Всеукр. уч.-студ. наук.-практ. конф. (27 листопада 2020 р.). Харків Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського, «Харків. авіац. ін-т», 2020. С. 155–157.

132. Мороз О. Я. Контроверза: штучний інтелект – природний інтелект (проблема комп'ютерного розуміння). *Політологічний вісник*. 2014. Випуск 76. С. 37–45.

133. Навроцький О.О. Забезпечення прав дитини в Україні: теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання: автореф. дис.. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2018. 36 с.

134. Національна стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні 2021-2030: проект. Київ, 2021. URL:

https://wp.oecd.ai/app/uploads/2021/12/Ukraine_National_Strategy_for_Development_of_Artificial_Intelligence_in_Ukraine_2021-2030.pdf (дата звернення: 30.09.2022).

135. Новітні технології: чи перевершить штучний інтелект людину у майбутньому ? Назва з екрану. FutureNowechnologies & Science Blog URL: <https://futurenow.com.ua/novitni-tehnologiyi-chy-perevershyt-shtuchnyj-intelekt-lyudynu-u-majbutnomu/> (дата звернення: 21.10.2022)

136. Норми цивільного права про робототехніку та Хартія робототехніки: міжнародний документ від 2017 р. URL: <https://robotrends.ru/pub/1725/normy-grazhdanskogo-prava-o-robototehnike-i-hartiya-robototehniki> (дата звернення: 09.09.2022).

137. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. К.: Алерта. КНТ. Центр навчальної літер., 2008. 472 с.

138. Олійник А. Юридична відповідальність як гарантія реалізації прав, свобод та обов'язків особи у сфері новітніх технологій. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 56. С. 40–46.

139. Оморов Р.О. Интеллектуальная собственность и искусственный интеллект. *EManagement*. 2020. № 1. С. 43–49.

140. Онацький Є. Українська мала енциклопедія / Є. Онацький. Буенос-Айрес: Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині : Друкарня «Чемпіон». Т. 4 Літери Ж-Й. 1959. С. 435–564.

141. Онищук І.І. Правове регулювання технологій штучного інтелекту: теоретико-прикладні та етичні засади. *ResearchGate*: офіційний веб-сайт. URL: https://www.researchgate.net/publication/342275144_Pravove_reguluvanna_tehnologij_stucnogo_intelektu_teoretiko-prikladni_ta_etichni_zasadi (дата звернення: 09.09.2022).

142. Осауленко О.І. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. К.: Істина, 2007. 336 с.

143. Основи загальної і медичної психології / за ред. І.С. Вітенка, О.С. Чабана. Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. 344 с.

144. Остапенко О.І. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 142–149.

145. Охотнікова О.М., Корпачова С.В. Штучний інтелект у публічному адмініструванні земельних відносин: проблеми та перспективи. *Часопис Київського університету права*. 2021. №1. С. 132-135.

146. Пашенко М.О. Роль загального та індивідуального правового регулювання у забезпеченні природних прав людини. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 240–244.

147. Пирожкова Ю. В. Теорія функцій адміністративного права: автореф. дис. ... доктор. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 33 с.

148. Пирожкова Ю.В. Адміністративно-правове регулювання у сфері автомобілебудування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2007. 233 с.

149. Погорілко В.Ф. Конституційне право України: підручник / В.Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. Київ: Правова єдність, 2010. 432 с.

150. Положення про Міністерство цифрової трансформації України: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-ministerstva-cifrovoyi-t180919> (дата звернення: 30.09.2022).

151. ПриватБанк запустив перші в Україні біометричні pos-термінали. ПриватБанк. URL: <https://privatbank.ua/news/2020/8/10/1270> (дата звернення: 30.09.2022).

152. Приходченко Л. Л. Політичний та інституційний механізми державного управління: узгодження інтересів. *Теорія та практика державного управління*. 2010. Вип. 4 (31). С. 3–13.

153. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 № 438-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.10.2022).

154. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2020 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.09.2020 № 1133-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1133-2020-%D1%80#Text>. (дата звернення: 30.09.2022).

155. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI (дата оновлення 29.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 19.11.2022).

156. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 3. Ст. 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 30.09.2022).

157. Council Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1985/374/oj>

158. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 30.09.2022).

159. Пропозиція ЄС щодо нормативно-правового врегулювання питання щодо штучного інтелекту. *Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення*: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.nrada.gov.ua/propozytsiya-yes-shhodo-normatyvno-pravovogo-vregulyuvannya-pytannya-shhodo-shtuchnogo-intelektu/> (дата звернення: 09.09.2022).

160. Публічне адміністрування: навч. посіб. / О. М. Ястремська, Л.О. Мажник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 132 с.

161. Пушкарев А.В. Творчество и искусственный интеллект: постановка проблемы. *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*. 2014. №12-1. С. 93–96.

162. Пчелянський Д. П., Воїнова С. А. Штучний інтелект: перспективи та тенденції розвитку. *Automation of technological and business processes*. Volume 11. Issue 3. 2019. С. 59–64.

163. Рабінович П. М. Права людини і громадянина: навч. посіб. / Київ: Атіка, 2004. 464 с.

164. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність штучного інтелекту. *Інформація і право*. 2017. № 2(21). URL: <https://ippi.org.ua/radutnii-oe-kriminalna-vidpovidalnist-shtuchnogo-intelektu-st-124-132> (дата звернення: 30.09.2022).

165. Радутний О. Е. Право та окремі аспекти світу атомів і бітів (робототехніка, штучний інтелект, цифрова людина). *Питання боротьби зі злочинністю*. 2021. Випуск 41. С. 13-28. DOI: 10.31359/2079-6242-2021-41-13

166. Радутний О. Е. Цифрова людина з точки зору загальної та інформаційної безпеки: філософський та кримінально-правовий аспект. *Інформація і право*. № 2(25). 2018. С. 158-170.

167. Радутний О.Е. Розвиток кримінально-правової доктрини в напрямі визнання штучного інтелекту та цифрової людини суб'єктом правовідносин та суб'єктом злочину. *Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення: матер. Міжнар. наук.-практ. кругл. столу, 17 трав. 2019 р. Харків : Константа, 2019. С. 202–213.*

168. Разводовський В.Й. Особливості нормативно-правового регулювання державно-управлінських відносин у транспортній сфері. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Випуск 23, С. 167–174.

169. Разіна Т.І. Адміністративно-правові засоби забезпечення позитивного інвестиційного клімату в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 2(27). С. 124–129.

170. Рамазанов С. К., Шевченко А. І., Купцова Є. О. Штучний інтелект і проблеми інтелектуалізації: стратегія розвитку, структура, методологія,

принципи і проблеми. *Штучний інтелект*. 2020. № 90 (4). С. 14-23
DOI: <https://doi.org/10.15407/jai2020.04.014>.

171. Романюк І. Щодо визначення поняття «гарантії прав особи» у контексті забезпечення державної безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 10. С. 138–140.

172. Ростовська К.В. Адміністративно-правові основи державної антикорупційної політики в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Дніпро. 2019. 482 с.

173. Сакур Д.І. Адміністративно-правові гарантії надання безоплатної правової допомоги адвокатами: дис.. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 218 с.

174. Самотуга А. В. Місце та роль держави в системі інституційно-організаційних гарантій прав і свобод людини (на прикладі США). *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 44. С. 245–254.

175. Семенов Є.О. Адміністративно-правове регулювання діяльності територіальних громад в Україні: деякі аспекти визначення поняття. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 6. С. 131–136.

176. Сербін Р. Окремі підходи до поняття адміністративноправове регулювання. URL:
http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/24034/1/2%D0%9E%D0%A0%D0%9430.03.2023_p142-146.pdf (дата звернення: 15.02.2022).

177. Сидоренко А.О. Адміністративно-правове регулювання донорства крові та її компонентів: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 222 с.

178. Скакур О. Ф. Теорія держави і права: [підруч.] [пер. з рос.]. Х.: Консум, 2008. 656 с.

179. Скорочення держслужбовців: в чому полягає нова ініціатива Кабміну та чого очікувати? Ліга закон. Повідомлення від 11.11.2022. URL:
https://jurliga.ligazakon.net/news/213595_skorochennya-derzhsluzhbovtsv-v-

chomu-polyaga-nova-ntsativa-kabmnu-ta-chogo-ochkuvati (дата звернення: 30.09.2022).

180. Сластьоненко О.О., Корнійчук С.Л., Науменко К.С. Можливості використання в Україні досвіду зарубіжних країн у сфері правового регулювання митних режимів. *Молодий вчений*. №4 (104). Квітень, 2022. С. 70–71.

181. Соколенко Ю. Гарантії культурних прав і свобод громадян України. *Право України*. 2004. № 2. С. 34–38.

182. Сорока Л.В. Адміністративно-правовий механізм реалізації космічної доктрини України: дис. ... доктора юридичних наук спец.: 12.00.07. Дніпро, 2020. 501 с.

183. Стебельська О., Федорів Л. Сучасна філософія свідомості про перспективи створення штучного інтелекту. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2019. Випуск 22. С. 111–119.

184. Стефанчук М.О. Теоретичні засади цивільної правосуб'єктності фізичних осіб та особливості її здійснення: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2020. 473 с.

185. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2008. 624 с.

186. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. Київ.: Центр учбової літератури. 2012. 280 с.

187. Тарахович Т.І. Ефективність правового регулювання. *Наукові записки. Серія «Юридичні науки»*. 2004. Т. 26. С. 82–84.

188. Теличко О. А., Рекун В.А., Чабаненко Ю.С. Проблеми визначення та нормативного закріплення поняття «штучний інтелект» у законодавстві зарубіжних країн та України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2021. С. 310–313. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/75>. (дата звернення: 30.09.2022).

189. Теорія держави і права: навчальний посібник / авт.-упоряд. В.В. Галуцько, Г. О. Пономаренко, В. К. Шкарупа ; за заг. ред. В.К.Шкарупи. Херсон: ХЮІ ХНУВС, 2007. 280 с.

190. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О.М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

191. Теорія держави і права : підручник /кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. Київ : Ун-т сучасних знань ; Дніпропетровськ: Дніпроп. Держ. Ун-т внутр. Справ, Ліра ЛТД. 2014. 468 с.

192. Теорія держави і права. Академічний курс: підруч. / [О.В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський та ін.]; за ред. О. В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. 2-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2008. 811 с.

193. Теорія держави та права: навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В.П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

194. Терещук В.В. Поняття, ознаки та структура суб'єктів публічного адміністрування України. *Право і суспільство*. 2020. №1. Частина 2. С. 89–94.

195. Тимофієва Н. К. Моделювання природного інтелекту та динаміки мислення людини з використанням знакового комбінаторного простору. *Штучний інтелект*. 2022. № 1. С. 193–201.

196. Токарева В.О. Обчислювальна (Алгоритмічна) творчість: постановка проблеми. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 2. С. 150–155.

197. Токарева В.О. Щодо окремих питань творчості штучного інтелекту. Цивілістичні проблеми інформаційної безпеки в умовах COVID-19 : матеріали Всеукр. круглого столу (м. Одеса, 21 черв. 2021 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова, д.ю.н., проф. І.В. Давидової. Одеса: Фенікс, 2021. С. 24-27.

198. Токарєва К.С., Савліва Н.О. Особливості правового регулювання штучного інтелекту в Україні. *Юридичний вісник*. 2021. №3. С. 148–153.

199. Топчій В. В. Штучний інтелект у кримінальному законодавстві України як вид інтелектуального продукту. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 1–2 (10–11). С. 156-164.

200. Тюрє Ю.І. Аналіз філософсько-правових підходів до визначення поняття «штучний інтелект». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2022. №56. С. 54–58.

201. Тюрє Ю.І. Визначення поняття адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Науковий журнал «Juris Europensis Scientia»*. 2022. №3. С. 72–77

202. Тюрє Ю.І. Визначення принципів публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Приватне та публічне право: науковий журнал*. 2022. № 4. С. 72–77

203. Тюрє Ю.І. Визначення та правові вимоги до «високоризикованих» технологій штучного інтелекту. *Ампаро: науковий журнал*. 2022. № 1. С. 15–22.

204. Тюрє Ю.І. Генеза правової доктрини штучного інтелекту та ризику його застосування. *Приватне та публічне право*. 2023. № 1. С. 144-148.

205. Тюрє Ю.І. Деякі аспекти дослідження суб'єктів адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2022. №59. С. 28–31.

206. Тюрє Ю.І. Деякі аспекти побудови нормативної бази адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Juris Europensis Scientia: науковий журнал*. 2022. №5. С. 25–28

207. Тюрю Ю.І. Застосування штучного інтелекту у правосудді. *Legal education and science in the context of European integration*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції м. Дніпро, 5 жовтня 2022 р. Дніпро, 2022. С. 403–405.

208. Тюрю Ю.І. Окремі питання визначення об'єкта, предмета і методів публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 5. Том 3. С. 159–164.

209. Тюрю Ю.І. Питання адміністративно-правового регулювання діяльності у сфері розвитку технологій штучного інтелекту в Україні. *Економіка, фінанси, облік та право в умовах глобалізації*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Біла Церква, 16 листопада 2022 р. Біла Церква, 2022. С. 61–62.

210. Тюрю Ю.І. Правове регулювання використання штучного інтелекту на основі Європейського підходу. *Juris Europensis Scientia: науковий журнал*. 2022. №2. С. 141–145.

211. Тюрю Ю.І. Правові аспекти регулювання технологій штучного інтелекту у сфері інтелектуальної власності. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики*: матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 28-29 грудня 2022 року. Миколаїв, 2022. С. 365–368.

212. Тюрю Ю.І. Результати компаративістичного дослідження правової доктрини у сфері штучного інтелекту. *Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 66–70.

213. Тюрю Ю.І. Стан наукової розробки правової доктрини у сфері штучного інтелекту. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Випуск 6. С. 169–174.

214. Тюрю Ю.І. Цифрова трансформація правосуддя в Україні. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку і права в XXI столітті*:

матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 8 листопада 2022 р. Умань, 2022. С. 70–71.

215. Тюрю Ю.І. Щодо визначення завдань адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19–20 січня 2022 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 44–47.

216. Тюрю Ю.І. Щодо визначення мети адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 22–23 вересня 2021 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 76–78.

217. Тюрю Ю.І. Щодо питання аналізу функцій публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Юридична наука*. 2019. №6. Том 2. С. 22–28.

218. Тюрю Ю.І. Щодо розуміння поняття, структури та особливостей механізму адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Юридична наука*. 2020. №2. Том 2. С. 117–125.

219. У Німеччині встановлять перший в світі світлофор зі штучним інтелектом, який може покращити трафік на 15%. *Auto24*: офіційний веб-сайт. URL:

https://auto.24tv.ua/u_nimechchyni_vstanovliat_pershyi_v_sviti_svitlofor_zi_shtuchnym_intelektom_yakyi_mozhe_pokrashchyty_trafik_na_15_n36689 (дата звернення: 09.09.2022).

220. Філософський енциклопедичний словник. НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. VI, 742 с.

221. Фрост Э. Новый азиатский регионализм. Лондон: Изд-во Линн Рьеннер, 2008. 293 с.

222. Харитоновна Ю.С. К вопросу об охраноспособности результата деятельности искусственного интеллекта. *Право будущего: Интеллектуальная собственность, инновации, Интернет* 2018. №1. С. 52-64.

223. Хартія основних прав Європейського Союзу: Міжнародний документ від 07.12.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text (дата звернення: 09.09.2022).

224. Хома В. Сучасний стан національного правового забезпечення митного режиму безмитної торгівлі та напрями його вдосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 104–108. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/25.pdf (дата звернення: 14.09.2022).

225. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 09.09.2022).

226. Черниш І.А. Поняття адміністративно-правового регулювання торгівельної діяльності. *Форум права*. 2009. № 3. С. 657–660. (дата звернення: 09.09.2022).

227. Чи легально встановлювати на міських вулицях камери із системою розпізнавання облич? Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/kamery-rozpiznavannya-oblych/>

228. Чомахашвілі О.Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні: дис... канд. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2008. 221 с.

229. Чомахашвілі О.Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2008. 19 с.

230. Чорна А.М. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №5. С. 128–132.

231. Шапенко Л. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. *European political and law discourse*. 2015. Volume 2 Issue 2. P. 246–251.

232. Шатило О.А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів спеціальностей «Менеджмент організацій і адміністрування» та «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»). Житомирський державний технологічний університет. Житомир: Кафедра менеджменту організацій і адміністрування ЖДТУ, 2014. 51 с.

233. Шевченко А.І. та ін. Щодо проєкту стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2022 – 2030 рр. *Artificial Intelligence*. 2022 № 1. С. 75–157. URL: https://www.slyusar.kiev.ua/AI_2022-1-1_ua.pdf (дата звернення: 09.09.2022).

234. Шестак В.А., Волеводз А.Г. Современные потребности правового обеспечения искусственного интеллекта: взгляд из России. *Всероссийский криминологический журнал*. 2019. Т. 13. № 2. С. 197–206.

235. Штучний інтелект в Україні: в яких галузях планують застосувати ШІ. *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/05/06/infografika/suspilstvo/shtuchnyj-intelekt-ukrayini-yakux-haluzuax-planuyut-zastosovuvaty-shi> (дата звернення: 20.11.2022)

236. Шуба В.В. Адміністративно-правові відносини в діяльності органів прокуратури України: загальнотеоретичні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2007. 20 с.

237. Що таке Універсальний Дизайн? URL: <https://www.ud.org.ua/informatsiya/shcho-take-universalnij-dizajn> (дата звернення: 09.09.2022).

238. Юнін О.С. Теоретико-правові засади надання послуг працівниками поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 13–19.

239. Юнін О.С., Шаблистий В.В. Законодавчі новели в сфері надання адміністративних послуг: дозвіл на зброю у період воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 604-606. http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2023/37.pdf (дата звернення: 20.02.2023).

240. Юнін О.С., Шаблистий В.В. Забезпечення адміністративних послуг з отримання дозволу на зброю під час війни в Україні. *Держава та регіони Серія: Право* 2023 р. № 1 (79). С. 230–234.

241. Юридична енциклопедія : у 6 т. I уклад. Ю.С. Шемшученко, М.П. Зюблюк, В.П. Горбатенко та ін,- К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2002. Т. 4 : Н-П.-2002. 717с.

242. Ярмакі Х. П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Х., 2006. 438 с.

243. Яцкевич І. І. Правове регулювання юридичних гарантій реалізації особою права на працю : автореф. дис.. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2016. 23 с.

244. A Next Generation Artificial Intelligence Development Plan, China State Council, translated by Rogier Creemers, Leiden Asia Centre; Graham Webster, Yale Law School Paul Tsai China Center; Paul Triolo, Eurasia Group; and Elsa Kania, 20 July 2017, [Accessed 23 January 2020]. URL: <https://na-production.s3.amazonaws.com/documents/translation-fulltext-8.1.17.pdf> (дата звернення: 30.09.2022).

245. AI association to draft ethics guidelines (2019). Xinhua. URL: https://www.xinhuanet.com/english/2019-01/09/c_137731216.htm. Accessed 1 May 2019 (дата звернення: 05.10.2022).

246. AI, Machine Learning&Big Data Laws and Regulations 2022. United Kingdom. *GLI*: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.globallegalinsights.com/practice-areas/ai-machine-learning-and-big-data-laws-and-regulations/united-kingdom> (дата звернення: 09.09.2022).

247. AI-powered waste management underway in China (2019) People's Daily Online. URL: <https://en.people.cn/n3/2019/0226/c98649-9549956.html> (дата звернення: 05.10.2022).

248. Allen G (2019) Understanding China's AI Strategy. Center for a New American Security. URL: <https://www.cnas.org/publications/reports/understanding-chinas-ai-strategy>. Accessed 13 Mar 2019 (дата звернення: 05.10.2022).

249. Artificial Intelligence and AI at Scale. *BCG*: офіційний веб-сайт. URL: https://www.bcg.com/capabilities/digital-technology-data/artificial-intelligence?utm_source=search&utm_medium=cpc&utm_campaign=digital&utm_description=none&utm_topic=ai&utm_geo=global&utm_content=ai-in-action&gclid=EAIaIQobChMI2JqvqdmW-gIVHQfmCh3MzgA4EAAAYASAAEgLxRPD_BwE (дата звернення: 09.09.2022).

250. Artificial Intelligence for the Armed Forces Act, S. 3965, 116th Cong (2020).

251. ASEAN-China Dialogue Relations. ASEAN. URL: <http://my.china-embassy.org/eng/zt/eastasia/jzjk/t771055.htm> (дата звернення: 28.09.2022).

252. Asimov, I. 1942. Runaround. Astounding Science Fiction. USA.

253. AT Kearney. URL: www.southeast-asia.atkearney.com/documents/10192/6986374/ASEAN+Digital+Revolution.pdf/86c51659-c7fb-4bc5-b6e1-22be3d801ad2 (дата звернення: 28.09.2022).

254. Axel Spies. Germany and the EU Artificial Intelligence Act. *AICGS*: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.aicgs.org/2022/07/germany-and-the-eu-artificial-intelligence-act/> (дата звернення: 09.09.2022).
255. BAAI. URL: www.baai.ac.cn/blog/beijing-ai-principles (дата звернення: 28.09.2022).
256. Bain & Company. URL: www.bain.com/insights/advancing-towards-asean-digital-integration (дата звернення: 28.09.2022).
257. Barrio Andrés, Moisés, *Manual de Derecho digital*, Valencia, Tirant lo Blanch, 2020.
258. Bridy Annemarie Coding Creativity: Copyright and the Artificially Intelligent Author 2012 *STAN. TECH. L. REV.* 5
259. Cantwell, M. 2017. Bill about AI. URL : <https://www.cantwell.senate.gov/imo/media/doc/The%20FUTURE%20of%20AI%20Act%20Introduction%20Text.pdf>
260. Cara Salvatore. Giving AI Inventorship Would Be A Bridge Too Far, Judge Says. *Law360* (6 April 2021). URL: <https://www.law360.com/articles/1354993> (дата звернення: 29.09.2022).
261. CIFAR. URL: www.cifar.ca/cifarnews/2018/12/06/building-an-ai-world-report-on-national-and-regional-ai-strategies (дата звернення: 28.09.2022).
262. Civil Law Rules on Robotics. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017IP0051>.
263. CMS Law. URL: <https://cms.law/en/GBR/Publication/The-future-landscape-for-AI-claims-around-the-world> (дата звернення: 28.09.2022).
264. Cohen J (2019) The untold story of the «circle of trust» behind the world's first gene-edited babies. *Science*. URL: <https://doi.org/10.1126/science.aay9400> (дата звернення: 05.10.2022).

265. Communication from the commission to the European parliament, the European council, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions Artificial Intelligence for Europe. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN>

266. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions Building Trust in Human-Centric Artificial Intelligence. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52019DC0168>

267. Convergence on Retaining Human Control of Weapons Systems, Campaign to Stop Killer Robots, 13 April 2018, [Accessed 23 January 2020]. URL: <https://www.stopkillerrobots.org/2018/04/convergence/> (дата звернення: 30.09.2022).

268. Coordinated Plan on Artificial Intelligence. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0795>

269. Cory Booker, Booker, Wyden, Clarke Introduce Bill Requiring Companies To Target Bias In Corporate Algorithms, United States Senate (10 April 2019). URL: https://www.booker.senate.gov/?p=press_release&id=903 (дата звернення: 29.09.2022).

270. Costa F.A., De Carrano A.G. Intellectual property protection for artificial Intelligence. URL: <https://www.finnegan.com/en/insights/articles/intellectual-property-protection-forartificialintelligence.html> (дата звернення: 25.03.2021)

271. Cronk, Terri Moon. DOD Unveils Its Artificial Intelligence Strategy. (12 February 2019). URL: <https://www.defense.gov/Newsroom/News/Article/Article/1755942/dod-unveils-its-artificial-intelligence-strategy/>

272. Czarnecki, K. 2017. English Translation of the German Road Traffic Act Amendment Regulating the Use of «Motor Vehicles with Highly or Fully Automated Driving Function» from July 17, 2017. URL :

<https://www.researchgate.net/profile/>

Krzysztof_Czarnecki3/publication/320813344

273. Dani Kass. Physicist Says AI Inventor Ban Alters Patentability Criteria. *Law360* (10 August 2020). URL: <https://www.law360.com/articles/1299867> (дата звернення: 29.09.2022).

274. Daniel E. Ho et al. How US Law Will Evaluate Artificial Intelligence for covid-19. *BMJ* (March 2021). URL: <https://www.bmj.com/content/372/bmj.n234> (дата звернення: 29.09.2022).

275. Deloitte. URL: www2.deloitte.com/us/en/insights/focus/cognitive-technologies/ai-investment-by-country.html (дата звернення: 28.09.2022).

276. Detroit: Become Human. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Detroit:_Become_Human (дата звернення: 21.10.2022)

277. Ding, Jeffrey, «Deciphering China’s AI Dream», in *Governance of AI Program. Future of Humanity Institute* (Oxford: Future of Humanity Institute, March 2018), 30, [Accessed 23 January 2020]. URL: https://www.fhi.ox.ac.uk/wp-content/uploads/Deciphering_Chinas_AI-Dream.pdf (дата звернення: 30.09.2022).

278. Donald J Trump, *Artificial Intelligence for the American People*, the White House (2019) (дата звернення: 29.09.2022).

279. Donald J Trump, *Executive Order on Maintaining American Leadership in Artificial Intelligence*, The White House (11 February 2019).

280. E Customs – Safety and Security Amendment (2020). *Agenzia Dogane Monopoli*. URL: <https://www.adm.gov.it/portale/ee/trader/e-customs-safety-security-amendment> (дата звернення: 14.09.2022).

281. Elisa Jillson, ‘Aiming for truth, fairness, and equity in your company’s use of AI’, *FTC, Business Blog* (19 April 2021), available at <https://www.ftc.gov/news-events/blogs/business-blog/2021/04/aiming-truth-fairness-equity-your-companys-use-ai>

282. Ethics Guidelines For Trustworthy AI. URL: <https://www.aepd.es/sites/default/files/2019-12/ai-ethics-guidelines.pdf>

283. EU Declaration on Cooperation on Artificial Intelligence. URL: <https://ec.europa.eu/jrc/communities/sites/default/files/2018aideclarationatdigitalda ydocxpdf.pdf>

284. Eugenia Lostri. Washington's New Facial Recognition Law, CSIS (3 April 2020). URL: <https://www.csis.org/blogs/technology-policy-blog/washingtons-new-facial-recognition-law>

285. EUIPO: Інтелектуальна власність – від давними до сучасності. ІВ в епоху інтернету (назва з екрану). Офіційний сайт Укрпатент URL: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/euipo-intelektualna-vlasnist---vid-davnini-dosucasnosti-iv-i-tehnologicni-vikliki-iv-v-epohu-internetu> (дата звернення: 20.10.2022)

286. European Parliament resolution of 12 February 2019 on a comprehensive European industrial policy on artificial intelligence and robotics (2018/2088(INI)). URL : http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA8-2019-0081_EN.html (дата звернення: 13.08.2022).

287. ISO/IEC 23053:2022(en) : Framework for Artificial Intelligence (AI) Systems Using Machine Learning (ML). URL: <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso-iec:23053:ed-1:v1:en>

288. ДСТУ 2938-94 Системи оброблення інформації. Основні поняття. Терміни та визначення (ISO 2382-1:1993, NEQ) : Державний стандарт України. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=77434

289. Gibbs, S. 2016. Chatbot lawyer overturns 160,000 parking tickets in London and New York. URL : <https://www.theguardian.com/technology/2016/jun/28/chatbot-ailawyer-donotpay-parking-tickets-london-new-york>

290. Government Gazette. URL: www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/A/069/T_0052.PDF (дата звернення: 28.09.2022).

291. Grishin Draft Law 2015. Available at: http://robopravo.ru/matierialy_dlia_skachivaniia#ulid-4-35

292. Halunko V. Space Law: the Present and the Future. *Advanced Space Law*, 2019 Vol. 3: 30-47. URL: <https://doi.org/10.29202/asl/2019/3/3> (дата звернення: 05.10.2022).

293. HB 2557, 101st General Assembly (Ill 2019), available at <http://www.ilga.gov/legislation/BillStatus.asp?DocNum=2557&GAID=15&DocTypeID=HB&SessionID=108&GA=101>

294. HB 53, 102nd General Assembly (Ill 2021), available at <https://www.ilga.gov/legislation/fulltext.asp?DocName=&SessionId=110&GA=102&DocTypeId=HB&DocNum=53&GAID=16&LegID=&SpecSess=&Session=>

295. High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines. URL: https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/ai_hleg_definition_of_ai_18_december_1.pdf.

296. House Armed Services Committee. Cyber, Innovative Technologies, and Information Systems. URL: <https://armedservices.house.gov/cyber-innovative-technologies-and-information-systems> (дата звернення: 29.09.2022).

297. Import, export and customs for business: detailed information (2020). *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/topic/business-tax/import-exportIntegration> (дата звернення: 14.09.2022).

298. International Telecommunication Union (ITU). URL: www.itu.int/pub/S-POL-BROADBAND.20-2019 (дата звернення: 28.09.2022).

299. Jaspers, Karl: *Allgemeine Psychopathologie. Ein Leitfaden für Studierende, Ärzte und Psychologen*. Berlin: J. Springer 1913, 338 Seiten + 1 Blatt Verlagsanzeigen. Erstausgabe.

300. Jon Porter. US Patent Office Rules that Artificial Intelligence Cannot Be a Legal Inventor. The Verge (29 April 2020). URL: <https://www.theverge.com/2020/4/29/21241251/artificial-intelligence-inventor-united-states-patent-trademark-office-intellectual-property> (дата звернення: 29.09.2022).

301. Joshua New. Why the United States Needs a National Artificial Intelligence Strategy and What It Should Look Like, The Center for Data Innovation (4 December 2018), available at <http://www2.datainnovation.org/2018-national-ai-strategy.pdf> (дата звернення: 29.09.2022).

302. Kim Yoon-mi. Korea drafts «Robot Ethics Charter». The Korea Herald. 2007. Apr., 28. URL: <https://link.galegroup.com/apps/doc/A166092392/A0NE?u=googlescholar&sid=A0NE&xid=340db03e> (дата звернення: 05.10.2022).

303. Kostyashkin, I., Smitiukh, A., Makeieva, O., Hurina, D., Tiuria, Y., & Diligul, A. (2020). Judicial protection of intellectual property rights as one of the principles of civil law. *International Journal of Management*, 11(2), 75-84. doi:10.34218/IJM.11.2.2020.0082.

304. Laskai L, Webster G (2019) Translation: Chinese expert group offers ‘governance principles’ for ‘responsible AI’. New America Foundation. URL: <https://www.newamerica.org/cybersecurity-initiative/digichina/blog/translation-chinese-expert-group-offers-governance-principles-responsible-ai/> (дата звернення: 05.10.2022).

305. Laura Peter (Deputy Director of the USPTO), Remarks Delivered at Trust, but Verify: Informational Challenges Surrounding AI-Enabled Clinical Decision Software (23 January 2020). URL: <https://www.uspto.gov/about-us/news-updates/remarks-deputy-director-peter-trust-verify-informational-challenges> (дата звернення: 29.09.2022).

306. Lee KF (2018) AI superpowers: China, Silicon Valley, and the new world order. Houghton Mifflin Harcourt, Boston (дата звернення: 05.10.2022).

307. Leheza, Y. O., Pushkina, O. V., Iliushchenko, H. V., & Tiuria, Y. I. (2021). Legal Regulation of the Use of Technogenic Waste of a Mining Enterprises i Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (6), 153-157. doi:10.33271/NVNGU/2021-6/153.

308. Letter to the Hon. Janet Dhillon, Chair of EEOC (8 December 2020), available at https://www.bennet.senate.gov/public/_cache/files/0/a/0a439d4b-e373-4451-84ed-ba333ce6d1dd/672D2E4304D63A04CC3465C3C8BF1D21.letter-to-chair-dhillon.pdf (дата звернення: 05.10.2022).

309. Letter Writer an Official with Simplified's AI Writer URL: <https://simplified.com/ai-letter-writer/> (дата звернення: 05.10.2022).

310. Liu Hu. Run sounding rocket development activities, and strive to improve the level of science and technology hobbies, 2011. URL: <http://www.kcsa.cn/?p=32> (дата звернення: 05.10.2022).

311. Luciano Floridi. On Human Dignity as a Foundation for the Right to Privacy. *Philosophy & Technology* 2016 P. 308. URL : <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs13347-016-0220-8.pdf>.

312. Malay Mail. URL: www.malaymail.com/news/malaysia/2019/01/02/penang-launches-countrys-first-facial-recognition-cctv-surveillance/1708422 (дата звернення: 28.09.2022).

313. Manage a multitude of laws and regulations for data and AI. *AI 2021*: офіційний веб-сайт. URL: https://2021.ai/offerings/ai-governance/?utm_term=ai (дата звернення: 09.09.2022).

314. Mannes, J. 2017. DoNotPay launches 1,000 new bots to help you with your legal problems. URL : <https://techcrunch.com/2017/07/12/donotpay-launches-1000-new-botsto-help-you-with-your-legal-problems>

315. Mason Marks, Emergent Medical Data: Health Information Inferred by Artificial Intelligence, 11 UC Irvine L Rev 995 (2021), available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3554118

316. McKinsey. URL: www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/ai-automation-and-the-future-of-work-ten-things-to-solve-for (дата звернення: 28.09.2022).

317. Medium. URL: <https://medium.com/airbnb-engineering/how-airbnb-uses-machine-learning-to-detect-host-preferences-18ce07150fa3> (дата звернення: 28.09.2022).

318. METI. URL: www.meti.go.jp/english/press/2018/0615_002.html (дата звернення: 28.09.2022).

319. Moriggi A. The role of intellectual property in the intelligence explosion. URL: https://www.4ipcouncil.com/application/files/9615/1638/1031/The_Role_of_Intellectual_Property_in_the_Intelligence_Explosion.pdf (дата звернення: 25.03.2021).

320. Natasha Singer. Employers Rush to Adopt Virus Screening. The Tools May Not Help Much. The New York Times (14 May 2020). URL: <https://www.nytimes.com/2020/05/11/technology/coronavirus-worker-testing-privacy.html> (дата звернення: 29.09.2022).

321. Nationality Law of Japan (1950-2008). 2018. URL : <http://www.moj.go.jp/ENGLISH/information/tnl-01.html>

322. New Robot Strategy. The Headquarters for Japan's Economic Revitalization. 10.02.2015. URL: https://www.meti.go.jp/english/press/2015/pdf/0123_01b.pdf.

323. New Robot Strategy. URL: https://www.meti.go.jp/english/press/2015/pdf/0123_01b.pdf (дата звернення: 05.10.2022).

324. Neznamov, A., Naumov, V. 2017. Model Convention on Robotics and AI. URL : http://robopravo.ru/matierialy_dlia_skachivaniia#ul-id-4-35

325. Nikolova, V.L., Rodionov, G.D., Afanasyeva, V.N. 2017. Impact of Globalization on Innovation Project Risks Estimation. European Research Studies

Journal, 20(2B), 396-410. Legal Status of Artificial Intelligence Across Countries: Legislation on the Move.

326. NIST. A Proposal for Identifying and Managing Bias in Artificial Intelligence. (22 June 2021). URL: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/SpecialPublications/NIST.SP.1270-draft.pdf>.

327. NSCAI. The Final Report, (1 March 2021). URL: <https://www.nsc.ai.gov/wp-content/uploads/2021/03/Full-Report-Digital-1.pdf> (дата звернення: 29.09.2022).

328. OCBC. URL: www.ocbc.com/group/media/release/2018/ocbc-launches-ai-lab.html (дата звернення: 28.09.2022).

329. Open Gov Asia. URL: www.opengovasia.com/chinas-ministry-of-education-unveils-five-year-ai-training-program-for-universities (дата звернення: 28.09.2022).

330. Partnership on AI is bringing together diverse voices from across the AI community. *AI*: офіційний веб-сайт. URL: <https://partnershiponai.org/> (дата звернення: 14.09.2022).

331. Paul Nemitz, Constitutional Democracy and Technology in the Age of Artificial Intelligence, *Phil. Trans. R. Soc. A* 376: 20180089 (15 November 2018). URL: <https://royalsocietypublishing.org/doi/full/10.1098/rsta.2018.0089> (дата звернення: 29.09.2022).

332. Pitchbook. URL: <https://pitchbook.com/news/reports/1q-2018-pitchbook-analyst-note-real-potential-for-ai> (дата звернення: 28.09.2022).

333. Press Release, Assemblymember Ed Chau, 'Chau Introduces Automated Decision Systems Accountability Act of 2021' (8 December 2020), available at <https://a49.asmdc.org/press-releases/20201208-chau-introduces-automated-decision-systems-accountability-act-2021>

334. Press Release, Senator Martin Heinrich, 'Heinrich, Portman Announce Bipartisan Artificial Intelligence Bills To Boost AI-Ready National Security Personnel, Increase Governmental Transparency' (12 May 2021), available

at <https://www.heinrich.senate.gov/press-releases/heinrich-portman-announce-bipartisan-artificial-intelligence-bills-to-boost-ai-ready-national-security-personnel-increase-governmental-transparency> (дата звернення: 29.09.2022).

335. Paper on artificial intelligence & its applications. URL: <https://www.ijrti.org/papers/IJRTI2304061.pdf> (дата звернення: 29.01.2023).

336. Proposal for a regulation of the European parliament and of the Council laying down harmonized rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain Union legislative acts. Document 52021PC0206. EUR-Lex: офіційний веб-сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1623335154975&uri=CELEX%3A52021PC0206> (дата звернення: 29.09.2022).

337. Rafael Mellado-Silva, Eduardo Aldunate-Lizana. Use of artificial intelligence by tax administrations: An analysis regarding taxpayers' rights in Latin American countries. *ScienceDirect*: офіційний веб-сайт. *Computer Law & Security Review*. Volume 38, September 2020, 105441. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0267364920300467> (дата звернення: 09.09.2022).

338. Recommendation CM/Rec(2020)1 of the Committee of Ministers to member States on the human rights impacts of algorithmic systems. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809e1154.

339. Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code. *Official Journal* № L 269. P. 1. URL: <http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2013:269:TOC>. (дата звернення: 30.09.2022).

340. Report on Artificial Intelligence and Human Society, Japan Advisory Board on Artificial Intelligence and Human Society, 24 March 2017, Preface, [Accessed 23 January 2020]. URL: http://www8.cao.go.jp/cstp/tyousakai/ai/summary/aisociety_en.pdf (дата звернення: 30.09.2022).

341. Reuters. URL: www.reuters.com/article/us-singapore-surveillance/singapore-to-test-facial-recognition-on-lampposts-stoking-privacy-fears-idUSKBN1HK0RV (дата звернення: 28.09.2022).

342. Rufanova Viktoriia, Shablysty Volodymyr, Spilnyk Serhiy, Sydorenko Nataliia, Mozol Stanislav. Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. *Amazonia Investiga*. Volume 11. Issue 53. May, 2022. Page 220–226.

343. *Rosenbach v. Six Flags Entm't Corp.*, 2019 IL 123186, 129 N.E.3d 1197 (Ill. 2019).

344. Ryan Calo Robotics and the Lessons of Cyberlaw. *California Law Review*. Legal Studies Research Paper. 2014. URL : <https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4284&context=californialawreview> (дата звернення: 18.08.2022).

345. S. 3127 – Bot Disclosure and Accountability Act of 2018, 115th Cong (2018), available at <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/3127> (дата звернення: 29.09.2022).

346. Salesforce. URL: www.salesforce.com/ap/form/conf/ai-readiness-index (дата звернення: 28.09.2022).

347. SB 1001, Bolstering Online Transparency Act (Cal 2017). URL: https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/billTextClient.xhtml?bill_id=201720180SB1001

348. SB 5116, 67th Legislature (Wash 2021). URL: <https://app.leg.wa.gov/billsummary?BillNumber=5116&Year=2021&Initiative=False>

349. SCMP. URL: www.scmp.com/news/china/politics/article/2170834/chinas-sharp-eyes-surveillance-system-puts-security-focus-public (дата звернення: 28.09.2022).

350. Securing American Leadership in Science and Technology Act, HR 5685, 116th Cong (2020); Securing American Leadership in Science and Technology Act, HR 2153, 117th Cong (2021)/

351. Shimpo, Fumio, «The Principal Japanese AI and Robot Strategy and Research Toward Establishing Basic Principles», Journal of Law and Information Systems, Vol. 3 (May 2018).

352. Strategy & Business. URL: www.strategy-business.com/article/The-Future-of-Artificial-Intelligence-Depends-on-Trust?gko=af118 (дата звернення: 28.09.2022).

353. Summary of AI Provisions from the National Defense Authorization Act 2021, Stanford Human-Centered Artificial Intelligence. URL: <https://hai.stanford.edu/policy/policy-resources/summary-ai-provisions-national-defense-authorization-act-2021> (дата звернення: 30.09.2022).

354. Summary of the 2018 Department of Defense Artificial Intelligence Strategy, Harnessing AI to Advance Our Security and Prosperity (<https://media.defense.gov/2019/Feb/12/2002088963/-1/-1/1/SUMMARY-OF-DOD-AI-STRATEGY.PDF>). (дата звернення: 30.09.2022).

355. The Cambridge Declaration on Consciousness. URL: <https://fcmconference.org/img/CambridgeDeclarationOnConsciousness.pdf>. (дата звернення: 30.09.2022).

356. The House Intelligence Committee's hearing on Deepfakes and AI on 13 June 2019 (US House of Representatives, Permanent Select Committee on Intelligence, Press Release: House Intelligence Committee To Hold Open Hearing on Deepfakes and AI (7 June 2019)). URL: <https://www.theverge.com/2019/6/13/18677847/deep-fakes-regulation-facebook-adam-schiff-congress-artificial-intelligence> (дата звернення: 29.09.2022).

357. The Star. URL: www.thestar.com.my/tech/tech-news/2019/02/26/chinese-police-test-gaitrecognition-technology-from-ai-startup-watrix-that-identifies-people-based-o (дата звернення: 28.09.2022).

358. The White House, Accelerating America's Leadership in Artificial Intelligence, Office of Science and Technology Policy (11 February 2019) (дата звернення: 29.09.2022).

359. This encompasses both internal R&D efforts and a steady stream of acquisitions. McKinsey. URL: www.mckinsey.com/~/media/McKinsey/Featured%20Insights/Artificial%20Intelligence/AI%20and%20SE%20ASIA%20future/Artificial-intelligence-and-Southeast-Asias-future.ashx (дата звернення: 28.09.2022).

360. Tiuria Yu. Ethical aspects of using artificial intelligence technologies in the judicial system. *The latest implementation of technologies in education: IV International Scientific and Practical Conference*, Munich, Germany, 21 November 2022. Munich, 2022. P. 146–148.

361. Tiuria, Y., Pochtovyi, M., Medyttskyi, I., Mykytyn, Y., & Kryvenko, O. (2022). Features of legal support of artificial intelligence in the Asia and Pacific region. *Amazonia Investiga*, 11(60), 129-134. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.60.12.13>

362. Tiuria, Yu. Administrative-legal guarantees for ensuring the development of artificial intelligence in Ukraine: concept and system. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 2. P. 40–44.

363. Tiuria, Yu. Epistemology of the concept of «legal doctrine in the sphere of artificial intelligence» in Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 1. P. 124-129.

364. Tiuria, Yu. Legal doctrine of artificial intelligence: the current state of development. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 3. P. 32–36.

365. Tiuria, Yu. The concept of «artificial intelligence» in the philosophical and legal understanding. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. № 12. P. 131–136.

366. Tonomura K., Kondo M., Maruta H., Takahashi M. Law and Practice. Japan. Chambers and partners. URL: <https://practiceguides.chambers.com/practice->

guides/artificial-intelligence-2022/japan/trends-and-developments (дата
звернення: 01.10.2022).

367. Towards Data Science. URL: <https://towardsdatascience.com/4-factors-influencing-chinas-ai-dominance-3e432ea55091> (дата звернення: 28.09.2022).

368. Triolo, Paul and Goodrich, Jimmy, «From Riding a Wave to Full Steam Ahead As China's Government Mobilizes for AI Leadership, Some Challenges Will Be Tougher Than Others», *New America*, 28 February 2020, [Accessed 23 January 2021]. URL: <https://www.newamerica.org/cybersecurity-initiative/digichina/blog/riding-wave-full-steam-ahead/> (дата звернення: 30.09.2022).

369. Triolo, Paul and Goodrich, Jimmy, «From Riding a Wave to Full Steam Ahead As China's Government Mobilizes for AI Leadership, Some Challenges Will Be Tougher Than Others», *New America*, 28 February 2018, [Accessed 23 January 2020]. URL: <https://www.newamerica.org/cybersecurity-initiative/digichina/blog/riding-wave-full-steam-ahead/> (дата звернення: 30.09.2022).

370. Tsvetkova, I. 2017. AI in Court, lawyer bot in court, and legal disputes crowdfunding revolution begins. URL : <https://rb.ru/opinion/legaltech/>

371. UN-ESCAP. URL: www.unescap.org/resources/updated-analysis-broadband-infrastructure-asia-pacific (дата звернення: 28.09.2022).

372. United States Patent and Trademark Office. Public Views on Artificial Intelligence and Intellectual Property Policy, (6 October 2020). URL: https://www.uspto.gov/sites/default/files/documents/USPTO_AI-Report_2020-10-07.pdf (дата звернення: 29.09.2022).

373. Use AI in a way that respects human rights, and share the benefits. URL: www.salesforce.com/ap/form/conf/ai-readiness-index (дата звернення: 28.09.2022).

374. Vovchenko, G.N., Andreeva, V.A., Orobinskiy, S.A. and Filippov, M.Y. 2017. Competitive Advantages of Financial Transactions on the Basis of the

Blockchain Technology in Digital Economy. *European Research Studies Journal*, 20(3B), 193-212.

375. Xiaodan, Wu. China's Space Law: Rushing to the Finish Line of its Marathon. Elsevier, 2018. Vol. 46: 38-45. URL: <https://doi.org/10.1016/j.spacepol.2018.03.004> (дата звернення: 05.10.2022).

376. Yastrebov, O. 2017. Discussion on prerequisites to assign robotics with the status of legal personality. *Questions of Legal Science*, 1, 189-202.

377. 14 міністерств замість 20. Скорочення Кабміну – хороша новина. Держави має бути якнайменше. Ліга net. Повідомлення від 10.11.2022. URL: <https://www.liga.net/ua/politics/opinion/14-ministerstv-vmesto-20-ti-sokraschenie-kabmina-horosho-gosudarstva-doljno-byt-minimum>.

ДОДАТКИ**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА
ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ****Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації:*****Статті у наукових фахових виданнях України:***

1. Тюрю Ю.І. Щодо питання аналізу функцій публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Юридична наука*. 2019. №6. Том 2. С. 22–28.

2. Тюрю Ю.І. Щодо розуміння поняття, структури та особливостей механізму адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Юридична наука*. 2020. №2. Том 2. С. 117–125.

3. Тюрю Ю.І. Окремі питання визначення об'єкта, предмета і методів публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 5. Том 3. С. 159–164.

4. Tiuria, Yu. The concept of «artificial intelligence» in the philosophical and legal understanding. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. № 12. P. 131–136.

5. Тюрю Ю.І. Стан наукової розробки правової доктрини у сфері штучного інтелекту. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Випуск 6. С. 169–174.

6. Тюрю Ю.І. Правове регулювання використання штучного інтелекту на основі Європейського підходу. *Juris Europensis Scientia: науковий журнал*. 2022. №2. С. 141–145.

7. Тюрю Ю.І. Визначення та правові вимоги до «високоризикованих» технологій штучного інтелекту. *Ампаро: науковий журнал*. 2022. № 1. С. 15–22.
8. Тюрю Ю.І. Аналіз філософсько-правових підходів до визначення поняття «штучний інтелект». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2022. №56. С. 54–58.
9. Тюрю Ю.І. Визначення поняття адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Науковий журнал «Juris Europensis Scientia»*. 2022. №3. С. 72–77
10. Тюрю Ю.І. Деякі аспекти дослідження суб'єктів адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2022. №59. С. 28–31.
11. Тюрю Ю.І. Деякі аспекти побудови нормативної бази адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Juris Europensis Scientia: науковий журнал*. 2022. №5. С. 25–28
12. Тюрю Ю.І. Визначення принципів публічного адміністрування діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Приватне та публічне право: науковий журнал*. 2022. № 4. С. 72–77
13. Tiuria, Yu. Administrative-legal guarantees for ensuring the development of artificial intelligence in Ukraine: concept and system. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 2. P. 40–44.
14. Tiuria, Yu. Legal doctrine of artificial intelligence: the current state of development. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 3. P. 32–36.
15. Тюрю Ю.І. Результати компаративістичного дослідження правової доктрини у сфері штучного інтелекту. *Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 66–70.

16. Tiuria, Yu. Epistemology of the concept of «legal doctrine in the sphere of artificial intelligence» in Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 1. P. 124-129.

17. Тюрю Ю.І. Генеза правової доктрини штучного інтелекту та ризику його застосування. *Приватне та публічне право*. 2023. № 1. С. 144-148.

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection, Scopus або включених до категорії «А»

Переліку наукових фахових видань України:

18. Leheza, Y. O., Pushkina, O. V., Iliushchenko, H. V., & **Tiuria, Y. I.** (2021). Legal Regulation of the Use of Technogenic Waste of a Mining Enterprises in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (6), 153-157. doi:10.33271/NVNGU/2021-6/153. (**Scopus**)

19. Kostyashkin, I., Smitiukh, A., Makeieva, O., Hurina, D., **Tiuria, Y.**, & Diligul, A. (2020). Judicial protection of intellectual property rights as one of the principles of civil law. *International Journal of Management*, 11(2), 75-84. doi:10.34218/IJM.11.2.2020.0082. (**Scopus**)

20. **Tiuria, Y.**, Pochtovyi, M., Medytskyi, I., Mykytyn, Y., & Kryvenko, O. (2022). Features of legal support of artificial intelligence in the Asia and Pacific region. *Amazonia Investiga*, 11(60), 129-134. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.60.12.13> (**Web of Science Core Collection**).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

21. Тюрю Ю.І. Щодо визначення мети адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 22–23 вересня 2021 р. Київ:*

Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 76–78 (заочна участь).

22. Тюрю Ю.І. Щодо визначення завдань адміністративно-правового регулювання діяльності зі створення, впровадження та використання штучного інтелекту в Україні. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Київ, 19–20 січня 2022 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 44–47 (заочна участь).

23. Тюрю Ю.І. Застосування штучного інтелекту у правосудді. *Legal education and science in the context of European integration: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* м. Дніпро, 5 жовтня 2022 р. Дніпро, 2022. С. 403–405 (дистанційна участь).

24. Тюрю Ю.І. Цифрова трансформація правосуддя в Україні. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку і права в XXI столітті: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Умань, 8 листопада 2022 р. Умань, 2022. С. 70–71 (заочна участь)..

25. Тюрю Ю.І. Питання адміністративно-правового регулювання діяльності у сфері розвитку технологій штучного інтелекту в Україні. *Економіка, фінанси, облік та право в умовах глобалізації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* м. Біла Церква, 16 листопада 2022 р. Біла Церква, 2022. С. 61–62 (заочна участь).

26. Tiuria Yu. Ethical aspects of using artificial intelligence technologies in the judicial system. *The latest implementation of technologies in education: IV International Scientific and Practical Conference*, Munich, Germany, 21 November 2022. Munich, 2022. P. 146–148 (заочна участь).

27. Тюрю Ю.І. Правові аспекти регулювання технологій штучного інтелекту у сфері інтелектуальної власності. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції*, м. Миколаїв, 28-29 грудня 2022 року. Миколаїв, 2022. С. 365–368 (заочна участь).